

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALA A ARHIEPISCOPIEI TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBESULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXVIII — MARTIE-APRILIE — Nr. 2

88

Sf. IOSIF CEL NOU de la PARTOS

Sf. VISARION SARAI

C U P R I N S U L

Anul XXXVIII, nr. 2

martie—aprilie 1988

Redacția : Două decenii ale împlinirii noastre. — — — —	3
Pr. prof. NICOLAE MORAR : Apostolicitatea cinstirii sfintelor moaște. — — — — — — — — — —	9

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Aspecte stilistice în epistolele pauline (II). — — — — — — — — — —	15
---	----

STUDII

Dr. IOAN TULCAN : Dialogurile teologice ale Bisericii Ortodoxe cu celelalte Biserici (II). — — — — — — — — — —	25
Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU : Un preot cronicar la mijlocul secolului trecut : Nistor Socaciu din Biscaria. — — — — —	36
Pr. IOAN BUDE : Sf. Arhidiacon Ștefan — protomartir după Noul Testament și Tradiția Bisericii. — — — — — — — — — —	48

AMVONUL PREOȚILOR

Prot. IEREMIA B. GHITA : Îndoială și credință în Învierea Dom- nului. — — — — — — — — — —	63
Prot. DORU MILOSTEAN : Femeia creștină și vocația ei. — — — — —	65
Pr. BUJOR DAMȘA : Adevărul. — — — — — — — — — —	67
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre Învierea Domnului. — — — — — — — — — —	69

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. SIMION RADU : Ce punem pe morminte ? — — — — —	74
--	----

URME DIN TRECUT

LUMINIȚA MUNTEANU : Un vechi monument rupestru din Banat.	77
Prof. DIMITRIE STOI : Blazonul unei reputeate familii românești.	81

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Prot. ION B. MUREȘIANU : Arhimandritul Ghenadie Popescu (1808—1876). — — — — — — — — — —	88
---	----

TREPTE ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Importantă realizare tehnico-științifică. Invenții pentru valorifi- carea superioară a substanțelor minerale utile. Noi utilaje pentru industria minieră și energetică. O realizare de prestigiu. Un nou obiectiv în funcțiune. Noi produse asimilate în fabricație. Creati- vitate la Văliug. Cărbune cocsificabil peste prevederi. Mașină automată de punere în operă a betonului. Exemplu de autoutilare. Sere încălzite cu resurse secundare. Dotări social-edilitare. O crea- ție a elevilor : studioul TV școlar. Din tainele anticei Germisara.	93
---	----

MITROPOLIA BANATULUI

2

ANUL XXXVIII

martie—aprilie 1988

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

Redacția : Două decenți ale împlinirii noastre. — — — — —	3
Pr. prof. NICOLAE MORAR : Apostolicitatea cinstirii sfintelor moaște. — — — — —	9

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Prof. dr. I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului	15
Dr. G. G. MIRCEA PACURARIU : Un preot cronicar la mijlocul secolului trecut. Nistor Socaciu din Biscaria. — — — — —	36
Dr. I. AN. BUDE : Sf. Arhidiacon Stefan — protomartir după Noul Testament și în viața Bisericii. — — — — —	48

COMITETUL DE REDACȚIE

- Președinte :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
Vicepreședinte : P. S. TIMOTEL, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
 magiului.
Membri :
 Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscop-
 pia Timișoarei și Caransebeșului.
 Preot TEODOR GREUCEAN vicar administrativ la
 Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului.
 Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscop-
 pia Timișoarei și Caransebeșului.
 Dr. IOAN TULCAN, funcționar la Centrul eparhial
 Arad.
 Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
 din Caransebeș.
Corectori : Preot IOAN D. ȚIRNEA
 Diacon MIRCEA LAUȚAȘ
Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHL
Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
 BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.
 Abonamentul anual — lei 200.

DOUĂ DECENII ALE ÎMPLINIRII NOASTRE

Am împlinit de curînd două decenii de la reorganizarea administrativ-teritorială a patriei, prin înființarea județelor și înălțurarea verigilor și treptelor intermediare existente pînă atunci. Momentul a reprezentat un salt calitativ în viața țării, imprimînd noi ritmuri în dezvoltarea multilaterală, echilibrată și armonioasă a tuturor meleagurilor noastre ancestrale — un moment de covîrșitoare importanță, cum avea să se dovedească în cursul acestor ani.

Încă înainte de inaugurarea propriu-zisă a noului sistem de organizare teritorială, la Conferința forului politic suprem al patriei, din decembrie 1967, Președintele Nicolae Ceaușescu a subliniat cu genială clarviziune necesitatea modernizării întregii activități administrative, economice și social-culturale, în funcție de mutațiile intervenite în viața patriei: „Aceste principii și măsuri izvorăsc din necesitatea punerii de acord a organizării administrativ-teritoriale cu schimbările calitative intervenite în dezvoltarea forțelor de producție și în repartizarea lor geografică, în dezvoltarea societății, cu modificările ce s-au produs în structura populației, în profilul, dimensiunile și condițiile de viață ale orașelor, comunelor și satelor de pe întreg cuprinsul țării“.

Noua organizare administrativ-teritorială a țării, inaugurată în martie 1968, a avut consecințe benefice pe toate planurile, în toate sectoarele ce definesc viața obștească, determinînd schimbări profunde în peisajul economic și social-cultural, ceea ce confirmă deopotrivă și realismul acestui act de importanță excepțională. În esență, el a asigurat, de la an la an, omogenizarea tot mai puternică a societății românești, prin repartizarea rațională a forțelor de producție pe întregul teritoriu al României socialiste, ca o necesitate vitală pentru valorificarea tuturor resurselor sale și afirmarea plenară a puterii de creație a poporului nostru.

De aceea, și bilanțul general al acestor două decenii este cu adevărat impresionant. Sub conducerea ilustrului nostru bărbat de stat, Președintele Nicolae Ceaușescu, „Demiurgul” României socialiste, au fost obținute realizări epocale, ce înscriu patria noastră printre țările cu cel mai înalt ritm de dezvoltare. Raportat la nivelul existent în 1968, producția industrială a crescut pe ansamblul ei de peste cinci ori ; s-au construit aproximativ 8 000 capacități de producție în industrie, agricultură și celelalte ramuri ; s-au creat 180 noi platforme industriale, parale cu dezvoltarea celor existente ; mari cetăți industriale în domeniul metalurgiei, chimiei, construcțiilor de mașini, energetici și în alte domenii de activitate. Puterea creatoare a poporului și-a pus pecetea și pe grandioase lucrări de largi rezonanțe internaționale, cum sînt canalele Dunăre-Marea Neagră și Poarta Albă-Midia-Năvodari, complexele hidroenergetice de pe Dunăre, noile porturi la mare și la Dunăre, Transfăgărășanul și metroul din Capitală. În agricultură s-au efectuat mari lucrări de irigație și îmbunătățiri funciare, grație cărora producția agricolă a crescut de peste nouă ori, ajungînd la cifra record de 30 milioane tone, așa cum au fost cele din ultimii ani.

Pe această puternică bază materială, creată prin dezvoltarea fără precedent a forțelor de producție, au apărut schimbări profunde în întreaga configurație socială a României contemporane. A sporit numărul orașelor de la 183 la 237 în prezent, iar a populației urbane a crescut de la 6,1 milioane la 11,9 milioane, ponderea acestora constituind 51,5 la sută din populația țării ; s-au edificat peste trei milioane locuințe, printr-o reconstrucție aproape generală a orașelor țării, două treimi din populația urbană mutîndu-se în această perioadă în apartamente noi. Adevărate salturi calitative s-au înregistrat și în domeniul ocrotirii sănătății, al învățămîntului și culturii, prin generalizarea învățămîntului obligatoriu de zece clase, construirea a sute de case de cultură și cluburi, a mii de cămine culturale, cinematografe, teatre și alte edificii, precum și a peste 21 000 biblioteci. Accesul egal la cultură și învățămînt a contribuit și acesta la dispariția așa-ziselor „județe slab dezvoltate”, prin creșterea numerică a instituțiilor de învățămînt — creșe, grădinițe, școli, pe toate meleagurile. Majoritatea investițiilor pentru construirea de școli s-au realizat în județele mai puțin dezvoltate, cu extinderea concomiten-

tă și a rețelei învățământului superior, prin facultăți și secții de subinginerie în numeroase orașe ale țării. Toți absolvenții școlilor medii, ai celor profesionale, ca și ai celor din învățământul superior, primesc repartiții imediate în producție, ponderea avînd-o cei repartizați în noile unități economice din zonele care au cunoscut cea mai puternică dezvoltare în ultimele două decenii. Numeroase duburi permit un acces larg al tuturor locuitorilor din centrele industriale la evenimente de cultură : expoziții de arte plastice, concerte camerale și simfonice, seri de poezie, expoziții de creație tehnică și științifică.

În acest ansamblu de efort creator, toate așezările celor 40 județe ale patriei au cunoscut prefaceri substanțiale, fără termeni de referință și comparație în istorie, într-o nouă geometrie urbanistică, în care se recuperează ritmurile lente ale evoluției de altă dată. Toate localitățile au căpătat o viață deosebit de dinamică, prin apariția noilor cartiere de locuințe, dotate cu spații comerciale, cu instituții de cultură și sănătate, cu moderne mijloace de locomoție, cu furnizori de energie termică și spații de agrement. Multe din fostele țiguri de odinioară cuprind astăzi peste 100 000 locuitori, într-o impresionantă creștere numerică și valorică, prin diversificarea preocupărilor celor ce le compun. Orașele în permanentă creștere, cu alte noi platforme industriale, înglobează comune limitrofe, schimbîndu-le profilul arhitectonic modest de odinioară cu impozantele și fastuoasele construcții ale acestor decenii, ce impun prin silueta lor, prin originalitatea și inventivitatea soluțiilor tehnice adoptate.

Nici satul n-a rămas străin acestor prefaceri substanțiale. Odată cu creșterea fără precedent a producției agricole, atribuțiile localităților urbane au pătruns și în mediul rural, dar cu fireasca păstrare a elementelor materiale și spirituale tradiționale de valoare. Numeroase dintre ele au astăzi în cuprinsul lor ateliere, secții și chiar întreprinderi industriale, ce fabrică produse de mare complexitate tehnică, asigurînd evoluția și dezvoltarea lor ascendentă pînă la asemănarea cu centrele urbane. Grație acestor eforturi, se încetățenește treptat și un nou termen, cîndva impropriu localităților rurale — „centrul civic“, ceea ce înseamnă implantarea în vatra acestor așezări mai importante a unui spațiu cu atribute urbane : blocuri de locuințe, unități social-culturale și de servire a populației. Pretutindeni s-au cons-

truit clădiri cu linii arhitectonice specifice zonei, în funcție de relief și îndeletnicirile populației, în cadrul mai amplu al dezvoltării și consolidării localităților rurale, prin întinerirea lor și absorbirea așezărilor mai mărunte în aceste centre puternice agro-industriale.

În atmosfera acestui impresionant bilanț al celor două decenii de la reorganizarea administrativ-teritorială a țării și precedată de largi dezbateri la nivelul tuturor județelor, a avut loc în Capitală, în zilele de 3—4 martie 1988, cea de a patra Conferință pe țară a președinților consiliilor populare, care prin problemele dezbătute și programele adoptate, a marcat un important moment în activitatea organelor locale ale puterii de stat și respectiv în viața societății românești.

În deschiderea lucrărilor conferinței, Președintele Nicolae Ceaușescu, a rostit o amplă cuvîntare, în cuprinsul căreia a subliniat realizările obținute de poporul nostru, înfățișînd direcțiile de dezvoltare a țării în următorii ani, sarcinile ce revin consiliilor populare, precum și principiile politicii externe a țării noastre, de promovare a păcii și colaborării internaționale. În cursul acestei cuvîntări programatice, care a stat la baza lucrărilor conferinței, Președintele Nicolae Ceaușescu a spus printre altele : „Repartizarea rațională a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării și dezvoltarea lor în ritm susținut au dus la reducerea accentuată a decalajului dintre județe, la omogenizarea dezvoltării lor economice, la ridicarea gradului de civilizație a tuturor localităților, transformarea armonioasă a întregii structuri sociale, asigurarea deplinei egalități în muncă și viață, în exercitarea reală a drepturilor și îndatoririlor și afirmarea personalității tuturor cetățenilor țării. Viața, întreaga dezvoltare multilaterală a patriei noastre demonstrează cu putere justetea folosirii venitului național, a repartizării lui, atît pentru fondul de dezvoltare cît și pentru fondul comun. Numai pe această bază am asigurat dezvoltarea puternică a proprietății socialiste de stat și cooperatiste, realizarea vastelor unități industriale, agricole, social-culturale și totodată ridicarea nivelului de trai material și spiritual al întregului popor — esența societății socialiste multilateral dezvoltate pe care o edificăm cu succes în România. Privim cu îndreptățită mîndrie la marile transformări revoluționare, la puternica înnoire generală a patriei noastre. Nu există domeniu de

activitate economico-socială în care să nu fi pătruns minunatele cuceriri ale revoluției tehnico-științifice, ale noii revoluții agrare, ale cunoașterii umane în general, ale socialismului care asigură adevărata egalitate în drepturi pentru toți cetățenii patriei noastre“.

Plecînd de la această importantă cuvîntare — document programatic, conferința a examinat activitatea depusă în primii doi ani din actualul cincinal, adoptînd programe de acțiune pentru creșterea contribuției consiliilor populare — în care sînt incluși toți membrii societății noastre, printre care și clericii — la realizarea planului de dezvoltare economico-socială în profil teritorial pe anul 1988 și pe întreaga perioadă pînă în 1990, pentru îndeplinirea noii revoluții agrare și a măsurilor în însemnate domenii ale vieții sociale : autoaprovizionarea, sistematizarea, probleme edilitar-gospodărești.

În rezoluția adoptată de cea de a patra Conferință pe țară a președinților consiliilor populare, pe baza tezelor și orientărilor cuprinse în cuvîntarea Președintelui Nicolae Ceaușescu, s-a subliniat hotărîrea unanimă de a nu precupeți nici un efort pentru îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială în profil teritorial, pentru înflorirea permanentă a tuturor zonelor țării și înălțarea întregului nostru popor pe noi trepte ale civilizației și progresului. Au fost stabilite măsuri pentru încheierea sistematizării și modernizării orașelor pînă în anul 1990, pentru sistematizarea comunelor și organizarea teritorială a satelor în trei etape — toate urmărind echilibrul și armonia dintre județe, binele tuturor celor ce compun marea familie a țării noastre, în care inechitățile și discriminările de orice nuanță au fost înlăturate pentru totdeauna.

*

Reorganizarea administrativ-teritorială a țării din urmă cu două decenii și-a răsfrînt razele ei benefice și asupra Bisericii noastre dreptmăritoare, ca și asupra celorlalte culte religioase existente în România noastră. Consecvență doctrinei ei canonice de organizare teritorială, precum și străvechilor datini ale pămîntului românesc, Biserica Ortodoxă Română a reflectat imediat în planul ei noua împărțire administrativ-teritorială a țării, prin instituțiile ei tutelare și subordonate, create sau adaptate noilor exigențe presupuse de evoluția vieții obștești, de mutațiile

intervenite în ansamblul vieții și preocupărilor celor ce o compun.

Reorganizarea eparhiilor, cu toate unitățile lor componente, a urmat cu fidelitate noua structură administrativ-teritorială a țării, iar sistematizarea, urbanizarea și modernizarea tuturor așezărilor patriei — cărora li se imprimă în permanență o nouă infuzie de sănătate și prospețime — se reflectă și în dinamica vieții bisericești a credincioșilor locali. Numeroase lăcașuri de închinare, monumente istorice, așezăminte bisericești de artă și cultură teologică, clădiri parohiale au fost restaurate și înfrumusețate, iar altele translate și puse în valoare în cadrul noilor complexe arhitectonice — toate cu prețul unor însemnate cheltuieli din partea statului, a unor eforturi deosebite și a unei mari investiții de inteligență creatoare, în căutarea soluțiilor tehnice celor mai potrivite pentru conservarea acestor monumente.

În această vastă operă de edificare multilaterală a țării, ce cunoaște ritmuri minunate în ultimele două decenii, este implicată firesc și Biserica noastră dreptmăritoare, cu întregul ei efectiv de cler și credincioși, împreună cu slujitorii și enoriașii celorlalte culte religioase. Realizările obținute prin munca entuziastă și insistentă a tuturor fiilor țării o angajează permanent în efortul viu de a sprijini, cu profund patriotism și exemplară devoțiune, tot ceea ce se face spre transpunerea în faptă a întregii politici interne și externe a statului nostru, în frunte cu cel mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, spre mai binele obștesc, spre instaurarea unei păci trainice, a unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Iată de ce, la acest popas aniversar de împlinire a două decenii de la reorganizarea administrativ-teritorială a țării, împreună cu întregul popor, Biserica noastră dreptmăritoare — din care fac parte și cei ce aparțin Mitropoliei Banatului — aduce Conducătorului iubit al țării, Președintelui Nicolae Ceaușescu, un nou prinos de profundă grațitudine pentru maiestuoasa operă de făurire a unei noi vieți în patria noastră.

Redacția

APOSTOLICITATEA CINSTIRII SFINTELOR MOAȘTE

Paralel cultului închinat sfinților, Biserica cinstește și rămășițele pămîntești ale acestora, cunoscute sub denumirea de „relicve” sau „moaște”.

Termenii „leipsana”, „reliquiae”, „moaște” înseamnă : rămășițe, resturi (ceea ce rămîne după un ospăț, după un naufragiu, după moarte). Ultima accepțiune — cea de resturi corporale după moarte — intră și în terminologia creștină, denumind ceea ce rămîne după săvîrșirea din viață a unui sfînt martir sau mărturisitor¹.

Cinstirea sfințelor moaște își găsește un temei adînc în învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe. Astfel se știe că universul este străbătut de lucrarea transfiguratoare a lui Dumnezeu Cel în Treime : Tatăl, ca Ziditor ; Fiul, ca Restaurator și Duhul Sfînt, ca Îndumnezeitor. Despre această realitate vorbește cu prisosință atît Legea veche cît și Legea Nouă, lăsată nouă moștenire de însuși Fiul lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru. Spre pildă, în Cartea Facerii ne reține atenția faptul că cele create prin cuvîntul lui Dumnezeu poartă în ele esența Binelui suprem, fiind „bine” întocmite (1, 1—25). Aceeași atitudine față de lumea materială străbate întregul Testament Vechi. Bunăoară în Psaltire se vorbește despre relația dintre Creator și opera Sa : „Doamne, Tu stăpînești puterea mării și mișcarea vînturilor ei Tu o potolești... Ale Tale sînt cerurile și al Tău este pămîntul ; lumea și plinirea ei Tu le-ai întemeiat, miazănoapte și miazăzi Tu ai zidit ; Taborul și Ermonul în numele Tău se vor bucura (Psalmul 88, 9—13), iar prorocul Isaia vorbește cutremurător, folosindu-se de cuvintele Domnului : „Cerul este scaunul Meu și pămîntul așternut picioarelor Mele... Toate acestea mîna Mea le-a făcut și sînt ale Mele” (Isaia 66, 12).

În Noul Testament, Fiul lui Dumnezeu Însuși confirmă raportul nemijlocit ce există între cele sensibile și suprasensibile, atenționînd pe ucenicii Săi că nu este permis să nu dea importanță realităților lumii imediate, numindu-L pe Dumnezeu : „Ziditorul a toate” (Filipeni 3, 10).

¹ Pr. prof. dr. Petru Rezuș, *Aghiologia ortodoxă*, Caransebeș, 1940, p. 302.

Cît privește demnitatea ființei umane ea este plinar afirmată încă din veacul apostolic. Sf. Apostol Pavel scrie în acest sens următoarele: „Duhul însuși mărturisește împreună cu duhul nostru că sintem fii ai lui Dumnezeu” (Romani 8, 16), iar în altă parte ne atenționează într-o formulare interogativă: „Nu știți, oare, că noi vom judeca pe îngeri?” (I Corinteni 6, 3). Expresia sugerează faptul că omul a fost creat prin participarea directă a lui Dumnezeu, care luînd „tărîină din pămînt, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață” (Facerea 2, 7), fapt știut și mărturisit cu toată convingerea de israeliți. Este suficient să amintim cuvintele regelui David: „Ce este omul să-ți amintești de el? ... Micșoratu-l-ai pe dinsul cu puțin față de îngeri, cu cinste și cu slavă l-ai încununat pe el” (Psalmul 8, 4—5).

Intruparea Mîntuitorului din Sfînta Fecioară Maria va întări convingerea celor de odinioară, pentru că luînd trup ca al ei și ca al nostru a arătat că materia nu este rea² și că în sinea acesteia lucrează forța tainică a Duhului. Domnul accentuează integritatea fapturii umane, ce se realizează numai atunci cînd între trup și suflet, între materie și spirit există o relație armonioasă, de complementaritate. Adresîndu-se în acest sens ucenicilor, îi învață, zicînd: „Luminătorul trupului este ochiul; de va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat; iar de va fi ochiul tău rău, tot trupul tău va fi întunecat. Deci, dacă lumina care e în tine este întuneric, dar întunericul cu cît mai mult!”, sau: „Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți minca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca; au nu este sufletul mai mult decît hrana și trupul decît îmbrăcămîntea?” (Matei 6, 22—23 și 25). Iar cu alt prilej prin intermediul faptei minunate, Mîntuitorul accentuează intercomuniunea celor două elemente și deci seriozitatea cu care trebuie privită relația dintre trup și suflet, cum este cazul tămăduirii slăbănogului din Capernaum, care prin iertarea păcatelor dobîndește integritatea puterilor fizice (Matei 9, 1—7). Așa se explică și imnul închinat omului, în toată complexitatea firii sale, de Sf. Apostol Pavel: „Nu știți, oare, că voi sînteți templul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi? De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica Dumnezeu pe el, pentru că sfînt este templul lui Dumnezeu, care sînteți voi”. Sau nu știți că *trupul* vostru este templu al Duhului Sfînt care este în voi, pe care îl aveți de la Dumnezeu și că nu sînteți ai voștri?” (I Corinteni 3, 16—17 și 6, 19).

Aceasta este învățătura creștină cu privire la firea omenească și universul material, de unde decurge și cinstirea moaștelor sfinților. Primul dintre argumente stă în strînsă legătură cu Persoana Mîntuitorului Iisus Hristos. Astfel, Sfintele Evanghelii prezintă foarte multe situații în care atingerea celor năpăstuiți de către mina Bunului păstor sau simplul contact cu hainele Acestuia au fost în măsură să restabilească firescul vieții lor. Spre pildă, Sf. Evanghelist Matei relatează

² Pr. prof. Sorin Cosma, *Cuvînt de învățătură despre cinstirea sfințelor moaște*, în „M. B.”, nr. 3/1986, p. 45.

minunea vindecării unui leproș astfel : „Și iată un leproș, apropiindu-se I se închină, zicînd : Doamne, dacă voiești, poți să mă curățești. Și Iisus, întinzînd mina S-a atins de el, zicînd : Voiesc, curățește-te. Și îndată s-a curățit de lepra lui” (8, 23). Un fapt la fel de sugestiv în privința puterii ce izvora din trupul Mîntuitorului îl găsim menționat de Sf. Evanghelist Luca : „Iar cînd S-a apropiat de poarta cetății Nain, iată scoteau un mort, singurul copil al mamei sale... Și, văzînd-o, Domnul, I s-a făcut milă de ea și i-a zis : Nu plînge ! Și apropiindu-se, S-a atins de sicriu, iar cei ce-l duceau s-au oprit. Și a zis : Tinere, ție îți zic, scoală-te. Și s-a ridicat mortul, și a început să vorbească, și l-a dat mamei lui” (7, 12—15). Cît despre capacitatea taumaturgică dobîndită de veșmintele Domnului, grăitoare găsim relatarea Sfîntului Evanghelist Marcu : „Și oriunde, intra în sate sau în cetăți sau în sătulețe, puneau la răspîntii pe cei bolnavi, și-L rugau să le îngăduiască să se atingă măcar de poala hainei Sale. Și cîți se atingeau de El se vindecau” (6, 56). Puterea deplin sfințitoare a trupului Său — și de aici încă o certitudine în favoarea lucrării tainice a moaștelor — se dovedește cu prilejul Învierii sale din morți. Dacă despre Lazăr, mort de patru zile, cei apropiați aveau convingerea că a intrat în descompunere, despre trupul Domnului datorită echilibrului perfect existent între spirit și materie, nu s-a putut și nu se poate vorbi la fel, întrucît nu a fost dat stricăciunii, săvîrșind minuni și în noua condiție, cum ar fi antrenarea la viață a sfinților adormiți care au putut fi văzuți de mulți martori în cetatea sfîntă (Matei 27, 52—53), sau apariția în mijlocul apostolilor prin ușile încuiate ale casei unde se aflau adunați (Ioan 20, 26).

Însușirile excepționale pe care le poate atinge natura celor cu o viață îmbunătățită, le confirmă diferite secvențe din activitatea sfinților apostoli, care, după primirea Sfîntului Duh în ziua Cincizecimii, și-au închinat viața exclusiv trăirii întru Hristos. Astfel, despre Sf. Apostol Petru ni se relatează că în lope a săvîrșit minunea învierii din morți a unei femei, pe nume Tavita, precum și cazul unor tămăduiri miraculoase, ca urmare a purtării umbrei sale peste cei bolnavi (Faptele Apostolilor 9, 36 și 5, 15). De asemenea sînt descrise minuni deosebite săvîrșite de obiecte simple cu care Sf. Apostol Pavel intrase în contact, precum și cazul altor trăitori înduhovniciți care săvîrșeau fapte deosebite, prin puterea sfințitoare a trupului și sufletului lor, cum este cel al lui Anania, taumaturgul Sfîntului Pavel (Faptele Apostolilor 19, 12 și 9, 17).

Aceeași putere o păstrează și trupurile mărturisitorilor lui Iisus din veacul post apostolic, atît în timpul vieții cît și după moarte. Așa sînt cazurile a doi martiri cu nume strălucite în istoria Bisericii. Despre Sfîntul Ignatie, episcopul Antiohiei (mort la 117—118), ni se relatează că a săvîrșit fapte sfințitoare în cursul vieții, iar după moarte oasele mari ale trupului său au fost strînse cu evlavie de creștini și duse la Antiohia, fiind cinstite de credincioși pentru puterea lor harismatică³.

³ Scrierile părinților apostolici, București, 1979, pp. 149—150.

Același lucru îl aflăm și despre rămășițele Sfintului Policarp, episcopul Smirnei (mort la 156) păstrate și păstrătoare și după moarte a harului deosebit de care s-a învrednicit în timpul vieții⁴. Un fapt și mai semnificativ este și cel prilejuit de martiriul Sfintului Ciprian episcopul Cartaginei (mort la 258), când creștinii ce au asistat la locul execuției au îmbibat în țesături singele victimei⁵ — dovadă lămuritoare că deja aveau experiența lucrării minunate a relicvelor sfinților.

Actul de cinstire a rămășițelor pămîntești ale sfinților — așa cum se observă clar — apare în deceniile veacului apostolic și se continuă în veacul următor. Mîntuitorul Însuși vorbea despre calitatea deosebită pe care o dobîndesc cei care se împărtășesc cu Trupul și Singele Său, primind în felul acesta arvuna nemuririi (Ioan 6, 51). Sf. Apostol Pavel ne încredințează că „dacă ucideți, cu Duhul, faptele trupului, veți fi vii” (Romani 8, 13). Cu alte cuvinte, trăirea raportului personal cu Iisus Hristos într-o formă plenară, reușește să prelungească starea de îndumnezeire atinsă de un astfel de viețuitor și asupra trupului său. După săvîrșirea din viață, rămășițele pămîntești mențin puterea dumnezeiască din vremea cînd trupul lui era unit cu sufletul. „Aceasta se datorește faptului că puterile sufletului și harul dumnezeiesc din el își prelungesc lucrarea și în trup, înfăptuind și în aceasta o stare de sfințenie, cît timp sfîntul trăiește pe pămînt, și un fel de stare de incoruptibilitate după trecerea sufletului sfîntului prin moarte, la starea accentuată de îndumnezeire”⁶. Ori, menținîndu-se nestrîcioase, osemintele sfinților arată că sufletul personal al lor și harul Sfintului Duh din ei rămîn mai departe într-o legătură cu trupurile lor. Faptul menținerii osemintelor în stare de nedescompunere este o arvună a învierii și a calității distincte pe care o dobîndesc aceste trupuri⁷. Înțelegerea acestor probleme ne-o sugerează chiar Vechiul Testament, prin acea întîmplare minunată cînd trupul unui mort fiind aruncat peste osemintele proorocului Elisei își redobîndește viața (II Regi 13, 21), dovadă că virtuțile sufletești ale dreptului au animat și natura sa umană în forma ei materială, transfigurînd-o.

Dacă cinstirea moaștelor sfinților ar fi o învățătură care să contravină cuvîntului Bibliei, este sigur că Biserica — depozitara revelației dumnezeiești — nu ar fi îngăduit de la început proliferarea unor astfel de practici. Această certitudine ne îndreptățește să concluzionăm că, prin cele petrecute cu relicvele sfinților, dascălii Bisericii au văzut în ele o modalitate de a perpetua sensurile adînci ale învățăturii stabilite de Mîntuitorul Iisus Hristos și comunicate de sfinții apostoli pentru mîntuirea întregului neam omenesc.

⁴ Ibidem, pp. 204—205.

⁵ Pr. prof. Ioan C. Coman, *Patrologie*, vol. II, București 1985, pp. 85—86.

⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. III, București, 1978, pp. 349—350.

⁷ Idem.

Prețuirea arătată sfințelor moaște de către Biserică demonstrează atenția cu care ele au fost cinstitute. Astfel, pe mormintele care le păstrau s-au zidit biserici încă de la început, mai mici și mai mari, până la mărețele catedrale contemporane. O altă parte dintre moaște au fost depuse în interiorul bisericilor, antrenând pelerinaje spre locurile unde se aflau, prilej cu care Biserica celebra serviciile liturgice, în timpul cărora se săvârșea jertfa euharistică și se cântau imnuri. O atmosferă însuflețitoare cuprindea mulțimea adunată, când mijlocirea sfântului se manifesta prin minuni și alte semne⁸. De aceea s-a procedat și la transportarea moaștelor din loc în loc, pentru a se înlesni credincioșilor pioși posibilitatea de a le cinsti după cuviință⁹.

Biserica noastră dreptmăritoare păstrează și ea cu scumpătate sfintele moaște. Dintre lăcașurile de închinare care adăpostesc relicvele ale sfinților amintim: catedrala patriarhală din București, unde se găsesc moaștele Sfântului Dimitrie Basarabov; catedrala mitropolitană din Iași, deținătoarea moaștelor Cuvioasei Paraschiva; catedrala mitropolitană din Timișoara, unde se află așezate moaștele Sfântului Iosif cel Nou de la Partoș, precum și atâtea mănăstiri din cuprinsul Patriarhiei Române.

Credincioșii Bisericii Ortodoxe de pretutindeni au adus dintotdeauna sfințelor moaște un cult sobru și plin de evlavie. Norma de învățătură a Bisericii cu privire la cinstirea relicvelor a fost bine precizată, accentuându-se că cinstirea sfinților nu este adorare dumnezeiască, ci este venerare. De aceea, falsele păreri ale ereticilor, de ieri și de azi, potrivit cărora cinstirea moaștelor ar fi o formă nouă de idolatrie, se dovedesc cu prisosință ca neîntemeiate. Așa cum am mai subliniat, întreg universul material și spiritual este opera lui Dumnezeu și este străbătut de rațiunile Sale, în virtutea cărora iubim tot ce ne înconjoară și de aceea pășim pe calea lui Dumnezeu, a îndumnezeirii firii și ființei noastre.

Așa fiind, socotim potrivit să punem tuturor în atenție, ca o concluzie finală, cuvintele unui mare trăitor și dascăl al Bisericii, Sf. Ioan Damaschin: „Stăpînul Hristos ne-a dat ca izvoare mîntuitoare moaștele sfinților, care izvorăsc, în multe chipuri, faceri de bine și dau la iveală mir cu tun miros. Nimeni să nu fie necredincios! Dacă prin voința lui Dumnezeu a izvorit în pustie, apă din piatră tare și din falca măgarului apă pentru Samson căruia îi era sete, este de necrezut ca să izvorască mir binemirositor din moaștele mucenicilor? Cu nici un chip pentru cei care cunosc puterea lui Dumnezeu și cinstea pe care o au sfinții de la Dumnezeu. În Legea Veche era socotit necurat tot cel care se atinge de un mort, dar nu erau socotiți necurați înșiși morții. După ce însăși viața și cauza vieții a fost socotită între morți, nu mai numim morți pe cei care au adormit întru nădejdea învierii și cu credința în el. Cum poate să facă minuni un corp? Cum dar prin ei demonii sînt

⁸ Pr prof. dr. Petru Rezuș, o.c., p. 308.

⁹ Ibidem, p. 312.

puși pe fugă, boalele sînt alungate, bolnavii se vindecă, orbii văd, leproșii se curăță, ispitele și supărările se risipesc și se pogoară toată darea cea bună de la Tatăl luminilor? Cit de mult trebuie să te odihnești ca să găsești un sprijinitor, care să te prezinte împăratului Celui muritor și să pună pe lingă el cuvînt pentru tine? Dar nu trebuie cinstiți oare apărătorii întregului neam omenesc, apărătorii care se roagă lui Dumnezeu pentru noi? Da, trebuie să-i cinstim, ridicînd biserici în numele lor, aducînd roade, prăznuind pomenirea lor... Prin cele care Dumnezeu este cinstit, prin acelea se vor bucura și slujitorii Lui; de acelea de care Dumnezeu se minie, de acelea se vor minia și ostașii Lui¹⁰.

Pr. prof. NICOLAE MORAR

¹⁰ Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. rom., București, 1938, p. 278.

ASPECTE STILISTICE ÎN EPISTOLELE PAULINE (II) *

de: prot. dr. MARCU BĂNESCU

Este știut că Sf. Apostol Pavel n-a scris și n-a urmărit să scrie literatură, dar literatura s-a născut totuși din sensibilitatea sa lirică, din imaginația sa bogată, din gândirea sa logică, din zelul său apostolic. El n-a creat ficțiuni. A scris inegalabile aforisme, cu inima plină de amărăciuni, cu trupul vlăguit, hulit și amenințat cu moartea, scăpat uneori prin adevărate minuni, dar pe toate le-a covârșit dragostea pentru Hristos și pasiunea propovăduirii. De aceea citindu-l și recitindu-l, avem sentimentul insolit că cele 14 epistole canonice le-a scris în cea mai prielnică atmosferă. El a depășit mereu condițiile externe și a trecut în categoria scriitorilor de literatură universală.

Chiar dacă Apostolul Neamurilor n-a făcut studii speciale de retorică, el și-a putut îmbogăți și desăvârși calitățile native, avînd o capacitate receptivă excepțională. Dar la școala lui Gamaliel, înainte de miracolul convertirii, pregătit pentru a deveni „învățător de lege”, a învățat ceva și din arta de a vorbi frumos și convingător. Credem însă că marele misionar a cunoscut bine și tehnica oratorilor clasici, metodele de stăpînire prin cuvînt a maselor de oameni.

Toți apostolii Domnului cu har și apostolie au merite egale în răspîndirea învățăturii creștine, dar parcă totuși Sf. Apostol Pavel domină epoca de început. Pline de dramatism sînt mărturisirile sale: „De la iudei de cinci ori am primit patruzeci de lovituri fără una (la iudei numărul loviturilor era limitat cf. Deuteronom, 25, 3 n.n.); de trei ori am fost bătut cu vergi; odată am fost bătut cu pietre; de trei ori s-a sfărîmat corabia cu mine; o noapte și o zi am petrecut în largul mării; în călătorii adeseori, în primejdii de riuri, în primejdii de la țîlhari, în primejdii de la neamul meu, în primejdii de la păgîni; în primejdii în cetăți, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații cei mincinoși; în osteneală și în trudă, în privegheri adeseori, în foame și în sete, în posturi de multe ori, în frig și în lipsă de haine. Pe lângă cele din afară, ceea ce mă împresoară în toate zilele este grija de toate Bisericele...” (II Corinteni 11, 24—28).

Versurile citate ne ajută să cunoaștem aspecte din viața sa și mai ales, să apreciem vocația sa de scriitor.

* Partea I-a în nr. 1/1988. pp. 16—25.

Sigur că apostolii și autorii cărților canonice ale Noului Testament au avut sprijin și modele inestimabile în bogata literatură a Vechiului Testament. Destinul afirmării Apostolului Pavel în răspîndirea creștinismului printre păgini, este totuși deosebit de acela al marilor săi contemporani. Se spune că el a cunoscut retorica și retorii greci, teoriile și recomandările anticilor greco-romani — cum am amintit și în prima parte a acestui studiu. El citea mult, purta cu sine, printre lucrurile strict personale și cărțile, pe care i le cere lui Timotei: „Cînd vei veni adu-mi felonul pe care l-am lăsat în Troada, la Carp, precum și cărțile, mai ales pergamentele” (II Timotei 4, 13).

În familia tatălui său, Saul a vorbit aramaica, dar în Tarsul Ciliției, care, la vremea copilăriei și tinereții sale era un cunoscut centru de elinizare, el a învățat și limba greacă. În periplul său, pe mare și pe uscat, în zonele de influență a culturii grecești, și-a perfecționat limbă greacă. De la convertirea sa pînă la compunerea primei epistole (I Tesaloniceni, anul 52 e.n.) trecuseră aproape două decenii. În acest răstimp Apostolul a putut cunoaște limba, firea și manifestările locuitorilor din provinciile și cetățile europene. Se adapta ușor fiindcă se mulțumea cu puțin. Oricum din scrisorile sale de mai tîrziu ne convingem că posedă bine limba greacă și literatura mai veche a grecilor¹.

În cuvîntări și epistole, Sf. Apostol Pavel citează poeți și scriitori greci. De pildă, în celebra cuvîntare rostită în Areopagul din Atena citează pe poetul Aratus: „Căci în el viem și ne mișcăm și sîntem, precum și unii din poeții voștri au zis: că al lui neam și sîntem” (Faptele Apostolilor 17, 28). Vorbînd corintenilor despre moartea și învierea lui Hristos și despre învierea de obște, Apostolul scrie: „Nu vă lăsați înșelați”. Apoi citînd din Menandru (creatorul comediei de caracter, discipol al lui Theophrast), amintește că: „Tovărășiile rele strică obiceiurile bune” (I Corinteni 15, 33). În sfaturile pe care le dă lui Tit, așezat episcop în Creta, Apostolul Pavel citează din Epimenides (poet și filosof, despre care legendele spun că a dormit într-o peșteră timp de 57 ani): „Unul dintre ei, chiar un proroc al lor, a rostit: cretanii sînt pururea mincinoși, fiare rele, pîntece leneșe” (Tit 1, 12). Admirabilul aforism paulin: „Căci nu binele, pe care îl voiesc, îl fac, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acesta îl săvîrșesc” (Romani 7, 19), îl găsim și la poetul Ovidiu în „Metamorfoze” (VII, 20—21), pe care le elabora la începutul erei creștine. Despre „legea nescrisă” vorbește și înțeleptul Solon apoi Platon, Aristotel etc.

Vădînd o înțelegere pertinentă a spiritului complex al popoarelor cu care a ajuns în contact, Sf. Apostol Pavel a găsit, în aparenta stereotipie epistolară, nuanțe specifice pentru fiecare. Exuberanța sa misionară impresionează și prin acea neostoită tendință către „marginile lumii”, caracteristică, de altfel, tuturor apostolilor, împlinînd „tri-

¹ Dr. Vasile Gheorghiu, *Introducere în Sfintele Cărți ale Testamentului Nou*, Cernăuți, 1929, p. 373.

miterea" Celui care le-a dat dreptul și puterea (cf. Matei 28, 18—20). Umanismul funciar al aceluia care a dobândit supranumele de Apostol al Neamurilor este cu desăvârșire lipsit de manifestări xenofobe.

În cele ce urmează încercăm câteva considerații literare pe marginea celor 14 epistole pauline. Se știe că ordinea lor cronologică este următoarea: I Tesaloniceni (anul 52 e.n.); II Tesaloniceni (53); Galateni (55); I Corinteni (57); II Corinteni (57); Romani (58); Coloseni, Filipeni și Efeseni (63); Filipeni (63); Evrei (63); I Timotei și Tit (64/65); II Timotei (66). În codificare, însă, s-a luat în considerare, precum se știe, importanța orașelor și a Bisericilor cărora le-au fost adresate². După cuprins și extensiune, ele au fost împărțite în trei categorii: epistole mari (Romani, I și II Corinteni, Galateni); cele scrise și expediate din captivitate (Efeseni, Filipeni, Coloseni, Filimon) și epistole pastorale (I și II Timotei, Tit). Epistola către evrei reprezintă o categorie aparte, fiind anonimă.

De fapt, după însăși concepția fundamentală a autorului, toate sînt „scrisori pastorale”. Le-a scris pentru că nu se putea deplasa personal acolo unde era solicitat de necesități de îndoctrinare, de întărire în cele predate, de îndreptare a scăderilor, etc. De aceea, unii exegeți le încadrează pe toate în „cărțile didactice” ale Noului Testament, după cele istorice (cele patru evanghelii) și înainte de epistolele sobornicești.

Fiecare epistolă are un conținut propriu dogmatic-parenetic, dar toate au câteva note comune: recomandarea autorului, adresa și salutarea, cu excepția epistolei adresată evreilor. În aceeași manieră sînt alcătuite introducerile în materie, adăugîndu-se la fiecare nota specială, determinanta scrisorii. Procedul de compoziție a exordului este specific paulin: în literatura creștină primară, el a introdus acest stil. Epistolele sobornicești folosesc același stil după Sf. Apostol Pavel.

Epistolele nu sînt scrise „*manu proprio*” de Apostolul Pavel. În scrisoarea către cei din Roma, citim: „Vă îmbrățișez în Domnul eu Tertiu care am scris epistola” (Romani 16, 22). Cu mîna proprie obișnuia să scrie numai binecuvîntările finale. Excepție face epistola către Filimon: „Eu, Pavel, am scris cu mîna mea...” (Filimon 1, 19). Celelalte au fost dictate tahirgrafilor.

Lucid și temerar, în situații critice, „Apostolul păgînilor” (Romani 11, 13), este, în mod obișnuit, bun și îngăduitor. În unele cazuri se considera cel mai mic între apostoli și se teme că nu este vrednic a se numi apostol, pentru că a prigonit, în tinerețe, Biserica lui Dumnezeu (I Corinteni 15, 9). Folosind o figură de stil (litotă), scrie corintenilor: „Căci, deși în vorbire sînt lipsit de meșteșug, nu sînt însă lipsit de cunoștință, ci v-am dovedit-o, întru toate, în fața tuturor” (II Corinteni 11, 6).

Sistematizînd informațiile din epistolele pauline, se poate cunoaște starea creștinismului din primele decenii de propovăduire prin-

² Ibidem, p. 392.

tre iudei și păgini. Scrise în conjuncturi diferite, stilul conferă tuturor epistolelor aceeași altitudine și convergență dogmatică și, în consecință, certitudinea identității paternale. Un optimism nedisimulat, aproape nepămîntean, în cele mai dificile împrejurări, îi procură autorului în-solite stări de bucurie și neclintită încredere în biruința propovăduirii sale sau a creștinismului. De moarte nu se teme, căci ar fi dorit să ajungă mai curînd la Hristos, dar nu manifestă sentimente tanatofile. Se ferește, cit poate, de moarte, convins că lucrul său pe pămînt nu s-a terminat, că secerișul este abia la început.

În concepțiile filosofice, Sf. Apostol Pavel s-a apropiat mai mult de filosofia stoică³. Unii istorici și exegeți au mers mai departe, afirmînd că Apostolul Pavel și creștinismul s-au format sub directa influență a stoicismului. Morala stoică este, fără îndoială, superioară multor sisteme morale antice și se pot afla în ea multe asemănări cu principiile moralei creștine, ca, de pildă, ideea de umanitate, iubirea față de aproapele etc., dar întemeierea metafizică a acestor principii este mult deosebită. Oricine poate constata cită deosebire este între zeii stoicismului, coboriți de unii filosofi pînă la nivelul oamenilor înțelepți (antropomorfizarea zeilor) și între Dumnezeu unul în ființă, al creștinilor și cită diferență este între pesimismul stoic, care recomanda sinuciderea, ca o cale ideală pentru ajungerea la fericire și optimismul creștin, care recomanda activismul pînă la ridicarea și trăirea în Hristos, pe care o realizează creștinul încorporat în comunitatea ideală, care este Biserica, pentru dobîndirea fericirii.

Infiltrarea cultelor egiptene în credințele grecilor și romanilor a produs unele modificări în structura acestora, iar unii cercetători, specializați în istoria religiilor, implică în acest proces și influența cultului unor zei siro-babiloneni, care, printre altele, au „îndulcit” și „încălzit” concepția despre întunecatul hades (uneori personificat ca stăpîn al „umbrelor”), dîndu-i belșug de lumini astrale și contribuind la pregătirea lumii păgine pentru primirea creștinismului⁴. Ele au răs-pîndit idei care au determinat un curent nou în spiritualitatea păgî-nismului antic. Practicile magice au exercitat o mare influență asupra vieții religioase a grecilor, pe care le combate Sf. Apostol Pavel. Îndemnînd credincioșii să se ferească de „învățători mincinoși”, el nu se referă numai la iudaizanți, ci și la mulțimea sectelor religioase, răs-pîndite în această parte a lumii în care își desfășoară activitatea misionară. Astfel au fost sectele pythagoreice, orfismul constituit ca formă religioasă în Atena sub Pisistrates, misterele eleusine, cu caracter ag-rar inițiativ, cultul altor zei orientali etc. „Păziți-vă de cîini! Păziți-vă de lucrătorii cei răi! Păziți-vă de tăierea împrejur”, scrie el filipeni-lor, în frumoase metafore (Filipeni 3, 2). Și lui Tit îi scrie să mustre cu asprime pe cretani, ca „să fie sănătoși în credință, și să nu dea ascu-

³ Diacon dr. Grigorie T. Marcu, *Antropologia paulină*, Sibiu, 1941, p. 56.

⁴ Cf. Iustin Moiescu, *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena*, în „Candela”, anul LVII, 1946, Iași, 1947, p. 92.

tare basmelor iudaicești și poruncilor unor oameni care se întorc de la adevăr" (Tit 1, 13—14); și lui Timotei îi scrie să se păzească „de vorbele deșarte și lumești (I Timotei 6, 20); și pe coloseni îi îndeamnă să nu se lase furați de „deșarta înșelăciune din predania omenească" (Coloseni 2, 8) etc. Apostolul nu polemizează cu adversarii. El știe că cea mai eficace apărare față de aceștia este întărirea în credință a celor dobândiți pentru Hristos.

Sf. Apostol Pavel a avut credință cu adevărat de excepție și o încredere de nimic clătinată în succesul învățăturii Celui răstignit pe Golgota. Judecat astfel, el a fost un vizionar. A predicat, a luptat și a suferit pentru veacurile care i-au urmat. În clipe grele, cînd a fost hulit, bătut, privat de libertate, n-a încetat să creadă și să vadă, în zorii încă tulburi, înălțarea crucii creștine.

Expunerea aforistică, sentențioasă, a unui mod de viață în conformitate cu noua învățătură, pe care o populariza cu zel deosebit, constituie o caracteristică a epistolelor pauline și, în același timp, primele gândiri patristice și teologice din toate timpurile. În fiecare epistolă găsim sentințe de universală valoare, la care se fac referințe în gîndirea filosofică, în literatură, în sistemele de morală de-a lungul veacurilor.

Orator desăvîrșit, el vedește cu pregnanță vraja cuvîntului și farmecul unei judecăți de valoare. Model de inspirație și imaginație, de intuiție și examen logic, Sf. Apostol Pavel folosește toate figurile stilistice compoziționale — paralelismul, concesiia, anafora, enumerația, repetiția, interogația, invocația, exclamația, ipoteza, imprecția, apostrofa, confesiunea etc., tropii frecvenți în retorica anticilor greco-romani — comparația, metafora, epitetul, metonimia, alegoria, hiperbola, litota, personificarea, antiteza etc. Imagini artistice se alătură, în structuri stilistice, unor paradigme de largă circulație.

Nu este necesar un efort prea mare pentru a căuta aforisme, definiții, silogisme, figuri literare sau retorice, pentru că acestea alcătuiesc însăși materia scrisorilor pauline. Putem cita, deci, oarecum la întîmplare, texte paradigmatic. Iată cîteva aforisme de largă circulație: „Sau nu are olarul putere peste lutul lui ca din aceeași frămîntătură să facă un vas de cinste, iar altul de necinste?" (Romani 9, 21); „dacă rădăcina este sfîntă și ramurile sînt la fel" (Romani 11, 16); „dragostea nu pierе niciodată" (I Corinteni 14, 10); „puțin aluat dospește toată frămîntătura" (Galateni 5, 9); „să nu caute nimeni numai ale sale, ci fiecare și de ale altuia" (Filipeni 2, 4); „toate să le faceți fără de cîrtiri și fără de îndoială" (Filipeni 2, 14); „bucurați-vă neconținut!" (I Tesaloniceni 5, 16); „Cînd se luptă cineva la jocuri, nu ia cununa, dacă nu s-a luptat după legile jocului" (II Timotei 2, 5); „întru toate arată-te pe tine pildă de fapte bune..." (Tit 2, 7).

Am reprodus cîteva aforisme care nu exprimă numai principii ale moralei creștine, ci sînt gnome etico-sociale de valoare universală.

Sf. Apostol Pavel întrebuintează frecvent metoda maieutică (so-cratică): „O, galateni fără de minte, cine v-a ademenit ca să nu vă plecați adevărului, pe voi cărora zugrăvit a fost ca dinaintea ochilor

Iisus Hristos cel răstignit? Aceasta voiesc numai să aflu de la voi: din faptele legii primit-ați Spiritul sau din ascultarea credinței? Așa fără de minte sînteți? După ce ați început în Spirit, căutați acum desăvîrșirea în carne? În zadar suferit-ați voi atît de multe?..." (Galateni 3, 1—4). O serie de interogații retorice (coacevatio), care, prin repetare, abordează însăși tematica și o rezolvă prin implicarea răspunsului în întrebare (antifora). Procedul este folosit și în alte epistole (cf. I Corinteni 9, 1—13; etc.). Aici Apostolul, prin metoda amintită, ingenios oflosită, își apără chemarea apostolică și demonstrează că nu s-a folosit de un drept cuvenit (dreptul de susținere din partea comunității).

În epistolele sale sînt mult întrebuițate confesiunile (fragmente autobiografice, stări sufletești, întîmplări, aspecte de viață socială), elaborate cu talent scriitoricesc, care pot fi comparate cu narațiunile din vremea sa. Citez narațiunea, scrisă la persoana întii, în epistola către galateni: „Ci ați auzit de purtarea mea de altă dată întru iudaism, că peste măsură prigoneam Biserica lui Dumnezeu și o duceam la piere. Și spoream în iudaism mai presus decît mulți din neamul meu, care erau de vîrsta mea, și aveam fierbinte rîvnă pentru datinele mele strămoșești. Dar cînd Cel ce m-a ales din pîntecele maicii mele și m-a chemat prin darul Său, bine a voit să descopere pe Fiul Său întru mine pentru ca să-L propovăduiesc între neamuri, numai decît, fără să mă sfătuiesc cu nici un om, nici să mă duc la Ierusalim, la apostolii cei mai înainte decît mine, m-am dus în Arabia și iarăși m-am întors în Damasc..." (Galateni 1, 13—17; 1, 18—24).

Dintre figurile de stil cu transfer de sens, după pilda Mîntuitorului, se folosește metafora fără de care poetica și retorica nu se pot concepe: „Căci vă rîvnesc pe voi cu rîvna lui Dumnezeu, întrucît v-am logodit unui singur bărbat, ca să vă înfățișez lui Hristos, pe o fecioară neprihănită" (II Corinteni 11, 2). Textul reprezintă o frumoasă metaforă, în care sînt imbricate comparația și epitetul.

Inima, metafora plasticizantă, apar des în Sfînta Scriptură, în cuvîntările bisericești în literatura profană și, desigur, și în scrisorile Sfîntului Apostol Pavel. Metafora nu schimbă conținutul și funcționalitatea organului (inima), dar îl încarcă (prin transfer de sens) cu semnificații noi pentru a exprima o gamă mai largă de activități, pentru care în alcătuirea noastră nu există un organ mai potrivit. Cităm din cea mai scurtă epistolă: „Căci am avut multă bucurie și mîngăiere, din dragostea ta, întrucît inimile sfinților, frate, s-au odihnit prin tine frate" (Filimon 1, 7). Recomandîndu-l pe Onisim, Apostolul scrie... „L-am trimis înapoi la tine, pe el, adică chiar inima mea" (Filimon 1, 12). Vorbînd despre universalitatea păcatului și referindu-se la Vechiul Testament (Psalm 13, 3, 9, 28; 139, 3 etc.), Apostolul scrie romanilor: „Toți s-au abătut, împreună netrebnci s-au făcut. Nu este cine să facă binele, nici măcar unul nu este; mormînt deschis este gîtlejul lor; cu limbile lor vorbit-au viclenii; venin de aspidă e sub buzele lor; gura lor e plină de blestem și de amărăciune..." (Romani 3, 12—14). Într-o

serie de metafore autorul realizează o alegorie antologică. Mult folosită în epistolele pauline este antiteza: "... scăpați din robia păcatului, v-ați făcut robi dreptății" (Romani 6, 18); "cînd sînt slab, atunci sînt tare" (II Corinteni 12, 10; 6, 14 etc.).

Cu aceeași abilitate este utilizată în epistolă argumentația logică. O adevărată poezie psalmică și, în același timp, o splendidă pledoarie logică împotriva mîndriei păgînilor, care au luat locul iudeilor rămași sub lege, găsim în scrisoarea adresată romanilor: "Iar dacă unele din ramuri au fost frînte și tu, care erai măslin sălbatic, ai fost altoit în locul lor și părtaş te-ai făcut rădăcinii și sucului măslinului. Nu te mîndri față de ramuri, iar dacă te mîndrești, bagă de seamă, că nu tu ții rădăcina, ci rădăcina pe tine. Dar vei zice: aceste ramuri au fost tăiate, ca să fiu eu altoit. Prea bine! Din pricina necredinței au fost tăiate, iar tu stai prin credință. Nu gîndi lucruri înalte despre tine, ci teme-te, că dacă Dumnezeu n-a cruțat ramurile firești, nici pe tine nu te va cruța" (Romani 11, 17—21).

Am reproduș doar cîteva texte pentru a întări afirmația generală, exprimată la începutul acestor reflecții. Astfel în fiecare frază, în fiecare judecată am găsi o valoare literară.

Interesant și frumos este exordiuul epistolelor pauline. Adresîndu-se membrilor comunității creștine din Roma, pe care încă nu-i cunoștea personal, autorul se recomandă: "Pavel, rob al lui Iisus Hristos..." (Romani 1, 1) "Rob..." este titlul său emblematic, preferat în multe împrejurări. Nu și-l însușește din exces de modestie, ci din convingerea că acesta reprezintă însăși condiția sa umană față de Acela care l-a "chemat apostol, rînduit spre evanghelia lui Dumnezeu" (Idem 1, 1). Deci rob, nu în sensul social de exploatat, degradat, sub demnitatea umană, ci, dimpotrivă, înălțat la demnitatea de slujitor și colaborator. Formulată în termeni modești, lapidari, exordiuul epistolei este grav și solemn. După ce se definește în ipostaza de chemat, Apostolul le vorbește romanilor despre Acela care l-a chemat, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, "Cel înviat din morți, de la care a primit harul și apostolia spre ascultarea credinței la toate neamurile, între care sînt și ei, cei din Roma" (Romani 1, 2—6). Este, aici, legitimarea dreptului de a le scrie și explicitarea ipostazei de rob. După binecuvîntare încearcă o mai mare apropiere de cei din Roma (exordiu insinuant), promițîndu-le să-i viziteze, să le vestească și să se mîngîie împreună cu ei.

Introducerea cuprinde toate elementele esențiale pe care le cere această parte a unei scrisori. Un exordiu întocmit după norme clasice, în termeni prevenitori, amicali, cum recomandau clasicii greco-romani, la care Apostolul Neamurilor adaugă "duhul iubirii universale". Și ceilalți apostoli și scriitori din epoca primară folosesc același procedeu introductiv. Iacob, fratele Domnului, se recomandă "rob al lui Dumnezeu și al Domnului Iisus Hristos, celor douăsprezece seminții care sînt în risipire, bucurie" (Iacob 1, 1). Apostolul Petru se recomandă "apostol al lui Iisus Hristos" (I Petru 1, 1) și "Simon Petru, slujitor și apostol al lui Iisus Hristos" (II Petru 1, 1). Apostolul Ioan nu-și trece nume-

le în cele trei epistole, dar cititorii îl pot cu ușurință recunoaște. El este un martor care „a văzut”, el este „bătrînul” „către aleasa Doamnă și către fiii ei”, „bătrînul către Gaiul cel iubit”... prea bine cunoscut de cititori. Iuda se recomandă „slujitor al lui Hristos și frate al lui Iacob”.

Corintul, cetatea dorică din epoca de strălucire a confederației ahaice, se menține încă, sub stăpînirea romană, la un nivel ridicat, în raport cu majoritatea vechilor cetăți grecești, cu excepția Atenei. Dacă, la începutul erei creștine, Corintul, capitala Ahaiei, era un centru comercial, politic și social, Atena a rămas încă cetatea spirituală a grecilor, centrul cultural și religios (Curtius). Au fost multe lupte între cetățile grecești, de multe ori grecii s-au sfîșiat între ei, cum ne spun istoricii lor, dar patrimoniul cultural comun a fost de toți și totdeauna respectat. Și Atena era, dincolo de luptele fratricide, simbolul fenomenului grecesc.

Biserica din Corint îi era binecunoscută Sfîntului Apostol Pavel. Cei mai mulți dintre credincioșii ei fuseseră cîștigați de el, pentru Hristos. Fiind informat că în această comunitate, expusă multor influențe, se produc unele abateri morale, se formează partide care strică unitatea Bisericii, se produc chiar incipient și răscoale, Apostolul crede necesar să le adreseze, din Efes, unde se afla, unele mustrări și îndrumări pentru revenirea la calea cea dreaptă. Trebuia să intervină drastic, dar omul ales, străluminat de harul Celui pe care-L sluzea, se face, ca de obicei, „tuturor toate”. Rabdă și speră, scrie sau dictează cuvinte cumpănite, pline de generozitate, deși în inimă purta un bob de amărăciune, verificînd aforismul că „oamenii mari sînt generoși”. Exordiuul la aceste epistole este conceput în aceiași termeni, cuprinzînd elementele din celelalte epistole. Nu lipsesc nici unele aprecieri favorabile (I Corinteni 1, 5). În toate manifestă prudență și tact pastoral.

În altă tonalitate este conceput exordiuul Epistolei către galateni. Scrisă sub imperiul unei indignări, stilul indică o schimbare afectivă, relevînd relația dialectică între autor și operă. În exordiu Apostolul pune un accent deosebit pe demnitatea sa apostolică, folosind o frumoasă figură retorică: definiția prin negație cu funcție afirmativă, repetată prin formula directă: „Pavel, apostol nu de la oameni, nici prin om, ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu Tatăl, care L-a înviat pe El din morți...” (Galateni 1, 1). După obișnuita binecuvîntare a credincioșilor și slava adresată lui Dumnezeu, autorul trece surprinzător la un aspru rechizitoriu: „Mă mir că așa curînd treceți de la cel ce v-a chemat, prin harul lui Hristos, la altă evanghelie” (1, 6). Dar, stăpînindu-și mînia, printr-un transfer de răspundere, implică atitudinea iudaizanților, care, sfidînd hotărîrea sinodului apostolic, amenință comunitatea creștină din Galatia, prin pretenția ca și păgîno-creștinii să se supună legii vechi (mozaice) (1, 7). Apoi, din nou, cu fermitatea celui stăpîn pe sine, continuă: „Dar chiar dacă nou sau inger din cer v-ar vesti altceva decît ceea ce v-am binevestit noi, să fie anatema!” (1, 8). Anatema o repetă și în versul următor, dar apostrofa nu urmează

grația homerică. Furia dintii se convertește într-o sinceră confesiune, ca o adiere de tristețe, pentru propriu-i trecut. Surprindem în această formă, efortul autorului de a stabili un echilibru între asprimea judecării și căldura inimii. Asprimea prea mare ar putea să aibă, în anumite împrejurări, același efect ca și delăsarea. Cîteva aforisme, folosite în această epistolă, s-au bucurat de o largă circulație. În nici o altă epistolă, Sf. Apostol Pavel nu folosește un stil atît de drastic, dar logic. Sigur, caracterul polemic, apologetic justifică acest stil. După asprele muștrări, autorul își „îmblînzește” stilul și, din nou, se apropie de aceia care-i sînt dragi. „Eu am încredere în voi întru Domnul, că nimic altceva nu veți cugeta, iar cel ce vă tulbură, va purta osînda, oricine ar fi” (Galateni 4, 10).

Epistolele din captivitate — Efeseni, Filipeni, Coloseni, Filimon — le scrie cu mai mult optimism, cunoscînd că iudeocreștinii se înțeleg mai bine. În unele epistole nu-și dă titlul de apostol (I și II Tesaloniceni — primele epistole în ordine cronologică — Filipeni și Filimon). Tuturor le atrage atenția asupra primejdiei pe care o reprezintă iudaizantii.

Efesul, „Lumen Asiae” (Plinius), era, în antichitate, o colonie feniciană, apoi o puternică cetate ionică. Templul zeiței Diana-Artemis i-a conferit renume și l-a învăluit în legende. Sub stăpînirea romană devine capitala provinciei Asia. Printre alte neamuri se aflau în Efes și mulți iudei. În sinagoga acestora și-a început Apostolul Pavel propovăduirea, în primăvara anului 54, trecînd din Corint spre Ierusalim. Și în celelalte cetăți amintite a procedat la fel, adică a început propovăduirea în sinagogă.

Filipi (Crenides, înainte de Filip, regele Macedoniei), este întîiul oraș din Europa în care a predicat Sf. Apostol Pavel.

Singura epistolă scrisă „manu propria” este cea către Filimon (1, 19). Epistola este scrisă pentru reabilitarea unui om, aflat, atunci, la periferia vieții sociale. Este un model de corespondență în spirit creștin, împodobită cu metafore și alegorii. De certă frumusețe literară este subtilitatea prin care face transferul psihic de la „poruncă” la dragoste paternă, folosind metonimia: „primește-l pe el, adică inima mea” (1, 12), corelată cu metafora: „Te rog pentru copilul meu Onisim, pe care l-am născut în lanțurile mele” (1, 10). Partea ei de rezistență însă este relația socială: primește-l pe Onisim, dar „de acum nu ca rob, ci mai presus de rob, frate iubit...” (1, 16).

Epistolele I și II Timotei și Tit reprezintă o lecție de teorie pastorală și predicatorială, de o permanentă actualitate.

Introducerea la epistola adresată evreilor nu cuprinde nici numele autorului și nici formula de salut obișnuită la Apostolul Pavel. Autorul intră direct în subiect, apropiind introducerea de procedeul „ex abrupto”. Folosind persoana întîi plural („părinților noștri”), se implică în etnicitatea adresanților. Se cunosc motivele care l-au determinat să procedeze astfel. Acest exordiu, mai puțin obișnuit, dar mai ales multele particularități ale acestei scrieri, au determinat pe

unii exegeți să-i conteste paternitatea paulină, separînd-o de celelalte epistole și atribuindu-i o autonomie dogmatico-parenetică. Nu este locul să abordăm detaliile acestei probleme. Reținem însă faptul că, în general, s-a recunoscut superioritatea acestei scrieri față de celelalte epistole pauline. Sigur că Sf. Pavel într-un fel a scris romanilor pe care nu i-a cunoscut încă, altfel credincioșilor din Corint, Efes etc. și altfel uideo creștinilor din Ierusalim.

Controversele s-au iscat și cu privire la destinatarii epistolei. S-a afirmat că această scriere, bogată în conținut și frumoasă sub raport stilistic, a fost adresată tuturor creștinilor din neamul iudeilor din diaspora sau tuturor creștinilor, indiferent de originea lor etnică. Stilul și conținutul scrisorii însă vădesc paternitatea și adresanții. Primul verset implică unele idei fundamentale: etnicitatea autorului (iudeu ca și adresanții); el cunoaște și recunoaște autoritatea Vechiului Testament. Recunoaște rolul profeților în actul Revelației. Versetul următor enunță relația de continuitate a Revelației, dar în grad infinit superior, prin Fiul, care este „strălucirea slavei și chipul ființei” lui Dumnezeu. Introducerea culminează cu versul 5: „Căci căruia dintre îngeri i-a zis vreodată: Fiul Meu ești Tu. Eu astăzi Te-am născut?”

Supunînd unei critici de erudiție atitudinea conaționalilor săi, Apostolul Pavel nu se zmulge din rădăcinile etnice.

Citindu-l și recitindu-l pe Sf. Apostol Pavel, memorizînd texte din cuvîntările și scrisorile sale, putem improviza cuvîntări, cînd împrejurările impun acest procedeu. E bine să știm că improvizația este posibilă cînd are o rezervă de informații.

Epistolele pauline își vădesc deplina frumusețe literară citite în întregime. Comentariile și fragmentele, oricît de frumoase ar fi și bine alese, nu reflectă plenitudinea de har scriitoricesc.

Marele misionar a folosit, în orice împrejurare, un stil ales, plăcut, recomandînd și urmașilor: „Cuvîntul vostru să fie totdeauna plăcut, dres cu sare...” (Coloseni 4, 6).

DIALOGURILE TEOLOGICE ALE BISERICII ORTODOXE CU CELELALTE BISERICI (II) *

de : dr. IOAN TULCAN

3. *Dialogul teologic ortodox-romano-catolic.*

Relațiile Bisericii Ortodoxe cu Biserica Romano-Catolică includ în istorie, și episoade mai puțin plăcute. Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de Ortodoxie n-a fost întotdeauna însoțită de iubirea creștină, prozelitismul uniatic constituind una din formele cele mai dure-roase. Datorită acestei situații, și Biserica Ortodoxă a nutrit resentimente, neîncredere și suspiciune față de Biserica Romano-Catolică.

Lucrurile au început să se schimbe treptat, pe la mijlocul secolului XX când în cadrul Bisericii Romano-Catolice s-a inițiat un proces de re-examinări și revizuirii ale propriilor poziții și atitudini față de celelalte Biserici și în special față de Biserica Ortodoxă. Un produs al acestor reconsiderări este și înființarea de către papa Ioan XXIII, la 5 iunie 1960, a „Secretariatului pentru Unitatea Creștină”, precum și a fundației „Pro Oriente”, creată la 4 noiembrie 1964 de cardinalul Franz König, pe atunci arhiepiscopul romano-catolic al Vienei. Sub egida acestei fundații sau ținut cu începere din 1965, simpozioane ecumenice, congrese teologice, conferințe, ș.a. toate contribuind la „cunoașterea reciprocă mai bună și la îmbunătățirea atmosferei generale între cele două Biserici”.

La cea de-a III-a Conferință panortodoxă de la Rhodos (1964) s-a hotărât ca la timpul potrivit, Biserica Ortodoxă să propună Bisericii Romano-Catolice începerea unui dialog în condiții de egalitate. „Pentru un început rodnic al unui dialog teologic real este necesară pregătirea condițiilor corespunzătoare”.¹

În ceea ce privește poziția Bisericii Romano-Catolice, Conciliul II Vatican recunoaște că Biserica Ortodoxă „posedă adevăratele Taine și mai presus de toate, Preoția și Euharistia, prin succesiune apostolică... Autoritatea Bisericii consideră că săvârșirea vreunei Taine în comun nu este numai posibilă, ci și recomandabilă (Unitatis Redintegrație, no. 15), comuniunea euharistică fiind de dorit și recomandat”².

O etapă nouă, aparte, în istoria acestor relații o constituie ridicarea anatemei dintre cele două Biserici, în ziua de 7 decembrie 1965, deși

* Prima parte a apărut în numărul precedent al revistei noastre.

¹ Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rhodos*, în „B.O.R.”, nr. 11—12/1974, pp. 1005—1019.

² Cf. „Synodica”, vol. VI, Chambésy, 1982, p. 123.

Biserica Ortodoxă n-a validat încă ridicarea anatemei, în mod oficial și pentru totdeauna, printr-un sinod panortodox"³.

În 14 mai 1967, Biserica Romano-Catolică a luat o hotărâre cu privire la intercomuniunea cu Biserica Ortodoxă, la nivelul Sfintelor Taine, pregătindu-se pentru inițierea dialogului. Cardinalul J. Willebrands, președintele Secretariatului pentru Unitatea creștină, își exprima dorința „de a vedea înmulțite contactele între Bisericile noastre... ceea ce poate favoriza progresul nostru și restabilirea deplinei comuniuni”, iar patriarhul Atenagora arăta că este de dorit să ajungem... la o mărturisire comună și o mărturisire a adevărului și a credinței"⁴.

În anul 1975 se anunța „constituirea unei Comisii interortodoxe speciale pentru pregătirea dialogului teologic cu Sfânta Biserică Romano-Catolică, precum și constituirea, în cadrul Patriarhiei ecumenice, a unei Comisii sinodale speciale pentru dialogul teologic cu Roma”⁵. După această dată, contactele dintre Roma și Constantinopole s-au intensificat, iar declarațiile de bune intenții ale ambelor părți s-au înmulțit și ele. În 1976, s-au întrunit comisiile tehnice însărcinate cu pregătirea dialogului, când s-a creat și o grupă mixtă de coordonare care a examinat obiectivul, metoda și temele. S-a hotărât să se purceadă de la elementele care unesc cele două Biserici, spre problemele mai spinoase, în fruntea cărora se află primatul și infaibilitatea papală. În etapele viitoare ale dialogului, aceste teme nu vor mai putea fi ocolite.

Într-o declarație comună dată la Constantinopole, la 30 noiembrie 1979, S. Sa Papa Ioan Paul II și S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I și-au reafirmat hotărârea lor fermă „de a face totul pentru a grăbi ziua când deplina comuniune va fi restabilită între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă, și când, în sfârșit, vom fi capabili să săvîrșim Sfânta Euharistie”⁶.

După ani de temeinică pregătire, dialogul teologic oficial ortodox-romano-catolic a început la 29 mai 1980 în insula Rhodos, când ambele părți și-au exprimat dorința de a se regăsi unii pe alții, de a da „o mărturie decisivă pentru Hristos” și, în perspectiva respectului pluralității și diversității necesare, pentru a exprima bogăția infinită a lui Dumnezeu și a darurilor Sale”⁷. După discuții asupra tematicii dialogului, s-a căzut de acord să se treacă la studierea temei intitulată generic: „*Taina Bisericii și a Euharistiei în lumina tainei Sfintei Treimi*”. Au fost cons-

³ Pr. asist. dr. Nicolae V. Dură, *Considerații asupra dialogurilor teologice ale Bisericii Ortodoxe cu Bisericile Romano-Catolică, Anglicană, Veche-Catolică, Orientală și Luterană*, în „Ortodoxia”, nr. 3/1985, p. 393.

⁴ *Méssage au Patriarche Athenagoras*, în „La Documentation Catholique LII, (1970), nr. 1555, p. 57.

⁵ Le X-e Anniversaire de la levée des anathèmes entre Rome et Constantinopole, în „La Documentation Catholique” LVII (1976), nr. 1689, p. 23.

⁶ N. Russel-L. Bouyer, *Catholic-Orthodox Dialogue: Patmos and Rhodes*, în „Sobornost”, vol. 3 (1981), nr. 1, p. 86.

⁷ Pr. prof. Ștefan Alexe, *Începutul dialogului teologic oficial dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică*, în „Ortodoxia”, nr. 1/1981, pp. 108—110.

tituite trei subcomisii, formate fiecare din câte opt membrii: patru ortodocși și patru romano-catolici.

A doua Adunare generală a Comisiei mixte de dialog s-a întrunit la München între 30 iunie — 6 iulie 1982, adoptând textul temei menționate, în care se exprima credința comună care este „continuarea celei mărturisite de apostoli”⁸. Totuși, acel text nu a fost redactat în modul cel mai fericit, existând „expresii inutile și ambiguități de tot felul care sufocă afirmațiile dogmatice și dau mai degrabă impresia unui articol confesional, cu nuanță predicatorială ecumenică”⁹. Deși tema documentului este Sfânta Euharistie, nu se amintește despre problema azimei, despre controversa euharistică din secolul XI dintre răsăriteni și occidentali.

O altă problemă divergentă este cea a prefacerii Sfintelor daruri, care la romano-catolici are loc prin „Verba Domini”, adică prin rostirea cuvintelor Mîntuitorului de instituire a Tainei Euharistiei, iar la ortodocși prin rugăciunea de invocare a Duhului Sfînt (epicleza). Documentul de la München mai precizează că n-a intenționat să soluționeze dificultățile referitoare la Filioque. Totuși, rostirea de către papă a Crezului fără Filioque, precum și declarațiile Curiei papale în acest sens, nu îndeamnă să credem că problema Filioque este rezolvabilă.

Cu privire la liturghia euharistică, textul afirmă: „Oficierea euharistică luată în ansamblul său face prezentă taina trinitară a Bisericii. Se trece de la ascultarea cuvîntului culminînd în citirea Evangheliei... prin acțiunea de har care vine de la Tatăl, la rememorarea sacrificiului lui Hristos și la comunicarea cu Acesta mulțumită rugăciunii de epicleză făcută cu credință. „Euharistia astfel înțeleasă, în lumina tainei trinitare, constituie criteriul pentru desfășurarea vieții bisericești în totalitatea sa”.

Relevante sînt și sublinierile privitoare la succesiunea apostolică, ce „înseamnă mai mult decît o simplă transmitere a puterii. Ea este succesiunea într-o Biserică, mărturie a credinței apostolice, în comuniune cu celelalte Biserici, martore ale aceleiași credințe apostolice”. În Biserica locală, cînd aceasta „oficiază Euharistia în jurul episcopului, nu este doar o parte din Trupul lui Hristos. Multitudinea de sinaxe locale nu împarte Biserica, ci, dimpotrivă, manifestă în mod sacramental unitatea”¹⁰.

Unii teologi ortodocși și-au exprimat opiniile asupra documentului de la München. Să amintim aici doar doi dintre ei. Astfel, prof. J. Meyendorf subliniază că „partea romano-catolică a făcut eforturi vâ-

⁸ *Commission Mixte Internationale de Dialogue Theologique entre l'Eglise Catholique et l'Eglise Orthodoxe. Deuxieme session plenièrè, München, 30 juin—6 juillet 1982, în „Service d'Information” (1982), nr. 49, fasc. 2—3, pp. 115—121.*

⁹ Pr. asist. dr. N. V. Dură, *Considerații...* p. 399.

¹⁰ Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Dialogul dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 10—12/1982, pp. 695—700.

dite pentru a accepta o terminologie familiară părții ortodoxe" ¹¹, dar prof. Mega Farantes arată că deși textul exprimă unele puncte fundamentale comune, totuși „are multe puncte slabe, întrucât de la bun început a fost redactat ca text comun, fără ca în prealabil fiecare dintre cele două părți să fi prezentat caracteristicile credinței și tradiției sale” ¹². Textul adoptat la München a fost acuzat nu de puține ori că se limitează la generalități eclesiologice, nescotînd în evidență și punctele deosebitoare existente între cele două Biserici, apoi textul nu lămurește unele noțiuni pe care le folosește, cum ar fi „Biserici surori”, „episcopie”, „relația dintre episcopi și presbiteri” ¹³ etc.

A doua etapă a dialogului teologic ortodox-romano-catolic o constituie abordarea temei „Credința, Tainele și unitatea Bisericii”, un material de lucru ce propune puncte teologice comune cu privire la relația dintre credință și Tainele de inițiere (Botez, Mirungere și Euharistie), și afirmă identități cu privire la cele trei Taine, unele probleme rămînînd încă în suspensie și urmînd a fi supuse Comisiei mixte, precum Confirmarea tîrzie la romano-catolici numai de către episcopi ș.a.” ¹⁴.

Cea de a treia sesiune de dialog a avut loc în Creta, între 30 mai — 8 iunie 1984. Comisia mixtă a cercetat, a analizat și definitivat documentul întocmit în anul precedent în Cipru de Comitetul mixt de coordonare, document care a avut două părți: Credința, Tainele și unitatea Bisericii; Tainele de inițiere creștină: relația lor cu unitatea Bisericii.

Documentul din Cipru arată că, după părerea romano-catolicilor, separarea confirmării de Botez (În Apus confirmarea se face la vîrsta adultă, cca. vîrsta de 12—14 ani) nu implică o ruptură a unității sacramentale a celor două Taine..., pe cînd ortodocșii nu vor putea accepta această poziție, deoarece are cel puțin două implicații teologice negative: separarea în timp a Mirungerii de Botez ar putea pune sub semnul întrebării calitatea de creștin plener a celui botezat și poate face să apară mai multe categorii de creștini: creștini cu botez, creștini cu botez și mirungere, creștini cu botez, mirungere și euharistie, ș.a. ¹⁵.

De aceea, în cadrul dialogului, ortodocșii așteaptă explicații adecvate din partea celeilalte părți. Unii romano-catolici afirmă că cea de-a treia reuniune plenară a Comisiei (Creta 1984) nu și-a atins obiectivele pe care le-a avut în vedere, din cauză că „s-a subestimat, de o parte și de alta, profunzimea implicațiilor teologice a problemelor ridicate” ¹⁶.

Munca de studiu și aprofundare a temelor a fost continuată la Bari, între 29 mai — 7 iunie 1986. Reuniunea a dezbătut un document asupra

¹¹ Cf. „St. Vladimir's Theological Quarterly”, vol. 27&1983), nr. 4, p. 295.

¹² În „Episkepsis”, XIV, (1983), nr. 286, p. 12.

¹³ Cf. pr. asist. dr. N. Dură, *art. cit.*, p. 403.

¹⁴ Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Dialog ortodox-catolic în Cipru*, în „Telegraful Român”, nr. 29—30/1983, pp. 2—4.

¹⁵ Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Credința, Tainele și unitatea Bisericii (I) Pe marginea dialogului ortodox-romano-catolic*, în „Telegraful Român”, nr. 23—24/1984, p. 2.

¹⁶ „Irenikon”, nr. 2/1984, p. 61.

temei: „Credința, Tainele și Unitatea Bisericii”, dar într-o atmosferă de criză care n-a mers totuși atât de departe, încât să provoace întreruperea dialogului — după cum a subliniat și copreședintele ortodox al Comisiei mixte, I.P.S. Mitropolit Stylianos al Australiei. Unul din punctele care au creat dificultăți a fost practica obișnuită în mediul romano-catolic din mai multe țări, de a administra Euharistia înaintea Confirmării¹⁷.

În cursul reuniunii de la Bari, partea romano-catolică a căutat să demonstreze prin trei studii, că ordinea celor trei Taine de inițiere: Botez, Confirmare (Mirungere) și Euharistie, este singura pe care tradiția romană o cunoaște și a aprobat-o de-a lungul secolelor, oricare ar fi obiceiurile contrare, introduse în diferite țări din rațiuni pastorale¹⁸. Deci și teologii romano-catolici accentuează legătura strinsă dintre cele trei Taine de inițiere creștină, precum și ordinea de administrare a lor, așa cum sînt ele înțelese în Teologia ortodoxă.

Discutarea acestor probleme a continuat în cadrul celei de a doua faze a celei de a patra sesiuni plenare a Comisiei mixte de dialog teologic ortodox-romano-catolic, ce a avut loc tot la Bari, între 9—16 iunie 1987, cu scopul de a finaliza și aproba un text comun asupra temei „Credința, Tainele și Unitatea Bisericii”. Textul adoptat se compune din două părți. Prima prezintă câteva elemente esențiale pentru restabilirea disciplinei comuniunii: mărturisirea unei credințe comune, expresia liturgică a credinței, adevărata credință și comuniunea în Taine, etc. Cea de a doua examinează Tainele de inițiere creștină în raport cu unitatea Bisericii. Diferențele survenite în sinul Bisericii Romano-Catolice cu privire la ordinea, timpul și modul de administrare a lor a creat probleme ortodoxilor, în special în ceea ce privește schimbarea tradiției și a principiilor teologice și liturgice, care au permis apariția unor asemenea schimbări. Tot atunci, Comisia și-a exprimat neliniștea cu privire la problema uniatismului „care este un factor important în raporturile dintre cele două Biserici”, examinînd „alte mijloace concrete de studiere a acestei probleme din punct de vedere eclesiologic și practic”¹⁹.

Următoarea reuniune generală a Comisiei mixte de dialog, are loc în Finlanda între 19—27 iunie 1988, avînd ca temă „Taina preoției în structura sacramentală a Bisericii, și în special, importanța succesiunii apostolice, pentru sfințirea și unitatea poporului lui Dumnezeu”.

4. Dialogul teologic ortodox-vechi oriental.

Bisericile Vechi orientale mai poartă și denumirea de Biserici ne-calcledoniene sau precalcledoniene, deoarece acestea, mai mult din ne-

¹⁷ Cf. „Irenikon”, nr. 3/1986, pp. 366, 371.

¹⁸ A se vedea în această privință: Michele Maccavrone, *L'Unità del battesimo e della cresima nelle testimonianze della liturgia romana del III al XVI secolo*, în „*L'Atteranum*”, LI (1985) pp. 88—152; Vittorio Peri, *Una anomalia liturgica: la Cresima dopo la prima Comunione*, în „*Revista liturgica*” LXXIII (1986), pp. 251—291 idem, *Sacramenti dell'iniziazione cristiana. Usi liturgici propri della Chiesa ed unità della fede*, în „*Studi Ecumenici*”, 4 (1985), pp. 383—411.

¹⁹ Cf. „*Episkepsis*” nr. 382/1987, pp. 9—10.

știință, n-au acceptat hotărârile Sinodului IV ecumenic de la Calcedon din anul 451. Deci, din veacul V s-a produs o înstrăinare între aceste Biserici și Ortodoxia propriu-zisă.

Prima conferință panortodoxă de la Rodos, din 1961 a fost aceea care a pus problema unui dialog între acele Biserici și Ortodoxie. La această conferință s-a hotărât: cultivarea raporturilor prietenești pentru restabilirea unirii cu ele, prin schimburi de vizite, de profesori și studenți și prin contacte teologice; apoi studierea istoriei, credinței, cultului și cîrmuirii acelor Biserici, precum și conlucrarea cu ele în congrese ecumenice și în chestiuni de natură practică²⁰. Se știe că Bisericile Vechi-orientale sînt considerate „cele mai apropiate de Ortodoxie, prin păstrarea neschimbată a tezaurului de credință și de cult al creștinismului inițial”²¹.

Prima consultație neoficială între teologii ortodocși și vechi-orientali a avut loc la Aarhus-Danemarca, între 11—15 august 1964, unde s-a ajuns la concluzia că Sf. Ciril al Alexandriei a folosit termenii „fire” și „persoană” ca identici. Declarația comună afirmă: „În esența dogmei hristologice, noi am ajuns la un acord comun. Noi am văzut că printr-o terminologie diferită, fiecare parte exprimă una și aceeași credință”²².

În mesajul celei de a treia Conferințe panortodoxe de la Rhodos, din 1964, se afirmă: „Conferința a treia panortodoxă, cu aceeași dragoste și prietenie își îndreaptă gîndul și către venerabilele Biserici vechi ale Răsăritului, către care trimite un călduros salut frățesc, exprimînd urarea și nădejdea Sfintei Biserici Ortodoxe că Unul și Același Domn va binecuvînta orice dezvoltare mai departe a legăturilor noastre frățești”²³.

A doua consultație neoficială între teologii ortodocși și cei necalcedonieni a avut loc la Bristol în 1967, în cadrul căreia s-a arătat că deosebiriile dintre cele două Biserici au mai mult caracter terminologic, ele recunoscînd atît voința divină cît și cea umană în Iisus Hristos. În 1970 avea loc la Geneva cea de-a treia consultație neoficială dintre teologii ortodocși și necalcedonieni, care a constituit un progres față de celelalte, afirmînd unirea celor două naturi în ipostaza Cuvîntului dumnezeiesc, fără confuzie și fără schimbare, fără împărțire și fără despărțire. Un an mai tîrziu, la Addis-Abeba, participanții la consultație afirmau

²⁰ Prof. N. Chițescu, *Note și impresii de la Conferința panortodoxă Rodos I — 1961*, în „BOR” nr. 9—10/1961, p. 876.

²¹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Vechi-orientale, cu Biserica Romano-Catolică și cu protestantismul*, în vol. „20 ani din viața Bisericii Ortodoxe Române”, București, 1968, p. 265.

²² I.V. Georgescu, *Perspectivile stadiului actual în pregătirea dialogului dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-orientale* în „Ortodoxia” nr. 1/1972, pp. 104—105; pr. prof. D. Stăniloae, *Acțiuni și poziții noi în eforturile de apropiere între Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi-orientale* în „Ortodoxia”, nr. 1/1972, p. 114.

²³ Diac. prof. N. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos*, în „BOR”, nr. 11—12/1964, p. 1018.

că cele două Biserici ar putea ridica reciproc anatemele în vederea viitoare uni²⁴.

După aceste consultații neoficiale a urmat o nouă etapă, prin reuniunile Comisiei teologice interortodoxe pentru pregătirea dialogului teologic propriu-zis. Prima reuniune avea loc deja în august 1971, când s-a vorbit despre necesitatea dialogului, despre punctele comune, despre buna pregătire de pînă atunci a dialogului, sarcina principală trebuind să fie „apropierea speratei identități a credinței în Hristologie, după o nouă cercetare și studiu asupra pozițiilor ambelor părți, pe baza mărturiilor patristice comune și a celor date de Bisericile noastre”²⁵. O a doua reuniune a Comisiei ortodoxe a avut loc la Chambésy — Elveția, în februarie 1979, când s-a stabilit ca dialogul teologic să înceapă cu următoarele teme: Persoana Mintuitorului Iisus Hristos după învățătura Sfîntului Ioan Damaschin, apoi după învățătura lui Sever de Antiohia și Hristologia sinoadelor²⁶.

Dialogul a fost pregătit teoretic, dar el n-a putut începe imediat, din cauza unor probleme de natură eclesiologică și canonică: recunoașterea Sinoadelor ecumenice IV, V, VI, și VII de către vechii orientali și reabilitarea persoanelor condamnate de fiecare din cele două părți (Dioscor, Sever, Leon, ș.a.). Nu mai puțin delicată rămînea coexistența a cîte două Patriarhii în orașele Alexandria și Antiohia. Totuși, dialogul oficial a început, în sfîrșit, în decembrie 1985, la Chambésy. Prima întrunire a avut mai mult un caracter general, de fixare a metodologiei. S-a acordat o importanță deosebită și terminologiei în general, deoarece disputa hristologică dintre ortodocși și necalcedonieni a purtat mereu o vie coloratură terminologică.

În ceea ce privește metodologia dialogului, s-a hotărît ca membrii Comisiei mixte să se întrunească din doi în doi ani, dovedind stabilitate și continuitate în aprofundarea problemelor. Între timp, subcomitetul mixt, format din șase persoane (cîte trei din partea ambelor părți) și convocat o dată sau de mai multe ori pe an, trebuie să aprofundeze una sau două teme, întocmind un text comun.

Comisia mixtă a fixat tema generală intitulată „Spre o Hristologie comună” cu următoarele patru subteme: probleme de terminologie; formulări conciliare în Hristologie; factori istorici; interpretarea dogmei hristologice astăzi.

În general ambele părți nutresc speranțe îndreptățite în acest dialog, deși anumite dificultăți nu pot fi cu totul excluse. Trebuie avute în vedere cele 15 veacuri de despărțire eclesială a celor două familii de Biserici și mai „trebuie înfrînte niște mentalități și depășite o serie de greu-

²⁴ Cf. pr. prof. D. Stăniloae, *Acțiuni și poziții*... p. 114.

²⁵ Nicolae Necula, *Întîlnirea subcomisiilor de dialog ale Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și Bisericilor Ortodoxe Orientale* (traducere în „Ortodoxia”, nr. 4/1973, pp. 631—634).

²⁶ Cf. pr. asist. dr. N.V. Dură, art. cit., p. 434.

tăți terminologice, cu implicații directe în formulările conciliare în materie de Hristologie".²⁷

5. Dialogul teologic ortodox-luteran

Istoria relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și luteranism este veche, urcând până în secolul XVI, când se face început contactelor între ortodocși și luterani, prin colaborarea dintre Melanchton și diaconul Dimitrios Missos din Patriarhia ecumenică, cu privire la traducerea în limba greacă a mărturisirii de credință luterane „Confessio Augustana”.

O intensificare a relațiilor ortodox-luterane s-a produs după cel de al doilea război mondial, când Bisericele luterane din R.F.G. și Patriarhiile de Constantinopol și Moscova s-au vizitat reciproc, inițiind convorbiri teologice bilaterale. Astfel, în anul 1959 s-a inițiat dialogul teologic bilateral dintre Patriarhia Rusă și Biserica Evanghelică din R.F.G., iar cu un deceniu mai târziu și cel dintre Patriarhia de Constantinopol și aceeași Biserică Evanghelică. În 1979 și Biserica Ortodoxă Română a ținut prima reuniune de dialog bilateral cu Biserica Evanghelică din R.F.G.

Aceste dialoguri bilaterale, precum și intensificarea contactelor la diferite nivele, au creat premise pentru începerea dialogului ortodox-luteran la nivel general.

Sedinențele pregătitoare ale Comisiei interortodoxe au avut loc la Sigtuna (Suedia 1978) Amelungsborn (R.F.G., 1979), și Skalholt (Irlanda, 1980). Cea dintâi a studiat temele și metodele dialogului și trecerea de la dialogul bilateral la un dialog multilateral, la care să ia parte toate Bisericele ortodoxe și luterane.²⁸ Următoarea reuniune a evaluat toate contactele și convorbirile dintre ortodocși și luterani, din secolul XVI până astăzi, propunând ca temă pentru dialog „Participarea la taina Bisericii”²⁹, care a fost dezbătută la cea de a treia întrunire a Comisiei interortodoxe.

O subcomisie a formulat temele de tratat în cadrul dialogului: Unitatea Bisericii; lucrarea Sfântului Duh în Biserică; unitatea credinței și limitele Bisericii; Sfintele Taine; sinergismul. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție.

Prima întrunire a Comisiei teologice mixte ortodox-luterane a avut loc la Espoo-Helsinki (Finlanda), în anul 1981. Scopul acestei prime întruniri a fost de a „discuta împreună documentele pregătitoare examinate în comisii separate în ultimii doi ani, de a sărbători în comun cei 1600 ani de la întrunirea Sinodului II ecumenic și a Crezului niceo-constan-

²⁷ Pr. prof. D. Radu, *Inaugurarea dialogului teologic oficial între Biserica Ortodoxă și Bisericele Vechi orientale*, în „BOR”, nr. 1—2/1986, pp. 49—50.

²⁸ P.S. Episcop Vasile Coman, *Întrunirea comisiei interortodoxe pentru pregătirea dialogului cu Bisericele luterane*, în „BOR”, nr. 1—2/1979, pp. 25—28.

²⁹ Idem, *Lucrările Comisiei interortodoxe pentru dialogul dintre Bisericele ortodoxe și Bisericele luterane*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1980 pp. 395—398.

tinopolitan, și de a stabili planuri concrete ale viitoarelor etape ale dialogului, a cărei temă este „Participarea la misterul Bisericii”³⁰.

Comisia mixtă s-a întrunit pentru a doua oară la Limasol (Cipru) în mai 1983, aprofundind tema: „Participarea la taina Bisericii”³¹, precum și metodologia pe care acest dialog va trebui s-o urmeze, în vederea atingerii scopului dorit: deplina comuniune în credință.

A treia întrunire a Comisiei teologice mixte de dialog, din 1985, la Muhlenberg College — Allentown — Pennsylvania (SUA) a dat primul ei fruct. S-a formulat și semnat o declarație comună asupra „Revelației divine”.

În vara anului 1987, a avut loc la Academia ortodoxă din Creta a patra întâlnire a Comisiei mixte, în cadrul căreia s-a dezbătut și semnat un text comun cu titlul „Scriptura și Tradiția”.

Dialogul teologic ortodox-luteran are ca scop să redescopere moștenirea comună și căutarea unui vocabular teologic comun. De la Schismă încoace, „între Orientul ortodox și Occidentul latin, aprofundările teologice și spirituale s-au separat, făcând imposibilă comunicarea. Adesea se descopere că subiecte aparent de controversă, sînt mai degrabă chestiuni terminologice decît de fond”³².

Deși acest text nu este considerat de către Comisia teologică mixtă, ca un document de consens deplin asupra temei, totuși în el se află unele afirmații demne de reținut. „Sfînta Tradiție — reliefează documentul — este expresia autentică a Revelației divine în experiența vie a Bisericii...” sau: „Evangelia mîntuirii este conținutul Sfîntei Tradiții, cum a fost ea păstrată, mărturisită și transmisă în Scriptură, în viețile Sfinților din toate timpurile și în tradiția conciliară a Bisericii...”³³. Este un document promițător, ce îndreptățește noi speranțe de viitor, în aprofundarea, cunoașterea și îmbogățirea spirituală reciprocă a celor doi parteneri de dialog.

Cea de-a cincea întâlnire a Comisiei mixte este prevăzută pentru primăvara anului 1989, avînd ca temă „Scriptura și Tradiția în Biserică” și va avea ca punct de plecare inspirația divină, canonul biblic, interpretarea Scripturii.

6. Dialogul teologic ortodox-reformat

Dialogul teologic propriu-zis între Biserica Ortodoxă și Bisericile reformate n-a început încă. Totuși de cîțiva ani, au avut loc contacte intense la diferite nivele, creînd condițiile inițierii unor consultații teologice.

Prima dintre aceste consultații teologice neoficiale ortodox-reformate a avut loc la Debrețin, în anul 1972, cu tema „Tradiție și actualitate”; a doua s-a întrunit la Leningrad în anul 1976, cu tema „Euharistia și responsabilitatea socială în învățătura Bisericii Ortodoxe și în

³⁰ Cf. „Istina”, nr. 3/1982, p. 327.

³¹ Cf. „Episkepsis”, nr. 296/1983, pp. 4—5.

³² Cf. „Episkepsis”, nr. 381/1987, p. 14.

³³ Ibidem, pp. 14—15.

aceea a Bisericii Reformate"; a treia s-a întrunit la Budapesta în 1979 avînd ca temă „Complementaritatea valorilor spirituale și a responsabilităților sociale potrivit dogmei de la Calcedon”, iar a patra, la Odessa, în anul 1983, a cărei temă a fost „Înțelegerea Tradiției în Biserica Ortodoxă și Reformată și responsabilitatea lor pentru societatea de astăzi”.

În prezent se fac demersurile necesare pentru a se iniția un dialog teologic oficial³⁴. A fost instituit un comitet pregătitor pentru dialogul Bisericii Ortodoxe cu Federația Mondială Reformată, care și-a ținut lucrările în martie 1986, la Centrul ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy. După dezbateri, Comitetul a hotărît să propună celor două Biserici să-și numească participanții la dialogul oficial permanent, ce trebuie să înceapă în 1988, cu tema „Învățătura despre Sfînta Treime pe baza Crezului niceoconstantinopolitan”. A mai fost alcătuit un secretariat care se va ocupa de pregătirea dialogului pînă la prima reu-niune a Comisiei permanente.

Dialogul teologic ortodox-reformat nu este lipsit de unele dificultăți, generate de punctele de credință diferite, uneori divergente, existente între cele două Biserici, cum ar fi: rolul, importanța și numărul Sfintelor Taine, aprecierea preoției și mai ales practica extinsă a hirotoniei femeii în cadrul Bisericilor reformate, înțelegerea diferită a succesiunii apostolice, ș.a. Dar, dacă există totuși dorința sinceră de dialog și sensibilitatea vie pentru realizarea unității în credință, atunci sînt îndreptățite și speranțele în viitoarea reușită a acestuia.

CONCLUZII

Ortodoxia este însuflețită de realizarea unității creștine, deoarece ea este convinsă, că prin aceasta se va realiza și unitatea lumii în general care va oferi cadrul propice de naștere și manifestare a celor mai înalte și nobile aspirații ale omenirii contemporane, iar prin aceasta, și ea își va putea pune în lumină mai clară bogatul ei tezaur de credință și viață creștină.

Ea a inițiat de cîteva decenii un amplu dialog teologic multilateral cu marile Biserici și confesiuni creștine, animată de responsabilitatea vie și neîmpuținată, că în final se va realiza dezideratul mult dorit al unității ecleziale vizibile. S-a plecat de la punctele de credință comune, existente la partenerii aflați în dialog, pentru a se constata tezaurul comun de credință și viață creștină, urmînd ca în etapa a doua a dialogului să se abordeze și problemele mai dificile și controversate.

Pînă în prezent s-au obținut acorduri și convergențe remarcabile în importante puncte de credință, cu multe din Bisericile aflate în dialog, cu privire la Revelație, mîntuire, Biserică, etc., cu Biserica Anglicană, cu vechii catolici. Dificultăți în abordarea problemelor și ritmul

³⁴ Cf. „Irenikon”, nr. 2/1984, p. 271.

anevoios de înaintare pe calea unității în credință și viață creștină au început să se manifeste în cadrul dialogului teologic oficial cu romano-catolicii. Dacă persistă însă dorința sinceră de dialog și de apropiere în aceeași credință, aceste dificultăți vor putea fi depășite.

Două probleme delicate pun, însă, la încercare dialogul oficial inițiat de Biserica Ortodoxă cu celelalte Biserici: intercomuniunea practică de unii parteneri de dialog cu alte Biserici și denominațiuni confessionale neoprotestante minimalizând astfel acordurile deja dobândite ca și importanța eforturilor ce se întreprind, în vederea ajungerii la unitatea în credință, ca bază și premiză a împărtășirii euharistice din același potir. A doua problemă nu mai puțin delicată și controversată, este aceea a hirotoniei femeii, practică de unii parteneri de dialog teologic ai Bisericii Ortodoxe. De felul cum acești parteneri de dialog vor ști să-și rezolve această problemă în interiorul lor, va depinde succesul sau insuccesul final al dialogului teologic respectiv. Dar, prin voința Tatălui și cu lucrarea Fiului și a Sfintului Duh, ca și prin sinceritatea, eforturilor și perseverența nediminuată a partenerilor aflați în dialog, ne simțim îndreptățiți să sperăm, că Porunca Mintuitorului, ca toți să fie una (Ioan 17, 21) va deveni o realitate vie.

UN PREOT CRONICAR LA MIJLOCUL SECOLULUI TRECUT : NISTOR SOCACIU DIN BISCARIA

de: pr. prof. MIRCEA PĂCURARIU

Printre puținii preoți de țară care au lăsat însemnări asupra vieții lor, sau asupra unor evenimente la care au fost ei înșiși martori, se numără și Nistor Socaciu din satul Biscaria, azi cartier al orașului Simeria, în județul Hunedoara. Cronica sa, intitulată *Epistolă a năcazurilor și istoria timpurilor trecute*, terminată, la 31 decembrie 1856, prezintă aspecte interesante, dar triste, din viața sa, precum și o expunere detaliată a evenimentelor revoluționare din anii 1848—1849 petrecute în zona Deva-Simeria-Orăștie și chiar în spre „țara pădurenilor”, cu urmări neplăcute pentru el și țărani români din satele de acolo.

Manuscrisul original (21×27 cm.) — aflat azi în posesia unor descendenți din Biscaria — are 416 pagini text și, în alte 5, cuprinsul — în total 421 pagini. După autograful autorului s-a făcut o copie, prin mijlocirea lui George Barițiu, aflată azi în Biblioteca Academiei R.S.R. (Ms. 672);¹ alta, tot după textul original, a făcut Ioan Todor din Simeria, în 1963, iar după aceasta a realizat o nouă copie, în 1969/1970, dr. Victor Șuiaga, avocat și animator al vieții culturale românești din Deva, pe care a donat-o Bibliotecii Institutului teologic din Sibiu, la 24 mai 1975, cu un mic studiu asupra cronicii (Ms. 327 A, cu 377 pagini format mare). Copia de la Academia Română a fost studiată de Sever Dan, care i-a făcut o prezentare detaliată în paginile *Gazetei de Transilvania*, în 1906, stăruind asupra evenimentelor din anii revoluției de la 1848/1849.²

Cronica este în versuri și proză, împărțită în 11 capitole mari pe care autorul le numește „predoslovii”, iar unele din acestea, la rîndul lor, împărțite în subcapitole. Numărul total al versurilor este de 9755, repartizate în mod inegal în 10 „predoslovii” (cap. 11 este redactat exclusiv în proză). De pildă, cap. 2 are numai 192 versuri, cap. 5 are 536, în schimb cap. 9 conține 1973, iar cap. 10 un număr de 1866 versuri. Deși versurile sînt neizbutite, influențate de cele populare sau de cîntecele de stea, totuși este de reținut strădania preotului Nistor de a da o lucrare versificată, de mari proporții (Psaltirea versifi-

¹ Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, I, București, 1978, p. 158—159.

² Sever Dan, *Din memoriile unui preot român, Nistor Socaciu, paroh greco-răsăritean, din comuna românească Biscaria despre anul 1848*, în „*Gazeta Transilvania*”, an LXIX (1906), nr. 232, 238, 243, 249, 254, 259 și 266. Ar fi fost o broșură de cîteva zeci de pagini.

cată a lui Dosoftei, pe care a cunoscut-o, avea 8634 de versuri, Plîngerea mănăstirii Prislop, abia 711). În schimb, părțile în proză îl arată ca pe un povestitor cu talent, cu o deosebită sensibilitate, folosind o frumoasă limbă românească, cu multe cuvinte specifice zonei în care a trăit, dar și cu unele neologisme.

Se pare că îndemnul la întocmirea acestei cronici i-a venit de la circulara vicarului de atunci, Andrei Șaguna, din 12/24 februarie 1848, prin care preoții eparhiei erau îndemnați să rostească cuvîntări în fața credincioșilor, iar pe unele să le trimită la Consistoriul din Sibiu, în vederea tipăririi. Deși i-a învățat pe credincioși în tot timpul celor 36 de ani de păstorire, totuși, considera că predicile sale, întocmite pentru credincioși simpli, nu erau în măsură să vadă lumina tiparului. Drept aceea, a socotit că are datoria morală ca măcar să-și prezinte viața și unele fapte de seamă la care a luat parte.

Cîteva cuvinte despre autor

Din primele trei „predoslovii” aflăm cîteva date biografice. Era originar din satul Folt, tot pe valea Mureșului, în apropiere de Orăștie, născut la 5 septembrie 1814 în familia unor țărani iobagi, el fiind cel din urmă dintre copii (4 feciori și 3 fete). Mai mulți preoți din jur au sfătuit pe părinți să-l dea la școală, pentru a deveni preot. A învățat cu dascălul Nicolae Josan din Pricaz „o iarnă”, apoi la „școala normală” (=de normă, elementară) din Orăștie, cu dascălul Ion Popovici „nouă ierni” (menționează că în timpul verilor era nevoit să lucreze la cîmp, cu părinții săi). În iunie 1830 a primit „teștemonia școlară” (tot atunci a murit și tatăl său), încît din ianuarie 1831 s-a angajat cîntăreț (cantor) la biserica din satul natal, pe lîngă preotul Mihail Popovici, slujbă pe care a îndeplinit-o șase ani; în „trei ierni” a fost și dascăl al copiilor din sat. A fost o perioadă de necazuri, pricinuite de purtarea preotului paroh, care îl punea și la munci în propria gospodărie, dar și de faptul că trebuia să facă și „roboți proprietarului”.

Lucrurile s-au schimbat la 10 ianuarie 1837, cînd a obținut o „recomandăție” de la protopopul Petru Pipos al Hondolului, în vederea înscrierii la „cursul de preoție” de la Sibiu, care dura pe atunci șase luni. A urmat cursurile profesorilor de atunci: Ioan Moga, supranumit „Teologul”, care preda Dogmatica și Morala și Moise Fulea, care preda Cîntările bisericești, Tipicul și Administrația parohială. Apreciat de episcopul Vasile Moga pentru vocea sa, l-a pus ca în fiecare seară și dimineață să-i învețe cîntările bisericești pe „studenții” de la cursul teologic, deci pe tinerii cu pregătire gimnazială, care erau folosiți în cancelaria episcopală³. În 10 și 12 aprilie a dat examene (pro-

³ De partea aceasta a cronicii s-a ocupat și Ioan Lupaș în articolul *Cum erau învățăturile în seminarul din Sibiu în vremea episcopului Vasile Moga*, în „Tribuna”, Arad, an XV, nr. 218 din 5/18 octombrie 1911 și nr. 219 din 6/19 octombrie 1911; Același, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice”, s. II, t. XXXVII, nr. 21, București, 1915, p. 884—887 (și extrasul, p. 18—21).

babel la materiile predate de Ioan Moga), apoi a plecat în vacanța de Paști. În apropierea satului a întâlnit un credincios din Biscaria, care l-a informat că credincioșii de acolo au discutat problema alegerii lui ca preot-paroh, întrucât fostul paroh murise, lăsând o văduvă cu 6 copii. Lucrurile s-au aranjat foarte repede: în ziua de Paști au venit doi credincioși în Folt, ca să-l invite la Biscaria. A doua zi a cîntat slujba utreniei în Săulești (filia parohiei), iar după-amiaza vecernia în Biscaria; seara a și cerut în căsătorie pe fiica preotului răposat, Sofia. După Duminica Tomii a plecat din nou la Sibiu pentru continuarea cursurilor, dar după două săptămîni a venit cantorul din Biscaria să-l cheme acasă, întrucît urma să se facă alegere de preot. Episcopul Vasile și-a dat consimțămîntul să plece și să candideze. Alegerea — potrivit vechilor rînduieli din Ardeal — a fost prezidată de protopopul din Peștiș, fiind de față și un „solgăbirău”. Au fost trei candidați: preotul din Petreni, Ianăș Barbară, „diacul” Teodor Sîrb din Trit și „clericul” Nistor Socaciu, care a întrunit toate voturile credincioșilor din Biscaria și Șăulești. În aceeași „adunare parohială” s-au stabilit „taxele stolare”, cu discuții neplăcute asupra acestora, din dorința unor credincioși ca ele să fie cît mai reduse. La 23 mai 1837, în Duminica orbului, a avut loc căsătoria cu Sofia, fiindcă preotului decedat, Ioan Precup, slujba fiind săvîrșită de preoții Nicolae Gheorgheoni din Tîmpa și Mihail Popovici din Folt. Cu recomandarea protopopului Devei, Constantin Duma (care locuia însă în Peștiș), a plecat la Sibiu pentru hirotonie. La 3 iunie 1837 episcopul Vasile Moga l-a hirotonit diacon, iar la 25 iunie preot. A slujit zilnic la capela episcopală din „ulița Urezului”, pînă la 13 iulie 1837.

Abia reîntors și instalat la parohie, a și început calvarul vieții sale, căci și-a aflat soția bolnavă. Un doctor din Orăștie a constatat că era bolnavă de „hectică” (oftică). La 5 noiembrie 1837, tînărul și nefericitul preot a rămas văduv. Om și preot de caracter, s-a îngrijit și de soarta soacrei sale văduve și a celorlalți trei copii orfani, frații soției sale, precum și de un nepot de frate al socrului, rămînînd cu el în casa parohială și îngrijindu-se de viitorul lor. Proprietarul locului, groful Kunn László, a dăruit cîteva bucăți de pămînt și fină pe seama parohiei, cu care preotul a putut să întrețină familia fostei soții. Cu toate acestea, copiii, ajunși maturi, s-au dovedit nerecunoscători față de binefăcătorul lor, luîndu-i totul din casă.

În pofida atîtor necazuri care s-au abătut asupra lui, preotul Nistor Socaciu, rămas văduv la numai 23 de ani, nu s-a gîndit la recăsătorire și nici n-a acceptat, după moartea soacrei sale în 1846 și după căsătoria copiilor ei (recte cumnații lui), să aducă alte femei în casă, pentru a evita orice bănuieți din partea credincioșilor, cu privire la viața sa morală. În 1846 a adus la el pe o soră a sa, văduvă din satul Uroi, cu copil mic — Alexandru, dar a murit și ea, în același an. Pe nepotul orfan l-a dat la școală în Deva, apoi, cu sprijinul episcopului Andrei Șaguna, a urmat cursul de pedagogie și de teologie la Sibiu, dar nu a intrat în cler, ci a rămas învățător în Biscaria. Preotul Nistor So-

caciu a păstorit pe credincioșii din Biscaria și Șăulești pînă la moartea sa, în 1873, deci timp de 36 de ani, ca un adevărat „preot de vocație”, care a liturghisit, a predicat, a săvîrșit taine și ierurgii, a îndrumat și îmbărbătat pe credincioși, a suferit alături de ei în vremurile de restrîns-te ale anilor 1848—1849. Din paginile în proză, ca și din versurile sale, desprindem moravuri dintr-o lume demult apusă, cu greutățile pe care trebuia să le învingă un preot de țară, mai ales dacă a avut nefericirea de-a rămîne văduv, în mijlocul unor credincioși iobagi, împresurați de felurite nevoi și fără învățătură.

Preotul Nistor a fost apreciat nu numai de credincioșii din Biscaria și Șăulești, ci chiar de superiorii săi, protopopii de la Deva și de însuși episcopul Andrei Șaguna, după cum rezultă din ultimul capitol al cronicii lui. Un frumos portret i-a făcut Francisc Hossu-Longin (1847—1935), avocat în Deva, cunoscut luptător pentru drepturile românești (era ginerele lui George Pop de Băsești). L-a cunoscut de mic, intrucît părinții săi cumpăraseră în 1857 o casă și pămînt în Șăulești, unde păstorea preotul Nistor. Iată cum îl prezintă în capitolul IX al Amintirilor sale, intitulat „Popa Nistor”: „...am apucat o simpatie deosebită față de bătrînul preot cu plete și barbă căruntă, fiindcă în viața mea nu am auzit slujind la altar mai cu evlavie și (mai) pătrunzător ca popa Nistor. Avea un glas dulce și fermecător, apoi deși mergea spre bătrînețe era viu ca un june. Era vorbăreț și avea gesturi ca și cum ar fi crescut în casă aleasă, scurt, era manierat și simpatic. Pentru aceea avea cunoștință cu toți factorii din județ și era primit în tot locul cu o deosebită atenție.

„N-a învățat pe la multă școală, dar avînd un talent deosebit și o sirguintă de fier și-a însușit multe cunoștințe, mai ales practice, iar ca poet — așa precum putea fi pe acele vremuri și ca meșter de a scrie cu litere cirile — rar să găsea pe vremea lui. Avea o memorie de invidiat, cunoștea multă lume și să știa impune chiar și străinilor cu cari venea în contact și cărora li spunea multe adevăruri de cari alți români nu aveau curajul a face”⁴.

În continuare, același Fr. Hossu Longin amintește de *Cronica* în versuri și proză a lui Nistor Socaciu, „o carte întreagă în care-și descrie viața lui și evenimentele din 1848 de pe teritoriul pe unde se afla el atunci și din care carte-mi citea și mie de multe ori, legîndu-mi de suflet că dacă voi ajunge „mai mare și învățat” să mă îngrijesc ca să să transcrie cu litere latine să o poată ceti și alții”.

După moartea lui, nepotul său de soră, Alexandru Munteanu, a împrumutat manuscrisul lui Fr. Hossu Longin care l-a trimis lui George Barițiu. Acesta, la rîndul său, l-a prezentat și la Academia Română, unde s-a făcut o copie de pe el, cu litere latine (Ms. 672 din Biblioteca Academiei R.S.R.). Cu ocazia unei adunări a „despărțămîntului” Deva

⁴ Francisc Hossu-Longin, *Amintiri din viața mea*. Text stabilit, introducere, note și glosar de Georgeta Antonescu, Cluj-Napoca, 1985, pp. 94—95.

al „Astrei”, ținută tocmai la Biscaria, s-a săvârșit un parastas pentru preotul cronicar, iar Fr. Hossu Longin a rostit un cuvânt de pomenire și a publicat o notă în „Gazeta de Transilvania”⁵. Așadar, posteritatea nu l-a uitat.

Din cronica anilor 1848—1849.

Arătăm mai sus câteva crîmpeie din viața și văduvia preotului Nistor Socaciu, așa cum se desprind din însăși cronica sa. Din „predoslovie a patra” începe relatarea evenimentelor petrecute în 1848, stăruind asupra celor în care a fost implicat el însuși. În versuri frumoase, asemănătoare cu ale lui Doosftei din Psalmul 46, prezintă adunarea de la Blaj din 3/5 mai 1848, în care s-a cerut înlăturarea iobăgiei și recunoașterea românilor ca a patra națiune :

„Iară-ntracea adunare	Și-acel cîmp de adunare
S-a făcut mare strigare :	Ne-a dat un nume mare
Ca nația românească	Acela nume să-i fie
Intr-alte nații s-o primească	Să-l aibă pînă-n vecie
Să iasă de sub robie	Tocmai Cîmpul Libertății
Și s-o primească ca nație	Zării soarelui dreptății
Ca nație liberă	Intr-acel cîmp s-a vestit
La drepturi deopotrivă	Iobăgia de-a eșit
.....	Ca mai mult să nu mai fie
	Patrile în iobăgie”

Versifică apoi două circulare al lui Șaguna : cea din 29 mai 1848 (nr. 289), prin care îndemna poporul să aștepte în liniște desființarea legală a iobăgiei și să nu jefuiască „curțile domnești” ; apoi a doua, de la Pesta, din 18 iunie 1848, în care expunea demersurile sale la Viena, Innsbruck și Pesta pentru poporul român. Descrie apoi, tot în versuri, cum a avut loc la Deva o alegere de deputat pentru Dieta din Pesta la 28 iunie 1848, la care au fost invitați și românii, din fiecare sat „birăul” (primarul), preotul și doi bătrîni. Constatînd că n-a luat cuvîntul nici un reprezentant al românilor, protopopii Petru Pipoș din Hondol, Mihai Maxim din Hațeg, Nicolae Crainic din Dobra, Ioan Orbonaș din Ilia, Constantin Duma din Peștiș și preotul Simion Pop Moldoveanu din Bobilna au cerut să se vorbească „și-n limba românească”, fapt care a produs indignarea ungurilor, care au maltratată pe protopopul din Dobra și pe preotul din Bobilna. Pînă la urmă, li s-a permis amîndurora să vorbească, dar, de teama ungurilor, au fost nevoiți să declare că acceptă hotărîrile luate de ei.

Alte necazuri vin asupra preotului cronicar din cauza recrutărilor pentru armata revoluționară ungară. Toți preoții, împreună cu primarii și jurații, erau chemați într-un anumit sat, cu „protocoalele botezaților”, pentru a se constata ce tineri urmau să fie încorporați. Ori, țărani care voiau să-și scape copiii de armată s-au ridicat împotriva lui, socotind că este de partea „domnilor” ; în schimb aceștia îl

⁵ *Ibidem*, pp. 95—96.

considerau vinovatul principal pentru refuzul țăranilor de a-și trimite feciorii în armată. Așa i s-a întâmplat în satul Jeledinți, unde au fost chemați tinerii din Biscaria, precum și la Peștișu Mare, unde erau chemați cei din filia Șăulești. În ambele sate țăranii s-au împotrivit să-și trimită feciorii la oaste :

„Nici cătane vrem să dăm.

Feciorii să-i cătănească

Pentru țara ungurească”.

În zilele următoare s-a constituit un „loagăr” (lagăr, tabără, n.n.) românesc pe „dealul Archiei”, în apropiere de Deva, la care s-au dus români din multe sate de pe Valea Mureșului și Valea Streiului, cu excepția biscărenilor, care s-au revoltat tot împotriva preotului că nu le-a „ceit porunca”, reproșându-i că „Nu ești popă unguresc / Ci ești popă românesc”. În schimb, s-au dus la Hațeg, în legiunea prefec-tului Nicolae Solomon, unde au depus jurământul cerut, dar au fost sfătuiți cu toții să nu jefuiască bunurile marilor proprietari, ci să aștepte legile care vor înlătura pentru totdeauna iobăgia. Același sfat îl da și episcopul Andrei Șaguna în proclamația sa din 7/19 octombrie 1848, prin care aducea la cunoștința clerului și credincioșilor numirea baronului Anton Puchner ca general comandant al Transilvaniei, pre-cum și proclamația dată de Comitetul național român din Sibiu la 9/21 octombrie 1848. Relatează în continuare, cum au plecat țăranii din Biscaria în „loagărul” românesc din Aiud, dar după câteva zile s-au re-întors și cum au silit pe preot să le dea banii „din lada bisericească”, ceea ce a și făcut, oferindu-le 40 zloți — sumă destul de mare.

În continuare descrie jaful făcut de țărani la curtea grofului, cu toate încercările preotului de-a calma spiritele.

„Predosloviile” 7—10 descriu detaliat suferințele îndurate de ro-mâni și de preoții lor, mai ales cei din jurul Devei, în primăvara anului 1849.

„Ungurii veneau înainte

Cu minia lor fierbinte,

În care sat au intrat

De preot au întrebat,

De preoți și căpitani

Zicînd că-s a lor dușmani

Și pe unde au găsit

Pe preoți rău i-au căznit, (chinuit, n.n.)

Describe, în continuare, înaintarea trupelor revoluționare maghia-re care veneau de la Sibiu, prin Orăștie, spre Deva, panica din rîndul populației săsești din Orăștie și din rîndul românilor. Tot aici descrie suferințele preotului Teodor Sirb, supranumit Turdeanu, din satul Căr-piniș, care a fost prins, bătut și închis în Deva, la 22 ianuarie 1849.

Într-una din duminici, după săvîrșirea liturghiei, în mare grabă și panică au venit doi credincioși din Sintandrei, care l-au avertizat că s-au interesat ungurii de el :

„Căci pe popi li ciudă tare
La unguri, la fieștecare“.

Acest lucru îl determină pe părintele Nistor Socaciu să fugă în satul Uroi, unde s-au refugiat și alți țărani din satele învecinate, împreună cu preoții lor. De acolo urmăreau atacul trupelor prefectului Nicolae Solomon asupra Devei, respinse de unguri.

Un spațiu larg este rezervat pentru descrierea luptei care a avut loc la 9 februarie 1849 la „podul Simeriei“, între trupele revoluționare maghiare, comandate de generalul polonez Iosif Bem și trupele habsburgice venite de la Sibiu, sub conducerea generalului Puchner, luptă pe care Nistor Socaciu și alți români au urmărit-o de pe „dealul Uroiului“.

În această perioadă au avut de suferit și mulți oameni nevinovați: bărbați, femei și chiar copii, împușcați de revoluționarii maghiari.

Capitolul 8 începe cu o scurtă descriere în proză a bătăliei de la podul Simeriei: „După ce să înmulțiră ungurii văzurăm venind de către Deva ca negura și tunară (intrară, n.n.) în bătaie și începu o lovire groaznică și cei împărătești prea încet să întoarseră îndărăpt, dacă nu fugind, fără tot dînd îndărăpt cu tunurile și ajunseră iară la pod și trecură iară podul Simeriei și rătăluiră tare pînă aproape cătră Spini, ungurii de jos îi bătea foarte. Iară mai de cătră sară cei împărătești iară să îmbărbătară și îi respinseră îndărăpt pînă iară i-au trecut podul Simeriei. Dară acolo la podul Simeriei cînd au trecut au fost multă moarte și așa i-au respins iară pînă cătră cîmpul Biscariei. Dară acolo la pod s-au întolmocit atîta cît nu mai da cu tunurile, fără puștile așa să auze ca cînd arde prăștila (șindrila, n.n.) pe foc cu caru, așa pîrîie și atuncea cînd s-au amestecat, atuncea au luat puștile de țevi și a dat unul la altul în cap atîta cît au fost o groaznică moarte și dintr-o parte și dintr-alta. Iară numărul morților nu se știe cît au fost de mare și fură cîmpurile pline de mulțime multă fără samă...“.

Deși bătălia a rămas într-un fel nedecisă, Puchner s-a retras spre Sibiu, iar trupele maghiare au înaintat pe Mureș spre Orăștie. De teamă, preotul Nistor s-a retras într-un sat și mai izolat, la Boiu, unde a aflat pe preoții Sentiveni din Turdaș, Alexandru din Pricaz, Petru Budai din Bobilna și Ion Păcurariu din Folt. Acolo au stat vreo cinci zile, suferind de foame atît oamenii, cît și vitele lor. În revărsarea lor, trupele maghiare și-au continuat incendiile, atrocitățile și jafurile. Pe lîngă satele Sîntuhalm și Sîntandrei, arse cu cîteva zile în urmă, acum au avut aceeași soartă satele: Simeria, Ripaș, Spini, Gelmar, iar mai departe Binținți (azi Aurel Vlaicu). Descrie pe larg, în versuri, cum a fost urmărit și apoi ucis preotul din Spini, pe care :

„Tot dărahe (bucăți, n.n.) l-au tăiat...
Cu ce moarte a murit
Dînsul s-a mucenicit“.

Reintors în sat, după mai multe zile petrecute cu frică, s-au răspîndit vești despre venirea altor trupe maghiare din Ungaria și de la

Sibiu. Doi preoți vecini, Simion Pop din Bobilna și Adam Preda din Uroi, îi trimit vorbă printr-o femeie să se refugieze cu ei în Țara Românească. A pornit călare până la Batiz, unde află că acești doi preoți pleaseră spre Hațeg, cu gândul de a trece munții. În această situație, își caută refugiu în satele din jurul Hunedoarei, în așa numita „țară a pădurenilor”, în Munții Poiana Rusca. Trece pe lângă Sintandrei, apoi prin Sintuhalm și ajunge la Cristur, unde află că preotul Nica de aici, cu preoteasa și cu doi copii, au plecat în pribegie. Îi ajunge din urmă și înnoptează în Almășu Mic. Noaptea a sosit acolo preotul David din Bircea și îndată a plecat cu el spre Peștișu Mic. De acolo ajung amândoi la Josani, unde au stat câteva zile la preotul Mihai Popovici.

În „predoslovie 9-a” (cu 1973 de versuri) relatează cum a plecat la Nandru, apoi la Găunoasa (azi Dumbrava), unde face cu preotul din sat liturghia în ziua de Bunavestire; în aceeași zi a sosit acolo preotul din Cristur cu familia, într-un car cu „bucate” și alte lucruri. De aici pleacă împreună cu „popa Cristureanu” până în inima „țării pădurenilor”, la Muncelu Mare. La intrarea în sat, fiind considerați unguri, le-a ieșit în întâmpinare tot satul înarmat, cu gândul de a-i împușca. Au fost salvați de un tânăr din Sintandrei, care i-a recunoscut. Sînt găzduiți la bătrînul preot Alexandru Popovici (despre care scria în alt loc că era încălțat în opinci). Au sosit vinerea, înainte de Florii. În Duminica Floriilor au slujit toți trei la Muncelu Mare. Apoi, din lipsă de fin pentru calul preotului Nistor și boii celui din Cristur, au plecat amîndoi prin locuri sălbatice pînă la preotul din Poienița Tomii, să le dea o căpiță de fin pe care o avea în Muncelu Mare, lucru pe care preotul respectiv l-a și făcut. La reîntoarcerea în Muncelu Mare, cei doi preoți — din Biscaria și Cristur — s-au așezat pe niște pietre pe valea unui pîrîu, unde părintele Nistor a cîntat Psalmul 136, exact în forma în care fusese versificat de mitropolitul Dosoftei,

„Căci eu l-am știut de rost
Amărit precum am fost,
Și cu lacrimi l-am cîntat
Pînă de tot l-am gătat” *

Ajunși la Muncelu Mare, sosește acolo un țăran din Cristur, trimis „cu pășuși (permis de trecere, n.n.) de la unguri”, ca preotul lor să se reîntoarcă fără grijă acasă. Părintele Nistor a rămas astfel singur; nu mai scrie nimic de soarta preotului din Cristur după ce s-a reîntors acasă.

Preoții Nistor Socaciu cu Alexandru Popovici din Muncelu Mare au slujit la biserica din sat în Joia Patimilor. Auzind că au intrat cete de unguri tocmai în Poienița Tomii, a fost nevoit și preotul Alexandru să-și ascundă lucrurile din casă, iar altele să le pună în două care cu

* În aceeași formă apare la Dosoftei, *Opere*, I. Versuri, Ediția N. A. Ursu, București, 1978, pp. 307—308. Înseamnă că preotul Nistor avea un exemplar din ediția de la Unieș din 1673, sau o copie după ea. În orice caz, se resimte influența lui Dosoftei în versurile sale.

opt boi și să plece noaptea în păduri; s-au ascuns amândoi preoții, cu cele două care, într-un fund de pîrîu, unde au stat din Vinerea Patimilor pînă marți, după Paști. În cîteva versuri cronicarul arată că au săvîrșit amîndoi acolo

„Citirea ceasurilor
În vinerea Paștilor
Simbăta îngropării
Duminica Învierii

Acestea noi ne-am silit
În pădure am cetit.
Vineri spre Simbăta mare
Slujba cea de-nmormîntare”.

Tot în Vinerea Patimilor au intrat ungurii în Muncelu Mare. În ziua următoare amîndoi preoții au făcut imprudența de-a ieși din valea în care erau ascunși, fiind pe punctul de-a fi prinși de ungurii care tocmai părăseau satul. Reveniți în aceeași vale, cu mari peripeții, au săvîrșit acolo Slujba Învierii :

„Dimineața ne scularăm
Și de slujbă ne-apucarăm
Fiind ziua Paștilor
Praznicul românilor

Oamenii s-au adunat
Cîți au fost dintr-acel sat
Care la păduri fugiră
Cu copii cu toți esiră

Căci că popa cel din sat
Și Paștile le-a luat”.

Credincioșii află unde sînt, vin acolo să li se citească „molitva” și să ia pașii. Dar tocmai în timp ce le citeau „molitva”, s-a răspîndit, prin strigăte, vestea că ungurii vin spre păduri, încît cei doi preoți și credincioșii, și-au căutat scăparea în diferite văi greu accesibile. Pa-nica s-a potolit numai cînd au aflat că ungurii ieșind din Muncelu Mare s-au îndreptat spre Muncelu Mic. Abia marți s-au reîntors în sat și cei doi preoți.

În săptămîna luminată părintele Nistor părăsește Muncelu Mare, îndreptîndu-se spre Chergheș, unde a fost primit de preotul „Ianăș Bera cel bătrîn / Cuminte, cu suflet bun”. De acolo a trimis un om la Șăulești să-i aducă un „pășuș” de la ungurii din sat, ca să se poată reîntoarce în parohie. Trece prin Cîrjiți, Archia și Sîntuhalm, ajungînd în Șăulești, unde credincioșii l-au primit cu bucurie, socotind că „a pierit”. Ajunge, în sfîrșit, la Biscaria, unde a găsit totul jefuit în casă, inclusiv „cărți, hîrtii ce-am lăsat”; din păcate, jaful era comis de proprii vecini. În felul acesta, în Duminica Tomii a luat sfîrșit pribegia lui, care durase 25 de zile.

În versurile următoare relatează cum s-a reîntors groful Kunn Lászlo din sat, cum au fost obligați țărani să restituie bunurile jefuite,

cum au venit în câteva rînduri unguri înarmați după mîncare, să strîngă armele de la români și să facă cercetări asupra celor ce au săvîrșit jafuri. „Birăul” (primarul) și alți țărani au fost bătuți pentru a putea descoperi pe vinovați, dar preotul Nistor a intervenit cu succes pentru ei, arătînd că nu sînt vinovați. A fost chemat chiar la o comisie și la „sol-găbirăul” din Simeria, ca să dea declarații asupra celor care au luat lucruri de la moșia grofului, ori au trecut „în lagărul Iancului”. Părintele Nistor n-a pîrît pe nimeni, ci dimpotrivă, a știut să înduplece pe membrii comisiei să nu procedeze la represalii față de țărani români.

În „predoslovie” zecea, în care sînt relatate o parte din faptele întîmplate după reîntoarcerea preotului, sînt descrise și evenimentele petrecute în afara parohiei sale. De pildă, sînt amintiți doi preoți care au fost uciși de unguri în Deva:

„Unul din satul Băcia
Altul peste Strei d-acia
Pe Ion Sentei numit
Pe acela l-au prăpădit,
Pe unul l-au spînzurat
Pe celălalt l-au puscat”.

În alt loc amintește de preotul Inochentie Anghel din Deva, mort în toamna lui 1849, în urma suferințelor îndurate în acel an.

Vorbește apoi de atacul ungarilor asupra cetății Deva, despre rezistența acesteia, de predarea și ocuparea ei de unguri (predarea s-a făcut la 27 mai 1849). În alt loc relatează, în versuri, cum a explodat praful de pușcă în cetatea Devei, la 1/13 august 1849, încît a fost distrusă și a rămas în ruină pînă azi.

Este prezentată apoi intrarea trupelor țariste în Transilvania pentru înăbușirea revoluției ungare; anumiți „muscani” ajung și în Biscaria. Trupele revoluționare maghiare sînt înfrînte și, în această situație, generalul Iosif Bem „de bătaie s-a lăsat” și a fost nevoit să fugă, prin Banat, dincolo de Dunăre.

În ultima predoslovie, a 11-a, toată în proză, prezintă o serie de fapte petrecute după înăbușirea revoluției, între anii 1849—1856. Între altele, dă și numele protopopilor Devei: protopopul Constantin Duma din Peștiș, mort în primăvara anului 1848, apoi „administratorii” Inochentie Anghel, în 1848, și Nicolae Crainic, protopopul Dobrei, din toamna anului 1848 pînă la 8/20 decembrie 1849, cînd Andrei Șaguna a numit ca „administrator” și în curînd „protopop tractual” pe Adam Stoica din Almașu Sec. Acesta este prezentat drept „cel mai de frunte între preoți și de stat și de sfat”, „înalt la stat, chipeș la față... concepaș și scriitoriu, cîntăreț și pricopsit în rîndul tipicului”, „om prietenos”, cunoscător al limbilor germană și maghiară. A avut nenorocul să rămînă văduv, cu trei copii mici, în 1854. Dar, la 14 martie 1855, protopopul Stoica a fost suspendat (fără să se dezvăluie motivele) și numit ca „administrator” preotul Nicolae Lazăr din Sebeș (1813—1888), fost un timp profesor în „secția pedagogică” a Institutului din Sibiu,

pe care părintele Nistor îl prezintă ca „om mic de stat și mare la sfat, pricopsit în limba nemțească și în limba ungurească”; de câteva ori l-a suplinat însuși părintele Nistor Socaciu. La 30 septembrie 1855, însă, protopopul Adam Stoica a fost repus în drepturile sale.

În același capitol amintește de „sinodul diecezan” convocat de episcopul Andrei Șaguna la Sibiu, la 12 martie 1850, de cumpărarea unei case „diecezane” în „ulița mășălăriei” (azi 1 Mai), de înființarea tipografiei diecezane, tot în 1850 și alte lucruri, pe care le redă după circularele lui Șaguna (după ele notează că în 1848/49 au fost arse 41 de biserici, iar alte 319 au fost prădate).

Sînt menționate și unele evenimente politice, cum a fost vizita în Deva, la 8 iulie 1851, a noului guvernator al Ardealului, principele Carol de Schwarzenberg. Din partea preoției a fost întîmpinat de protopopul Adam Stoica și preotul Nistor Socaciu. Este interesant un amănunt, poate neștiut din această vizită, și anume că „un beamtăr (funcționar, n.n.) de la tisturia administrației din Deva, de religie greco-răsăriteană, cu numele Nicolae Popeia, i-au ținut în numele poporului român o cuvîntare (orație) ... la care orație stete principele în loc și cu mare plăcere o ascultă și după ce isprăvi numitul Nicolae Popeia orația, a început a vorbi principele cu dînsul în limba nemțească; aceasta am văzut cu ochii și am auzit cu urechile”. Era viitorul episcop al Caransebeșului (1889—1908).

Menționează și o mare revărsare a Mureșului, în august 1851, cînd s-au năruit dealurile existente atunci în Sintandrei și Ripaș, care a produs mari pagube materiale.

În vara anului 1852, episcopul Andrei Șaguna, însoțit de un delegat al guvernului, a fost în Deva unde a împărțit o parte din cei 60 000 florini oferți de guvern pentru bisericile românești arse și prădate în 1848—1849; din aceștia, 30 000 erau pentru Biserica Ortodoxă. Cu acest prilej, Șaguna a vorbit poporului, în fața bisericii.

La 20 iulie 1852, orașul Deva a primit vizita împăratului Francisc Iosif I, „fecior june, avînd de la nașterea sa 22 de ani”, întîmpinat „în drum la vamă” de toți preoții „îmbrăcați în odăjdiiile sfințite bisericesti”. În curtea casei în care era găzduit, a fost întîmpinat din nou de protopopul Adam Stoica, un vicar uniatic și cîțiva preoți, între care și Nistor Socaciu — o nouă mărturie că se bucura de mult prestigiu în rîndul colegilor săi.

După un atentat asupra lui Francisc Iosif I, la 6/18 februarie 1853, și însănătoșirea lui, Andrei Șaguna, însoțit de o delegație de clerici și cîțiva mireni (între care și protopopul Adam Stoica din Deva), a plecat la Viena pentru a-i prezenta omagii din partea românilor. Delegația a trecut prin Deva, luni, în săptămîna a treia din Postul Paștilor, fiind întîmpinată la podul Simeriei de preoții Nistor Socaciu din Biscaria și Isaia Deheleanu din Sintandrei, de unde au mers împreună pînă în Deva, unde au înnoptat.

În paginile următoare prezintă și alte aspecte din viața sa: cum a dus pe nepotul său, Alexandru, fiul sorei sale, la cursul de pedagogie

de la Sibiu, în septembrie 1854, fiind primit în audiență de Șaguna, căruia „i-a descoperit toată ticăloasa mea stare de la început”. Consemnează apoi durerea pe care a avut-o Șaguna prin moartea protosinghelului Grigorie Pantazi în 1854, la 28 noiembrie, pe care îl vizitase și părintele Nistor. În toamna anului 1855 a plecat din nou la Sibiu, pentru a-și înscrie nepotul „la clerică”, dar a fost nevoit să aștepte mai multe zile venirea lui Șaguna acasă. Descrie Te-Deumul săvârșit la 30 noiembrie, ziua Sfântului Apostol Andrei; seara a sosit ierarhul și, în cinstea lui, a avut loc o retragere cu torțe și muzică din „ulița mășălăriei” (1 Mai) prin „piațul cel mare”, până la reședința episcopală, pe atunci în strada Cisnădiei (azi Nicolae Bălcescu). La 1 decembrie 1858 a fost primit în audiență de Șaguna, care i-a primit nepotul „în clerică” (a terminat cursurile în 1857).

Concomitent, prezintă și alte lucruri din eparhie, așa cum se desprind din pastoralele lui Andrei Șaguna, sau din paginile „Telegrafului Român”.

Cronica se încheie cu câteva date privind pregătirile pentru zidirea unei noi biserici în Biscaria, întrucât autoritățile locale au decis, în 1856, ca cea veche să fie demolată, din cauza pericolului de a se dărîma.

Cu aceasta se încheie lucrarea memorialistică a smeritului preot de țară Nistor Socaciu din Biscaria. Nu cunoaștem motivele pentru care n-a continuat-o, căci el a murit după 17 ani, în 1873. Ea este o minunăție frescă a vieții sale nefericite, dar și a unor fapte petrecute în cursul păstoririi sale, mai cu seamă în anii 1848—1849. Deși nu se ridică la valoarea documentară a altor cronici scrise de preoți asupra marii mișcări revoluționare românești de atunci, ea merită totuși să fie consemnată⁷. Este, în același timp, o frescă a vieții preoților de altădată și a raporturilor între ei și credincioși, „o istorie locală” de „sate și preoți” din Ardealul românesc. Viața lui plină de suferințe, dar și de dăruire în slujba Bisericii, poate constitui un frumos exemplu pentru preoții de azi și de totdeauna. Iar cronica sa, cu toate imperfecțiunile de stil, poate totuși constitui un imbold pentru preoții de azi de a-și cunoaște trecutul propriilor parohii și, în același timp, un imbold de-a nota toate faptele care merită să fie cunoscute de generațiile viitoare.

⁷ Ne gândim la lucrarea memorialistică a preotului ortodox Ștefan Branea din Măierău (azi Malorești), jud. Mureș, care descrie suferințele românilor din jurul Reghinului (publicată de Alexandru Ceușianu, *Cronica evenimentelor din anii 1848—49 scrisă de protopopul gr. ort. Ștefan Branea din comuna Măierău, Brașov, 1935* — extras din rev. „Țara Birsei”, nr. 4, 5, 6 din 1934 și 1 din 1935) și la însemnările protopopului uniât Ioan Moga din Hălmagiu, jud. Arad (publicate de dr. Alexandru Filipașcu, *Descrierea întâmplărilor de la începutul revoluției din anul 1848 și 1849 în protopresbiteratul Hălmagului*, în „Transilvania”, an 74, 1943, nr. 1, pp. 44—61).

SF. ARHIDIACON ȘTEFAN — PROTOMARTIR, DUPĂ NOUL TESTAMENT ȘI ÎN TRADIȚIA BISERICII *

de: pr. IOAN BUDE

Dat fiind faptul că a cincea carte a Noului Testament, Faptele Apostolilor (dimpreună cu Evanghelia a III-a, pe care o continuă), este considerată cea dintâi istorie a Bisericii creștine primare¹, precizăm că problemele tratate în lucrarea de față se înscriu în contextul istoric al întemeierii Bisericii, respectiv în procesul de răspindire a creștinismului în mediul iudaic.

După înălțarea la cer a Mântuitorului și mai ales după Cincizecime (Faptele Apostolilor 2, 1) prima comunitate creștină din Ierusalim era formată din credincioși proveniți dintre iudei, care încă mai păstrau legătura cu templul iudaic, între ei fiind și mulți preoți mozaici (Faptele Apostolilor 4, 36 ; 6, 7) și mulți foști prozeliti iudei (Faptele Apostolilor 6, 5)². Pogorîrea Sfântului Duh a produs nu numai puterea mărturisitoare a Învierii lui Hristos în inimile apostolilor (Faptele Apostolilor 4, 33), ci și o unitate perfectă, atât pe plan moral, cât și material, între membrii tinerei comunități³.

Biserica era condusă în mod nemijlocit de către apostoli, care "...grăiau cu îndrăzneală cuvîntul lui Dumnezeu... și cu mare putere... mărturiseau despre Învierea Domnului" (Faptele Apostolilor 4, 31 b, 33 ; 5, 42) îngrijindu-se și de distribuirea corectă a fondurilor comunității⁴, respectiv "împărțindu-se fiecăruia după cum avea cineva trebuință" (Faptele Apostolilor 4, 35). Însă activitatea multiplă pe care o desfășurau zilnic, a devenit de la un timp, un efort continuu, epuizant. Solicitățile creșteau pe măsură ce "din ce în ce mai mult se adăugau cei care credeau în Domnul, mulțime de bărbați și de femei... și se aduna și mulțimea din cetățile dimprejurul Ierusalimului, aducînd bolnavi și bintuiți de duhuri necurate, și toți se vindecau" (Faptele Apostolilor 5, 14, 16). Toate acestea îi îndepărtau de slujirea lor propriu-zisă, propovăduirea Evangheliei lui Iisus Hristos. Apoi, faptul că în rîndul

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, la catedra de Studiul Noului Testament a Institutului teologic universitar din Sibiu, sub îndrumarea P. C. Părinte prof. dr. Vasile Mihoc, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ *Studiul Noului Testament pentru Institutele Teologice*, ed. III-a, București, 1983, p. 126.

² Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, *Ierurgiile în Biserica epocii apostolice — indicii neotestamentare „Ortodoxia”*, nr. 3/1985, p. 496.

³ E. Jacquier, *Les Actes des Apôtres*, ed. a II-a, Paris, 1926, p. 144.

⁴ J. Jeremias, *Jérusalem au temps de Jésus*, Paris, 1967, p. 182 u.

maselor de credincioși (mereu mai mulți), au apărut și unele nemulțumiri (Faptele Apostolilor 6, 1), a constituit, dimpreună cu cele de mai sus, argumentul decisiv pentru alegerea și hirotonirea celor dintii șapte diaconi ai Bisericii, creștine, diaconatul devenind astfel prima treaptă sacramentală a ierarhiei bisericești.

1. *Faptele Apostolilor 6, 1—7: — alegerea și hirotonirea celor șapte diaconi*

În această pericopă, pentru prima dată cei ce credeau în Hristos sînt numiți „ucenici” (mathetaf)⁵: de fapt primii creștini își mai ziceau și „frați” (adelfei), sau (ăgoi), iar în Faptele Apostolilor 11, 26, citim că în Antiohia, pentru întâia oară s-au numit „creștini”. Unii dintre acești ucenici, respectiv dintre „eleniștii iudei”, murmurau nemulțumiți împotriva confrăților lor evrei, „pentru că văduvele lor erau trecute cu vederea la slujirea cea de fiecare zi” (v. 1). Cine erau acești „eleniști iudei” din v. 1?

Termenul „tôn Ellenistôn” este și el folosit aici pentru prima dată de Sf. Luca, neavînd corespondent latin⁶. Derivînd de la verbul „ellenizein” (=a vorbi grecește), noțiunea de elenist are aici înțelesul de iudeu care vorbește limba greacă și nu ebraica sau aramaica. După Sf. Ioan Gură de Aur⁷ diferența dintre eleniști și evrei nu era de rasă ci de limbă⁸. Elenist putea fi numit iudeul născut sau stabilit în altă țară și vorbind limba greacă⁹.

După cum am văzut, nemulțumirea iudeilor eleniști se referea la modul de exercitare a „slujirii de fiecare zi”. Prin expresia respectivă nu se înțelege asigurarea hranei necesară existență și nici împlinirea necesităților vestimentare, care în mod logic, nu puteau fi distribuite zilnic, ci masa servită în fiecare zi văduvelor și săracilor dimpreună cu acordarea unor ajutoare mărunte, sau milostenii ocazionale¹⁰.

Probabil că în acest sens, apostolii au fost ajutați de anumiți credincioși mai zeloși, aleși dintre evrei, pe care desigur că îi cunoșteau mai bine decît pe eleniști. După unii exegeți, încă de la început ar fi existat în Biserică o grupare cu caracter diaconal¹¹. Acești auxiliari ai apostolilor, fiind suprasolicitați de numărul și nevoile tot mai multe

⁵ După A. Harnack, *Die Apostelgeschichte*, IV, 1908, p. 77, cit. la E. Jacquier, o.c., p. 184. Este vorba de creștinii de origine palestiniană. Un indiciu în acest sens l-ar putea constitui faptul că Sf. Apostol Pavel nu utilizează în scrierile sale termenul „mathetês”.

⁶ Versiunile latine îi numesc „graeci”.

⁷ *Omilia XIV*, cit. la E. Jacquier, o.c., p. 184.

⁸ W. F. Arndt — F. W. Gingrich, *A Greek — English lexicon of the New Testament and other Christian Literature*, Chicago, 1973, p. 251.

⁹ După E. Jacquier, o.c., p. 185, un asemenea creștin putea proveni la acea dată, numai dintre prozelitiții iudei.

¹⁰ Din Faptele Apostolilor 9, 39, 41; 1 Timotei 5, 39; Iacob 1, 27, rezultă că existau liste cu evidența văduvelor ce trebuiau ajutate.

¹¹ Besler, *Beiträge zur Erklärung der Apostelgeschichte*, p. 29, la E. Jacquier, o.c., p. 185.

ale credincioșilor și probabil neînțelegînd nici limba greacă, este posibil să-i fi servit cu prioritate și în primul rînd pe compatrioții lor.

Dînd curs plîngerii de mai sus, apostolii au convocat „mulțimea ucenicilor” — probabil în pridvorul lui Solomon, care (cf. Faptele Apostolilor 5, 12) pare să fi fost locul lor obișnuit de adunare — și le-au cerut să aleagă dintre ei „șapte bărbați”, vrednici de a li se încredința exercitarea unui asemenea oficiu public permanent, ceea ce reflectă și structura profund democratică a Bisericii primare. Acest lucru va reieși și din epistolele pauline¹², iar mai tîrziu și din scrierile părinților apostolici¹³. Cei șapte au fost aleși prin aclamații, iar apostolii, „rugîndu-se și-au pus miinile peste ei” (v. 6), transmițîndu-le puterea și harul sacramental (cf. v. 8; I Timotei 4, 14; II Timotei 1, 6). Numărul celor șapte diaconi lasă însă loc unei nedumeriri: de ce au fost aleși numai șapte, din moment ce existau atîtea probleme de interes comunitar? Există mai multe răspunsuri, ca de pildă: cifra 7 era număr sfînt la evrei (cf. Facerea 21, 28; Ieșirea 37, 23); ea reprezenta cele șapte daruri ale Duhului Sfînt (Isaia 11, 2) sau pe cei șapte îngeri din jurul Tronului lui Dumnezeu (Apocalipsa 1, 4); șapte erau cartierele Ierusalimului de atunci, iar creștinii, grupați în tot atîtea subdiviziuni comunitare, ar fi dispus de șapte case unde se adunau pentru ținerea agapelor frățești, după fringerea pîinii¹⁴. Ar mai fi posibil, apoi, ca procedura de atunci să fi derivat din sistemul administrativ roman al „septemvirilor”¹⁵, știind că Biserica creștină a urmat pînă astăzi principiul de organizare administrativ-jurisdicțional al statului¹⁶.

Alegerea celor șapte diaconi reprezintă o noutate remarcabilă în viața comunității creștine din Ierusalim, fiind considerată ca un prim avantaj asupra poziției vechi testamentare care nu cunoștea, sau nu practica sistemul democratic grecesc al votului public¹⁷. Care este însă raportul dintre „cei șapte bărbați” aleși atunci, pe care Sf. Luca nu-i numește „diaconi”, și „diaconii”¹⁸ pe care-i menționează literatura veche creștină? Pot fi oare identificați „cei șapte” cu diaconii de mai tîrziu?

¹² II Corinteni 8, 20, 23—24; I Timotei 3, 5, 19; 6, 20; II Timotei 2, 2; Tit 1, 5—9.

¹³ Didahia, XV, 1—2; Sf. Ignatie către: *Filadellieni*, X, 1; *Smirneni*, XI, 2; *Polycarp*, VII, 2, în vol. *Scrierile Părinților Apostolici* (I), trad. de pr. D. Fecioru, București, 1979, pp. 29—30, 181, 185, 189; Batiffol, *La hiérarchie primitive*, în *Études d'histoire et de théologie positive*, 1902, pp. 225—275.

¹⁴ E. Jacquier, o.c., pp. 187—188.

¹⁵ E. Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ*, II, Edinburg, 1973, p. 225.

¹⁶ Pr. Traian Valdiman, *Vechea organizare a Bisericii și Sinodul I Ecumenic*, „Studii Teologice”, nr. 3—4/1970, pp. 267—277.

¹⁷ H. Leclercq, *Etienne (Martyre et sepulture de Saint)*, la F. Cabrol, H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie*, vol. V, Paris, 1922, col. 625.

¹⁸ A. Schmoller, *Handkonkonrdanz zum griechischen Neuen Testament*, Stuttgart, 1968, p. 116; „diákonos”=minister: quae est in ministerio; diacon; diaconus” (slujitor, angajat). Așa W. F. Arndt — F. W. Gingrich, o.c., pp. 183—184; „diákonos, -ou, -o, -e” = (engl.) „deaconess” (=slujitorul aproapelui, al lui Dumnezeu, un angajat oficial pentru săvîrșirea cultului divin) L. Colson, *La fonction diaconale aux origines de l'Eglise*, Desclée de Brouwer, Bruges, 1960, p. 9, leagă sensul lui „diá-

Conform datelor din scrierile părinților apostolici¹⁹, diaconii de mai târziu sînt succesorii celor dintîi, pe care apostolii i-au rînduit nu numai pentru prestarea unor servicii de ordin material, ci mai ales pentru exercitarea unui oficiu sacramental. Se știe că pe la mijlocul secolului III, în Roma, ca și în celelalte Biserici mari, funcționau cîte șapte diaconi, după rînduiala statornicită la început²⁰.

Așadar, obștea creștinilor a ales pe „cei șapte bărbați”, menționați nominal (în v. 5). Din faptul că „cei șapte” au nume grecești, am putea deduce că ei au fost cu toții eleniști²¹. Deși ar fi tentantă o asemenea deducție, ea nu este valabilă, pentru că în primul rînd, alegerea făcîndu-se prin vot aclamativ, este imposibil ca credincioșii proveniți dintre iudei să nu fi protestat la rîndul lor că nu sînt reprezentați în acest nou organism ierarhic bisericesc, apoi, presupunînd că s-ar fi ales patru iudei și trei eleniști (sau invers), ar fi apărut nemulțumiri din partea creștinilor de altă proveniență (convertiți dintre păgîni, sau foști prozeliti), care, deși minoritari, nu puteau fi neglijați. Deci este foarte probabil ca alegerea să se fi făcut după criteriul proporționalității: trei iudei, trei eleniști și un prozelit²², sau și mai obiectiv: patru iudei, doi eleniști și un prozelit. Dintre „cei șapte”, Ștefan este numit primul, fiind probabil cel mai cunoscut și pentru că în persoana lui se manifestau din plin darurile Sfîntului Duh, iar Filip este menționat imediat după Ștefan, probabil pentru că Sf. Luca a avut în vedere munca sa de evanghelist (cf. 8, 5—13, 26—40). La rîndul său, Prohor după o tradiție mai tîrzie, se pare că a ajuns episcop al Nicomidiei, murind ca martir în Antiohia²³. Despre Nicanor, Timon și Parmena, tradiția nu a consemnat nimic. În privința lui Nicolae, epiteul „prosélytos” îl indică a fi singurul dintre „cei șapte” care a fost prozelit, provenind din Antiohia. El putea fi ori grec, ori sirian, însă oricum păgîn din naștere și admis apoi în religia mozaică prin circumciziune²⁴.

konos” de formele: „diakonein-diakonia” (= a îndeplini funcția de servitor, a servi ceva cuiva, a servi la masă). A se vedea și Șt. Charalambidis, *Le Nouveau Testament et le diacre*, în „Le diaconat” nr. 11/1970, Tours, pp. 13 qu.

¹⁹ Sf. Irineu, *Adv. Haereses*, III, 2, 10; IV, 15, 1; Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, 42, 3; Sf. Ciprian, *Epistola* 3, 3; *Didahia*, XV, 1; Sf. Ignatie către: Policarp, 8; *Magnezieni*, 2, 6; *Tralieni*, 2; *Filipeni*, 5; Sf. Justin, *Apologia* I, 65, 5; 67, 6, etc.

²⁰ J. Lagrange, *Etienne*, la F. Vigourous, „Dictionnaire de la Bible”, vol. II, partea II-a, Paris, 1926, col. 2033; — E. Jacquier, o.c., p. 188; H. Leclercq, *art. cit.*, col. 735; — B. Stephanidis, *Histoire de l'Eglise*, Atena, 1948, pp. 34 și 36.

²¹ H. Leclercq, *art. cit.*, col. 625, afirmă cu certitudine numai originea elenistă a Sfîntului Ștefan.

²² E. Jacquier, o.c., p. 190.

²³ Scrierea apocrifă *Historia Prochori, Christi Discipuli, de vita B. Ioannis Apostoli*, din „Magna Bibliotheca Patrum”, Colon. Agr. 1618 II, 49—69 (la E. Jacquier, p. 190).

²⁴ După Th. Reinach, *Jewish Encycl.*, IX, p. 370, păgînii ce primeau religia mozaică treceau printr-o perioadă de adaptare progresivă la prescripțiile Legei, după care urma circumciziunea și baia de curățire. La Deuteronom 23, 9, după a treia ge-

În consecință, comunitatea din Ierusalim cuprindea și credincioși care nu descindeau din urmașii lui Avraam, ci erau convertiți dintr-o păgini.

2. *Faptele Apostolilor 6, 8—15 : Sf. Arhidiacon Ștefan, activitatea și procesul său.*

Pericopa începe cu descrierea personalității și activității Sfintului Ștefan. Construcția clară și aparent simplă, v. 8 ar putea fi luat însă ca punct de referință, nu numai pentru caracterizarea personajului principal, ci și a autorului însuși. De acest adevăr ne putem convinge cumulând versetele 5 și 8 : „Ștefan, bărbat plin de credință și de Duh Sfânt... de har și de putere, făcea minuni și semne mari în popor”. Rezultă o singură propoziție, prin care, în 21 cuvinte, a fost definit un om de talia Sfintului Ștefan — un adevărat record în materie de sinteză.

Despre viața anterioară a Sf. Ștefan nu se știe mai nimic. După Sf. Epifanie²⁵, el era unul dintre cei șaptezeci și doi de ucenici ai Mântuitorului. Dacă se corelează Faptele Apostolilor 6, 8 cu Luca 10, 17 apare posibilitatea ca tocmai Sf. Ștefan să fi dialogat atunci cu Mântuitorul, fapt care s-ar încadra perfect în prestigiul deosebit de care se bucura printre ceilalți diaconi. Sf. Ștefan era un elenist de formație alexandrină, așa cum rezultă din Faptele Apostolilor 6, 3, 10 ; 7, 10, 22, unde apare frecvent, fie în legătură cu el, fie în rostirea lui, termenul „sofia” (înțelepciune), fiind caracteristic teologiei alexandrine. Domeniul său de activitate era printre iudeii eleniști (între care, probabil că apostolii aveau aces într-o măsură mai redusă), grupați în „sinagoga ce se zice a Libertinilor și a Cirenienilor și a Alexandrinilor și a celor din Cilicia și din Asia...”. Termenul „sinagogă”, deși este utilizat la singular, nu indică în mod necesar o singură grupare sinagogală. Peste tot unde numărul iudeilor era suficient de mare, putea lua ființă o sinagogă sau chiar mai multe, ca în marile orașe : Ierusalim, Alexandria și Roma. După tradiția mozaică, la un moment dat Ierusalimul avea 480 sinagogi, număr ce poate fi și exagerat. Dar câte sinagogi sint menționate în v. 9 ? Una singură, două, trei, sau cinci ? La o lectură mai atentă, în partea a doua a v. 9 observăm o schimbare de structură : expresia „kai tōn apo”, înseamnă „și a celor din...”, adică „și a iudeilor din...”. Este vorba deci, de două sinagogi : una a iudeilor din Africa și alta a celor din Asia²⁶.

Faptul că „s-au ridicat unii... sfātuindu-se cu Ștefan”, denotă că nu toți eleniștii aprobau predica sa. El predica mesajul evanghelic al lui Iisus, după care templul va înceta să mai reprezinte în viitor sin-

nerație nu mai exista nici o diferență între prozeliti și iudeii de neam — Iosif Flaviu, *Răzb. iudaic*, VII, 3, 3, afirmă că în Antiohia erau foarte mulți prozeliti.

²⁵ *Haer.*, XX, 4, cit. la E. Jacquier, o.c., p. 194.

²⁶ Cf. și M. J. Lagrange, *Saint-Étienne et son sanctuaire à Jérusalem*, Paris, 1894, p. 12.

gurul loc de închinare și adorare a lui Dumnezeu (cf. Ioan 4, 21—24), iar Legea lui Moise era înlocuită cu Legea Nouă și universală a Evangheliei lui Hristos (cf. Matei 5, 17; 22, 37—40). Fără îndoială că predica sa ajuns și la urechile saducheilor și fariseilor, fanatici în convingerile lor în egală măsură: unii cu privire la templu, iar alții la Lege și datini²⁷.

Adversarii eleniști²⁸ nu erau în stare să polemizeze cu Sf. Ștefan asupra spiritualității, omniprezenței și ființei lui Dumnezeu. Neavînd însă capacitatea de a-i face față pe plan dialogic au recurs la alte mijloace de a-l reduce la tăcere, sau chiar de a-l înlătura pe inimosul propovăduitor. Mai la îndemînă le-a fost calomnia: Atunci au pus pe niște bărbați să zică: L-am auzit spunînd cuvinte de hulă împotriva lui Moise și a lui Dumnezeu" (v. 11). La iudei, blasfemia era pedepsită cu moartea prin lapidare (cf. Levitic 24, 14, 16). Dar atît vina, cît și sentința respectivă trebuia să fie stabilită de către sinedriu. Acuzîndu-l pe Sf. Ștefan de blasfemie la adresa lui Dumnezeu, a lui Moise și a Legii, martorii mincinoși „au întăritat poporul și pe bătrîni și pe cărturari și, năvălind asupra lui, l-au răpit și l-au dus în sinedriu" (v. 12). Apoi, conform procedurii legale, s-a făcut audierea martorilor, dar mărturia lor conține alte puncte de acuzare, în funcție de interesele calomniatorilor, care urmăreau influențarea complotului de judecată, sugerîndu-se cu anticipație sentința capitală. Majoritatea în sinedriu o dețineau saducheii, iar arhiereul în funcțiune prezida dezbaterile. Deci prima parte a acuzei îi viza pe aceștia și concepția lor despre templu: „Acest om nu încetează a vorbi cuvinte de hulă împotriva acestui loc sfînt...", adică a templului. Urmează imediat sugestia propriu-zisă: „Că l-am auzit zicînd că Acest Iisus Nazariteanul va strica locul acesta...". Procesul Mîntuitorului la care se face aluzie, constituia un precedent existent deja în practica sinedriului. Deci o sentință asemănătoare nu va fi ceva nou.

Cealaltă mare grupare din sinedriu, a fariseilor, observau cu strictețe Legea și datinile. Lor le este dedicată a doua parte a acuzei: „Acest om nu încetează a vorbi cuvinte de hulă împotriva acestui loc sfînt și a Legii... zicînd că Acest Iisus Nazarineanu... va schimba datinile pe care ni le-a lăsat nouă Moise". Moise, Legea, datinile și din nou numele lui Iisus Nazarineanul în legătură cu această triadă pentru ei, i-a putut decide anticipat și pe aceștia în privința sentinței. Expresiile: „acestui loc sfînt" (v. 13) și „locul acesta" (v. 14), desemnează nu numai templul, ci și locul din perimetrul lui, unde sinedriul își avea sediul²⁹.

²⁷ J. Hering, la Jean-Jaques von Allmen. *Vocabulaire biblique*, ed. III-a, Neuchâtel, 1964, pp. 151—153.

²⁸ După E. Jacquier, o.c., p. 197, printre cei mai nemulțumiți se numără și fariseul Saul din Tars, care făcea parte din sinagoga „celor din Cilicia".

²⁹ Este vorba de sala „Gazith", situată la sud-vest de actuala moschee a lui Omar (vezi E. Schürer, o.c., p. 263).

Înainte de începerea interogatoriului, Duhul Sfânt acționa asupra Sfântului Ștefan în asemenea măsură, încît fața sa iradia o strălucire angelică, cerească (v. 15), așa precum odinioară strălucea fața lui Moise, după primirea noilor table ale Legii (Ieșirea 34, 29—35). Dar sinedriștii, împietriți în atitudinea lor de judecători, nu vedeau în persoana Sfântului Ștefan decît un vinovat pe cale de a fi condamnat la moarte. În ce privește procedura penală, Legea prevedea că sentința trebuia executată abia a doua zi, în cazul că prevedea pedeapsa capitală³⁰, ceea ce însă nu s-a întîmplat acum. Există probabilitatea ca în afară de sinedriști să mai fi fost de față și alte persoane³¹, între care în mod cert și dușmanii săi eleniști nerăbdători să scape cît mai repede de rivalul incomod. Sf. Ștefan era însă liniștit. Duhul Sfânt îl întărea acum mai mult ca oricînd.

3. Faptele Apostolilor 7, 2—53 : cuvîntarea Sfântului Ștefan.

Răspunsul justificativ al Sfântului Ștefan se constituie într-o amplă cuvîntare (52 versete), în care a urmat metoda aflată în uzul contemporanilor săi (cf. Faptele Apostolilor 2, 29—39 ; 3, 12—26 ; 5, 35—39), rezumînd într-o expunere dezvoltată istoria poporului iudeu și evidențiînd, prin exemplificări bine alese și deducții subtile, ceea ce avea de demonstrat. Folosind din plin analogiile și interpretările alegorice, cuvîntarea sa aparține vechiului gen de discurs, prin care în mod obișnuit un iudeu se adresa altora. De aceeași manieră va fi apoi și cuvîntarea Sfântului Apostol Pavel în Antiohia Pisidiei (Faptele Apostolilor 13, 16—41).

După cuprins, discursul Sf. Ștefan s-ar putea împărți în trei secțiuni : epoca patriarhilor, cea a lui Moise și epoca lui David și Solomon. Ultimele trei versete constituie o vehementă acuză la adresa sinedriștilor care-l judecau.

a) Faptele Apostolilor 7, 2—16 : epoca patriarhilor

Vechiul Legămînt dintre Dumnezeu și poporul ales nu s-a făcut cu Moise, ci cu Avraam și cu ceilalți patriarhi. Prima revelație a lui Dumnezeu către Avraam a avut loc într-un pămînt idolatru, ceea ce înseamnă că Dumnezeu poate fi prezent oriunde în altă parte, nu numai în templu. Făgăduințele lui Dumnezeu către Avraam s-au făcut înainte de circumciziune și cu mult înaintea Legii lui Moise și a templului. Deci, dacă Legea lui Moise a fost precedată de un alt legămînt, cu atît mai mult și după ea poate urma un Legămînt Nou, așa cum va demonstra la rîndul său și Sfîntul Apostol Pavel în Galateni 3, 16—17³².

³⁰ Dr. Vasile Tarnavski, *Arheologia Biblică*, Cernăuți, 1930, p. 305.

³¹ E. Jacquier, o.c., p. 199.

³² Pr. asist. dr. Vasile Mihoc, *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Galateni, introducere, traducere și comentariu*, teză de doctorat (I), în „Studii Teologice”, nr. 3—4/1983, pp. 282—283. *

b) *Faptele Apostolilor 7, 17—43 — epoca lui Moise.*

În această secțiune, Sf. Ștefan demonstrează că iudeii contemporani cu Iisus nu l-au recunoscut ca Mesia, Mîntuitorul, așa cum nici părinții lor nu l-au cunoscut pe Moise, trimis să-i scoată din robia Egiptului. Insistă apoi mult asupra lui Moise, evidențiind rolul și importanța acestuia; îl declară întemeietor și salvator al lui Israel, elogiindu-l atît ca profet, cît și ca tip al lui Mesia-Hristos. În felul acesta răspunde acuzei de a-l fi blasfemiât pe Moise. Așa cum a fost adorat Dumnezeu cu mult timp înainte de a fi construit Cortul Mărturie și templul, El poate fi adorat și în continuare, dar nu numai în templu, ci în orice altă parte pe fața pămîntului.

c) *Faptele Apostolilor 7, 44—50 : epoca lui David și Solomon*

Aici Sf. Ștefan face afirmații mai directe: protestează împotriva respectului superstițios al iudeilor față de templu, fapt ce contravine spiritualității și omniprezenței Creatorului. Însuși Solomon afirma că templul zidit de el are doar o valoare relativă: „Cerul și cerul cerurilor nu Te încap, cu atît mai puțin acest templu pe care l-am zidit în numele Tău” (III Regi 8, 27). Secțiunea se încheie cu un citat sugestiv din Isaia 66, 1—2: „Cerul este tronul Meu și pămîntul așternut picioarelor Mele. Ce casă Îmi veți zidi Mie? Sau care este locul odihnei Mele? Nu mîna Mea a făcut toate acestea?” (vv.43—50). Este clar că aici, Sf. Ștefan a aprofundat mai mult duhul și nu litera Sfintei Scripturi. Cît privește autenticitatea acestei cuvîntări, ea rezultă în primul rînd chiar din stilul expunerii, caracteristic Sfîntului Ștefan. În mod sigur nu este o compoziție a Sfîntului Luca, deoarece i-ar fi conferit o mai bună ținută logică. Apoi, Sf. Luca ar fi respectat regulile retoricii grecești și nu pe cele rabinice. Este o narațiune istorică, în care dovezile căutate nu sînt de ordin rațional, ci reies din expunerea sistematică a faptelor — procedeu obișnuit în discuțiile cărturarilor iudei.

Cuvîntarea Sfîntului Ștefan va constitui, poate, primul germen al convertirii fariseului Saul din Tars, prezent la proces. În scrierile sale de mai tîrziu, el se va referi frecvent la anumite părți din discursul Sfîntului Ștefan, la care va fi meditat adeseori³³. Cele relatate aici de Sf. Luca provin, deci, de la martorul ocular și participantul activ la desfășurarea acestor evenimente, fariseul Saul, viitorul Apostol al Neamurilor.

d) *Faptele Apostolilor 7, 51—53 : „aplicarea” făcută de Sf. Ștefan.*

După ce s-a apărât, destrămînd punct cu punct acuzele ce i s-au adus, Sf. Ștefan deschide o adevărată ofensivă împotriva celor care-l judecau, așa încît, în loc de concluzie, ultimele trei versete s-au trans-

³³ A se compara: Faptele Apostolilor 7, 2—53, cu: Faptele Apostolilor 13, 16—42; 17, 24; Romani 2, 17—19; 4, 10—19; Galateni 3, 19; I Timotei 4, 16 și, în special cu Evrei 1, 2, 5; 3, 1—6; 8, 5.

format într-o vehementă contra-acuză, de genul rechizitorului făcut de Mîntuitorul (I, 8, 37, 43—44). Curajul Sfîntului Ștefan de a-și înfrunta judecătorii, cu adevăruri severe, i-a adus pe aceștia la limitele răbdării. De fapt, aceasta ar fi adevărata sentință a procesului. Întregul complet de judecată, toți cei prezenți erau tulburați, răscoliți de rechizitorul acuzatului. Sfirșitul prea brusc al cuvîntării, urmat de un moment de tăcere, presupune o continuare, dar Sf. Ștefan s-a oprit. Se întimplase ceva deosebit: tocmai atunci cînd starea nervoasă a celor de față ajunsese la limite, „Ștefan, plin de Duh Sfînt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stînd de-a dreapta lui Dumnezeu. Și a zis: Iată văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stînd de-a dreapta lui Dumnezeu” (v. 55—56).

4. Faptele Apostolilor 7, 57—60 : martiriul Sfîntului Ștefan.

Ultima afirmație a exacerbat revolta în rîndurile celor prezenți, care „strigînd cu glas mare, și-au astupat urechile și au năvălit asupra lui. Și scoțîndu-l afară din cetate îl băteau cu pietre. Iar martorii și-au pus hainele la picioarele unui tînăr numit Saul. Și îl băteau cu pietre pe Ștefan, care se ruga și zicea: Doamne Iisuse, primește duhul meu! Și, ingenunchind, a strigat cu glas mare: Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta! Și zicînd aceasta, a adormit”.

Afirmația Sfîntului Ștefan că l-a văzut pe Iisus „stînd de-a dreapta lui Dumnezeu”, constituie o atestare a divinității Mîntuitorului, dar pentru cei prezenți era cea mai mare blasfemie (cf. Levitic 24, 14—16), ce echivala cu o autocondamnare la moarte.

În procesul Sfîntului Ștefan s-au comis abateri de la prevederile Legii vechi testamentare: nu s-a pronunțat sentința și nici nu s-a amînat execuția pînă a doua zi. De altfel, cu 40 ani înainte de distrugerea templului, tribunaielor iudaice li s-a anulat dreptul de a condamna la moarte, această putere revenind numai autorității romane³⁴, respectiv guvernatorului sau procuratorului care, în urma cercetării din nou a cazului, aviza sau nu sentința sinedriului (cf. Ioan 18, 31—40; 19, 1—16). În cazul Sfîntului Ștefan, ar putea fi luate în considerare în primul rînd trei ipoteze: fie că arhiereul s-a înțeles în prealabil cu autoritățile, fie că a obținut autorizația de condamnare în timpul procesului, fie că busculada de la sfîrșit a fost determinată spre a justifica absența aprobării speciale. Mai există și posibilitatea ca sinedriștii să fi profitat de absența procuratorului roman (mandatul lui Pilat a expirat în anul 36) și, uzînd de vechile prerogative, l-au trimis la moarte fără nici o dificultate pe Sf. Ștefan. În ansamblul acelei vremi, fiecare din ipoteze poate fi posibilă.

Pedeapsa cu moartea prin lapidare ținea de jurisprudența veche, după principiile căreia, martorii de la proces erau executorii sentin-

³⁴ H. Leclercq, *art. cit.*, col. 628; — J. Lagrange, *art. cit.*, col. 2035.

tei (cf. Deuteronom 17, 7)³⁵. În cazul Sfintului Ștefan „martorii și-au pus hainele la picioarele unui tinăr, numit Saul... și Saul era de acord cu uciderea lui” (Faptele Apostolilor 7, 58; 8, 1). Această menționare are rolul de a-l include pe Saul în rîndul participanților activi la lapidare și nu numai de a-l indica cu titlul pasiv de spectator, sau de păzitor al hainelor ucigașilor³⁶. Mai târziu, în fața lui Irod Agrippa (Faptele Apostolilor 26, 10) și nu numai atunci (Faptele Apostolilor 22, 20), Sf. Apostol Pavel va recunoaște și va regreta sincer acel episod.

Referitor la locul lapidării, după Levitic 24, 14, trebuia să fie departe de cel al judecății. Tradiția situează locul martiriului Sfintului Ștefan în zona suburbană din nordul Ierusalimului, în preajma unor vechi fortificații, lângă care se află ruina unei mari necropole³⁷. Locul se află lângă poarta Cedar (poarta Damascului, poarta de Nord), sau poarta Sfintului Ștefan, unde între anii 439—460, împărăteasa Evdochia a Bizanțului a ridicat o frumoasă bazilică³⁸. În Faptele Apostolilor, se arată că „bărbați cucernici” au luat trupul Sfintului Ștefan și „l-au îngropat... și au făcut plingere mare pentru el”, însă prevederile interziceau ca trupul osînditului lapidat să fie înmormîntat în cavoul familiei. De aceea se crede că Sf. Ștefan a fost înhumat în mormîntul unui creștin pios, nu departe de locul lapidării³⁹.

Pentru stabilirea anului morții Sfintului Ștefan, recurgem la câteva date biografice pauline: conform textului de la Galateni 1, 17—18, după convertire, Sf. Apostol Pavel pleacă în Arabia, apoi se întoarce la Damasc și după trei ani merge la Ierusalim, unde s-a întîlnit cu Sf. Apostol Petru și cu Sf. Iacov, fratele Domnului (Galateni 1, 18—19). De acolo (cf. Galateni 1, 21), s-a dus în părțile Siriei și ale Ciliciei, unde a desfășurat o intensă activitate misionară, timp de 14 ani (Galateni 2, 1). Din moment ce a participat la Sinodul apostolic din Ierusalim (între anii 49—51), convertirea sa trebuie să se fi produs în urmă cu 17 ani (3+14), în timpul prigoanei creștinilor din Ierusalim, declanșată (cf. Faptele Apostolilor 8, 1), imediat după lapidarea Sfintului Ștefan. Deci moartea Sfintului Ștefan ar fi putut avea lor între anii 32—34, sau cel mai târziu în anul 36, după plecarea lui Ponțiu Pilat.

5. Sf. Arhidiacon și protomartir Ștefan în tradiția veche a Bisericii.

Neajunsurile ce au urmat martiriului Sfintului Ștefan — prigoana creștinilor, asediul Ierusalimului, dărîmarea lui și reconstrucția Aeliei Capitolina — au făcut ca pentru o scurtă vreme să se aștearnă uitarea peste mormîntul celui dintîi martir creștin, așa cum un timp nu s-a știut nimic nici de Crucea Mîntuitorului. Totuși, încetul cu înce-

³⁵ Cf. L. Pirot, *Dictionnaire de la Bible, Supplément*, vol. II, Paris, 1934, col. 1133.

³⁶ E. Jacquier, o.c., p. 239, sugerează ideea că Saul ar fi avut rolul crainicului care anunța sentința și vina osînditului.

³⁷ F. M. Abel, *art. cit.*, col. 1134.

³⁸ H. Leclercq, *art. cit.*, col. 630.

³⁹ J. Lagrange, *art. cit.* col. 1136—1137.

tul, în jurul persoanei Sfintului Ștefan — cu privire la martiriul său, la locul supliciului, al mormintului și la descoperirea, păstrarea și cinstirea moaștelor sale — s-a creat o întreagă tradiție, ale cărei numeroase mărturii s-au dovedit a fi prețioase documente de istorie creștină, din care le vom prezenta pe cele mai semnificative.

a) *Din scrierile părinților apostolici*

Printre cei dintii care se referă la persoana Sfintului Ștefan, este Sf. Irineu⁴⁰, care arată că apostolii l-au ales pe el cel dintii dintre ceilalți diaconi. Sf. Epifanie de Cipru recunoaște înțietatea sa printre ceilalți diaconi și îl include în lista celor 72 ucenici ai Mântuitorului. Sf. Clement Romanul⁴¹ și Sf. Ignatie Teoforul se referă la cei șapte diaconi în general și la slujirea lor sacramentală.

b) *Din imnologia creștină a secolelor IV—IX*

Imnografiile creștini din această perioadă au închinat Sfintului Ștefan numeroase cîntări de laudă, preluate de Biserică în cult. Între cei care-l numesc în cîntările lor „apostol” și „întocmai cu apostolii” se numără Sf. Efrem Sirul (secolul IV), Roman Melodul (secolul V—VI), Sofronie, patriarhul Ierusalimului (secolul VII), Andrei al Critei (secolul VIII), Sf. Ioan Damaschin (secolul VIII), studiții Teodor, Iosif, Ciprian, Teofan, mitropolit în Niceea (secolul IX), Anatolie al Tesalonicului, Iosif Imnograful din Constantinopol, etc.⁴²

c) *Mărturii privind descoperirea moaștelor Sfintului Ștefan.*

În decembrie 415, un preot numit Lucian, din satul Cafagamala (Kefar-Gamla), din ținutul Ierusalimului, a avut o întreită viziune, în urma căreia a fost descoperit mormîntul și moaștele Sfintului Ștefan. La insistența lui Avitus de Braga, preotul respectiv a relatat cele petrecute, într-o istorisire intitulată „Descoperirea moaștelor Sfintului Ștefan, cel dintii martir, ale lui Nicodim, ale lui Gamaliel și ale lui Habib, fiul său”. Scrisă în grecește, lucrarea a fost tradusă mai tirziu în latină, siriacă și armeană — în ultimele două cazuri cu unele modificări⁴³. În limba latină, răspunderea unei traduceri corecte și-a asumat-o Avitus de Braga. Varianta lui a fost notată cu indicativul „A”, spre deosebire de o altă recenzie (tot latină), notată cu „B”⁴⁴. Dacă cele două recenzii sînt reprezentate prin cel puțin cinci manuscrise gre-

⁴⁰ Adv. Hser., III, 2, 10; 12, 10; IV, 15, 1, cf. E. Jacquier, o.c., p. 187.

⁴¹ Epistola către Corinteni (I), la pr. D. Fecioru, trad. cit., p. 68.

⁴² Prot. dr. Marcu Bănescu, *Înălțul martir — deschidere spre neamuri*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 6/1986, p. 32.

⁴³ P. Peeters, *Analecta Bollandiana*, t. XXVI, p. 104, la H. Leclercq, art. cit., col. 632.

⁴⁴ *Epistola Luciani ad omnem Ecclesiam de revelatione corporis Stephani martyris primi et aliorum*, P. L., t. XLI, col. 807—818.

cești, versiunea siriacă se păstrează într-un singur manuscris din secolul VI—VII, dar nu excelează prin calități stilistice deosebite ⁴⁵.

Un manuscris atonit conține în versiune georgiană, o veche istorisire apocrifă a martiriului Sfintului Ștefan, tradus după un manuscris grecesc ce s-a pierdut. Datînd din sec. X, documentul respectiv cuprinde integral prima pericopă din „Acta Pilati”, dar, contrar „Sinaxarului georgian” (tot de la Atos), elimină orice fel de aluzie la persoana sau numele procuratorului, arestarea protomartirului, jumătate din cuvîntarea sa și relatarea morții lui Nicodim și Gamaliel. Mai există și o versiune slavonă a acestui manuscris sub două forme: textul numit „Lemberg” și textul „Zam” (păstrat în mănăstirea Zamosti), amîndouă datînd din jurul anului 1600 ⁴⁶.

d) Dovezi despre cinstirea moaștelor Sfintului Ștefan.

În sinaxarul zilei de 2 august ⁴⁷ se arată că după deshumarea osemintelor protomartirului, acestea au fost aduse de un mare sobor de preoți și episcopi, în frunte cu patriarhul Juvenal al Ierusalimului și cu episcopul locului, Ioan, fiind depuse într-o biserică din Sion, unde activase Sf. Ștefan ca diacon. De acolo, printr-o serie întreagă de întîmplări miraculoase, ar fi luat drumul Constantinopolului.

Între 26/27 decembrie 415 — 14 ianuarie 460, moaștele Sfintului Ștefan au stat în biserica din Sion, apoi au fost mutate în bazilica zidită de împărăteasa Evdochia pe locul lapidării lui ⁴⁸. Mutarea s-a făcut cu procesiune solemnă, în noaptea de 14/15 ianuarie 460. Patru luni mai tîrziu, împărăteasa Evdochia moare și, în mai 460, este înmormîntată și ea în această bazilică.

În legătură cu ctitoria Evdochiei din nordul Ierusalimului există o serie de alte mărturii, ca de pildă: „Viața Sfintei Melania”, din care rezultă că la 26 decembrie 439, cu puține zile înainte de a muri, Sf. Melania a coborît din Muntele Măslinilor și a vizitat „martyrium”-ul ⁴⁹ Sfintului Ștefan, apoi a urcat din nou la mănăstirea ei. În „Viața Sfintului Petru Iberul” ⁵⁰ — se relatează cum „Chiril (al Alexandriei) fusese invitat de către ... regina Evdochia, să vină pentru depunerea osemintelor venerate ale strălucitului și slăvitului Ștefan ... în frumosul templu pe care ea îl construise în fața porților septentrionale ale orașului”. Mai departe, „Panegiricul lui Pseudo-Vasile al Seleuciei” ⁵¹ con-

⁴⁵ P. Peeters, o.c., pp. 105—106.

⁴⁶ Publ. de J. Franko, în *Monum linguae necon litter. ukraino-russic*, t. III, 1902, pp. 28—33; 256—258. Tot el face și o traducere germană a acestei versiuni, în *Zeitschr., f.d. neutestam. Wissensch.*, t. II, 1906, pp. 158—166.

⁴⁷ *Minelul lunei august*, ed. a III-a, Tipografia cărților bisericești, București, 1929, pp. 33—34.

⁴⁸ H. Leclercq, *art. cit.*, col. 648.

⁴⁹ După S. Vaillé, *Les monastères et les églises Saint-Etienne à Jérusalem*, în „Echos d'Orient”, vol. VIII, 1905, p. 85. „Martyrium”-ul respectiv era pe locul viitoarei bazilice evdochiene.

⁵⁰ *Petrus der Iberer* (trad. din siriacă), p. 33, la H. Leclercq, *art. cit.*, col. 650.

⁵¹ P.G., vol. LXXXV, col. 461—474.

ține următoarea indicație : „Rămășițele preafericitului sfânt sint depuse, după propria voință a lui Ștefan, în afara zidurilor Ierusalimului, lângă locul unde, lapidat..., a primit coroana strălucitoare a martiriului...”. Apoi, *Evagrie Ponticul* scria că „Evdochia i-a ridicat Sfântului Ștefan... un sanctuar măreț, remarcabil prin dimensiunile și frumusețea sa ; el se află situat la mai puțin de un stadiu de Ierusalim”⁵².

e) Dovezi arheologice :

În anul 1882, în nordul Ierusalimului, pe locul indicat de majoritatea mărturiilor, în vecinătatea imediată a Porții de nord, au început săpăturile arheologice. Mai întâi a fost scoasă la iveală o capelă (21/7,40 m), de proveniență absolut creștină, iar săpăturile din anii 1883—1885 au descoperit o biserică de dimensiuni considerabile (40/20 m), în incinta căreia, în 1887, s-a descoperit o criptă, care prin poziția ei (față în față cu altarul) și prin situarea foarte apropiată de sanctuar, indica ceva senzațional : acolo fuseseră depuse moaștele Sfântului Ștefan în noaptea de 14/15 ianuarie 460. Dezvelirea totală a ruinelor a permis arheologilor să identifice această biserică, ce era bazilica Evdochiei, ridicată pe locul lapidării Sfântului Ștefan.

f) Alte lăcașuri de închinare ridicate în memoria Sfântului Ștefan.

Ne referim în primul rând la capela din Sud (Ierusalim), unde în anul 415 au fost depuse moaștele Sfântului Ștefan. Amintirea trupului său, care s-a odihnit vreme de 45 ani în acest lăcaș este păstrată permanent vie, printr-un „sacrarum” (colecție muzeală), care conține câteva din pietrele cu care a fost lapidat, precum și o bucată de stincă de pe locul unde a zăcut pînă și-a dat duhul⁵³. Apoi sint oratoriile din est (Ierusalim), două lăcașuri în apropierea Eleonului, unde au fost depuse temporar moaștele Sfântului Ștefan, alături de ale Profetului Zaharia și ale celor 40 mucenici din Sebastia. În anul 439, cînd împărăteasa Evdochia a asistat la consacrarea unuia din aceste „martyria”, s-ar fi rănit la un picior, la intrarea în mănăstire, dar a fost vindecată prin mijlocirea Sfântului, la rugăciunile Sfintei Melania⁵⁴. În afara orașului Ierusalim, a existat biserica din portul Iamnia, fondată tot de Evdochia în portul locuit de samarineni, împărăteasa înzestrînd-o și pentru întreținerea unei case de oaspeți. Lăcașul a fost probabil distrus în cursul răscoalei samarinenilor, din timpul împăratului Justinian. Prin anul 540, la Gaza, episcopul Marcian a ridicat o frumoasă biserică închinată Sfântului Ștefan, după modelul bazilicei evdochiene, iar în Beerseba există o altă biserică a Sfântului Ștefan, împodobită cu numeroase inscripții, între care, cea mai expresivă era următoarea : „Iată

⁵² *Hist. ecclès.*, I, I, c, XXII, P.G., t. LXXXVI, col. 2483.

⁵³ J. Lagrange, *art. cit.*, col. 1144.

⁵⁴ *Ibidem.*, col. 1145.

ușa Domnului; dreptii vor intra printr-însa, Sfinte Ștefane, roagă-te pentru Sever!"⁵⁵.

6. Altă tradiție

Pe lângă tradiția oficială (de nord), mai există o tradiție „de est”, care plasează locul lapidării și mormântul Sfintului Ștefan în valea Iosafat, nu departe de Poarta de Est a Ierusalimului⁵⁶. Această tradiție își întemeiază afirmațiile pe existența ruinelor oratorului patriarhului Sofronie, care, în est, avea un rol asemănător cu al bazilicii Evdochiei din nord. Dar mărturiile acestei tradiții sînt imprecise și insuficient argumentate, comparativ cu ale „tradiției de nord”.

Din anul 1185 datează o întreită menționare⁵⁷ de locuri care păstrează amintirea Sfintului Ștefan: Sionul, Poarta Sfintului Ștefan și versantul vestic al văii Iosafat, iar prin 1250, Perdiccas, protonotarul Efesului, afirma că Sf. Ștefan ar fi fost martirizat lângă mormântul Sfintului Iacov⁵⁸. Tot atît de neîntemeiată este și afirmația dominicanului Ricaldo (1294), din al cărui jurnal de călătorie reiese că locul lapidării Sfintului Ștefan ar fi lângă mormântul Maicii Domnului, sau cea a lui Marino Sanuto, care în lucrarea „Lapida Stephany” (1308), susținea că acest loc ar fi pe o cîmpie, în profunzimea văii Iosafat⁵⁹. Dar, prin anul 1350, predomina deja convingerea că „locul unde a fost lapidat Sf. Ștefan, se află în afara porții dinspre nord, acolo unde este biserica și nu în altă parte”⁶⁰.

7. Cîteva concluzii.

Cu Sf. Ștefan, în istoria Bisericii creștine s-a deschis o epocă dureroasă, care a durat trei veacuri. Mai tîrziu, în secolul IV—V, în legătură cu acele jertfe, va apare o nouă literatură creștină, literatura aghiografică⁶¹, ale cărei începuturi urcă pînă la Sf. Ștefan.

Sf. Ștefan reprezintă deopotrivă atît pe creștinul entuziast, tipic veacului apostolic, cît și pe slujitorul lui Iisus Hristos, clericul devotat pînă la moarte misiunii slujitoare la care a fost chemat (cf. Ioan 15, 16). A fost un gînditor profund, un om al viitorului, cu o viziune clară asupra dimensiunii universale a Bisericii creștine. Afirmîndu-și deschis și sincer ideile teologice cu privire la spiritualitatea lui Dumnezeu, Sf. Ștefan a depășit cadrul limitat vechi testamentar. Prin lupta

⁵⁵ *Ibidem*, p. 1146.

⁵⁶ Germer-Durand, *Découverte des ruines de la basilique de Saint-Étienne à Jérusalem*, în „Revue bénédictine”, vol. VII, 1890, p. 232; H. Leclercq, *art. cit.*, col. 664, nr. 12.

⁵⁷ Foca, *Compendaria Descriptio*, P.G., t. CXXXIII, col. 941, *Ibidem*, col. 665.

⁵⁸ J. Lagrange, *Une tradition biblique à Jérusalem*, în „Revue biblique”, vol. III, 1894, pp. 470—471.

⁵⁹ *Archives de l'Orient latin*, 1884, t. II, Documents, p. 401.

⁶⁰ H. Leclercq, *art. cit.* col. 666.

⁶¹ H. Delehaye, *Les passions des martyrs et les genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 236 ș.u.

sa pentru emanciparea religios-morală a contemporanilor săi, el poate fi considerat un precursor al Sfintului Apostol Pavel.

După declanșarea prigoanei (Faptele Apostolilor 8, 1), eleniștii iudei, cărora le propovăduise Sf. Ștefan, s-au răspândit „pînă în Fenicia și în Cipru și în Antiohia” (Faptele Apostolilor 11, 19), ducînd cu ei și ideile sale doctrinare, iar cei din Cipru și Cirene „vorbeau și către elini, binevestind pe Domnul Iisus” (Faptele Apostolilor 11, 20—21). Aceștia pot fi considerați și ei, ca unii dintre cei dintîi apostoli ai lui Iisus Hristos către neamuri. De aceea, așa cum atestă și numeroasele mărturii ale tradiției, personalitatea luminoasă a Sfintului Arhidiacon Ștefan s-a înscris pentru totdeauna în memoria vie a Bisericii.

INDOIALĂ ȘI CREDINȚĂ ÎN ÎNVIEREA DOMNULUI

Duminica a 2-a după Paști.

Toate minunile Domnului, în frunte cu preamărita Sa Înviere, prin însăși caracterul lor, sînt mai presus de înțelegerea omenească. Acest fapt a determinat pe unii oameni să se îndoiască de ele. Bazați exclusiv pe evenimente petrecute sub ochii lor, ei acceptă numai faptele experimentale ce cad sub incidența simțurilor și se îndoiesc sau refuză pe cele din domeniul credinței, pe care nu le pot verifica. Așa a fost și cazul Sfîntului Apostol Toma, în legătură cu Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos. Deși a fost un fapt real, un adevăr istoric, la fel ca și Nașterea Sa, Toma s-a îndoit de realitatea Învierii. Numai după întâlnirea cu Iisus Cel Înviat, atitudinea lui Toma se schimbă: îndoiala s-a transformat într-o credință nestrămutată de care a dat dovadă în întreaga sa activitate apostolică.

Spre deosebire de ceilalți 11 apostoli, care au fost „oameni neînsemnați” (Sf. Ioan Gură de Aur), Sf. Apostol Toma pare să fi avut o situație deosebită. Era dotat cu o inteligență nativă și avea, poate, un nivel de cultură mai ridicat. Datorită spiritului său critic, avea întotdeauna ceva de spus în probleme de logică și de gîndire în general. Era într-o permanentă căutare, într-o nedumerire, spre a se convinge de adevăr. Refuza să creadă și adevăruri de credință mai greu de înțeles. Era sceptic dar în același timp realist. Nu se entuziasma de spusese altora, ci voia dovezi concrete. Stăruința în a cere dovezi suplimentare și-a manifestat-o cu diferite ocazii și chiar față de Mîntuitorul (Ioan 11, 16; 14, 2—6).

L-a urmat pe Domnul de la început: și-a însușit repede învățătura evanghelică, dar s-a îndoit de divinitatea Mîntuitorului și de realitatea minunilor Sale. Sf. Toma a fost cel dintîi dintre apostoli care a intuit gîndul de trădare al lui Iuda și l-a dojenit.

După prinderea Mîntuitorului, împreună cu ceilalți apostoli Toma L-a părăsit, pentru a scăpa de eventualele consecințe, iar după ce Iuda și-a pus capăt zilelor, s-a despărțit și de apostoli.

În Duminica Învierii, spre seară, Domnul se arată apostolilor, fără Toma, într-o casă din Ierusalim, unde stăteau cu ușile încuiate de teamă (Ioan 20, 19), încredințîndu-i că a înviat cu adevărat. Atunci cînd Toma a venit din locul unde se aflase ascuns, ceilalți apostoli l-au

asigurat că au văzut pe Domnul Înviat, că I s-au închinat și au mâncat împreună. Departe de a crede în spusele lor, Toma cere dovezi palpabile, lăsându-i să înțeleagă că pentru mintea sa era imposibil să pătrundă misterul Învierii și al arătării Domnului.

Deși nu avea certitudinea Învierii lui Iisus, inima lui Toma ardea totuși de dorința de a primi și el convingerea temeinică despre ridicarea din morți a divinului Învățător. Toma îl iubea pe Domnul cu adevărat, credea cu tărie în cuvintele Sale și aștepta nerăbdător Învierea pe care El le-o binevestise; dorea, așadar, ca Iisus să fi înviat, dar stăpinit de teamă, nu știa sigur dacă Învierea a fost un adevăr sau o ficțiune răspândită în cetatea Ierusalimului. În consecință, cuprins de îndoială, de frământare sufletească, Toma ceruse dovezi concrete despre Învierea Domnului.

Îndoiala lui Toma este explicabilă. El era nepregătit să înțeleagă fapte dumnezeiești ieșite din comun și fără precedent. Ca orice iudeu, a socotit minunile Domnului asemenea celor ce le-a făcut Moise, Ilie și Elisei. Negăsind asemănare pentru propria Înviere a cuiva a considerat-o imposibilă.

Îndoiala, căutarea, ca și convingerea (Matei 7, 7—8) sînt atitudini firești și aparțin tuturor credincioșilor activi care se frământă să pătrundă înțelesul tainic al învățăturii creștine. Dar îndoiala trebuie depășită, în sensul de a nu se transforma în deznădejde sau în necredință. Sf. Apostol Toma a căutat dovezi ca să mărturisească nu numai ceea ce a auzit, ci și ceea ce a văzut cu ochii și a pipăit cu mâinile sale — pe Iisus Cel Înviat. El dorea efectiv ca adevărul valabil pentru el să-l mărturisească și altora.

Spre a nu-l lăsa pradă îndoielii, după opt zile, tot la Ierusalim, Iisus se arată din nou apostolilor, de această dată în mod special pentru Toma. În fața lor îl invită să-și împlinească dorința de-a se convinge concret de realitatea Trupului Său Înviat (Ioan 20, 27). Convingîndu-se Toma exclama extaziat: „Domnul meu și Dumnezeuul meu!” Aceste cuvinte prin care apostolul îndoielii își mărturisea greșeala, constituie cea mai înaltă expresie a convingerii ferme asupra adevărului. De acum înainte, pentru Toma, Învierea devenise evidentă; Învierea devenea simbolul mărturisirii lui Iisus Hristos (Galateni 11, 19—20).

Înlăturarea definitivă a îndoielii și convingerea fermă în realitatea Învierii lui Iisus a fost exprimată plastic de Sf. Apostol Toma în calitate de propovăduitor al divinității Mîntuitorului. După Pogorîrea Sfîntului Duh, cînd apostolii și-au stabilit cîmpul de activitate misionară, Sfîntului Apostol Toma i-au revenit părțile Orientului. Predică pe Hristos Cel Înviat la parți și la persi, trece apoi pe Valea Gangelui și a Indului. Activitatea lui în aceste spații a fost roditoare, aducînd la religia creștină mulți cugetători ai vechii înțelepciuni indiene și babiloniene. A rămas în sudul Indiei, în Malabar, unde a înființat prima comunitate creștină de acolo, care îi poartă numele pînă astăzi.

După o tradiție indiană, Sf. Apostol Toma s-ar fi opus obiceiului local de a arunca copii într-un lac cu crocodili considerați sacri. Pen-

tru înlăturarea acelei credințe deșarte, Sf. Toma a arătat valoarea copiilor, ca ființe omenesti, comparativ cu acele reptile. Ucigînd personal cîțiva crocodili, populația s-a revoltat împotriva lui, iar Sf. Toma a fost bătut și lăsat pradă animalelor sălbatice. Pentru faptul că Dumnezeu l-a scăpat, iar mulți închinători la idoli au crezut în Hristos, Sf. Apostol Toma a fost jupuit de viu și aruncat apoi în lacul cu crocodili.

Și „Viețile sfinților” arată că Sf. Apostol Toma s-a sfîrșit mucenicește, dar într-un alt fel. Un împărat păgîn l-a ucis pentru că a convertit la legea lui Hristos pe membrii familiei sale. Cinci ostași l-au împuns cu sulile în coastă, la fel ca și ostașul roman pe Mîntuitorul Iisus Hristos. Ajunsesse la vîrsta de aproape 90 de ani.

„Cazul” Sfîntului Apostol Toma are semnificația lui. Din el învățăm că Învierea Mîntuitorului Iisus Hristos nu trebuie privită exclusiv cu ochii trupului, ci mai ales cu ochii credinței. Numai așa trebuie efectiv înțeleasă, ca un act de atotputernicie dumnezeiască. Privită prin această prismă, cade orice îndoială.

Certitudinea Sfîntului Apostol Toma este încredințarea noastră despre Învierea Domnului. El s-a îndoit ca să ne convingă de adevărul Învierii; la el îndoiala a rodit credință. Mărturisirea lui nu mai poate lăsa loc nici unei îndoieli, căci îndoiala lui Toma ne-a ajutat pe noi spre a nu ne mai îndoii.

Avînd încredințarea Sfîntului Apostol Toma, să ne sporim credința în adevărul Învierii și să-L mărturisim pe Mîntuitorul Iisus Hristos Cel Învîiat, Izvorul vieții noastre veșnice (Romani 6, 8), Cel care prin descendență harică ne asociază Învierii Sale (II Corinteni 4, 10) și ne introduce împreună cu El în veacul Învierii.

Prot. IEREMIA B. GHITA

FEMEIA CREȘTINĂ ȘI VOCAȚIA EI

Duminica a 3-a după Paști

După cele șapte trepte ale urcușului spre Învierea Domnului, drumul spre Înălțarea la cer a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos trebuie să coincidă și cu înălțarea duhovnicească a credinciosului spre Dumnezeu, una dintre etapele acestuia fiind și popasul prilejuit de sărbătoarea „femeilor mironosițe”.

Ce sînt de fapt femeile mironosițe? Un exemplu peste timp de trăire suflătească, de dăruire față de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Femeile mironosițe s-au apropiat de la început de Mîntuitorul, cu toată evlavlia și cu toată încrederea, l-au slujit cu duiosie și l-au iubit cu o credință fermă pînă la moarte, mai mult decît apostolii care în clipele de cutremur și de spaimă din noaptea răstîgnirii, l-au părăsit și s-au împrăștiat. În ceasul jertfei și al răstîgnirii de pe Golgota, au rămas ultimele lîngă cruce, iar în ceasul bucuriei supreme din ziua Învierii, au fost primele învredințate de a-L vedea pe Domnul Învîiat

din mormînt.

Aşa ne mărturiseşte şi Sf. Evanghelist Marcu : „Şi după ce a trecut ziua sîmbetei, Maria Magdalena, Maria mama lui Iacob şi Solomea au cumpărat miresme ca să vină să-L ungă... şi intrînd în mormînt au văzut un tînăr şezînd în partea dreaptă, îmbrăcat în veşmînt alb şi s-au înspăimîntat, iar el le-a zis : nu vă înspăimîntaţi ! Căutaţi pe Iisus Nazariteanul, Cel răstignit ? A înviat ! Nu este aici. Iată locul unde l-au pus" (Marcu 16, 1 ; 5—6).

Se pune întrebarea : de ce aceste femei mironosiţe l-au urmat Mîntuitorului Iisus Hristos, ce anume a generat atitudinea lor constantă ? Ataşamentul lor profund a prins rădăcini sigure, treptat şi firesc. Ele au văzut mai toate minunile săvîrşite de Mîntuitorul în timpul activităţii Sale pămînteşti, au ascultat învăţăturile Sale, l-au urmat şi în grădina Ghetsimani, unde Mîntuitorul a trecut prin grele clipe de încercare, iar după răstignire şi punerea în mormînt, afecţiunea profundă faţă de blindul Învăţător le-a determinat să-L ungă cu miresme.

Viaţa şi faptele acelor femei mironosiţe rămîn exemplare, dincolo de timpul ce se scurge, pentru toate generaţiile de creştini, prin credinţa lor fierbinte şi neclintită faţă de Mîntuitorul Iisus Hristos, ce trebuie să rămînă la fel de puternică şi vie în inimile „mironosiţelor” din toate timpurile. Au fost învrednicite de Dumnezeu să se încredinţeze primele de minunea Învierii şi tot ele au devenit primii „crainici”, primii apostoli, primii misionari ai Bisericii întemeiate atunci. De aceea, numele lor este consemnat cu pietate în Evanghelia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, iar Biserica noastră dreptmăritoare a rînduit ca în duminica a treia după Sfintele Paşti să fie pomenite acele femei mironosiţe, iar acea duminică să le poarte peste veacuri numele.

Femeile mironosiţe sugerează vocaţia femeii creştine în lume, rolul ei procreator, ocrotitor şi binefăcător în familie şi societate. Tocmai de aceea, Mîntuitorul Iisus Hristos a conferit Tainei Nunţii un caracter sfînt, unitar şi indisolubil. A lăsat deopotrivă cel mai frumos exemplu de iubire filială, atunci cînd se afla pe cruce, în cel mai covîrşitor moment al istoriei, încredinţînd-o pe Prea Curata Fecioară Maria ucenicului „iubit”, Sfîntului Apostol şi Evanghelist Ioan.

Mama a fost ultimul „lăsamînt” a Mîntuitorului, dat pe cruce, prin care s-a inaugurat cultul mamei exprimat numai în creştinism. Ea împlineşte îndatorirea sacră de a creşte copiii şi de a-i educa în viaţă, în spiritul iubirii faţă de semenii, faţă de patrie şi popor. Mamele din istoria pămîntului nostru strămoşesc ne-au învăţat să iubim dreptatea şi libertatea, ne-au transmis înaltul simţ al datoriei de a trăi în cinste şi omenie. Şi tot mama este prima care transmite dulceaţa limbii, deschide ochii copiilor asupra lumii şi li ajută să se integreze în ea, transformîndu-i în fiinţe sociale.

În Sfînta Scriptură aflăm cîteva chipuri de femei care rămîn pilduitoare pentru toate femeile creştine. Aşa întîlnim chipul modest şi auster al Elisabetei, soţia preotului Zaharia şi mama Sfîntului Ioan Bo-

tezătorul, o întâlnim pe Solomeea, mama Sfinților Apostoli Iacob și Ioan, ce reprezintă grija pentru fericirea copiilor ei; o întâlnim pe femeia cananeancă, ce stăruie în rugăciune pentru tămăduirea fiicei Maria Magdalena care a devenit apoi mironosiță.

În aceeași optică, și istoria poporului nostru oferă pilde de mame exemplare, care s-au comportat ca niște adevărate eroine de epopee în vreme de restriște, figuri legendare care au aureolat faptele de vitejie și abnegație ale fiilor lor. Mama lui Ștefan cel Mare, cea a lui Mihai Viteazul și Avram Iancu, alături de atâtea alte chipuri de mame — erou au pătruns în balade, dăinuind în tradiția poporului ca pilde vii cu o uriașă forță de înfrumusețare morală. Lor li se adaugă cele care prin sensibilitatea arcuită și pietatea lor profundă au făcut să vibreze condeii marilor noștri scriitori, în creații rămase nemuritoare.

Femeile mironosițe rămân un simbol de sacră trăire și profundă credință. Așa cum altădată femeile mironosițe l-au urmat pe Mîntuitorul Iisus Hristos, dincolo de orice fel de opreliști, spre crucea de pe Golgota, tot ele fiind și primii martori ai Învierii, același rol îl continuă peste un timp pînă la sfîrșitul veacurilor. Pe toate aceste femei le cinstim și le păstrăm memoria vie și dăuioasă în conștiința noastră, ca unele ce s-au jertfit pentru credința și legea românească, iar sacrificiile lor nu au fost zadarnice.

Să rugăm pe Dumnezeu să insuflă în inimile noastre aceeași dragoste care au avut-o femeile mironosițe față de Mîntuitorul Iisus Hristos, ca prin tot ceea ce făptuim să ne întărim credința noastră și să facem, la fel ca ele, cît mai multe fapte vrednice de mîntuire, pentru ca darul și binecuvîntarea Părintelui ceresc să se reverse asupra noastră a tuturor.

Prot. DORU MILOSTEAN

ADEVĂRUL

Joia Mare

„Să fim împreună lucrători pentru adevăr”
(III Ioan 1, 8)

An de an, începînd cu Joia Patimilor, Biserica face amintirea celei mai abuzive înscenări ce a avut loc vreodată pe pămînt: procesul pe care omul l-a intentat lui Dumnezeu. Unul dintre capetele de acuzare sublinia că Iisus ar fi fost un „răufăcător” (Ioan 18, 30) — în contradicție evidentă cu toate cîte „a făcut și a învățat El” (Faptele Apostolilor 1, 1). Era o acuză gratuită, pe nimic întemeiată și contrară adevărului, pe care însuși Pilat a sesizat-o, dar inconsecvent și neavînd tărie de caracter, nu a reușit să restabilească adevărul și să spulbere defăimarea. De aceea, parcă inadins pentru posteritate, a adresat Mîntuitorului chinuitoarea întrebare: „Ce este adevărul?” (Ioan 18, 38), la care însă nu a așteptat nici un răspuns.

Dimpotrivă, Mîntuitorul Iisus Hristos a dovedit ce este adevărul prin întreaga Sa activitate publică destinată restabilirii naturii omenești, devenind o pildă vie pentru viața noastră, prin însăși practica-re și trăirea adevărului.

Iisus s-a numit pe Sine „Adevăr”, însușire ce stă alături de „Viață” și se identifică cu „Calea”, pe care trebuie să meargă, să călătorească orice creștin (Ioan 14, 6). Cuvîntul lăsat Bisericii Sale de însuși Dumnezeu, nu poate fi altul decît „adevărul” care aduce tuturor celor ce-l posedă și se bucură de el purificare sufletească, pînă la stadiul de sfințenie (Ioan 17, 17). De aceea și Biserica este „stîlp și temelie a adevărului” (Timotei 3, 15). Adevărul, ca și harul, au venit în lume prin Iisus Hristos și de aceea și adevărul este la fel de dumnezeiesc (Ioan 1, 17).

Dumnezeu a trimis lumii Duhul Sfînt, spre a-i călăuzi pe oameni „la tot adevărul” (Ioan 16, 13), de așa natură încît „veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi” — după cum spune Mîntuitorul (Ioan 8, 32).

În contrast ireductibil cu Adevărul este „tatăl minciunii” (Ioan 8, 44), care umblă neîncetat să-l umbrească, să îndepărteze sufletul credinciosului de la cunoașterea Adevărului, pînă cînd însăși viața lui devine încetul cu încetul o minciună, o eroare în întregimea ei, alunecînd pe căile pierzaniei, căci „minciuna ascunde azi fapta urîță, dar descoperă mîine sufletul netrebnic” (N. Iorga).

Cel ce provoacă suferință, denaturînd adevărul, se așează pe sine sub pedeapsa lui Dumnezeu, „căci mînia lui Dumnezeu se descoperă din cer peste toată fărădelegea și peste toată nedreptatea oamenilor, care țin nedreptatea drept adevăr” (Romani, 1, 18), iar cei ce stau împotriva adevărului sînt „oameni stricați la minte și netrebnici pentru credință” (II Timotei, 3, 8). Dimpotrivă, așa cum spunea același Apostol al Neamurilor, adevărul face pe om „lucrător cu fața curată” (II Timotei 2, 15).

Un credincios cu fața curată merge cu fruntea sus, nu are nimic de ascuns, privește deschis în fața oamenilor, este cald și prietenos. Nimeni nu poate motiva că nu practică, în relațiile cu semenii, adevărul, fiindcă nu l-ar cunoaște. Adevărul, ca și Dumnezeu, este pretutindeni, dar nu-l recunoaște decît acela care îl caută — spune maxima unui mare cugetător. Unii se împiedică de adevăr dar se ridică și fug mai departe, nepăsători, călcînd în picioare adevărul jignind demnitatea semenului. De aceea, un dascăl al Bisericii scria că „niciodată nu ne este îngăduit de a trăda adevărul cu o minciună” (Fer. Augustin).

Prin Sfînta Taină a Botezului, creștinii sînt din Dumnezeu și „cel ce este născut din Tatăl, este plin de har și adevăr” (Ioan 1, 14). De aceea, creștinii sînt chemați să fie oameni ai adevărului, știind că nu poate exista decît un singur adevăr, cel care unește și nu dezbină, cel ce îi contopește pe toți oamenii într-o unitate deplină de gîndire și faptă.

În Evanghelia a patra, ce se citește la denia din Joia Mare Mîntuitorul Iisus Hristos spune despre Sine: „Eu spre aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume, ca să dau mărturie pentru adevăr; oricine este din adevăr ascultă glasul Meu” (Ioan 18, 37). Să fim, deci, împlinitori ai adevărului în viața noastră, în relația cu semenii noștri, să-l iubim ca pe o comoară și să-l propovăduim cu fapta, să-l transformăm într-o prezență reală și lucrătoare în realizarea binelui individual și colectiv.

Pr. BUJOR DAMȘA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE ÎNVIEREA DOMNULUI

I. *Pregătirea apercceptivă.* Privind în calendar observăm că toate sărbătorile ne vorbesc despre opera de mîntuire săvîrșită pentru noi, sau de apuratorul pe care îl putem obține fiecare în parte pentru dobîndirea mîntuirii. Sînt astfel sărbătorile numite „împărătești”, care ne amintesc de viața și activitatea Domnului. Altele sînt închinete sfinților, cărora li se aduc cinstire și li se cere ajutor în nevoi și în drumul spre desăvîrșirea vieții duhovnicești.

Toate sărbătorile creștine își trag lumina din praznicul Învierii Domnului, din „sărbătoarea sărbătorilor, împărăteasă și doamnă”, fiindcă „dacă nu a înviat Hristos, zadarnică este credința noastră” (I Corinteni 15, 14—17), ne spune Apostolul. „Dar Hristos a înviat din morți și s-a făcut începutul celor adormiți” (I Corinteni 15, 20).

II. *Anunțarea temei.* Dată fiind importanța acestei sărbători, se cuvine să vedem care este mărturia Sfințelor Evanghelii cu privire la Învierea Domnului.

III. *Tratarea.* Sfințele Evanghelii ne arată că Învierea Domnului este un eveniment nemaiîntîlnit, menit să ne confirme divinitatea lui Iisus și a operei de mîntuire pe care a adus-o pentru noi. Ea s-a petrecut într-o lumină mai presus de înțelegere și rămîne minunea cea mai mare, la care participă deopotrivă cerul și pămîntul: „...Și iată, cutremur mare s-a făcut, căci îngerul Domnului, coborîndu-se din cer a venit, a prăvălit piatra de la ușă și ședea deasupra ei. Și era înfățișarea lui ca fulgerul și îmbrăcămintea lui albă ca zăpada. Și de frica lui s-au cutremurat străjerii și s-au făcut ca morți. Iar îngerul răspunzînd, a zis femeilor: nu vă temeți, căci știu că pe Iisus cel răstignit căutați. Nu este aici că s-a sculat precum a zis. Veniți de vedeți locul unde fusese pus Domnul” (Matei 28, 2—6).

Minunea învierii Domnului este confirmată de arătările Sale, martori fiind toți cei care L-au văzut și au comunicat cu El.

Astfel, Domnul mai întîi s-a arătat Mariei Magdalena: „Iar după ce a înviat Iisus, dimineața, în ziua dintîi a săptămîinii s-a arătat în-

tii Mariei Magdalena" (Marcu 16, 9), care plingea la mormint". Zis-a ei Iisus : femeie, de ce plîngi ? Pe cine cauți ? Iar ea, pîrîndu-i-se că este grădinarul, i-a zis : Doamne, dacă l-ai fi luat tu, spune-mi unde l-ai pus și eu îl voi lua. Zis-a ei Iisus : Marie, Și întorcîndu-se ea, i-a zis evreiește : Rabbuni, adică Învățătorule. Zis-a ei Iisus : nu te atinge de Mine, căci încă nu M-am suit la Tatăl meu, ci du-te la frații Mei și le spune : Mă voi sui la Tatăl Meu și la Tatăl vostru și la Dumnezeuul Meu și Dumnezeuul vostru. A venit Maria Magdalena și a vestit ucenicilor că a văzut pe Domnul" (Ioan 20, 15—18). Apoi s-a arătat Iisus cel înviat femeilor mironosițe, zicîndu-le : „Nu vă temeți ! Mergeți și vestiți fraților Mei, ca să meargă în Galilea. Acolo mă vor vedea" (Matei 28, 10). Iisus cel înviat s-a arătat apoi lui Petru (Luca 24, 34 ; I Corinteni 15, 5), precum și ucenicilor (Luca și Cleopa) în drum spre Emaus, recunoscut fiind după binecuvîntarea și frîngerea pîinii (Luca 24, 13—32). În aceeași primă zi a săptămîinii s-a mai arătat Domnul înviat Apostolilor "și celor ce erau împreună cu ei" (Luca 24, 33) fără Toma (Luca 24, 36—49 ; Ioan 20, 19—23). „Și după opt zile iarăși erau înăuntru ucenicii și Toma cu ei. A venit Iisus, fiind ușile încuiate, și a stăut în mijlocul lor și a zis : Pace vouă ! Apoi a zis lui Toma : adu-ți degetul încoace și vezi mîinile mele și adu-ți mîna și o pune în coasta mea și nu fi necredincios, ci credincios. Și răspunzînd Toma, i-a zis : Domnul meu și Dumnezeuul meu ! Zis-a Iisus lui : pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut" (Ioan 20, 26—29). Din nou se arată Apostolilor la marea Tiberiadei cînd a prînzit cu ei și cînd, întrebîndu-l pe Apostolul Petru de trei ori dacă îl iubește, l-a restabilit în apostolat (Ioan 21, 1—24). Tot Apostolilor se arată Domnul și pe muntele Galileii : „Iar cei unsprezece ucenici au mers în Galileia, la muntele unde le poruncise lor Iisus. Și văzîndu-L, I s-au închinat, ei care se indoiseră. Și apropiîndu-se Iisus, le-a vorbit lor, zicînd : Datu-mi-sa toată puterea în cer și pe pămînt. Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă, și ia-tă eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului. Amin". (Matei 28, 16—20). Sfîntul Apostol Pavel se referă la încă două arătări ale Domnului înviat, făcute „la peste cinci sute de frați" (I Corinteni 15, 6) și „după aceea s-a arătat lui Iacob" (I Corinteni 15, 7). În sfîrșit, înaintea înălțării la cer, Domnul s-a arătat tuturor Apostolilor : „Și i-a scos afară pînă în Betania și ridicîndu-și mîinile, i-a binecuvîntat. Și cînd îi binecuvînta s-a depărtat de la ei și s-a înălțat la cer" (Luca 24, 50—51 ; Marcu 16, 19—20).

De aici vedem că în decursul celor 40 de zile după înviere au fost unsprezece arătări ale Domnului înviat, „la ore, intervale și locuri diferite : la mormint, în Ierusalim, pe drumul către Emaus, la marea Tiberiadei, pe muntele Galileii, spre Betania : la persoane diferite : femeilor mironosițe, Apostolilor, ucenicilor, și multor altora cunoscuți Sfîntului Pavel pe care acesta, la interval de 20 de ani, îi va invoca drept martori oculari (I Corinteni 15, 6). E un timp de control, de veri-

ficare și de convingere. Femeile vin la mormînt cu miresme și cu lacrimile părerii de rău după Învățătorul lor. Apostolii nu cred că a înviat pînă ce nu văd mormîntul gol și pe El însuși cînd răsare în mijlocul lor ca să-L pipăie și să vorbească cu El. Toma nu crede pînă ce nu pune degetul pe rane, nici Luca și Cleopa pînă ce nu le frînge pîinea și nu mănîncă cu ei. Odată convinși, ei vestesc învierea cu tărie și fără încetare" (Nicolae, Mitropolitul Banatului, *„Învierea Domnului și Biserica"*, în *„Telegraful Român"*, nr. 15—16; 17—18 din 15 aprilie și 1 mai 1984, p. 2).

IV. *Recapitularea (Fixarea cunoștințelor)*. Cînd a înviat Iisus din morți? (În prima zi a săptămînii, adică duminica. Și de atunci aceeași zi a devenit pentru închinătorii Domnului ziua de odihnă și de sărbătoare săptămînală, „ziua care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa”; „ziua Domnului”, înlocuind sabatul). Dacă Domnul a înviat într-o anumite zi și la o anumite dată, este justificată sărbătorirea de către creștini a Paștelui la date diferite? (Nu este justificată; de aceea ei trebuie să acționeze pentru unitatea lor în sărbătorirea la aceeași dată a Învierii Domnului). Am văzut că nici Maria Magdalena, nici Apostolii și nici cei doi ucenici în drum spre Emaus nu L-au recunoscut pe Domnul înviat. De ce? (Fiindcă Trupul Lui era spiritualizat, cu particularități diferite oarecum de cele ale trupului cu care a viețuit pe pămînt). Cum ne apare Trupul spiritualizat al Domnului? (El nu este duh, fiindcă mănîncă, vorbește, păstrează semnele rănilor, apare și dispare cînd vrea și unde vrea, știe tot ce se întîmplă, cum a dovedit cînd i s-a arătat lui Toma. Cu acest Trup s-a înălțat la cer și șade de-a Dreapta Tatălui, iar aceiași voce L-a întîmpinat și pe Saul pe drumul Damascului, convertindu-l). Ce au simțit Sfinții Apostoli cînd L-au văzut pe Domnul înviat? (La început au fost stăpîniți de teamă și nedumerire, iar apoi aceste sentimente s-au transformat în bucurie, siguranță și iubire față de Domnul cel înviat). Cum îi binecuvîntează Iisus cel înviat pe Apostoli? (Le spune: „Pace vouă!” Voind prin aceasta să le lase pacea ca o moștenire sfîntă pe care să o cultive în viața duhovnicească, precum și în comunitatea lor). Cu ce putere îi întărește Iisus cel înviat pe Apostoli? (Cu puterea Sfîntului Duh de a lega și dezlega păcatele oamenilor și a continua astfel opera mîntuitoare a Domnului). Mai investește și pe altcineva cu această putere? (Deși am văzut că s-a arătat foarte multor persoane, bărbați și femei, numai Sfinților Apostoli le-a dat această putere specială). Ce înseamnă aceasta? (Că numai Sfinții Apostoli și urmașii lor legitimi au puterea săvîrșirii Sfîntelor Taine în Biserică).

V. *Aprecierea*. Cu toate aceste evidente mărturii ale Învierii Domnului, încă dintru început ea a fost pusă la îndoială. Ne spune Evanghelia că „unii din străjeri venind în cetate au vestit mai marilor preoților toate cele întîmplate. Și adunîndu-se împreună cu bătrînii și țînînd sfat, au dat ostașilor arginți mulți, zicînd: spuneți așa: ucenicii lui venind noaptea l-au furat, pe cînd noi dormeam. Și de se va auzi

aceasta la dregătorul, noi îl vom îmbuna și pe voi fără grijă vă vom face. Iar ei luând arginții au făcut precum i-a învățat..." (Matei 28, 11—15). Această ipoteză nu rezistă însă criticii, privind atât pe Apostoli, cât și pe străjeri. Apostolii fiind plini de teamă, s-au risipit. Unul din ei chiar s-a lepădat. Nu-și puteau la nici un caz asuma riscul unei eventuale confruntări cu garda romană în disciplină de fier. Cât privește pe străjeri, un Dascăl al Bisericii se întreabă: „dacă străjerii dormeau, cum puteau să vadă (că l-au furat ucenicii)? Iar dacă nu au văzut, cum pot să dea mărturie?”...

Intrucât această ipoteză nu și-a dovedit temeinicia, s-a formulat în timpurile mai noi ipoteza numită a „morții aparente”, ai cărei susținători afirmă că Iisus nu a murit, ci a căzut într-o moarte aparentă (sincopă), fiind apoi trezit la viață de răceala mormintului și de mirosul aromadelor. Nici această ipoteză nu-și dovedește temeinicia, fiindcă nici potrivnicii lui Iisus nu au pus la îndoială moartea Lui reală. Apoi Evanghelia arată că Pilat acceptă luarea de pe cruce numai după ce s-a convins că moartea a avut loc în mod real. Sutașul face proba cu sulita, străpungându-i coasta... Aromatele cu care I-a fost uns trupul și giulgiurile cu care L-au înfășurat I-ar fi produs moartea prin asfixiere și nicidecum nu L-ar fi stimulat spre viață. Apoi, ce impresie putea lăsa asupra Apostolilor Iisus trezit din letargie? Iată ce spune despre aceasta un critic care el însuși a renunțat la această ipoteză: „Un om care a ieșit din mormint pe jumătate mort, care se țira bolnav, care avea trebuință de îngrijire medicală, de bandaje, de întărire și de menajare, și care la sfârșit era totuși copleșit de suferință, era imposibil să poată face asupra ucenicilor impresia biruitorului morții și mormintului... Cel mult le-ar fi putut da o senzație de milă și de compătimire, însă e cu neputință să le preschimbe întristarea în entuziasm, să le ridice cinstirea pînă la adorație” (F. D. Strauss).

Datorită netemeinicieii ei și această ipoteză a fost înlocuită cu cea a „viziunii, a iluziei, sau halucinației”. Ca și cum toți martorii învierii Domnului ar fi avut halucinații, vedenii. Este știut că halucinația aparține nevropaților sau psihopaților dominați de o idee fixă. Ori, atât Apostolii, cât și cei foarte mulți martori ai învierii nu au fost dominați de ideea învierii și la nici un caz nu aveau maladii psihice, sau boli nervoase. Apostolii erau oameni simpli și sănătoși. Moartea Învățătorului le-a produs teamă și nesiguranță, dar nicidecum obsesia biruinței asupra morții. Numai după ce constată adevărul învierii, suflul lor se umple de o bucurie sfântă, aducătoare de pace și curaj, care le dă putere să meargă în toată lumea și să înfrunte toate greutățile, numai ca să fie martori ai adevărului de care erau convinși.

VI. Asocierea. Învierea Domnului reprezintă pentru creștini chezașia învierii și a vieții veșnice. „Căci deoarece moartea a venit prin om, tot prin om și învierea morților; căci precum toți mor în Adam, așa toți vor fi făcuți vii în Hristos (I Corinteni 15, 21—22).

Apostolul pune apoi în legătură moartea și învierea Domnului cu Botezul creștin, arătând că Botezul este o participare la moartea și în-

vierea Domnului, prin care cei care devin creștini renasc la o viață nouă, pe măsură să le asigure mântuirea : „Au nu știți că oricîți ne-am botezat în Iisus Hristos, în moartea Lui ne-am botezat ? Ne-am îngropat prin Botez împreună cu El în moarte, pentru ca așa cum Hristos s-a sculat din morți prin mărirea Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții. Căci dacă ne-am făcut împreună odrăsliți cu asemănarea morții Lui, atunci vom fi părtași și învierii Lui ... (Romani 6, 3—5).

Pe de altă parte, s-a remarcat pe bună dreptate că majoritatea arătarilor Domnului după înviere se petrec în fața mai multora : femei mironosițe, apostoli, ucenici, credincioși. Asfel „experiența pascală pe care o fac martorii sculării Domnului din morți, părtășia la „puterea învierii Lui (Filipeni 3, 10) se întîmplă mereu într-o comunitate mai restrînsă sau mai largă, simburile Bisericii care se va întemeia vizibil la Cincizecime ... Prin urmare faptul învierii ne apare strîns legat de Biserica pe care a întemeiat-o Cel sculat din morți ... De aceea învierea este praznicul Bisericii, al Bisericii formată din primii martori ai minunii pascale și a urmașilor lor de atunci și pînă astăzi ... (Nicolae, Mitropolitul Banatului, art. cit., p. 2).

VII. *Generalizarea.* Din cele pînă aici tratate vedem că învierea Domnului este un fapt real, că El a călcat păcatul și moartea prin moartea și învierea Sa, pentru a asigura celor ce cred și îl urmează învierea și viața veșnică.

VIII *Aplicarea.* 1. Se cuvine ca sărbătoarea Învierii Domnului să fie pentru toți creștinii un praznic al înnoirii duhovnicești, după îndemnul Apostolului : „De aceea, să prăznuim paștile, nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al vicleșugului, ci cu azimile curăției și ale adevărului (I Corinteni 5, 8).

2. În același timp, sărbătoarea Învierii Domnului animă simțămintele cele mai curate ale creștinilor pătrunse de o sfîntă bucurie care leagă cerul cu pămîntul. „Sfîntă și duhovnicească fiind bucuria învierii Domnului, drepte și curate trebuie să fie și gîndurile noastre, simțămintele noastre, dorințele noastre toate. Gînduri de mărire și de mulțumire lui Dumnezeu pentru bucuria mîntuirii noastre prin slăvita înviere a Mîntuitorului și pentru toate darurile și bucuriile Sale ; gînduri de mulțumire pentru iertarea păcatelor și pentru primirea Sfintei Taine ; gînduri de pace, de dragoste, de bunăvoință ; gînduri de omenie, de pocăință, gînduri de îmbunătățire a vieții noastre trupesti și sufletești, gînduri de luminare, de îndreptare, de întărire a sufletului ; gînduri de tot binele patriei, al neamului nostru și a toată lumea” (Prof. dr. T. M. Popescu, „Sfintele Paști” în *Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic al Mitropoliei Olteniei* pe anul 1987, p. 138).

3. Se va cînta cu credincioși : „Hristos a înviat”, „Ziua Învierii”, „Luminînda Învierii”. „Înviind Iisus din mormînt”, etc.

CE PUNEM PE MORMINTE ?

Am pus întrebarea aceasta, deoarece am avut ocazia și obligația de a vizita mai multe cimitire parohiale ardelenene, cu prilejul unor misiuni. Și, spre cea mai mare surprindere, am văzut stâlpi de lemn, în loc de cruce, așezați la mormintele credincioșilor noștri. Erau stâlpi subțiri de stejar, la fel ca niște bețe mai groase și uscate, pe care sînt săpate inițialele Mîntuitorului Iisus Hristos, fără semnul crucii. Obiceiul a mai pătruns și în alte locuri.

N-am întîlnit niciodată așa ceva. La început am crezut că este ceva întîmplător, că ar fi căzut brațul orizontal al crucii de lemn. Dar, văzînd că stîlpii se găsesc la mai multe morminte, i-am întrebat pe episcopii însoțitori, de ce nu s-au pus cruci. Răspunsul a fost aproape invariabil: „Așa este obiceiul aici, ca la bărbați să se pună stâlpi la morminte, nu cruci” !

Pentru noi românii ortodocși, nu este bine să se pună stâlpi în loc de cruce, la mormintele bărbaților, deoarece nu există nici o justificare. În primul rînd nu este consemnat numele celui trecut la cele veșnice, apoi este clar că Dumnezeu nu face deosebire între sexe, nu poate avea preferință pentru unul sau altul dintre ele. Valoarea omului o dă sufletul său, viața sa, iar nu sexul. Istoria Bisericii arată că în rîndul sfinților s-au ridicat în egală măsură atît bărbați cît și femei. Harul lui Dumnezeu nu părăsesc pe nimeni, ci se dă tuturor oamenilor la fel — bărbați și femei, tineri și vîrstnici — dacă este cerut cu credință și se colaborează cu el spre mîntuire.

După înțelepciunea cea tainică a lui Dumnezeu, oamenii sînt diferențiați în bărbați și femei, numai în lumea aceasta trecătoare. Și tot ce este trecător dispăre, pier, se schimbă. Așa este și sexul, care se stinge în mormînt odată cu trupul. Numai sufletul rațional și liber — esența omului — rămîne nemuritor și același la bărbat și la femeie. Deosebirea dintre suflete o face calitatea lor, virtutea lor, prin care creștinul se apropie de Dumnezeu sau se depărtează de El.

Identitatea sufletelor omenești în această viață și dispariția deosebirii dintre sexe o arată Însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, în convorbirea Sa cu fariseii: „Căci după înviere (oamenii) nici nu se însoară, nici

nu se mărită, ci sînt ca și ingerii lui Dumnezeu în ceruri" (Matei 22, 30). Dumnezeu atotștiutor cunoaște pe toți, vii și adormiți, căutînd la inima omului și nu la sex, iar creștinii dreptmăritori rugîndu-se Lui, cer iertarea păcatelor, odihna și fericirea veșnică, fără deosebire de sex.

Pe de altă parte, în general stilpul de la mormînt — din piatră sau lemn — este utilizat de creștinii eterodocși, care refuză nu numai crucea, ci și cultul sfinților, al icoanelor, etc. Stilpul în esență, nu are nici o semnificație, deoarece acei creștini refuzînd cultul morților, nu le fac pomenire, nu le pun parastase. Așezarea stilpului la mormînt este astfel un obicei străin de „legea” noastră strămoșească, iar preotul este chemat să explice acest lucru credincioșilor săi, acolo unde este cazul, aceștia ascultînd și urmînd sfaturile păstorilor înțelepți. Obiceiurile de împrumut trebuiesc îndepărtate, ca să nu se denatureze credința și tradiția Bisericii noastre dreptmăritoare care ne-a păstrat ființa națională. Totul trebuie făcut cu prudență și răbdare, dar fără a le neglija, cu gîndul că... dispar de la sine.

Ținînd seama de semnificația crucii în viața creștinilor dreptmăritori, ea trebuie pusă și pe mormîntul celor adormiți. Crucea este sinteza Evangheliei, sensul puterii prin care ne mîntuim, prin jertfa de pe Golgota, adusă de Iisus Hristos Dumnezeu, din iubire pentru iertarea păcatelor noastre și împăcarea cu Părintele ceresc (Romani 1, 16; Coloseni 2, 14). Din jertfa de pe cruce izvorăște harul atotputernic al lui Dumnezeu. În umbra crucii, sub scutul și purtarea de grijă a harului ceresc, ne desfășurăm toată viața, de la naștere pînă la moarte. Lucrarea harului nu se oprește la mormînt, ci trece dincolo de el, în veșnicie. Prin harul Sfîntului Botez am devenit fiii lui Dumnezeu și tot numai prin har ne menținem etern în starea de binebuvîntare și fericire cerească. Odată cu moartea încetează în noi numai cele materiale, neputincioase și trecătoare, încetează viața trupului și cele legate de el, dar sufletul trăiește dincolo de mormînt și așteaptă învierea trupului. Sufletul așteaptă învierea de obște spre a se uni cu trupul și împreună să se prezinte înaintea Judecării de apoi a lui Hristos — Dumnezeu.

Ce semnificație are crucea la mormînt? Ce grăiește ea? Crucea indică faptul că acolo odihnește în Domnul, trupul unui creștin care a crezut și crede în Fiul lui Dumnezeu, Cel care a murit și a înviat pentru mîntuirea tuturor. Trupul a murit ca plată a păcatului (Romani 6—23), dar el a luptat împreună cu sufletul spre a scăpa din robia păcatului. Pentru „lupta lor cea bună”, Dumnezeu le va da odihnă și fericire veșnică. Tocmai credința în înviere și nădejdea întru fericirea veșnică este străjuită de crucea care umbrește și ocrotește trupul celui din mormînt, pînă la reunirea sa cu sufletul. Astfel, prin credința în cruce, cel așezat în mormînt se leagă și în chip văzut și material de Hristos Domnul, la care a trecut cu sufletul curat.

Așezînd crucea la mormînt, creștinii evlavioși ce trec prin fața ei își descoperă capul și cu inima curată își fac semnul sfintei cruci, ros-

tind din adîncul sufletului creștineasca rugăciune: „Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească cu dreptii pe cel adormit"! Cu această rugăciune ne-am pomenit din strămoși, dovadă că așa este bine și frumos înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Iar Părintele ceresc — care cunoaște inimile tuturor — aude rugăciunile noastre și le primește, pentru că izvorăsc din dragoste față de El și de aproapele nostru și le răsplătește după voia Sa și după dorința inimii noastre. De o asemenea rugăciune de iertare avem trebuință toți cei vii și adormiți, cunoscuți și necunoscuți.

Prin urmare, la întrebarea enunțată în titlu, răspunsul este clar: pe morminte, creștinii dreptmăritori își pun numai crucea Mîntuitorului Iisus Hristos, Stăpînul vieții și al morții, Cel ce a biruit puterile întinericului și ale diavolului, a rupt zapisul păcatului și a deschis ușile raiului (Coloseni 2, 14). Sfînta cruce este semnul văzut al puterii infinite a lui Dumnezeu care ni se dă prin lucrarea harului divin, fără de care nu este mîntuire, nici acum nici în veacul viitor. Sfînta cruce este semnul Fiului Omului care se va arăta pe cer la a doua Sa venire pe pămînt să judece lumea (Matei 24, 30). Sub semnul și în lumina harului ei este bine și necesar să aștepte și trupul venirea a doua a Mîntuitorului Iisus Hristos, spre a se învrednici să stea de-a dreapta mării Sale.

Să rămînem în veac sub semnul crucii, să muncim și să ne odihnim sub aripile ei mîntuitoare, ca să fim în veci ai lui Hristos Dumnezeu, căci „și dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului sîntem" (Romani 14, 8). Sub semnul ei au luptat strămoșii noștri și prin ea au biruit. Ea le străjuiește mormîntul și credința, după cum vorbesc de la sine atîtea pietre funerare străvechi descoperite pe pămîntul nostru. Prin ea ne legăm strîns uniți cu mării și vrednicii noștri înaintași, eroii neamului, pe urmele cărora trebuie să pășim, cu aceeași dragoste de legea strămoșească, de patria și poporul nostru.

Prot. dr. SIMION RAIU

UN VECHI MONUMENT RUPESTRU DIN BANAT *

Așezată la extremitatea sudică a județului Caraș-Severin, lângă riul Caraș și la o depărtare de circa 20 km. de Oravița, comuna Vărădia este cunoscută în literatura de specialitate datorită castrului roman identificat de Vasile Pârvan cu Arcidava. Documentar satul apare menționat abia în 1390¹.

Informații documentare referitoare la mănăstirea Vărădia, cunoscută și sub toponimicul „La Chiliz”, sînt sporadice și tirzii. Singurul document, și acesta recent descoperit în Arhiva Academiei de Știință și Artă din Sremski Karlovci, respectiv o conscripție din 1797, la fila „Protopopiatul Vărădia” se amintește că pe „teritoriul Vărădiei, pe colina căreia i se zice vechea Colină a chiliilor, se găsește o mică biserică cioplită într-o singură piatră, care întimplător a fost găsită în 1753 și care, după spusele tuturor, în vremurile vechi se crede a fi fost mănăstire, în care biserică, cu permisiunea și binecuvîntarea domnilor arhieriei, cînd și cînd se săvîrșește serviciul divin”².

Folosind tradițiile culese de Petru Șuțu, protopop al Vărădiei în prima jumătate a secolului XVIII, istoricul N. Tincu Velia, în a sa *Istorie a bisericească politico-națională*, redactată după monumente și documente istorice, vorbind despre mănăstirile din Banat, arată că „la Vărădia a existat o mănăstire, unic monument în felul său, din cele mai cărunte timpuri ale vieții bisericești a românilor”³.

Tot aici se menționează că „acest lăcaș a fost înzestrat cu domenii și moșii, dar prin turcii lui Selim Osman, devastîndu-se, s-a părăsit și

* Toate demersurile în vederea obținerii fondurilor necesare săpăturilor arheologice, oferite cu aceeași receptivitate și bunăvoință de Mitropolia Banatului, au fost în cea mai mare parte întreprinse de profesorul Vasile Drăguț, căruia îi păstrăm neștearsă amintirea.

¹ Coriolan Suciu, *Dicționar al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1958, p. 53.

² *Conscripția poporului de legea ortodoxă răsăriteană neunită din eparhia Virșeșului pe anul 1797*, în limba sîrbă, descoperită de arhid. dr. Silviu Anuichi, în arhiva Academiei de Știință și Artă din Sremski Karlovci, fondul mitropolitan patriarhal, A. nr. 33/1797, caietul 3, fila 13. Textul documentului ne-a fost pus la dispoziție, pentru care prezentăm și pe această cale mulțumirile noastre, arhid. dr. S. Anuichi.

³ N. Tincu Velea, *Istorie a bisericească politico-națională*, Sibiu, 1850, pp. 182—183.

surpat și a zăcut sub ruinele sale 200 de ani pînă la eliberarea Banatului de sub turci" ⁴ (fig. 1).

Importanța istorică a localității, mărimea ei, precum și prezența „chiliilor” ce dovedește o organizare mănăstirească, redescoperită în 1718, au fost poate motivele principale care l-au determinat pe episcopul Spiridon Stibița să dispună dezgroparea monumentului, lucrări ce au fost amîinate pînă în anul 1754, din cauza răzmeriței din 1738.

Odată terminate lucrările de restaurare, mănăstirea a fost resfințită în 1773, cînd primește și hramul „Adormirea Maicii Domnului”, an marcat și în textul pisaniei ce se află încadrat turnului clopotniță.

Istoria zbuciumată a mănăstirii Vărădia, ca de altminteri a majorității construcțiilor de acest tip din Banat, nu se încheie cu această renaștere din ruinele sale, ci la 1775, cînd pe baza unei decizii a Cancelariei aulice vieneze — care în prealabil analizase averile și veniturile tuturor mănăstirilor bănățene — ea a fost desființată.

În anul 1832, baronul Teodor Baici, care și-a avut reședința în satul Vărădia, s-a făcut stăpîn „prin înșelăciune” pe mănăstire, construindu-și în 1872, cu zidari italieni, un somptuos cavou — fapt care-și găsește corespondența și cu situația mănăstirii Săraca — cea care la 1782 fusese scoasă la licitație de către administrația habsburgică locală și vîndută unui oarecare Ostoici, funcționar din Timișoara, spre a-i servi drept cavou familial.

Imaginea fostei mănăstiri — așa cum se prezintă astăzi — este departe de a păstra aspectul ei inițial. Dominat de silueta unei capele de mici dimensiuni, prevăzut la vest cu un turn clopotniță, precum și de o construcție neogotică — și acestea într-un stadiu avansat de degradare — obiectivul „La Chilii”, reprezintă singurele edificii existente pe locul fostei mănăstiri.

Avînd în vedere lipsa datelor documentare referitoare la începuturile mănăstirii Vărădia, s-a socotit necesară recurgerea la investigația arheologică, pentru a se obține unele precizări legate de evoluția unui monument pînă acum total ignorat.

Începîndu-se lucrările, au fost trasate cinci secțiuni, după ce în prealabil întreaga suprafață ce urma să fie cercetată, a fost defrișată de abundența vegetație care, și ea, a facilitat izolarea monumentului. Apărat pe laturile de sud și est în mod natural, accesul la acest obiectiv este realizabil printr-o potecă ce traversează terasa superioară a colinei, de la care se ramifică două scări săpate în piatră, ce coboară la baza peretelui stîncos, pe lîngă care s-a grupat așezămîntul primilor monahi.

Rezultatele înregistrate de cercetarea arheologică vor urmări două aspecte — edificiul principal al mănăstirii, respectiv biserica, și elementele legate de zona fostelor chilii. Înainte de a detalia evoluția acestor două componente, trebuie amintit că monumentul fiind așezat

⁴ *Idem.*

pe stîncă, necomportînd fundații propriu-zise, stratigrafia nu a înregistrat dificultăți de interpretare. A fost surprins numai pe anumite porțiuni primul nivel de călcare format dintr-un strat de pămînt castaniu, suprapus de nivelurile ulterioare de funcționare, cu un elocvent material ceramic.

În ceea ce privește edificiul fostei biserici, urmele ei au fost surprinse în secțiunea S I (pl. 1), fiind în parte distrusă de capela Baici. Folosind ca fundație stîncă, pe care se desfășura întreg ansamblul monastic, totuși construcția bisericii a avut drept elevație, pe latura de sud-est, o zidărie realizată din blocuri de piatră, material tăiat din această stîncă ușor calcaroasă. Planul adoptat era compus dintr-un altar destul de dezvoltat în lungime și cu un naos prevăzut cu abside laterale (fig. 2). Urmele elevației sudice, ce constituia soclul naosului fostei biserici, s-au putut surprinde în zona absidei capelei Baici, care, parțial, suprapune vechiul edificiu (fig. 3). Scara de acces dinspre latura de nord a colinei, fiind construită în ultima etapă de modificări, aparținînd secolului XIX, a distrus orice posibilitate de reconstituire a ceea ce a însemnat aspectul exterior, decorație și sistem de boltire. Considerăm, în stadiul actual al cercetărilor, că întreaga latură de nord nu a presupus o elevație de zidărie, ci a folosit peretele stîncii, în care a fost săpată absida naosului (sub formă de nișă la interior), deoarece pe acest traseu stîncă prezintă o cotă destul de înaltă.

Referitor la celălalt aspect legat de amenajările fostelor chilii, acestea s-au plasat pe întregul perete al stîncii, prin săparea unor nișe și firide — tehnică combinată însă și cu o elevație din lemn (fig. 4). Urmărind cu atenție peretele stîncii, se mai poate observa la circa 3 m. înălțime, față de actualul nivel de călcare, traseul unor locuri de prindere a birnelor ce constituiau scheletul acestor chilii și care în exterior se închideau tot pe o lungime de 3 m. Din păcate, intemperiiile și-au pus amprenta asupra stîncii propriu-zise, care se prezintă cu multe fisuri, iar o parte din nișele săpate au fost distruse prin construcția întreprinsă de nobilul Baici, mai ales în zona unde s-a plasat clădirea cu un plan neogotic. Din toate aceste nișe aferente fostelor chilii, numai una singură, săpată pe o adîncime de 1,5 m. a mai păstrat urmele locului de prindere a ușii, iar la interior pe peretele vestic, o mică firidă special cioplită pentru așezarea luminărilor. Deși după tradiția locală o parte din aceste lăcașuri cioplite ar fi prezentat și urme de pictură, totuși la o cercetare foarte atentă nu s-a surprins nimic din ceea ce ar putea atesta existența unor fresce sau eventuale zgrafite.

În stadiul actual al cercetărilor, pentru datarea acestui ansamblu monastic, dispunem numai de observațiile stratigrafice, și ne referim la primul nivel de funcționare, reprezentat de un strat castaniu, nivel surprins în secțiunile S I și S II. Acest strat, pigmentat cu granule de cărbune, conține un bogat material ceramic, care poate fi împărțit în două categorii: una mai numeroasă reprezentînd 2/3 din întreg materialul recoltat, ce cuprinde o ceramică confecționată dintr-o pastă in-

ferioară și arsă reducător, cu suprafața aspră la pipăit și lucrată la roată înceată; cealaltă categorie este reprezentată de fragmente ceramice lucrate mai îngrijit și arse semioxidant. În general, ceramica descoperită provine de la categoria oalelor borcan, cu gîtul scurt, pereții bombăți și cu diferite variante ale buzei, precum și de la categoria căldărilor de lut (pl. II). Din repertoriul motivistic, remarcăm prezența decorului constînd din banda în val, împunsăturile realizate cu unghia sau registre decorative, lucrate cu pieptenul, toate acestea asociate cu siruri de caneluri sau striuri orizontale.

Caracteristicile acestei ceramici ne conduc către o datare a înființării primului nucleu monastic la Vărădia, către sfîrșitul secolului XI, eventual începutul secolului XII⁵. Deși ultima etapă de reconstrucție, făcută în secolul trecut, a distrus mai mult decît acțiunea intemperiilor și reparațiilor anterioare, putem conchide că în prima etapă de existență acest așezămînt monastic a funcționat cu o biserică, a cărei planimetrie cu abside laterale se circumscria regulilor ritului răsăritean. E greu de presupus ce se afla în interiorul stîncii, acolo unde acum se găsește mausoleul familiei Baici, dacă acesta a păstrat galeria subterană, sau ea reprezintă creația efectivă a meșterilor italieni. Ipoteza preluării unei foste camere funerare, aferentă mănăstirii, pentru perioada de început nu apare imposibilă, mai ales că analogii cu monumente rupestre, pentru epoca respectivă, sînt suficiente în spațiul sud-balcanic⁶. Și asta în lipsa totală a descoperirii vreunei înhumări, la care adăugînd observațiile înregistrate de cercetarea arheologică efectuată pe terasa superioară — toate ar constitui argumente în favoarea atribuirii galeriei subterane din capela Baici, ca un compartiment funerar, folosit, probabil, în perioada de început a lăcașului monahal⁷.

Avînd în vedere caracterul restrîns al acestor cercetări concentrate într-o singură campanie, în stadiul actual al materialului acumulat nu pot fi formulate niște concluzii ample, ci numai emiterea unor considerații cu caracter de ipoteze de lucru.

Nu vom intra în detalierea evenimentelor referitoare la cele mai vechi organizații bisericesti atestate documentar pe teritoriul Banatului, care îndeobște sînt cunoscute. Ne vom opri asupra momentului organizării Arhiepiscopiei de Ohrida în anii 1019—1020, măsură bisericească de o însemnătate aparte, care în secolele XI—XII s-a răsfrînt

⁵ L. Munteanu, *Cercetări arheologice în așezarea feudală timpurie de la Mănăstirea Bodrog, județul Arad*, în „Cercetări arheologice”, IV, Muzeul Național de Istorie, București, p. 92; idem, în „Cercetări arheologice”, V, p. 115.

⁶ R. Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident, la începuturile culturii medievale românești*, sec. X—XVI, București, 1974, p. 92.

⁷ Cercetarea arheologică efectuată pe terasa superioară a colinei, a înregistrat printre altele și descoperirea unui cimitir datat din secolul XVIII—XIX, cimitir aferent cătunului situat la nord-vest față de Vărădia (informații transmise de arheologul E. Iaroslachli pentru care îi aducem mulțumirile noastre).

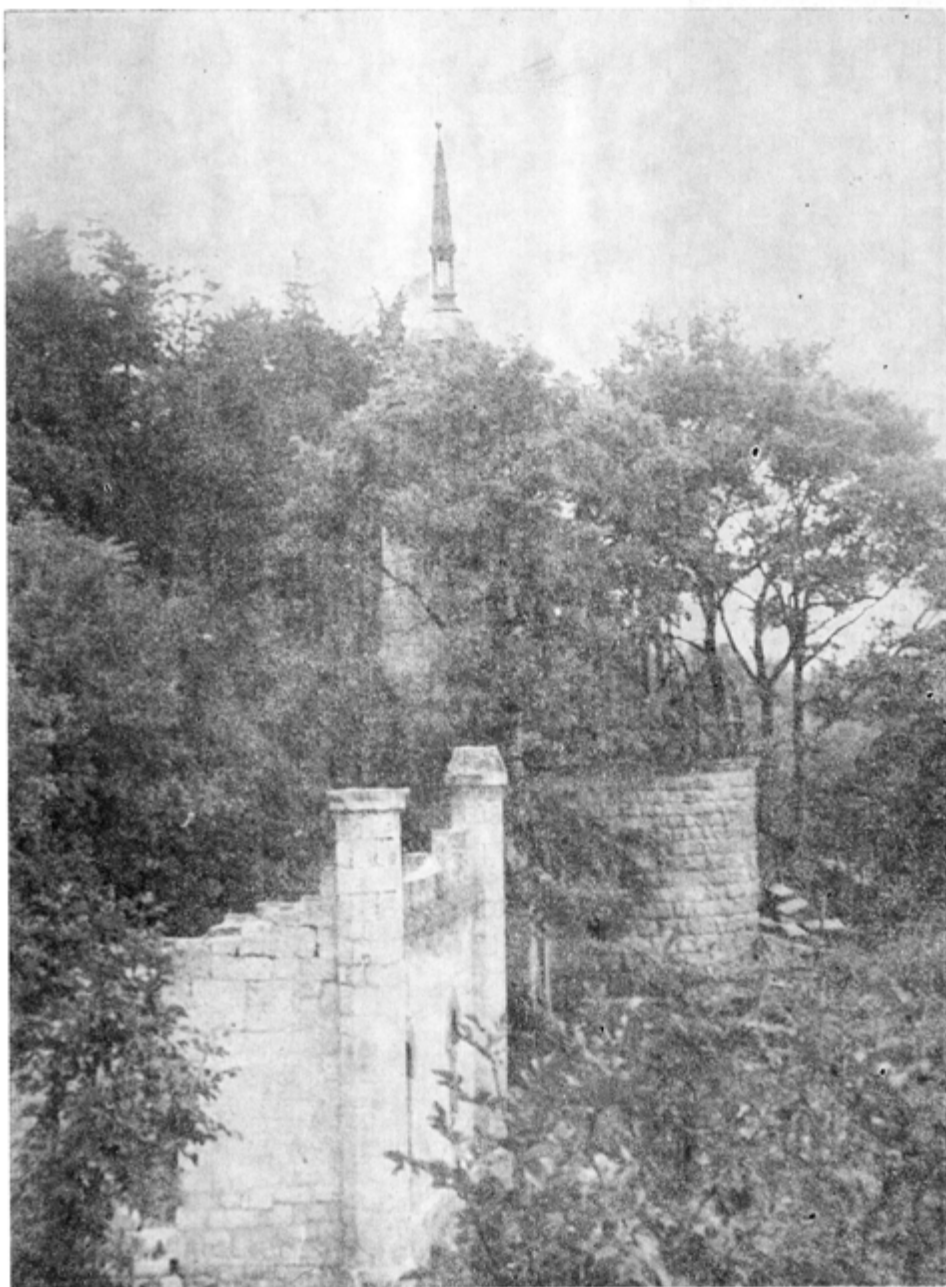

Fig. 1. Imagine generală asupra construcțiilor păstrate în zona vechii mănăstiri.

Fig. 2. Fundația săpată în stîncă a absidei laterale a vechii biserici.

Fig. 3. Detaliu din soclul vechii biserici.

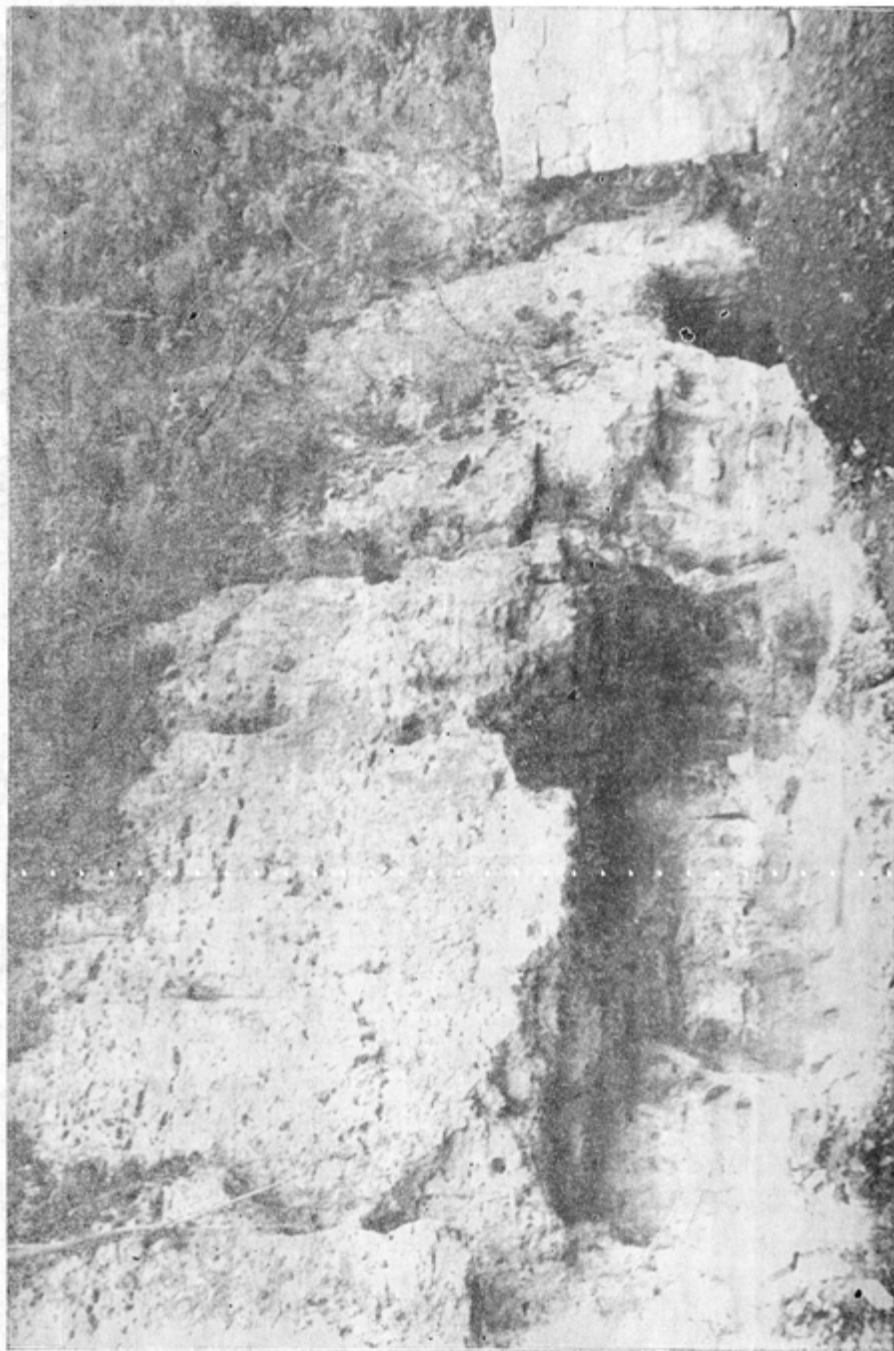
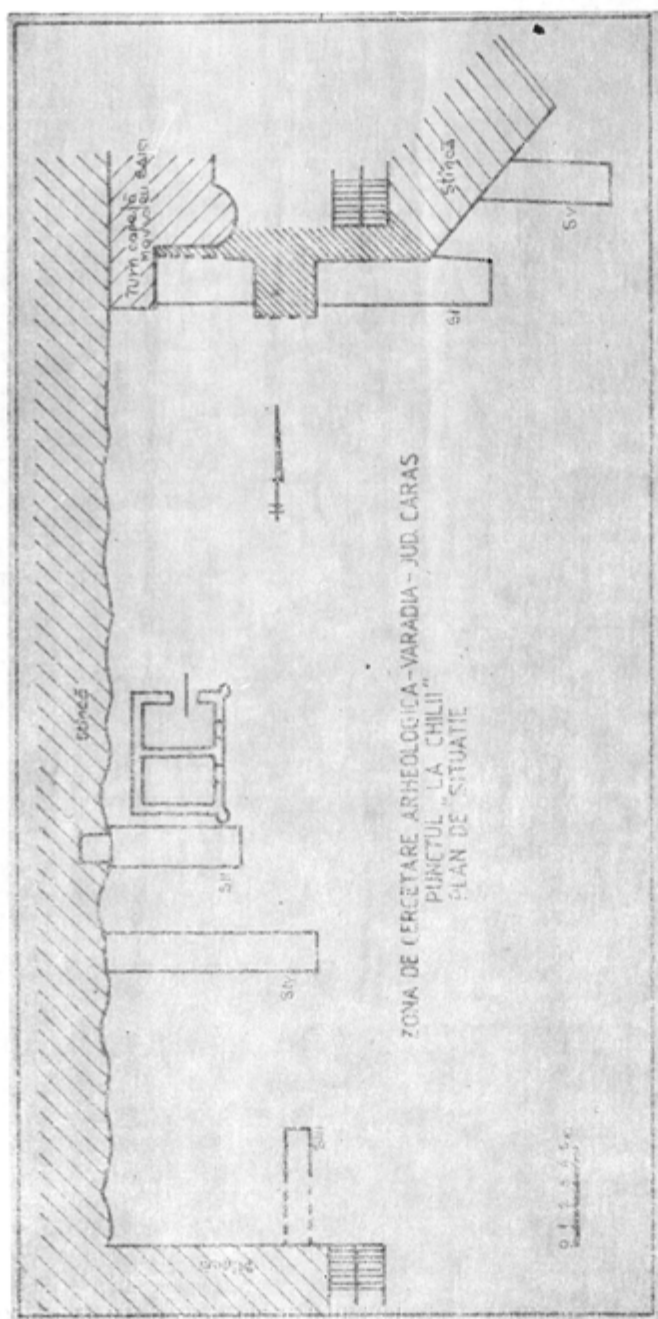
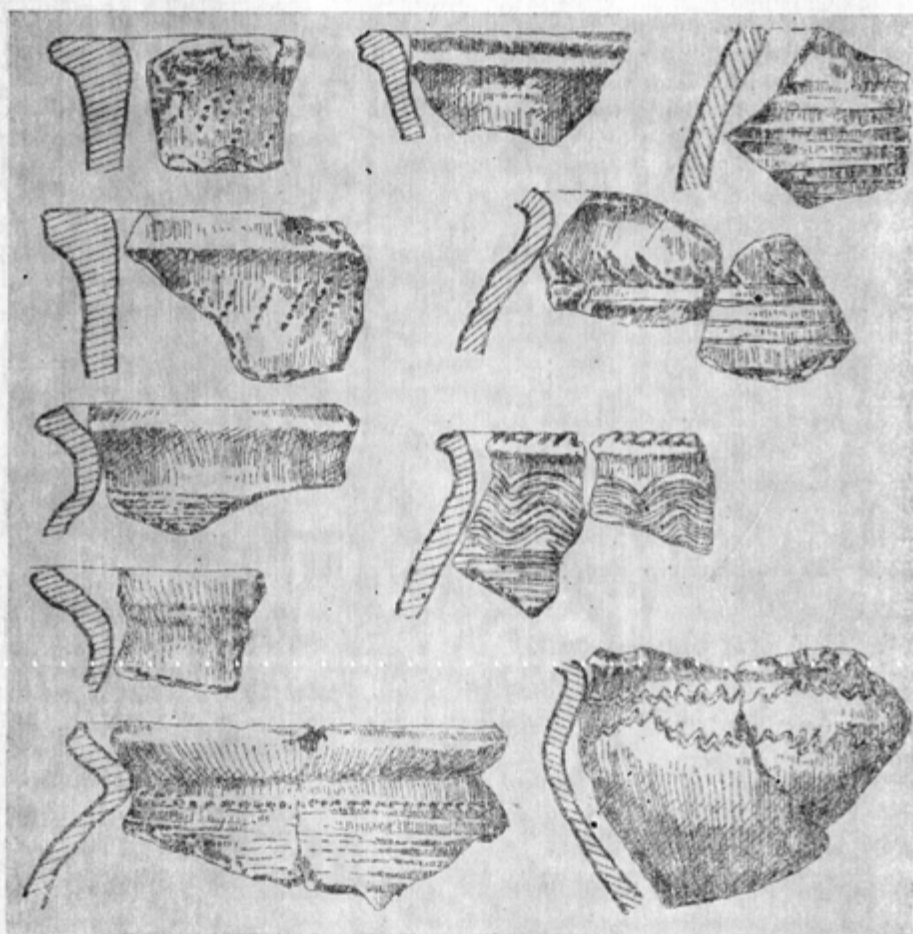

Fig. 4. Peretele stîncos în care au fost săpate chiliile rupestre.

Pl. I. Planul general al obiectivului „LA CHILII”.

Pl. II. Ceramică surprinsă pe nivelul inițial de funcționare, datată sec. XI—XII.

asupra unei mari părți a Bisericii din Balcani. Între eparhiile sufragane figura și episcopia Moravei, cu reședința la Branicevo, care-și extindea jurisdicția și asupra teritoriului Banatului. Unul din cele șapte castre episcopale — în care episcopul avea 15 clerici și 15 jeleri — figura sub numele de Bisisko sau Dibiskon, adică Tibiscum, localizat după ultimele cercetări la Timișoara de azi⁸. Ceea ce este semnificativ pentru climatul nu numai din Banat, dar și din Transilvania (și chiar pentru Ungaria, în ciuda triumfului ritului apusean în secolul XI—XII), este înregistrarea unei reale prezențe eclesiastice bizantino-balcanică, de rit răsăritean, în rîndul maselor populare, de o pondere considerabilă.

Deși înfringerea lui Ahtum avea să determine în Banat mutații sensibile pe planul vieții bisericești, mergînd pînă la transformarea importantelor lăcașuri monastice ale călugărilor, în așezări de rit occidental, totuși în intervalul cuprins între secolele XI—XII va continua și activitatea de misionarism oriental și de înființare (atît cît documentele ne-o permit) a unui număr destul de mare de mănăstiri, locuite de călugări ortodocși.

În acest context istoric trebuie plasate și începuturile existenței așezămîntului monastic de la Vărădia, care deși rudimentar realizat din punct de vedere al execuției constructive (căci nu se poate compara cu bisericile rupestre din Capadocia⁹, sau cu cele din Italia meridională¹⁰), ea se leagă în ultimă instanță de o comunitate ortodoxă, de reprezentanți ai unui monahism provincial bizantino-balcanic, organizați în așezări cenobitice și sihăstirii depărtate de lume. Și în acest sens mai apropiate apar analogiile cu monumentele rupestre din Grecia și Bulgaria sau cu ansamblul de la Basarabi Murfatlar¹¹.

Poate mai tîrziu (cu începuturi din secolul XVI) — cînd pe întregul teritoriu bănățean s-a înregistrat o puternică activitate de reînființare a fostelor mănăstiri ortodoxe — rolul așezămîntului monastic de la Vărădia să fi căpătat și alte valențe. Dar tocmai această continuitate, surprinsă arheologic pînă în secolul XVI, reflectă, mai mult, păstrarea și continuitatea Ortodoxiei, care a reprezentat nu numai o doctrină teologică, ci și un continuu suport pentru permanența ființei noastre naționale.

Arheolog LUMINIȚA MUNTEANU

BLAZONUL UNEI REPUTATE FAMILII ROMÂNEȘTI

După tradiția familiei Duca de Cadăr, aceasta ar fi cunoscută încă din secolul IX, cînd membrii ei ocupau poziții înalte în societatea vre-

⁸ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1980, p. 32.

⁹ G. de Jerphanion, *Les églises rupestres de Capadoce et la place de leur peinture dans le développement de l'iconographie chrétienne*, în „B.C.M.I.”, XXVII, 1932, pp. 145—184.

¹⁰ Cf. G. Gabrieli, *Inventario topografico e sigilografico delle cripte eremitiche basiliane di Puglia*, Roma, 1936.

¹¹ I. Barnea, *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, în „Cahiers archéologiques”, 1962, pp. 187—208.

mii, cinci dintre membrii ei ajungând în secolele XII—XV, să urce pe tronul imperial bizantin¹. În orice caz, această „fălcarie” (unitate gentilico-tribală la aromâni, n.n.) a fost destul de mare și de veche. Din ea se trage, opinăm noi, având în vedere afirmațiile lui A. M. del Chiaro² — domnitorul Gheorghe Duca, originar din satul Peliciani din apropiere de Moskopolie (azi R. P. Albania, n.n.) vechi centru aromân.

În secolul XVII, orașul Meskopolie (astăzi satul Voskopoje din R. P. Albania — n.n.) a cunoscut o dezvoltare rapidă³ sub toate aspectele, datorită în primul rând, consolidării poziției sale economice „prin marea putere de absorbție pe care a exercitat-o asupra întregii zone până la mari depărtări. Oraș tentacular, în înțelesul deplin al cuvîntului, el atrăgea la sine tot ce era valid și capabil în juru-i, tineretul sateilor și târgurilor până la mari depărtări”⁴. Numai așa se explică faptul că „avea 60 000 locuitori, într-o vreme în care Bucureștii nu întreceau această cifră — avea catedrale, zeci de biserici, o academie de studii înalte, tipografie, biblioteci, palate. Împrăștiati în lumea întreagă, moscopolenii au avut un rol și mai important, fiindcă erau cei mai bogați dintre emigranții balcanici. Foarte mulți veneau cu importante capitaluri asupra lor, așa încît se lansau cu ușurință în afaceri comerciale mari. Viena și în genere Austria erau, după cum se știe, deosebit de prielnice comerțului mare, cu atît mai mult cu cît acestora li se acordau unele facilități, culminînd cu „actul de toleranță pentru străini” dat de împăratul Francisc I.

Dar Moskopolie nu a fost numai un puternic centru economic, ci și cărturăresc — „emigranții de aici au dus cu ei și elemente de înaltă cultură ce le dețineau”⁵.

Am recurs la această introducere, deoarece am considerat-o necesară pentru prezentarea contextului istoric și economic, respectiv a orașului Meskopolie, de unde Mihai Duca venise în anul 1726 la Esek (actualul Osiek din R. S. F. Jugoslavia — n.n.), pe cînd avea doar zece ani⁷. Mai tirziu, ocupîndu-se cu comerțul, se pare că a avut succes, deoarece în anul 1792 a reușit să cumpere domeniul Cadăr și Șipet (ambele în jud. Timiș)⁸. În același an, la 26 iulie, a fost înnobilit, cu titlul de cavaler⁹. Imaginea grafică a blazonului stabilit cu acel prilej

¹ Miklos Lendvai, *Temes vármegye nemes családai*, vol. II, Budapesta, 1899, p. 117.

² Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova — sec. XIV—XVII*, București, 1971, pp. 397—398.

³ Th. Capidan, *Macedoromânii*, București, 1942 pp. 193—196.

⁴ Victor Papacostea, *Civilizația românească și civilizația balcanică*, București, 1983, p. 358.

⁵ Ibidem, p. 412.

⁶ Th. Capidan, o.c. pp. 187—191.

⁷ Valeriu T. Perianu, *Un mareșal bănățean: Petru Duca*, în rev. „Orizont” nr. 3/1973, p. 3; Borovszky Samu, *Torontal vármegye*, Budapesta, f. a., p. 541; Miklos Lendvai, o.c., p. 117.

⁸ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 128—129.

⁹ Borovszky Samu, o.c., p. 541.

nu o avem, dar s-a păstrat descrierea lui : „În colțul din dreapta se află un pătrățel de aur pe fondul albastru al scutului, pe care se mai află două semilune de argint orientate spre exterior, iar între ele, în poziție verticală, cu vârful în sus o săgeată. Ornamentul căștii ce timbrează scutul constă dintr-o coroană de cavaler, din care — ieșind — un cavaler cu privirea într-o parte, cu coif deschis și care are în cimier o pană de struț; la brîu sabie încenturată, în mîna dreaptă ține o luncie cu o mică flamură, iar în stînga poartă o pavăză conică. Lambrechinii sînt : albastru și argint (în dreapta — n.n.) și albastru-aur (în stînga n.n.)”¹⁰.

Continuînd tradiția etniei sale, probabil că și Mihai Duca s-a remarcat în lupta antiotomană, fapt ce este reflectat plastic în blazonul său, prin cele două semilune și săgeata cu vârful în sus dintre ele — mobile heraldice adoptate și de „unii cruciați... în amintirea faptelor lor de arme din timpul cruciadelor”¹¹.

Fiul lui Mihai Duca, numit Petru s-a născut la Cadăr în 1755, îmbrățișînd cariera militară ca ofițer în regimentul de graniță româno-iliric¹², în care a avansat pînă la gradul de general¹³. S-a stins la Viena în ziua de 19 decembrie 1822¹⁴, iar sicriul cu osemintele sale a fost așezat în cripta familială de sub altarul bisericii ortodoxe române din Cadăr.

Datele despre acest distins membru al familiei Duca abundă, atît deoarece a fost contemporan și prieten cu cronicarul Nicolae Stoica din Hațeg, cît și pentru faptul că a făcut dovada unei intense activități, mai ales pe plan militar dar și pe alte planuri, fiind o personalitate deosebit de complexă. Printre altele, îl găsim pe Petru Duca reamenajînd Băile Mehădiei, după distrugerile provocate de turci și de stihiiile naturii¹⁵, la fel cum a participat și la amenajarea satelor bănățene, inclusiv a celui natal Cadăr¹⁶ — sat a cărui denumire a intrat în titlul ultimei sale înnoibilări.

În sufletul său generos încăpea atît dragostea față de subalternii săi¹⁷, cît și față de întregul neam românesc. Este concludentă, sub acest aspect, primirea lui Tudor Vladimirescu în Banat, timp de trei ani consecutiv (1814—1816), în ciuda autorităților imperiale care i-au interzis intrarea pe aceste meleaguri¹⁸. Era și un intelectual de aleasă ținută, preocupîndu-l atît vestigiile arheologice romane de pe teritoriul Banatului, cît și procesul instructiv-educativ ai fiilor acestor meleaguri¹⁹.

¹⁰ Ibidem, p. 540.

¹¹ Marcel Sturdza-Săucești, *Heraldica*, București, 1974, p. 71.

¹² Valeriu T. Perianu, *art. cit.*

¹³ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, București, 1969, p. 281.

¹⁴ Miklos Lendvay, *o.c.*, p. 118.

¹⁵ Nicolae Stoica de Hațeg, *o.c.*, p. 297.

¹⁶ Ibidem, p. 285.

¹⁷ Ibidem, p. 256.

¹⁸ Ibidem, p. 304.

¹⁹ Ibidem, p. 77, 78, 86.

Datorită acestor calități intelectuale, cât și unei vaste culturi, a ajuns șef de stat major al armatei austriece în campania antinapoleoniană din 1814 și „președinte al delegației de armistițiu cu Napoleon I”²⁰ (fig. 1).

Petru Duca a fost foarte legat de Banat și de românii acestui ținut. Așa se explică și faptul că, deși i s-au acordat mari onoruri, nu l-a părăsit, preluând în 1805 funcția de comandant militar al Banatului, iar din 1810 până la moarte, cea de comandant militar suprem. De ase-

Fig. 1.

menea, tot pe timpul conducerii sale, prin legea din 1807, unitatea militară la care și-a început activitatea a primit denumirea de „Regimentul de graniță româno-bănățean nr. 13”²¹.

Calitățile sale intelectuale și meritele militare îl determină pe împăratul habsburg Francisc I să-i acorde, în anul 1803, titlul de baron (cel de cavaler îl avea moștenit — n.n.), iar la data de 26 iulie 1816 și adaosul „de Cadăr”, pentru el și urmașii fratelui său Nicolae²².

Blazonul stabilit cu acel prilej²³ (fig. 2) preia mobilele din blazonul de cavaler al familiei, cu modificările specifice titlului baronial: scu-

²⁰ Valeriu T. Perianu *art. cit.*

²¹ Liviu Groza, *Grănicerii bănățeni*, București, 1983, p. 48.

²² J. Siebmacher's, *Grosses Wappenbuch*, Neustadt, 1986, partea XXXV, pp. 41—42.

²³ *Ibidem*, planșa 31, poziția Duca I.

tul devine roșu, coroana ce timbrează coiful de cavaler este baronială, iar lambrechinii roșu-argint (în dreapta) și roșu-aur (în stînga). Faptul că mobilele heraldice s-au păstrat aceleași, vine să confirme continuarea și prin Petru Duca de Cadăr a tradiției antiotomane a etniei din care descindea.

Dar meritele lui, în continuarea acelei tradiții, nu s-au manifestat numai pe plan militar, ci și sub aspect spiritual. El s-a implicat în toate privințele în viața Ortodoxiei românești din Banat, începînd cu ridicarea de troițe pe plaiurile acestui ținut și pînă la zidirea de biserici. Mai mult chiar, a reușit impunerea preotului cronicar Nicolae Stoica de Hațeg, ca protopop al Mehadiei, peste dorința autorităților bisericești și laice de atunci fapt care în acele vremuri și în acele condiții a însemnat foarte mult pentru viața Bisericii românești din această zonă. Importanța acestui demers este ușor sesizabilă: Nicolae Stoica de Hațeg este alcătuitorul primei cronici românești a Banatului²⁴.

•

Se știe că și aromânii emigrați în interiorul Imperiului habsburgic erau expuși pericolului deznaționalizării, la fel ca celelalte unități etnice nemaghiare. Pentru a preveni această situație ei au recurs, în bună măsură, la așa-numitele „căsătorii interfalcarice” străvechi, ajungînd ca această practică să se tradiționalizeze. Ori, familia de Cadăr a respectat și sub acest aspect tradiția etniei din care se trăgea. Este ilustrativ faptul că doi dintre membrii ei s-au cununat cu fete din familia Ghica din Pesta (ramură componentă a renumitei „falcarii a Ghiculeștilor”) — familie de frunte a coloniei de macedo-români din acel oraș²⁵.

După Petru Duca de Cadăr, un alt membru proeminent al familiei — strănepot de frate al acestuia — a fost Bujor-Gheza, născut în ziua de 20 decembrie 1866 la Cadăr²⁶ și decedat în ziua de 9/22 februarie 1913 „la Viena ca ambasador și ministru plenipotențial”²⁷, sicriul fiind depus în cripta familiei din biserica ortodoxă română din Cadăr, ctitorită de el.

Bujor Duca de Cadăr a terminat liceul la Timișoara și Academia orientală la Viena, intrînd în diplomatie, cu care prilej ajunge ca atașat de ambasadă și la București. Se considera român²⁸, fiind deopotrivă și un bun credincios ortodox. Și-a folosit funcția și spre a corela destinele românilor din Banat și Transilvania cu ale celor de peste munți. Nu a fost membru al Partidului Național Român, dar cînd interesele românilor bănățeni o cereau, acționa ca și cum ar fi fost. Astfel, în 1909

²⁴ I. D. Suciu o.c., p. 165.

²⁵ M. Lendvay, o.c., p. 118; Th. Capidan, o.c., p. 208; V. Papacostea, o.c., p. 415.

²⁶ Valeriu T. Perianu, G. Duca ctitor în Banat, în „Mitropolia Banatului” nr. 10—12/1973, p. 716.

²⁷ Arhivele Statului Timișoara, *Registre stare-civilă*, parohia ortodoxă română Cadăr, registrul nr. 1, fila 104 v. poz. 3/1913.

²⁸ Dr. Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare*, București, 1972, p. 455.

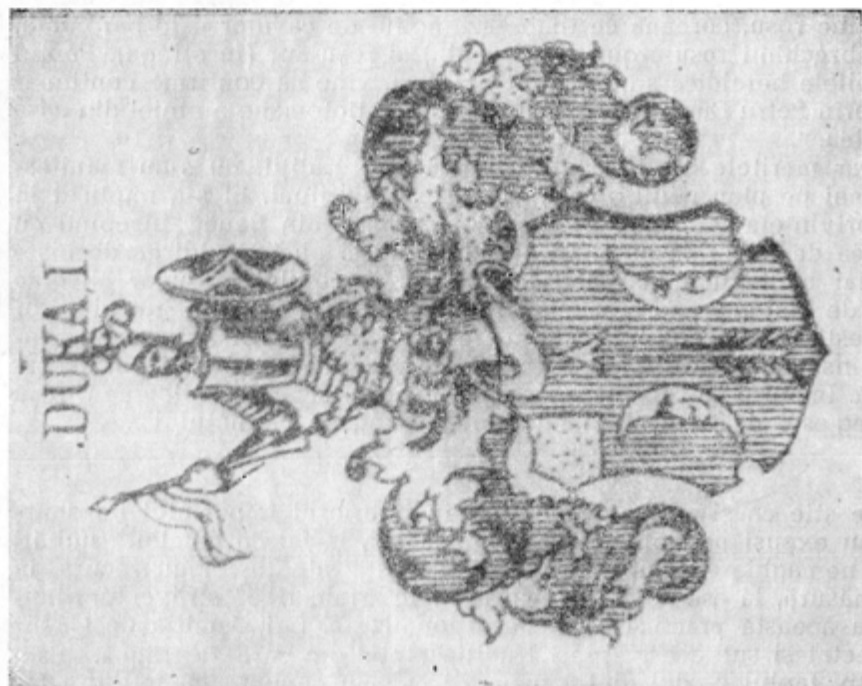

Fig. 2.

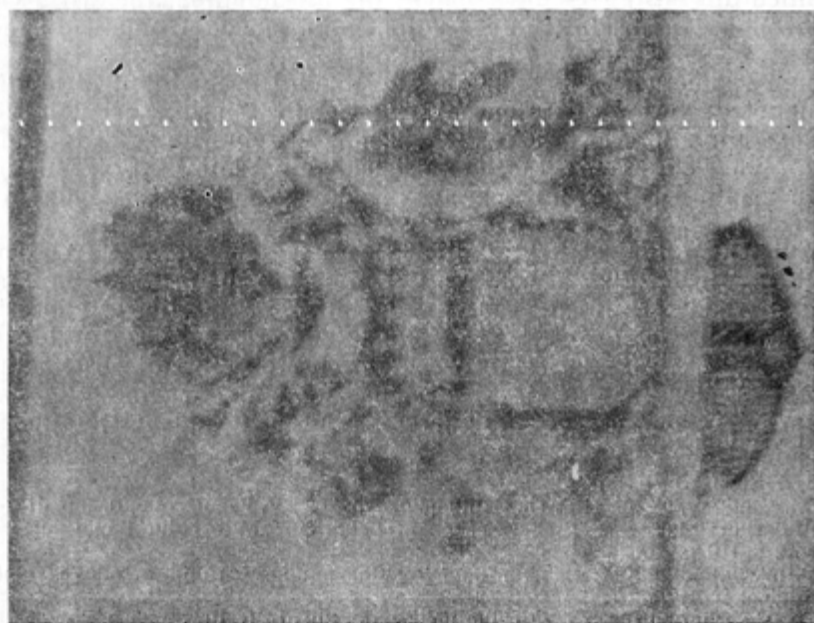

Fig. 1.

cînd s-au pus problema alegerii noului episcop al Caransebeşului, în prima fază a acţionat în favoarea guvernului, deoarece nu cunoştea situaţia reală. Desemnat de conducerea Partidului Naţional Român să discute cu el şi să-i prezinte interesele româneşti Valeriu Branişte notează: „Era un om de mare cultură, deştept şi cu tact diplomatic şi după ce i-am prezentat interesele P.N.R., Bujor-Gheza Duca nu numai că a trecut de partea candidatului acestuia, ci după ce a fost ales a şi intervenit spre a fi recunoscut de guvern”²⁹.

Acelaşi Bujor Duca a intervenit şi în susţinerea intereselor naţionale şi bisericeşti ale românilor, chiar atunci cînd „preşedintele Dietei”, contele Tisza, arunca pe deputaţii opoziţionişti cu gardiştii afară în virtutea regulamentului impus de el Dietei”³⁰. El s-a îngrijit deopotrivă şi de educaţia copiilor din Cadăr, întreţinînd şcoala din această localitate şi apărînd-o cînd aceasta, în contextul politicii de deznaţionalizare, era ameninţată cu desfiinţarea³¹.

Bujor Duca „de Cadăr” era baron ereditar. Este însă, posibil, să fi primit şi titlul nobiliar de conte, deoarece a fost membru al Casei magnaţilor din Pesta³², iar tradiţia orală locală îi atribuie acelaşi titlu.

În cavoul familiei se păstrează (deteriorat de vreme) un blazon sculptat şi colorat în lemn, ce diferă de toate variantele cunoscute ale blazonului de baron ale membrilor familiei: mobilele ce încarcă scutul sînt de aur şi nu de argint, iar coroana care timbrează scutul are şapte arce perlate şi nu cinci cum au coroanele baroniale (fig. 3).

Cinstea de care s-a bucurat Bujor Duca de Cadăr din partea Bisericii noastre s-a reflectat şi cu ocazia înmormîntării care a fost oficiată de către „P. S. Sa dr. episcop diecezan Miron Cristea cu numeroasă asistenţă, de preoţi”³³, iar răspunsurile le-a dat corul din Lugoj dirijat de maestrul Ion Vidu³⁴.

Prof. DIMITRIE STOI

²⁹ Idem.

³⁰ Ibidem, p. 457.

³¹ Valeriu T. Perianu, *art. cit.* p. 716.

³² Miklós Lendvay, *o.c.*, p. 117.

³³ A se vedea nota 27.

³⁴ Valeriu Branişte, *o.c.*, p. 446.

ARHIMANDRITUL GHENADIE POPESCU (1808—1876)

Biserica Ortodoxă Română din Banat a fost, în cursul secolelor, singura instituție națională acceptată de ocupanți. Slujitorii ei au îndeplinit misiunea grea și nu lipsită de jertfe pentru apărarea ființei neamului, au susținut lupta în numele dreptății, libertății și pentru unitatea sub un singur drapel. În lumea satelor unde își duceau existența împreună cu credincioșii împărțându-și aceleași suferințe și aceleași aspirații, din rîndurile lor se ridică numeroși preoți care își dau aportul cu abnegație pentru împlinirea vrierilor, cei mai mulți rămași neștiuți. Drept mărturie, amintesc cîteva fapte și nume deplin grăitoare.

Cărturari din estul Banatului traduc și tipăresc în 1582 *Palia*, exprimînd în prefață unitatea întregului neam, cu îndemn de cultivare în propriul grai pe care îl cultivă în școala amintită în același an. Urmășii, în secolul următor, continuă tradiția, afirmă latinitatea poporului român și se mîndresc cu ea, plătesc scump cartea românească de la primele apariții ce va circula în număr impresionant de mare și lasă însemnări prețioase pe filele lor.

Preotul Sascu, unul din comandanții oștirii lui Mihai Viteazul luptă pentru unificarea neamului și e ars pe rug de maghiari la 15 ianuarie 1601 lângă Cluj, odată cu Baba Novac și alți doi căpitani¹. În marile răscoale ale românilor bănățeni din 1737—1739 și din 1788, mai mulți conducători ai poporului sfîrșesc în furci². Teodosie, „de neam din Caransebeș”, cum scrie el, era în 1759 egumenul mănăstirii Strehaiia din Țara Românească³, iar un Iosif, originar din Ciacova, episcopiarhul episcopiei Rîmniceului, donează în 1784 bisericii din orașelul natal cele 12 Mineie rîmnice, de mult preț. Preotul Avram din Saravale însemna în 1767 că asuprirea supușilor nu zidește ci dărîmă, el scrie cu caractere latine și maxime latine⁴, iar preotul Mihai Popovici din Sînnicolaul

¹ Revista „Orizont”, nr. 8—9, Cluj, 1906, pp. 45—46.

² I. Stoia-Udrea, *Răscoala Jărdănească din Banat de la 1738—1739*, Timișoara, 1945.

³ V. Pocitan, *Episcopia Strehaii*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7—8, 1930, p. 655.

⁴ I. B. Mureșianu, *Cartea veche bisericească din Banat*, Timișoara, 1985, pp. 154, 245.

Mare pleacă în 1770 în Rusia cu rosturi politice; la întoarcere rămâne la București și lasă însemnări valoroase⁶. Protopopul Timișoarei, Constantin Șuboni, tipărește în 1784 și 1785 două cărți ce apără Ortodoxia și prin ea, unitatea tuturor românilor. Arhimandritul mănăstirii Mesici, Vichentie Lustina, plătește tipărirea *Observațiilor* lui Paul Iorgovici apărute în 1799 apoi, publică în 1794 și 1798 o voluminoasă gramatică italiană și istoricul mănăstirilor Zlatița și Mesici, în slavo-sîrbă⁶. Din primele decenii ale secolului XIX, Țichindeal, protopopii și preoțimea declanșează marea luptă pentru recăstigare a drepturilor și a libertăților, tipăresc și sprijinesc tipărirea cărților pentru mase, scriu răscolitor, pregătind afirmările de la 1848 și drumul spre viitor. Kossuth, conducătorul revoluției maghiare, își mărturisea revolta că „românii identifică religia cu limba”, iar „preoții români nu sînt numai ceea ce ar trebui să fie: preoți conștiincioși, ci și agenți politici”⁷.

Între personalitățile ce s-au remarcat în marea luptă, cu încredere în împliniri, se înscrie arhimandritul Ghenadie Popescu, de la a cărui naștere se împlinesc 180 ani.

Fiul preotului Atanasie Popescu din Murani, din apropierea Timișoarei, Gheorghe (după intrarea în monahism Ghenadie), s-a născut la 12 aprilie 1808. Rămas orfan, e crescut de bunicul său, preotul Grigorie. Clasele elementare le-a urmat în satul natal, liceul la Timișoara și la Arad, unde a studiat și Teologia, iar Facultatea de științe juridice, la Universitatea de la Budapesta. Solicitat de episcopul Gherasim Raț al Aradului, în 1836 e cancelist și interpret consistorial. Tuns întru monah în 1839, protodiacon în 1846, timp în care a servit ca secretar episcopal, în anii următori îndeplinește funcția de consilier consistorial, iar între 1839—1848, cînd se întrerup cursurile pînă la 1852, e profesor la Institutul teologic înființat în 1822. Episcopul i-a încredințat în 1849 conducerea „vremelnică” a mănăstirii Hodoș-Bodrog, hirotonindu-l întru preot.

Alături de Patrachie Popescu, o altă personalitate de prestigiu, a desfășurat o intensă activitate ca profesor în cadrul Institutului teologic, contribuind la ridicarea nivelului învățămîntului și la prestigiul școlii, la instaurarea disciplinei și îndrumarea în spirit românesc a viitorilor preoți. Pe plan cultural, cei doi profesori insistă pentru înființarea bibliotecii Institutului și pentru îmbogățirea ei. La începutul anului 1840, publică în „Gazeta Transilvaniei” un călduros apel: „Însuflețiți fiind noi de jos subscrișii de acea de cit însuș razele strălucitului soare mai luminată învingere, că ce sînt sîrguitoarelor albine florile pentru a strînge miere spre îndulcirea și luminarea altor viețuitoare, tocmai aceea sînt și cărțile zeloasei tinerimi române pentru a-și agonisi sieși știința și cultura”, pentru care au pus bazele unei biblioteci. Dar, „nefiind puterile noastre de ajuns spre cîștigarea tot feliului de autori, îndrăznim cu toată cuviința a întinde umilita noastră rugare către tot

⁶ A. Bugariu, *Însemnările unui preot bănățean călător prin Rusia, în anii 1770—1771*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 11—12/1963, pp. 539—550.

publicul românesc (...) iubitoriu de luminarea și cultura dulcei sale ginte" să contribuie prin donarea de cărți și bani, „ca în barem următorii noștri, întru cultură mai mult spori să poată face”⁸. Biblioteca școlii pedagogice, înființată în anul 1812, și a Institutului, sint cele mai vechi biblioteci românești organizate din vestul românesc. În 1845 și în anii următori, Ghenadie apare între abonații publicațiilor „Curierul de ambe sexe”, „Magazinul istoric pentru Dacia”, „Gazeta Transilvaniei”, „Foaia pentru minte, inimă și literatură”. Cu preocupări literare, tot în 1845, intervine pe lângă Barițiu, pentru publicarea răspunsului lui Vincentiu Babeș privind polemica cu Andrei Mureșianu, susținută și de Atanasie Șandor⁹.

Pasiunea profesorilor a adunat în rafturile bibliotecilor cărți, manuscrise valoroase și publicațiile periodice din toate provinciile noastre istorice. Prin totala dăruire a acestor profesori cauzei neamului, Aradul a fost un puternic centru cultural-național, din care, de pe băncile celor două școli au plecat până la 1919 în satele din vestul românesc să îndeplinească chemarea istoriei, 1350 învățători și 1971 preoți, fără a socoti absolvenții școlii pedagogice și ai Institutului teologic de la Caransebeș.

În timpul revoluției de la 1848 și 1849, Ghenadie Popescu „dezvoltă o activitate națională și bisericească mănoasă, punându-și zelul și energia sa în serviciul realizării aspirațiilor neamului românesc”¹⁰. În primăvara anului 1850, face parte din marea delegație a românilor din imperiul habsburgic, în calitate de reprezentant al diecezei Aradului, pentru a înfățișa împăratului revendicările „în privința națională și religioasă”, între cei 37 deputați aflându-se din Banat, afară de lugojeni: Petru Mocioni, dr. Ioan Dobranu, medicul Constantin Pomuțiu, Vincentiu Babeș, Petru Cermena¹¹.

După decesul episcopului Gherasim Raț, în toamna aceluiași an, din încredințarea consistoriului arădean, reprezintă eparhia la sinodul episcopilor ortodocși ce s-a ținut la Viena. Iată relatarea lui Ioan Maiorescu, aflat în Viena cu misiuni diplomatice, bine informat în toate problemele referitoare la cauza românească: „Cauza națiunii în sinodul sîrbesc de aici nu a apărut-o nimeni. Cît pentru forma administrațiunii ori guberniului eclesiastic, se uniră toți în forma serbică despotică. Episcopul Șaguna mi-a spus-o în față că el s-a declarat în sinod în contra constituțiunii sinodale zicînd, că e invențiune protestantică. Numai popa Ghenadie, a lucrat ca un român adevărat, dar el în sinod

⁸ G. Mihailovici, *Srpska Bibliografija XVIII veka*, Beograd, 1964, pp. 286, 317, 377.

⁹ T. V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, I. Sibiu, 1904, p. 403.

¹⁰ T. Botiș, *Istoria Școlii normale (Preparandia) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922, pp. 662, 663, 641, 415—500, 676—728.

¹¹ *George Barițiu și contemporanii săi*, București, 1975, pp. 295, 296, 299, 301, 314, 316, 353.

¹² T. Botiș, o.c., p. 662.

¹³ G. Barițiu, *Pagini alese din istoria Transilvaniei*, II, Sibiu, 1890, p. 670.

nu a avut loc. Însă tot sinodul n-a avut nici un rezultat; le-o spune ministrul respectiv verde. În loc de a menține principiul ca episcopii să se aleagă de cler și popor, se uniră episcopii români cu sîrbii, să propună după datina sîrbească, ei, pe fiitorii episcopi¹².

Atitudinea sa românească și acțiunile pentru despărțirea ierarhică, au avut consecințe dureroase. Ierarhia sîrbă l-a internat în mănăstirea Bezdinului, apoi în mănăstirea Vrdnik din Srem, de unde, în urma intervențiilor comunității românești din Pesta i s-a dat dezlegarea de a le fi preot¹³.

Arhimandritul Patrachie Popescu (1809—1862), e înfrînt de aceleași adversități. Fiu de preot originar din Bata, atunci aparținînd județului Caraș-Severin, cu studii teologice, filozofice și juridice, a desfășurat o bogată activitate pe tărîm bisericesc și național. Împreună lucrător cu Ghenadie la Institutul teologic, în cadrul episcopiei, profesor la Seminarul teologic de la Virșeț; administrator episcopal al eparhiei Caransebeșului, apoi al eparhiei Aradului, cerut episcop de credincioșii acestor eparhii și de credincioșii eparhiei Timișoarei, rămase vacante, e înlăturat brutal și trimis la mănăstirea Ergeteg din Srem, unde se sfîrșește.

Cunoscut pentru activitatea și cultura sa, Ghenadie Popescu a fost chemat de principele Grigorie Ghica în Moldova, unde va pleca în 1855 și e numit rector și profesor la Seminarul teologic de la mănăstirea Neamț. Cu tratativele în acest scop, a fost încredințat August Treboniu Laurian, atunci inspector general al școlilor din Moldova.

Invitației ce i se face, Ghenadie răspunde: ¹⁴

„ONORATE DOMNULE GENERAL INSPECTOR,

„La propunerea domniei tale ddto 18 martie a.c. pentru primirea postului de profesor și rector la școala secundară și seminarul ce se deschide în Monastirea Neamțului, cu un salariu de 200 galbeni pe an, pe lîngă locuință și masă, luînd în socoteală trumoasa și rara ocaziune ce mi se dă spre realizarea dorinței și tendinței mele de a înainta binele moral și religios al conașionalilor și coreligionarilor mei, amăsurat cu calitățile și puterile mele, m-au determinat numai de cît a primi însemnatul post cu condițiile arătate.

„Deci te rog cu umilință a descoperi această declarație a mea la cuvenitul loc mai înalt, mijlocind grațiosul decret de numire, și trimiterea speselor de lipsă pentru călătorie.

„Cu adîncă stimă rămîînd, al onoratei domniei tale prea plecat serv,

Ghenadie Popescu,
administrator în parohia românească
din Pesta.

Pesta, 25 aprilie 1855”.

¹² Revista „Transilvania”, nr. 22, Brașov, 1877, p. 259.

¹³ T. Botiș, o.c., p. 663.

¹⁴ George Barițiu și contemporanii săi, p. 303

A. Treboniu Laurian, aflat cu o delegație în misiune diplomatică la Viena în legătură cu menționatele evenimente din 1855, raportează directorului general al Departamentului Cultelor și Instrucțiunii publice din Moldova, Dimitrie Gusti, privind răspunsul dat de Ghenadie Popescu :

„DOMNUL MEU !

„După însărcinarea ce mi-ai impus din porunca Înălțimii Sale de a chema persoane cu capacitate spre ocuparea posturilor de rector și de profesor la seminarul ce se deschide la mănăstirea Neamțului, intrând în relații cu părintele Ghenadie Popescu, preot călugăr român, de religie ortodoxă, care se află acum administrator al parohiei românești din Pesta, om înzestrat cu calități științifice și cu o purtare morală deosebită, am primit de la dînsul, aici în copie alăturată, răspunsul cum că primește postul de rector și de profesor cu salariul de 200 galbeni pe an, pe lângă locuință și masă ce va avea în mănăstire.

„Fiindcă fusesem însărcinat de către Departamentul Culturii cu această lucrare, am trimis la acela răspunsul în original. Rămîne acum a se face decretul de numire și a se trimite părintelui Ghenadie dimpreună cu cheltuielile călătoriei.

„Primiți, domnul meu, din partea mea, asigurarea celui mai profund respect.

„Al d-voastră plecat serv,

A. T. Laurian“.

„Viena, 2/14 mai 1855.

Prețuit pentru multele sale realizări pe tărîmul învățămîntului teologic, pentru patriotismul și erudiția sa, a fost chemat și la Seminarul teologic din București, și învrednicit cu cinstea de arhimandrit. Vorbea cinci limbi.

Cercetarea activității sale în Moldova și Muntenia ar întregi biografia unei personalități marcante, care precum Eftimie Murgu, Damaschin Bojincă, doctorul Teodori, Vasile Maniu, Ștefan Stoica și alți bănațeni trecuți la frații de peste munți, și-a dat aportul pentru marea cauză a unificării întregului neam. Participarea sa, ca și a celor din vestul românesc aflat sub ocupație străină, la progresul general românesc, e simbolul unificării, la a cărei înfăptuire au contribuit cu totală dăruire și încredere.

Departe de ai săi, dar purtîndu-i în suflet, legat de satul natal pentru a cărui biserică trimite ornate scumpe și cărți de cult, Ghenadie Popescu se stinge la București în ziua de 27 ianuarie 1876.

Prot. ION B. MUREȘIANU

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

IMPORTANȚA REALIZAREI TEHNICO-ȘTIINȚIFICE

Un colectiv de studenți, cadre didactice și specialiști, condus de prof. dr. ing. Ioan Babuția de la Facultatea de electrotehnică din Timișoara, a conceput și realizat un sistem de automatizare complexă a operațiilor de încărcare — descărcare dintr-o magazie înaltă, dotată cu două translatoare — stivuitoare la I.M.T., creînd posibilități sporite de depozitare, eliminare a paletelor standardizate, a efortului fizic. Sistemul automat de conducere este format din două traductoare, senzori, dispozitivi de palpăre și un sistem de transmisie multiplă. Avînd un caracter de unicat în țară, lucrarea are în componență instalații moderne, cu funcționare complet automată prin comandă de la distanță, fiind capabilă să satisfacă cele mai exigente cerințe în domeniu.

INVENȚII PENTRU VALORIFICAREA SUPERIOARĂ A SUBSTANȚELOR MINERALE UTILE.

Prin specificul său, Institutul de cercetări, inginerie tehnologică și de proiectare a lucrărilor de construcții și instalații pentru minereuri din Deva are obligația să-și aducă un aport substanțial la valorificarea substanțelor minerale utile din mai multe județe ale țării. Colectivul acestui institut acționează pe diferite căi, dar acordă o atenție deosebită introducerii tehnicii moderne la toate locurile de muncă în raza de activitate. Este semnificativ în acest sens că în ultimii ani au fost înregistrate 48 invenții, confirmate prin brevetele către forurile centrale autorizate. Acțiunea de creație tehnică se amplifică de la o perioadă la alta, spre folosul economiei naționale.

NOI UTILAJE PENTRU INDUSTRIA MINIERĂ ȘI ENERGETICĂ.

La Întreprinderea Mecanică din Timișoara au fost asimilate în fabricație de se-

rie noi produse cu parametri tehnico-economici superiori, destinate exploatărilor carbonifere, alimentării termocentralelor electrice și activității în depozitele de cărbuni. Așa este excavatorul cu rotor port-cupe ESR-c-130 variantă minieră, care realizează un randament dublu în exploatare. Pe lista noilor utilaje mai figurează mașina combinată de alimentare cu cărbune a termocentralelor, precum și mașina combinată cu roată cu cupe pentru minereu. Colectivul întreprinderii timișorene a realizat suplimentar și un important volum de utilaje miniere și energetice, destinate partenerilor externi.

O REALIZARE DE PRESTIGIU.

Colectivul de la Întreprinderea de vagoane din Arad și-a înscris în nomenclatorul de fabricație un nou tip de vagon de marfă pentru export, destinat transportului de minereu, care constituie o realizare de prestigiu pentru constructorii arădeni. Noul produs beneficiază de o sarcină utilă de osie de 35,7 tone, cea mai mare realizată pînă acum la noi în țară. Dar, cu toate că sarcina pe osie a crescut foarte mult în comparație cu vagoanele produse pînă acum, noul vagon poate transporta o încărcătură echivalentă cu de cinci ori greutatea proprie. Echipat cu mecanisme de frînă și boghiuri adecvate, acest vagon poate transporta 120 tone de minereu, cu o viteză de 90 km/oră.

UN NOU OBIECTIV ÎN FUNCȚIUNE.

În cadrul acțiunilor de modernizare a proceselor de fabricație, la Întreprinderea constructoare de mașini din Reșița a fost pus recent în funcțiune primul cubilou cu două guri de vînt. Noul obiectiv de la turnătoria de fontă a unității va asigura creșterea calității reperelor realizate aici și va conduce la reducerea cu 15 % a consumurilor normate specifice.

NOI PRODUSE ASIMILATE ÎN FABRICAȚIE.

Hotărât să răspundă prin faptă imperati-vele formulate de primul bărbat al țării. Președintele Nicolae Ceaușescu, colectivul Întreprinderii „Electrobanat” din Timișoara manifestă o preocupare permanentă pentru înnoirea producției și diversificarea sortimentelor. S-au asimilat în fabricație diferite corpuri de iluminat cu performanțe tehnico-funcționale deosebite, între care se numără: farul de ceață dreptunghiular cu halogen tip FCDH-1 și farul proiector dreptunghiular cu halogen tip FPDH-1, pentru echiparea autoturismelor ARO de teren, corpul de iluminat interior tip FIDA-05. În același context se încadrează și corpul de iluminat în mină antiexploziv tip CFSM-03, cu carcasă de poliesther armat cu fibră de sticlă, asimilarea corpului de iluminat exterior tip TVB-10 C, cu carcasă din tablă de aluminiu.

CREATIVITATE LA VĂLIUG

La Întreprinderea de accesorii Văliug-Reșița, ritmul înnoirilor cunoaște un salt continuu de la un an la altul. Produsele executate la această întreprindere sînt mereu mai complexe, schimbînd radical profilul unității. Întreprinderea execută un volum sporit de piese de schimb pentru compresoare, precum și utilaj metalurgic pentru Combinatul siderurgic Reșița, pentru Combinatul siderurgic Hunedoara și Întreprinderea „Oțelul Reși”. S-a asimilat și se execută grupurile de ulei sub presiune, componente ale hidroagregatelor prevăzute pentru riurile Făgăraș, Riul Mare, Retezat, ca și în alte amenajări hidroenergetice din țară, precum și construcțiile metalice pentru sere-tunel, produse tehnice din cauciuc, la care se adaugă asimilarea unei varietate game de garnituri și inele.

CĂRBUNE COCSIFICABIL PESTE PREVEDERI

Acționînd cu responsabilitate sporită, minierii din bazinul carbonifer al Văii Jiului își onorează sarcinile ce le revin cu noi și importante cantități de huiă cocsificabilă extrasă peste prevederi. Astfel, colectivele întreprinderilor miniere Petrila și Petrila-sud au reușit să realizeze o producție suplimentară de 31.000 tone huiă. Sporul a fost înregistrat în condițiile unei organizări superioare a muncii la fiecare post de

lucru, a folosirii intensive a tuturor complexelor mecanizate și a exploataării eficiente a utilajelor din dotare — factori care au contribuit la creșterea productivității pe fiecare post de lucru cu circa 7%. La aceste bune rezultate a contribuit instalarea de flotație și separare în medii dense, intrată în funcțiune recent și folosită la noile preparatii de cărbune pentru cocs de la Livezeni și Uricani — care a asigurat sporirea capacității de spălare a hulei.

Pe linia bunelor rezultate se înscrie și Întreprinderea minieră Lupeni, al cărui colectiv a obținut recent o producție cu multe tone mai mare față de cea planificată.

MAȘINĂ AUTOMATĂ DE PUNERE ÎN OPERĂ A BETONULUI

Un colectiv de specialiști de la Direcția de drumuri și poduri din Timișoara a conceput și realizat o mașină automată de punere în operă a betonului. Noul utilaj, pus recent în funcțiune, este folosit la executarea îmbrăcămintelor rutiere rigide, contribuind la creșterea calității acestora și a productivității muncii. Executînd automat îmbrăcămintă pe benzi de 3,5 m lățime, mașina se remarcă prin sistemul de propulsie care se realizează pe șenile, asigurînd condiții optime pentru vibrarea betonului.

EXEMPLU DE AUTOUTILARE

La cunoscuta întreprindere de încălțăminte „Modern” din Timișoara, există preocupări susținute pentru realizarea unor modele elegante, cu însușiri calitative și de competitivitate superioară, în funcție de solicitările beneficiarilor externi. Colectivul atelerului de autoutilare a realizat recent o mașină de întins și format ștaif, care conduce nu numai la creșterea substanțială a productivității și respectiv la îmbunătățirea calității, ci și la folosirea mai economică a energiei electrice, consumul fiind corelat cu solicitările raționale ale fazelor de lucru. Noua realizare se adaugă unei largi game de mijloace tehnice puse la dispoziția secțiilor de producție către acest atelier de autoutilare, dintre care rețin atenția și mașina de aburit fete de încălțăminte, procesul modern de eliminare a cutoilor din piele, mașina de injectat p.v.c., mașina de cambrat și o înnoioasă mașină de presat.

SERE ÎNCĂLZITE CU RESURSE SECUNDARE

La Hunedoara se aplică două inițiative ce contribuie direct la creșterea producției de legume. Prima aparține conducerii unei cantine-restaurant care a amenajat o seră chiar lângă distileria de gudroane a Combinatului siderurgic. Deși se întinde numai pe un hectar, sera care folosește căldura reziduală, asigură însemnate cantități de legume. Pe de altă parte Comitetul executiv al Consiliului popular municipal a identificat circa 86 ha de pământ, le-a parcelat și le-a dat în folosință oamenilor care vor să cultive legume. Datorită măsurii luate, 400 siderurgiști, constructori și alți hunedoreni au locuri legumicole care se află pe malul Cernei, în preajma unor agregate siderurgice și chiar pe dealul din apropiere, iar folosirea lor nu afectează zonele verzi din cartierele noi.

DOTĂRI SOCIAL-EDILITARE

Comuna Foieni din județul Timiș, asemenea celorlalte așezări ale patriei, își schimbă de la un an la altul înfățișarea, odată cu darea în folosință a unor obiective economice și sociale de larg interes obștesc și sporirea zestrei edilitar-gospodărești — toate realizate cu participarea activă a locuitorilor. De curând aici au fost puse la dispoziția populației o brutărie, un dispensar uman prevăzut cu laborator stomatologic, ateliere de croitorie, două si-fonării, secții pentru produse de panificație. A fost reparat și pietruit drumul județean, s-au pus în funcțiune noi cișmele, iar cel mai recent noul edificiu al Căminului cultural.

O CREAȚIE A ELEVILOR : STUDIOU TV ȘCOLAR

Liceul Industrial din Vulcan a ocupat locul I la concursul pe meserii în anul 1987.

Folosind propriile resurse, elevii îndrumați de cadrele didactice au transformat localul școlii într-o instituție didactică ce răspunde exigențelor mineritului modern. Ei și-au creat un sistem de învățare cu ajutorul mijloacelor tehnice care îi ajută să deprindă profesia de mineri, electricieni și lăcătuși de mină. Au pus la punct un studio TV, cu circuit închis, de unde se transmit programe de televiziune școlară integrată, așa încât în clase sînt urmărite lecții și demonstrații de specialitate de cea mai bună factură pedagogică. Teoria și practica au dat rezultate excelente în experiența acestui liceu.

DIN TAINELE ANTICEI GERMISARA

În localitatea Geoagiu-Băi (antica GERMISARA) a fost cercetat în punctul numit „Dîmbul romanilor”, un complex termal din epoca romană. Cercetările întreprinse de Muzeul județean Deva și Institutul de prospecțiuni geologice au dat la iveală 4 bazine săpate în stîncă. Alături exista în antichitate și un bazin natural, folosit pentru depunerea de ofrande. În partea superioară a acestui bazin au fost realizate o serie de socluri pe care au fost așezate în epoca romană altare votive și statui. Au fost găsite patru asemenea altare cu inscripții și o statuie lucrată din marmură, precum și aproximativ 600 monede din bronz și argint. Pe lângă ele s-au găsit încă 6 plăcuțe în formă de pește de dimensiuni diferite lucrate din aur, parte din ele cu inscripții. Complexul acesta are o însemnătate științifică deosebită, fiind singurul descoperit sub această formă pe teritoriul Daciei romane. Cercetările par să indice folosirea acestor bazine atât în epoca dacică, în cea de după părăsirea Daciei de către administrația romană, precum și pînă în secolul XVII, cînd ele erau încă amintite în lucrări ale unor călători străini prin țara noastră.

FESTIVITĂȚILE ORGANIZATE DE PATRIARHIA ECUMENICĂ CU
PRILEJUL ANIVERSĂRII MILENIULUI CREȘTINĂRII RUȘILOR

Între 27—29 februarie 1988, la Constantinopol s-au desfășurat festivitățile dedicate aniversării mileniului creștinării rușilor, organizate de Patriarhia Ecumenică. La aceste festivități, aflate sub înaltul patronaj al Sanctității Sale, Patriarhul ecumenic Dimitrios, au participat reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, precum și ai Bisericii Romano-Catolice, ai Bisericii Anglicane, ai Bisericii Vechi-Catolice, ai Bisericilor protestante și ai marilor organizații ecumene, Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Conferința Bisericilor Europene.

Din partea Patriarhiei Române, a luat parte P. S. Episcop vicar Lucian Tomitanul al Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos.

Festivitățile au fost deschise în ziua de 27 februarie a.c. prin primirea la S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I, a tuturor delegaților prezente la Constantinopol. În timpul primirii, I. P. S. Arhiepiscop Chiril de Smolensk a dat citire mesajului Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, adresat S. Sale Patriarhului Dimitrios I al Constantinopolului.

A doua zi, 28 februarie Duminica Ortodoxiei, în catedrala patriarhală din Constantinopol a fost oficiată sfânta liturghie de către S. Sa Patriarhul Dimitrios I, înconjurat de toți ierarhii delegați ai Bisericilor Ortodoxe. La sfârșitul ei s-a citit mesajul S. Sale Patriarhului ecumenic Dimitrios I, ocazionat de aniversarea mileniului creștinării rușilor.

În aceeași duminică, Patriarhia Ecumenică a oferit participanților la festivități un dejun oficial, în timpul căruia au fost rostite cuvântări, iar în continuare a oferit tuturor delegaților, medallii jubiliare, dedicate aniversării mileniului creștinării rușilor. La rândul ei, Patriarhia Moscovei a oferit, prin intermediul I. P. S. Arhiepiscop Chiril, discuri cu muzică bisericească.

În timpul șederii la Constantinopol, P. S. Episcop vicar Lucian Tomitanul a fost primit în audiență de către S. Sa Patriarhul ecumenic Dimitrios I, căruia i-a remis un mesaj din partea Prea Fericitului Patriarh Teotist al Bisericii Ortodoxe Române, transmițând totodată cele mai bune urări de sănătate din partea Întîistătorului Bisericii noastre strămoșești (pr. Ștefan Buchiu).

A XX-A ÎNTRUNIRE A COMISIEI DE ISTORIE
ECLEZIASTICĂ COMPARATĂ

În ziua de 18 februarie 1988, Comisia română de istorie ecleziastică comparată (CRIEC) s-a întrunit la Institutul teologic universitar din București, pentru cea de a XX-a oară. Sub președinția I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, s-au ținut următoarele cinci comunicări: pr. Ilie Georgescu, consilier cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor — „Biserica Ortodoxă Română și apărarea vieții și a păcii în lumea de astăzi”; prof. dr. Hermann Pitters (Sibiu) — „Două poeme morale ale Sfîntului Grigorie Teologul, publicate în 1555 de Valentin Wagner la Brașov”; Gabor Sipos (Cluj-Napoca) — „Ecolul războiului de independență în presa maghiară reformată din Transilvania”; I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei — „Biserica și sinagoga. Profesiunea de credință a preotului scriitor ortodox român Gala Galaction (1869—1961)”; pr. Gheorghe Cunesco (București) — „Biserica Ortodoxă Română și evreii din Moldova și Bucovina, între 1918—1944”.

La discuțiile care au urmat s-au făcut completări pe marginea referatelor de către numeroși participanți, iar la încheierea lor a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, vicepreședinte al CRIEC.

Prin comunicările și intervențiile făcute, cea de a XX-a întrunire a CRIEC a înregistrat contribuții noi la cercetarea trecutului comun de bună conviețuire dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare („Telegraful Român”, nr. 11—12/1988, p. 3).

INCEPEREA DIALOGULUI TEOLOGIC ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI REFORMAȚI

În cursul veacului nostru, au avut loc contacte și consfătuiri teologice între ortodocși și reformați, în cadrul diferitelor întruniri ecumenice. Întîietatea în privința unui dialog organizat revine țării noastre, datorită contactelor create prin intermediul conferințelor teologice interconfesionale.

Toate acestea au pregătit dialogul general între Biserica Ortodoxă și Alianța mondială a Bisericilor reformate a cărei primă întrunire a avut loc între 7—11 martie 1988, la Centrul Leuemberg din apropiere de Basel (Elveția). Au fost prezenți 35 participanți ortodocși și reformați din Europa, America, Asia, Africa și Australia.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. Cuv. Ierom. dr. Daniel I. Ciobotea, profesor la Institutul ecumenic de la Bossey (care este și secretarul părții ortodoxe în comisia de dialog), C. diacon Ioan Caraza, asistent la Institutul teologic din București și P. C. Arhidiacon Aurel Jivi, profesor la Institutul teologic din Sibiu.

Lucrările primei întruniri s-au desfășurat sub președinția I. P. S. Mitropolit Pantelimon Rodopolos de Tirol și a pastorului Lukas Vischer, profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Berna.

După ce au fost prezentate profilurile eclesiologice ale celor două Biserici aflate în dialog, s-au susținut referate și au avut loc discuții asupra temei „Învățătura despre Sfînta Treime, pe baza Simbolului niceo-constantinopolitan”.

S-a hotărît ca la viitoarea întrunire de dialog, din anul 1990, să se continue discuțiile în legătură cu învățătura despre Sfînta Treime, cu accent asupra temeiurilor biblice ale doctrinei trinitare, apoi în legătură cu învățătura despre Sfînta Treime și Filioque, Sfînta Treime în contextul liturghiei și al spiritualității, doctrina trinitară și eclesiologia („Telegraful Român”, nr. 11—14/1988, p. 3).

SESIUNEA COMITETULUI EXECUTIV AL COMISIEI CICARWS

Între 17—22 februarie 1988 la Ierusalim a avut loc o reuniune a Comitetului executiv al Comisiei CICARWS a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, vicar patriarhal, membru al Comitetului executiv.

Cu ocazia prezenței sale la Ierusalim, P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul a fost primit de P. F. Patriarh Diodoros I al Ierusalimului, căruia i-a înmînat un mesaj de prețuire frățească și iubire creștină din partea Prea Fericitului Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române (pr. Ștefan Buchiu).

INTRUNIREA COMITETULUI DE LEGĂTURĂ C.B.E.—C.C.E.E.

Între 7—10 februarie 1988 a avut loc la Milano, (Italia) o întrunire a Comitetului de legătură între Consiliul Bisericilor Europene și Consiliul Conferințelor episcopale romano-catolice din Europa, în vederea organizării celei de a IV-a Reuniuni comune europene, care va avea loc la Erfurt (R.D.G.) în luna septembrie 1988.

La întrunire au participat, din partea C.B.E.: I. P. S. Mitropolit Alexei de Leningrad, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, John Arnold (Anglia) — președinti ai C.B.E. — Jean Fischer, secretar general al C.B.E. și pr. Dumitru Popescu, director de studii la C.B.E. Din partea C.C.E.E. au luat parte: cardinalul Martin, arhiepiscop de

Milano și președinte al C.C.E.E., episcopul Scheile (R.F.G.), episcopul Martensen (Danemarca), arhiepiscopul Alois Sustar de Ljubljana (Iugoslavia) și Nicolai Wyrwoll din partea Vaticanului.

A fost numită o comisie specială de pregătire a Reuniunii de la Erfurt, ce va avea tema: „Vie împărăția Ta”. După cum se cunoaște, primele trei reuniuni de acest fel au avut loc la Chantilly (Franța), Legum Klöster (Danemarca) și Riva del Garda (Italia).

În cadrul întrunirii de la Milano au fost date în lucru temele care vor fi tratate la Erfurt.

De asemenea, s-au stabilit unele detalii cu privire la organizarea în 1989 în orașul Basel, (Elveția) a unei conferințe europene cu tema „Pace prin dreptate” (pr. Ștefan Buchiu).

SESIUNEA SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL C.C.P.

Între 25—29 ianuarie 1988, la Centrul Caritas de la Nadarzyn (Polonia), au avut loc lucrările sesiunii Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace (C.C.P.).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat pr. Ilie Georgescu, consilier cultural la Arhiepiscopia Bucureștilor, membru al Secretariatului internațional. Pe agenda de lucru a sesiunii a figurat raportul secretarului general dr. Ljubomir Mirejovski, care a cuprins o informare asupra acțiunilor importante ale C.C.P. în anul 1987 și o prezentare a situației internaționale, în lumina ultimelor acțiuni pentru dezarmare efectuate în lume. Au fost analizate pregătirile pentru sesiunea Comitetului de continuare a lucrărilor, care va avea loc în perioada 17—22 octombrie 1988, la Görlitz (R.D.G.).

Raportul secretarului general a fost urmat de ample discuții, în cadrul cărora a luat cuvântul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, care a evidențiat înalta apreciere pe care Biserica Ortodoxă Română o acordă activității desfășurate de C.C.P.

Un alt punct înscris pe ordinea de zi a fost prezentarea de rapoarte din partea secretarilor internaționali, privitor la situația politică, socială și culturală din zonele de unde vin, precum și la acțiunile de destindere și pace inițiate pe plan local.

În cadrul sesiunii s-a analizat hotărârea ca în perioada 24—26 octombrie 1988, să se organizeze la Praga aniversarea a 30 de ani de la înființarea C.C.P.

În încheierea lucrărilor Secretariatului internațional al C.C.P. a fost redactat un comunicat (pr. Ștefan Buchiu).

UN TEOLOG ROMÂN ÎN REDACȚIA REVISTEI „EKUMENISCHE RUNDSCHAU”

În urma decesului profesorului Mikos Nissiotis, locul său în cadrul colectivului de redacție al revistei „Ökumenische Rundschau” a fost acordat preotului prof. dr. Viorel Ioniță de la Institutul teologic universitar din București, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe.

Colectivul redacțional al acestei reviste se întrunește o dată pe an, ședința din 1987 avînd loc pe data de 18 decembrie, la Frankfurt am Main (R.F.G.).

În cadrul ședinței, delegatul român a prezentat aspecte ale ecumenismului local din România, urmînd să întocmească unele materiale privind specificul Teologiei românești, contribuția ortodoxă în impulsianarea Mișcării ecumenice, ca și coordonarea mai strînsă dintre dialogurile bilaterale ale unor Biserici Ortodoxe cu unele Biserici luterane și dialogul general dintre ortodocși și luterani.

Numirea unui teolog român în redacția acestei reviste de largă circulație oferă posibilitatea Bisericii noastre să se afirme în cercuri cît mai largi de teologi, constituind și o bună ocazie pentru aprofundarea relațiilor Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericele din lumea germană (pr. Ștefan Buchiu).

DESCHIDEREA UNUI NOU CENTRU BIBLIC

Între 16—18 septembrie 1987, Societatea biblică din R.D.G. a organizat o întrunire, cu prilejul deschiderii noului Centru biblic din Berlin. La această întrunire au participat reprezentanți ai Societăților biblice din unele țări europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent pr. Mircea Basarab de la parohia ortodoxă română din München, (R.F.G.).

În cadrul întrunirii a avut loc un schimb de impresii și experiențe în privința tipăririi Sfintei Scripturi. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a informat despre activitatea Institutului Biblic și de Mislune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, care tipărește ediții ale Noului Testament și ale Bibliei (pr. Ștefan Buchiu).

INTRUNIREA COMITETULUI PENTRU ISLAM ÎN EUROPA

În zilele de 15—16 ianuarie 1988, la Oestgeest (Olanda), s-au desfășurat lucrările Comitetului pentru Islam în Europa. Comitetul este format din reprezentanți ai unor Biserici membre ale Conferinței Bisericilor Europene (C.B.E.) și din reprezentanți ai Consiliului Conferințelor episcopale romano-catolice din Europa (C.C.E.E.). A fost prima întrunire a acestui comitet de la înființarea sa (1987), activitatea sa fiind o continuare a fostului „Comitet consultativ pentru Islam în Europa” din cadrul C.B.E., care și-a încetat activitatea în 1986, la Adunarea generală a C.B.E. de la Stirling, (Scoția).

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat pr. Vergil Vălcu de la parohia ortodoxă română „Învierea Domnului” din Geneva, membru al Comitetului pentru Islam în Europa (C.I.E.), ca și al Comitetului executiv al acestuia.

Intrunirea C.I.E. a fost precedată și urmată de sesiunea Comitetului executiv, aflat la a doua sa întrunire, prima având loc la Frankfurt (R.F.G.), între 19—20 octombrie 1987. La dezbateri au participat dr. Jean Fischer, Secretar general al C.B.E., Paul Huot-Pleuroux, Secretar adjunct al C.C.E.E., dr. Jan Slomp, Președintele C.I.E. și alții.

Evoluția dialogului islamo-creștin, cu începere de la colocviul desfășurat în 1984 la St. Polten (Austria), a fost prezentată de către dr. Jorgen Nielsen, membru al Comitetului.

Următoarea întrunire a C.I.E. va avea loc în primăvara anului 1989 și va avea tema „Crearea unui curs asupra Islamului pentru facultățile de Teologie” (pr. Ștefan Buchiu).

DATA PAȘTILOR: PE CÎND RESTITUIREA UNANIMITĂȚII?

În contemporaneitatea noastră, numeroși creștini se întreabă, pe bună dreptate, de ce Sfintele Paști — sărbătoarea cea mai mare a Bisericii — se prăznuiesc la date diferite, mai rar în aceeași duminică. Doar o singură dată a înviat Mîntuitorul Iisus Hristos și nu de mai multe ori, triumfînd definitiv asupra morții — realitate ce stă la temelia Bisericii, a însăși credinței creștine (cf. I Corinteni 15, 14). Și totuși, în ciuda acestei conștiințe unanime, de veacuri întregi, creștinii sărbătoresc marele eveniment al Învierii Domnului în duminici diferite, uneori la mare distanță unii de alții. Cum se explică acest dezacord, pînă cînd va mai dura și care ar fi căile reconcilierii?

Dacă la prima parte a întrebării se poate răspunde destul de ușor, celelalte două sînt mult mai complicate. Ele implică o meditație profundă, un examen de conștiință, o anume pregătire prealabilă la nivelul plinomei fiecărei Biserici, Ortodoxe și neortodoxe. Întreaga problemă atît de complexă — analizată, de altfel de numeroși teologi — a fost tratată mai recent și de Jean Corbon, într-un articol dens, intitulat *Un singur Paști: de ce nu și o dată unică?* (apărut în revista „Courrier Oecuménique du Moyen Orient” — Beirut, nr. 2/1987, pp. 6—10.). Considerîndu-l util și pentru cititorii revistei noastre, reproducem în continuare, în versiune românească, acest articol din care rezultă atît acuitatea problemei, cît și speranța în restituirea unanimității privind data sărbătoririi Paștilor.

„O problemă dureroasă. Paștile constituie sărbătoarea creștină prin excelență, „solemnitatea solemnităților”. În esență, toate Bisericile celebrează în această zi Evenimentul lui Hristos prin excelență: biruința Lui asupra morții, Învierea Sa. Este Evenimentul ce rezumă și împlinește întregul plan dumnezeiesc de mîntuire a omenirii, singurul Eveniment al istoriei care nu trece (el a învins de asemenea „trecutul”, moartea timpului): Paștile constituie Ziua Domnului, ce „nu cunoaște seara”, ci umple cu lumina și viața ei întregul an liturgic și conferă unitate Tainelor Domnului.

„Ori, astăzi, traversînd lumea — cu excepția coincidenței, ca în acest an (1987 — n.n.) — Bisericile creștine nu sărbătoresc Paștile în aceeași zi. Pe de o parte, Biserica Romano-Catolică, Bisericile Reformei și Biserica Ortodoxă Armeană urmează calendarul zis „gregorian”, pe de altă Bisericile Ortodoxe, așa cele calcedoniene (de tradiție bizantină) ca și cele necalcedoniene (de tradiție siriacă și coptă), urmează calendarul zis „iulian”. Între cele două date, distanța este — după ani — fie de o săptămînă, fie uneori de cinci.

„Această lipsă de unanimitate este pe drept cuvînt dureroasă. În primul rînd, ea este contradictorie Evenimentului sărbătorit. Prin Învierea Sa, Iisus Hristos a smuls întreaga natură omenească — pe care și-a însușit-o prin întrupare — din sclavia nemiloasă a morții în care a tîrît-o păcatul; de acum înainte în El, natura omenească este reorientată spre Viață și își regăsește unitatea. Ori, iată că cei ce cred în El și a căror credință este pe bună dreptate întemeiată pe Învierea Sa, se află divizați chiar în această zi în care sărbătoresc Evenimentul unității regăsite!

„Un alt scandal este sesizabil peste tot în Orientul Apropiat, într-un context musulman și mozaic: în timp ce creștinii sînt în esență „martorii” lui Iisus Hristos Cel înviat, divizarea lor asupra acestei realități atît de clare, așa cum sînt sărbă-

torile pascale, este de fapt o contramărturie, iar ei se transformă într-un obiect de batjocură în aceste ocazii...

„În sfârșit, pe cele cinci continente pe care este răspândită diaspora Bisericii Ortodoxe, credincioșii ce urmează calendarul „iulian” sînt minoritari, în timp ce calendarul civil este „gregorian”. Se poate ghici starea stingheră, de jenă, a familiilor și clericilor, pentru motive de ordin practic. În orice caz, pentru inimile creștine, această lipsă de armonie aruncă un văl de tristețe asupra Zilei în care strălucește „Bucuria Veșnică”.

„De ce s-a ajuns aici și cum să se găsească o soluție?”

„*Unanimitate tradițională asupra principiului.* Paștile mozaice se sărbătoresc la 14 nisan (cf. Ieșirea 12). Iisus Hristos Cel Răstignit este adevăratul Miel pascal. Indiferent de disputele exegetilor asupra zilei exacte a Cinei celei de Taină și a Răstignirii, cei patru Evangheliști sînt unanimi: Domnul se descoperă Înviat „în ziua cea dintîi a săptămîinii”. Această zi „a întîia”, următoarea sabatului, devine pentru ucenici „Ziua Domnului”, ziua veșnică (simbolul celei de a opta zi). Este, deci, duminica, zi în care în fiecare săptămîină și în fiecare an, Biserica primară prăznuia Paștile lui Iisus Hristos.

„Între timp, anumite Biserici — cele ale provinciei Asia, grupate în jurul Efesului — s-au prevalat de o anume tradiție ioaneică, prin intermediul Sfîntului Policarp, sărbătorind Paștile creștine în 14 nisan. Eforturile de conciliere, făcute pe durata secolului II, au fost zadarnice. Cu excepția celor din Asia, celelalte Biserici, grupate în jurul Alexandriei și Romei, sărbătoreau Paștile în duminica ce urma zilei de 14 nisan.

„Sinodul I ecumenic ținut la Niceea în anul 325, a restabilit unanimitatea. Deși în canoanele Sinodului nu există nici o hotărîre scrisă asupra acestui subiect, este sigur că rezolvarea „problemei” (sau a disputei) pascale a constituit una dintre preocupările celor 318 părinți ai Niceei; documentele contemporane Sinodului și imediat posterioare lui sînt numeroase cu privire la acest subiect. Principiul ce stă la baza stabilirii datei Paștilor este de atunci următorul: duminica de după lună plină (ziua de 14 a lunii lunare de nisan), ce urmează echinocțiului de primăvară (21 martie, după calendarul solar).

„Pentru a înțelege mai bine situația noastră actuală, trebuie însă să se rețină că această hotărîre unanimă a părinților de la Niceea a înfrînt rezistențe în mediul celor din Asia și a altor „iudaizanți”, ale căror ecouri puteau fi întîlnite pe întreaga durată a secolului IV. Istoricii și clericii, în special Sf. Ioan Gură de Aur, vorbesc cu tristețe și amărăciune: problema în cauză nu este o chestiune de dată, ci o problemă de comuniune în iubire (koinonia): „o singură inimă, un singur suflet” (cf. Faptele Apostolilor 4, 32) în celebrarea Evenimentului care a făcut să izvorască, o dată pentru totdeauna, această comuniune între membrii Trupului Tainic al lui Isus Hristos.

„Urmările” disputei pascale dispăreau cu începere din secolul V. De atunci într-o unanimitate incontestabilă, toate Bisericile — deși se mai excomunicau pentru un motiv sau altul — au sărbătorit Paștile după triplul principiu al Nicei: duminica, după prima lună plină, ce urmează echinocțiului de primăvară. Dar calculele calendarelor lunar și solar, aflate în uz în secolul IV, sînt oare exacte din punct de vedere științific?

„*Divergențe astronomice.* Unanimitatea obținută la Sinodul de la Niceea se baza pe momentul istoric al morții și Învierii lui Hristos (luna plină a primăverii) și pe sensul sacramental al „Zilei Domnului” (duminica, întîia zi a săptămîinii). Dar părinții Sinodului au lăsat savanților grija de a stabili calendarul previzibil pentru deceniile viitorului, conform calculelor astronomice. O echipă de astronomi a stabilit atunci ceea ce s-a numit „pascalia”, sau tabelele cu datele Paștilor, conform calendarului aflat în uz. Ori, în secolul IV, calendarul aflat în uz în Imperiul roman era cel pe care Iuliu Caesar a făcut să fie adoptat (de unde și numele său de calendar iulian) în anul 44 î.d.Hr. cu puțină vreme înainte de moartea sa. El se baza pe concluziile astronomului atenian Meton (secolul V î.d.Hr.).

„În secolul XVI, în Occident, progresele astronomiei (Copernic, Galilei), au făcut evidentă necesitatea de „a muta pendulele la ceas”. Realitatea este că în fiecare secol, calendarul iulian întârziea cu cîte aproximativ o zi, față de mișcarea de revoluție astrală, de așa natură încît echinocțiul de primăvară (21 martie) cade astăzi în 3 aprilie pentru Bisericele Ortodoxe. Pe de altă parte, ciclul lui Meton a fost stabilit pe anume inexactități care au antrenat o altă întârziere de cinci zile. În octombrie 1582, calendarul nou intra în vigoare. Comisia de astronomi însărcinată cu studierea lui, a fost constituită de papa Grigore XIII, de unde și indicativul de „gregorian”, atașat noului calendar.

„Prin urmare, începînd cu Paștile anului 1583, Bisericele creștine urmează două pascalli divergente, nu pentru motive de principiu (cel al Niceii este prezent în ambele pascalli), ci pentru motive pur științifice. Spre a înțelege mai bine târăgănelile actuale în a regăsi unanimitatea, mai trebuie să se rețină că adoptarea calendarului „gregorian” s-a făcut progresiv și în Occident și numai la sfîrșitul secolului XVII, toate Bisericele Occidentului — Romano-catolică, Anglicană și cele protestante — și-au unificat practic data celebrării pascale. Biserica armean-ortodoxă a adoptat calendarul gregorian în cursul secolului XX, ținînd seama mai ales de diaspora sa existentă în întreaga lume, ca și din rațiuni științifice și ecumeniste.

„Căile soluționării. În mod firesc, progresul Mișcării ecumenice nu poate să nu repună tuturor Bisericilor și problema pascală”. Deja papii Leon XIII și Pius XI — prevăzători în a pune în circulație calendarul gregorian (amenințat cu retragerea după 1582) — au refuzat orice inițiativă unilaterală, simțind că numai un sinod ecumenic ar putea realiza unanimitatea. De aceea, Conciliul II Vatican, în finalul „Constituției asupra liturghiei”, s-a limitat la o declarație în care Biserica Romano-Catolică afirmă că este pregătită pentru orice revizuire a calendarului pascal, dar „cu asentimentul Bisericilor care nu se află în comuniune cu ea”.

„Între anii 1966—1968, în cadrul contactelor dintre scaunele de la Roma și Constantinopole s-a pus în mod explicit problema unificării datei Paștilor. Un dosar întocmit de prof. Vittorio Peri a fost supus spre studiu Patriarhiei Ecumenice, care a desemnat pentru aceasta o comisie „ad hoc”. În același timp, Bisericele necalcedoniene, grație Comitetului lor permanent, s-au preocupat și ele de această problemă: a rezultat o stare de minuțioasă analiză și de propuneri practice, ieșite din pana teologului Paul Verghese.

„Cum nimic nu părea totuși să se cîntească din loc, papa Paul VI a lansat ipoteza unei date pascale fixe: spre exemplu duminica ce urmează celei de a doua sîmbete din aprilie (deci după echinocțiul calendarului iulian), dar s-au exprimat rezerve din diferite părți și mai ales că această soluție părea să nu fie conformă celor trei puncte ale Niceii, iar ipoteza s-a oprit aici. În realitate, ambele calendare — iulian și gregorian — nu mai sînt fidele scrisorii Sinodului I ecumenic, afară de faptul că sînt rămase în urmă față, de realitatea științifică. Ori, spiritul hotărîrii niceene, indiferent de calendar (se uită mereu emisfera sudică) este ca toți creștinii să sărbătorească Paștile în aceeași zi.

„În noiembrie 1976, cea dintîi Conferință pan-ortodoxă presinodală, întrunită la Chambésy, a hotărît să se convoace un colocviu interortodox asupra sărbătoririi comune a Paștilor de către toți creștinii. Colocviul a avut loc în iunie 1977. A fost un colocviu interortodox, după ce în martie 1970, o altă consultație a avut loc tot la Chambésy, sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, asupra aceluiași subiect, dar cu reprezentanți ai tuturor Bisericilor, inclusiv ai celei Romano-Catolice. La sfîrșitul colocviului din 1977, o comisie de experți s-a apucat de lucru, iar în septembrie 1982 ea și-a prezentat rezultatele lucrărilor la cea de a II-a Conferință panortodoxă presinodală. Comisia a formulat un proiect cuprinzînd trei aspecte: 1. păstrarea celor trei puncte ale acordului de la Niceea (duminica de după prima lună plină ce urmează echinocțiului de primăvară); 2. cele două calendare, iulian și gregorian, ambele întârziate comparativ cu datele astronomice, au fost „aduse la zi”; alcătuirea unei noi table pascale, stabilită pînă în anul 2500, pe baza meridianului Ierusalimului. Divergențele astronomice au fost depășite, dar nu și considerentele umane și pastorale.

„De aceea, cea de a II-a Conferință panortodoxă presinodală — recunoscând exactitatea științifică a proiectului experților, fidelitatea față de principiile Niceii și capacitatea lui de a obține unanimitatea Bisericii — s-a văzut pusă, totuși, cu regret, în fața obligației de a nu-l aproba, pentru moment. De ce? Deoarece, dacă ierarhiile ortodoxe l-ar fi aprobat, ar fi rezultat schisme în interiorul propriilor lor Biserici. Faptul s-a produs și în anii '20, când Biserica Greciei a adoptat calendarul gregorian, în ceea ce privește sărbătorirea Crăciunului (și a Bunei Vestiri). Apoi, nu se poate uita încă nici schisma „raskolnicilor” din Rusia secolului XVII, apărută din rațiuni analoge de reformă liturgică. Mai recent, se știe ce a determinat și „reînnoirea liturgică postconciliară”, în anume Biserici romano-catolice: un fel de imitație de schisme.

„Într-un cuvânt, primejdia constă în următoarea situație: dacă ierarhiile ortodoxe acceptă să sărbătorească Paștile în aceeași dată cu ceilalți creștini și respectiv dacă în general s-ar pune problema părăsirii calendarului iulian, atunci anume părți ale poporului dreptmăritor vor crede că Ortodoxia a fost trădată și se vor separa de păstorii lor. În consecință, orice schimbare a fost aminată pentru „un timp mai favorabil” și — conform concluziei celei de a II-a Conferințe panortodoxe presinodale — „se consideră ca fiind absolut indispensabilă informarea cât mai sistematică posibil a enoriașilor din sinul fiecărei Biserici Ortodoxe locale”.

„Chestiunea pascală nu mai este astăzi nici problemă teologică și nici una științifică. Ea este în primul rând o problemă pastorală în cadrul fiecărei Biserici și o evidențiază și pe cea a dragostei dintre Biserici. La sfârșitul celei de a II-a Conferințe panortodoxe presinodale, însuși mitropolitul Meliton al Calcedonului a cerut iertare credincioșilor săi, zicând: „Noi v-am botezat... dar ca urmare nu v-am hrănit cu catehizarea creștină”. În ceea ce privește raporturile dintre Biserici, „dragostea iartă totul, crede totul, nădăjduiește totul” (I Corinteni 13, 7). „De aceea, fraților, când vă adunați ca să mincați, așteptați-vă unii pe alții” (I Corinteni 11, 33)”.

Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI

MARIA MAGDALENA

de : preot EMANUEL COPĂCIANU

NOTA REDACȚIEI :

Părintele Emanuel Copăcianu, căruia Editura Mitropolia Banatului i-a publicat în anul 1977 un mult apreciat volum despre *„Viața și învățătura Mintuitorului Iisus Hristos”*, oferă acum o viață a *Mariei Magdalena*. Intemeiată pe datele Sfintei Scripturi, completate cu informații desprinse din istoria anilor când a trăit Domnul nostru Iisus Hristos, această „viață” a Mariei din Magdala povestește într-un mod atrăgător momente și întâmplări legate de timpurile atât de scumpe oricărui creștin. Considerăm paginile ce le vom rezerva în mai multe numere consecutive Mariei Magdalena drept o lectură ziditoare de suflet, întocmai tuturor „vieților sfinților”, gen de scrieri mult apreciat de credincioșii Bisericii noastre.

PARTEA I-a

1

Ca mai toate orașele lumii vechi, Capernaumul este o așezare ca oricare alta ; era, adică, un oraș bogat în praf și sărac în poezie și taine. Avea o înfățișare mohorâtă și asta, percă-i da și mai mult aspect de sărăcie și molimă. Puținii locuitori, iudei și străini, pentru pricini ușor de bănuir, continuau să se pîndească în același vicleșug și ură de totdeauna, în tot ce făceau unii ca și în tot ce spuneau ceilalți. Așezat pe malul Tiberiadei, orașul avea înfățișarea unui punct în jurul căruia pluteau preocupări mărunte, dar meschine, pricină serioasă ca romanii, stăpînitori de acum, să-și bage de multe ori nasul în treburile lor.

Ostașii garnizoanei din strălucitorul oraș iudaic cu nume roman, Tiberiada, coborau din cînd în cînd pentru a potoli cîte o răscoală de care, se înțelege, vinovați nu erau decît iudeii. Cînd se întîmpla așa ceva, legionarii împăratului Tiberiu nu aveau altceva de făcut decît să-i cumîntească așa cum știau ei, adică trecîndu-i prin foc și sabie. Firește, răsculații se potoleau, cel puțin pentru o vreme, și asupritorii îi sileau să jure credință și supunere și ei făceau asta cu multă bunăvoință, știînd bine că n-o nă se țînă de jurămint. Cei care nu înțelegeau să se supună, erau duși cu forța în galelele romane, trebuînd să muncească pentru o țară străină pe care o urau cam tot atît cît îi urau și pe ei romanii.

Cu toate acestea, Iisus Hristos a făcut din Capernaum un loc de refugiu care îi era îndeașuns de drag, pentru care pricină unul din prietenii Săi, cînd avea să vorbească despre această așezare, o numește „orașul Său”. Firește, amănuntul acesta nu-l știau prea mulți, dar ucenicii Săi și cîțiva apropiați luaseră prea bine seama și la o întîmplare ca asta.

În ziua aceea de aprilie blînd, soarele parcă ardea mai tare ca de obicei în orașul situat pe țărmul Tiberiadei în care, de obicei, nu se întîmpla nimic deosebit.

Pe drumul ars de soare, străjuit de o vegetație bogată, Iisus, însoțit de ucenici și prieteni, pășea încet, vorbind despre niște taine pe care aceștia nu le înțelegeau prea bine. Unul din oamenii lui Ioan Botezătorul tocmai întrebasese ceva despre postul pe care-l ceruse proorocul deșertului și Iisus căuta să le arate ce a vrut să însemne acestea, când un străin îl întâmpină și prins de o ciudată deznădejde rosti cu multă tristețe :

— Învățătorule, fiica mea moare ; vino, deci de-Ți pune mîna pe ea și va trăi...

Străinul nu era numai un om de vază, ci și unul de ispravă. Se numea Iair și el era unul din fruntașii de seamă ai sinagogii din Capernaum. Cuprins de deznădejdea morții fiicei sale, auzind că Iisus se găsea încă în orașul Său, Iair aleargă într-un suflet înaintea Sa, împărtășindu-l disperarea. Firește, tristețea acestuia îl impresionează pe Iisus, pricină pentru care porni tăcut spre casa dregătorului. Nu era numai El și ucenicii, ci și acei ascultători care îl urmau cuprinși de o admirație mută și de dragoste nemărturisită, dornici să-L audă vorbind despre o împărăție a cerurilor, despre care nu prea înțelegeau cine știe ce. Dar erau și din aceia care veniseră să vadă cum arăta acest Om care tămăduise atîția bolnavi și care, pe deasupra se mai numea și Fiul lui Dumnezeu.

— Ce fel de Dumnezeu e acesta, cînd, iată-L întru toate este asemenea nouă, ziceau unii.

— Ba, să veniți și să-L vedeți mîncînd și stînd laolaltă cu vameșii și cu păcătoșii, adăugau alții.

Dar mai erau și alții care credeau altfel și aceștia îl ascultau parcă prinși de o nevăzută vrajă, mirîndu-se și admirîndu-L, „căci El învîța ca unul care are putere, iar nu ca fariseii și cărturarii”, spune unul din ascultătorii Săi, scriind cea dintîi viață a lui Iisus.

Iisus pășea încet între Iair și Ioan, ucenicul iubit, care era cel mai tînăr ucenic între cei doisprezece. În spatele lor veneau oameni de toate vîrstele, de toate stările și din toate semințiile, îmbulzindu-se și unii și alții. Unii voiau să-L vadă. Alții căutau să-și atingă măcar o mîină de poala hainelor Sale, de unde se vede că fariseii aveau dreptate să spună despre El niște vorbe ca acestea :

— Mare sminteală și mare nebulie a adus în norod omul ăsta. Oare, cît va trebui să îndurăm atîta rușine din pricina Lui ?

O femeie între două vîrste se strecoară cu multă greutate printre bărbați și copii. Îmbrăcată într-o mantie lungă de purpură și acoperindu-și fața cu un șal bogat, ținea cu tot dinadinsul să-și ascundă gîndul și fapta, dar și rangul, căci nu era o femeie de rînd. Femeia era bolnavă : suferea de scurgerea singelui. Și nu pătîmise puțin din pricina asta, căci „multe îndurase în cei doisprezece ani de boală, căutîndu-se cu mulți doctori și cheltuise tot ce avuse, dar nimic nu folosise”, spune istoricul și evanghelistul Matei.

Cineva, o rudă îndepărtată, îi vorbise despre un mare Prooroc care avea puterea să vindecă tot felul de bolnavi. Omul îi vorbise despre tămăduirea unui slăbănog pe care-l cunoștea ea însăși. E drept, ea încă nu-l văzuse pe acest slăbănog ; dar omul era în stare să jure de cinci ori pe zi că așa este, dacă ea s-ar fi îndoit de vorbele lui. Dar nu se îndoaia, căci mai auzise și de vindecarea unui surd și a unui orb. Cel care săvîrșise minuni ca acestea se numea Hristos și mulți spuneau că El va mîntui pe Israel. Acum nu se mai îndoaia și de aceea își spunea adesea :

— Numai El ar putea fi acel Mesia despre care au vorbit proorocii noștri.

Încredințată că El era Cel așteptat și știind acum cită suferință alungase din trupurile atîtor cunoscuți și necunoscuți bolnavi, femeia, întărită de o credință nouă, își spusese : „Mă voi vindeca, numai de aș putea să mă ating de hainele Lui”.

De aceea căutase să facă lucrul acesta, dar cu grijă, căci nu voia să i se ia seama. Și martorul acestei întîmplări ne spune cum „ea se atînse de veșmintele lui și cum îndată i-a secat scurgerea singelui și cum a simțit îndată că s-a vindecat. Apoi, încercă să se facă nevăzută și necunoscută, dîndu-se în lături și ascunzîndu-și chipul sub faldurile bogate ale șalului. Firește, Iisus știa și înțelese toate acestea, căci, întorcîndu-se către cei din jurul Său, rosti cu glas domol :

— Cine s-a atins de haina Mea ?

Unul din ucenici răspunse parcă a dojană :

— Nimeni, Doamne, poporul Te îmbulzește.

Privind în jurul Său, Iisus părea totuși să-l caute pe cel ce se atinsese de hainele Sale. Privirea Sa se opri asupra femeii, ca și cum ar fi vrut să-i spună: nu e așa că te-ai tămăduit? Mărturisește, mai suferi?

Femeia, puțin înspăimântată, privea tăcută, neștiind ce să facă, în vreme ce Iisus continua s-o privească cu omenească duioșie, ca și cum ar fi voit s-o facă să înțeleagă că nu avea de ce să se teamă. Femeia înțelesese cu ce greșise și acum nu mai îndrăznea să se apropie. Ar fi putut cere tămăduirea aceasta, dar îi fusese rușine să facă asta de față cu ceilalți. Îi era rușine, dar îi era și teamă, știind că poporul ar fi alungat-o din pricina necurăției, legea oprind-o de la asemenea atingeri. Ea știa prea bine toate acestea și cumpănindu-și greșeala ce făcuse, prinsă de teamă și rușine căzu la picioarele lui Iisus, rostind moale:

— Milostivește-Te, Doamne și nu mă osîndi...

Iisus ascultă tăcut ceea ce El singur știa; mărturisirea femeii nu era pentru El, ci pentru ceilalți, ea dovedind nu numai dărnicia lui Dumnezeu, ci și puterea credinței omenești. Sfirșind ea, Iisus rosti:

— Femeie, credința ta te-a mîntuit; mergi în pace.

Aceasta răsuflă ușurată și ridicîndu-se privi cu inimă caldă și recunoștință spre binefăcătorul ei, neștiind ce ar fi trebuit să facă. Știa în schimb, că întîmplarea asta din ziua aceea de aprilie blînd nu va mai fi uitată niciodată și că-și va aminti de ea cu nesfîrșită recunoștință. De aceea, cînd El nu va mai fi printre oameni, va pune pe unul din sculptorii vremii care vor dăltui din piatră două statui: Iisus și ea, femeia al cărei nume era Veronica. Despre acest amănunt, trei veacuri mai tîrziu, doi croniciari, — Eusebiu din Cezaria și Sozomen — aveau să facă o însemnare ca aceasta: "...Și pentru că am avut prilejul să scriu de această cetate, cred că nu trebuie uitat un lucru foarte însemnat ce încă dăinuie acolo. Femeia pe care a tămăduit-o Hristos Mîntuitorul de curgerea singelui e Veronica. Se vede încă acolo casa sa și în fața casei un monument ca un act de recunoștință în amintirea vindecării sale de o boală și pe acest monument de piatră sînt așezate două statui. Una este a unei femei ce se roagă în genunchi și cu mîinile întinse; cealaltă este a lui Iisus, care stă în picioare, îmbrăcat cu o haină lungă, întinzîndu-și mîna către această femeie. La picioarele Lui crește o plantă necunoscută ce se înalță pînă la gulerul hainei Lui și care vindecă tot felul de boli. Eu însumi am văzut această statuie — adăugă Eusebiu — și lucrul acesta nu trebuie să mire pe nimeni"....

Aici, tocmai în locul unde era statuia care amintea lumii de Iisus Hristos, Iulian Apostatul, necredinciosul împărat, a cerut să fie pus chipul său săpat în bronz aurit. Ostașii se grăbiră să-și împlinească porunca, mărturisește la rîndul său: Sozomen: „un foc căzu din cer și răsturnă chipul împăratului, sfărîmîndu-i capul, lovindu-l în dreptul inimii și lipindu-l de pămînt... iar chipul său se vede și acum, înegrit de acea lovitură de trăznet"....

2.

Tulburată de o ciudată tristețe amestecată cu un imens sentiment de bucurie, Veronica pășea acum, în drum spre casă, pe ulița îngustă și plină de praf, furată de o mie de gînduri. Cîțiva copii se jucau cu un măgăruș, care, docil, nu se împotriva deloc jocului lor. Văzînd-o că se apropie, unul încălecă animalul blînd. Pe cap își atîrnase o coroană de flori, stingaci împletită, dar el părea nespus de mîndru de pozoabele sale și privind-o de sus, cu zîmbet și cu glas tare zise:

— Salută-mă Veronica... nu vezi? doar trece împăratul străzii...

Era un joc obișnuit în lumea lor, dar Veronica nu prea luase seama la așa ceva de îndată ce auzise ca prin vis cuvintele micului Cezar și-și continuase drumul prinsă în lumea gîndurilor ce o stăpîneau acum.

În auz încă mai stăruiau acele cuvinte al căror înțeles nu prea-l deslușea: „Fiică, mergi în pace, credința ta te-a mîntuit". În schimb, în trup nu mai simțea nici o durere și asta nu era puțin.

— Așadar, nu mai sufăr, își zise ea, amintindu-și de privirea aceea pe care o întîlnise în ochii lui Iisus, că trebuia să-și mărturisească ei înseși că niciodată nu

a văzut asemenea privire la ceilalți oameni. Ochii Lui aveau o frumusețe cu totul aparte, iar privirea lor zămislea o duioșie neomenească și o blîndețe cu totul nepămînteană. Totuși, cîntă să găsească pricina pentru care tremurase atît de înspăimîntat atunci cînd era la picioarele Lui. Dar nu găsi nici o pricină și împăcată, prinse a-și suride cuprînsă de o ușoară bucurie. Abia atunci își dete seama că în inima ei, în trupul ei, vibra o altă viață și că viața asta i-o adusese Marele Prooroc.

Furată de asemenea gînduri și sentimente, nu luă seama că trecuse cîtiva pași de poarta casei sale, astfel că fusese nevoită să se întoarcă. Făcu lucrul acesta după ce, mai întîi, privi cîteva clipe în lungul străzii: întîlni aceiași copii care se zbenguiau cu o zburdălnicie proprie doar vîrstei lor. Le zîmbi mulțumită, pîrînd că abia acum le luase seama. Intră, închizînd ușor poarta în urma ei. Un miros de santal și migdali o întîmpină, ca și cum i-ar fi urât bun venit. Respiră adînc, vrînd să-și umple plămîinii cu mirosul lor parfumat, simțîndu-se parcă o altă femeie. Apoi, rupse o frunză de santal pe care o mîngîie dulos și strîvi o floare de rodii între dinți pe care o lăsă să-i cadă la picioare, parcă puțin absentă.

Își mai aruncă o dată privirea în grădina asta pe care o îngrijea ca pe o ființă dragă, apoi intră în casă, înfățișarea locuinței fiind de o grație cu totul aparte. Camerele însoțite de lumina zilei aveau vederea spre grădină, iar peristilul era pavat cu lespezi de marmură colorată și asta însemna un plus de gust care impresiona plăcut. Își scoase cu grabă salul și mantia de purpură, apoi coborî în agoră, unde știa că o așteaptă Ursula, bătrîna slujitoare rămasă ca o adevărată zestre de la cei ce o aduseseră pe lume. Aceasta își salută, mai întîi, stăpîna cu ceremonialul ei de totdeauna, apoi spuse:

— Astăzi avem oaspeți, stăpîna mea.

— De cine vrei să spui, Ursula?, întrebă la rîndul ei Veronica prinsă de o firească curiozitate.

Bătrîna n-a mai avut vreme să răspundă, căci de pe divanul cu scoarte bogate, o femeie — încă tînără și de o frumusețe strălucitoare — se sculă îndată și cu o veselie zgomotoasă și molipsitoare își îmbrățișă prietena.

— Maria, tu aici? Întrebă Veronica cu bucurie, dar și cu mirare.

— Asta înseamnă că Antonio nu ți-a spus nimic...

— Antonio, zici? Nu, nu mi-a spus nimic; de altfel nu l-am văzut de cîteva zile.

— ...pentru că Antonio se vede, a rămas tot omul guvernatorului, dar și același nestatornic curtezan al femeilor de la curtea imperială.

Sfîrșindu-și părerea despre frumosul tribun Antonio, Maria lăsă să se vadă și rîsul alb de mîrgăritar al dinților care contrasta puternic cu culoarea măslinei a obrazului, prinzînd a ride îndeașuna de zgomotos și parcă nepotrivit cu clipa de față. Dar Veronica era prea obișnuită cu firea ei veselă, așa că nici nu luă seama la un amănunt ca acesta. De aceea, privind-o cu aceeași căldură, o întrebă:

— De unde vii, Maria? ... pari obosită...

— Obosită? repetă ea, mirată oarecum. Nu sînt... adică s-ar putea să fiu obosită, căci doar am fost la serbarea ofițerilor...

— Vorbești de garnizoana romană, Maria?

— De ea și de ofițerii romani: sînt încîntători... ce frumos știu ei să petreacă!...

— Nu cumva te-ai îndrăgostit de vreunul, Maria?

— Nu aș avea de ce să-ți ascund adevărul... da, m-am îndrăgostit... de toți și de nici unul, căci e mai bine așa...

— Ce vrei să spui?

— Nimic alta decît că nu eu m-am îndrăgostit de ei, ci ei. Nu crezi că e mai bine așa Veronica?

— Deci, îi rămi credincioasă lui Antonio... nu e așa?

— Și lui... și fiului guvernatorului... și comandantului garnizoanei... și mai marelui vameșilor... și...

— Ajunge, Maria Magdalena, ajunge, interveni Veronica, oprind-o să mai adauge și pe frumosul acrobat de la ciroul din Tiberiada, învăluind-o cu o privire în care era și o muștrare, dar și îngăduință. Unde vrei să ajungi?

— Unde, decît acolo unde-mi place, răspunse ea privind dincolo de zare, fără să vadă ceva. Apoi, reluă, dispusă să facă o mărturisire la care nu se gîndise, dar

pe care uneori femeia o face în anumite împrejurări. Vorbea blind, liniștită, ca și cum nu ar fi fost vorba de ea :

— Vezi tu, Veronica, am impresia că fac toate astea numai pentru beția cărnii, pentru beția dragostei pe care o simt în mine cum arde ca un jăratec. Alteori cred că o fac din dorința de a trăi în luxul cu care bărbații mă răsplătesc... dar cred că o fac și dintr-o crudă și teribilă dorință de răzbunare împotriva bărbaților.

— Dar ce vină au ei, Maria? întrebă Veronica surprinsă, așezându-se alături de ea.

— Auzi vorbă : ce vină au ei ? O, draga mea, cât de puțin îi cunoști tu :

— Atît cît îi cunosc, Maria, nu am nici o pricină să mă plîng de ei, căci, la urma urmei, cu cît socotești tu că noi sîntem altfel ? Oamenii, Maria, oameni cu aceleași păcate și cu aceleași virtuți și ei și noi.

Văzînd-o că le ia apărarea, atunci chipul Mariei capătă așa, deodată, o nouă înfățișare și vocea ei, parcă puțin răgușită, avea acum nuanțe noi și necunoscute.

— Tu, Veronica, vorbești astfel pentru că nu-i cunoști nici pe ei și nici viața asta, căci dacă azi sînt așa cum sînt, toată vina este numai și numai a lor.

— Ce te face să crezi asta ?

— Toate, Veronica, toate. Ei sînt cei care au aprins dorințe în mine, ce nu se vor mai stinge decît odată cu mine. Și asta, pentru că toți au văzut în mine o carne, o fărîmă de lut din cel mai dorit de bărbați, lut menit să le astîmpere capriciul și poftele de care sînt veșnic flămînzîți. Toți nu fac decît unul și același lucru, toți îmi vorbesc de dragoste ; ca și cum în viața asta nu ar mai fi și altceva.

— Poate că lucrurile nu stau chiar așa, o întrerupse Veronica, urmărind-o cu vădită curiozitate. Poate că...

— Nu mă întrerupe, te rog, ci ascultă-mă, ceru ea, continuînd pe același ton. Vorbindu-mi toți astfel, se vede că ei au uitat că omul nu este numai lut plin de patimi și poftă și că în el mai strălucește și o fărîmă din marele Demiurg, acel „nous", acel suflet cu slăbiciunile și darurile lui și atît de sensibil în fața a tot ce este omenesc. Eu nu știu dacă acest suflet este ars, foc sau singe cum îmi spunea tatăl meu, Teofil, vrednic urmaș al sofistilor greci și nici dacă este ceva nematerial sau de origine divină, cum mă învăța buna mea mamă, Eucharis. Eu nu mă pricepeam la astfel de probleme, Verona, dar eu cred că dincolo de carnea asta, în noi mai strălucește ceva și acest ceva ne spune dacă facem un lucru bun sau rău, sau dacă sîntem fericiți sau nefericiți.

— Iată ceva ce și eu tot astfel cred, Maria și sînt încredințată că nu mă înșel.

— Ei bine, reluă ea cu aceeași însuflețire, bărbații n-au văzut așa ceva în mine, niciodată. Saa dacă au văzut, au închis ochii și nu s-au căutat decît pe ei. Nici anul n-a încercat să citească în sufletul meu, căci fiecare s-a căutat pe el și nu s-a văzut decît pe el. Ori, eu cred că sufletul omului ascunde atîtea taine în el pe care nimeni nu le poate descifra.

A prins a zîmbi atunci Veronica și iluminată de florii gînduri lăuntrice a zis :

— Eu cunosc un astfel de om, Maria.

— Vreun ghicitor în stele, vreun asirian celebru în trecere spre Roma ?

— Nu, Maria, nu. Eu cred că omul ăsta s-ar putea asemăna cu cei ce știu să ghicească în aște sau în palmă, rosti ea convinsă, neluînd seama că aceasta nu reținuse nimic din vorbele ei, căci stăpînită de propriile ei gînduri continuă :

— Da, Veronica, n-am înțîlnit pe nimeni care să poată citi în sufletul meu. Pe toți i-a interesat numai bucuria cărnii, beția dragostei de o clipă, întocmai cum pe fluturii de noapte îi atrăgea beția luminii... cu o singură deosebire, una singură...

— Care ? întrebă aceasta zîbind.

— Fluturii își ard aripile și mor...

— ...Și bărbații ?

— Hm : Cu ei nu se întîmplă nimic ; zboară mai departe. Iată de ce vreau să mă răzbun ; așeară am fost la serbarea garnizoanei...

Vorbești de garnizoana împăratului ?

— Da... a fost și mîndrul Irod Antipa cu gîscuța lui de împărăteasă.

— Se spune că e frumoasă...

— Da, așa e. Numai că pe cât este de frumoasă pe atât e de cicălitoare și ambițioasă... să vezi...

— Două lucruri rele pentru o femeie, nu?

— Da, mai ales când această femeie este și împărăteasă. Dar nu despre ea voiam să-ți vorbesc. Ascultă-mă, ceru ea, privind-și virful sandalelor pe care frumosul și risipitorul Antonio i le adusese de la Roma. Și, cu o voce catifelată, cu modulațiuni ușoare, feminine, continuă:

— Tu îți mai amintești de Stihus?

Veronica înclină ușor capul ea, semn afirmativ. Își reaminti că-l întâlnise cândva — nu știa anume când — și că era un bărbat din cei care plac la prima vedere și pe care-l poți iubi toată viața.

— Ei bine, a fost ucis aseară, spuse Maria cu o ușoară tresărire în glas.

— Stihus ucis? exclamă Veronica, surprinsă brusc.

Apoi tăcu preț de o clipă, vreme în care observă că pe chipul Mariei nu avusese loc nici o schimbare, nici o durere lăuntrică. Numai glasul parcă fusese altul: avusese o altă intonație, puțin tristă, intonație pe care, de altfel, o au toți oamenii când vorbesc despre moartea altora. Și asta, pentru că atunci se, vede că mai fiecare se gândește la propria lui moarte.

Firește, absența unei stări deosebite, a unei duioșii, chiar și circumstanțiale a Mariei, nu o mira deloc pe cealaltă. O cunoștea prea bine ca să-i ceară așa veca. Când îl părăsise pe Papia — care-i fusese bărbat după lege — n-a simțit nici o părere de rău. S-a dus după Pandera — ofițerul roman cu nume grecesc pe care-l cunoșcuse într-o împrejurare oarecare în micul ei sat în care nu se petrecea nimic de seamă. O vreme locuise la o prietenă — o femeie fără vîrstă și fără ocupație — pe o ulicioară dosnică, frecventată de unii bărbați și ocolită de femeile cinstite, din pricina unor obiceiuri aduse de la Roma.

Cum Veronica nu știa prea bine pricina pentru care Maria se despărțise de Papia, o întrebă cu firească curiozitate:

— Și de ce l-ai părăsit pe Papia?

— De ce? Mă plictisea și mă plictiseam și eu alături de el, răspunse ea cu simplitate.

— Cum adică?

— Simplu; mă ucidea cu dragostea lui, cu gelozia și cu fanatismul lui.

— Dar, după cîte știu, era un om pretuit în Magdala.

— Tocmai asta îl făcea și mai nesuferit. Își împărțea viața între sinagogă și dragostea lui sclitoare. Și, recunoaște și tu, e greu, e imposibil chiar ca o femeie să-și trăiască viața astfel. Dacă i-ai fi vorbit ceva de teatru sau de serbările de la curtea imperială, ar fi sărit în sus ca mușcat de șarpe. O dată am vrut să mă duc la băile publice. Ei bine, asta l-a scandalizat afară din cale și atunci mi-am făgăduit mie însămi că ar fi mai înțelept lucru să mă despart decît să mai rămîn alături de acest om. Și cînd te gîndești că frumoasa egipteană își spăla trupul în lapte de măgăriță și fața cu rouă îți vine să-ți lei lumea în cap, nu alta. Primea parfumuri de absint și chiparos de dincolo de Egipt și Alexandria... mie, abia de-mi îngăduia puțin santal să-mi ung părul... spuneau că legea lui Moise oprește asemenea odesertăciuni.

— Știu eu ce să zic?

— În ziua în care l-am cunoscut pe Pandera și mi-a jurat că mă va iubi toată viața, l-am părăsit pe ursuzul de Papia fără nici o părere de rău. De altfel, viața alături de el n-a fost deloc fericită, căci e greu să trăiești cu un om bătrîn și libidinos, ursuz, gelos și cicălitor, să încerci să-ți ascunzi disprețul pentru el sub tot felul de vorbe goale sau mincinoase, fătarnic și morocănos și care n-a încercat, măcar o singură dată să pătrundă în inima ta, sau să vadă dacă în tine, pe lângă lut, mai sălășluiește și un suflet. Cu totul altceva a fost Pandera; el a fost cel dintîi bărbat pe care l-am iubit. Aveam pe atunci... da, aveam douăzeci de ani; el era cu cîtiva mai în vîrstă. Era un om voinic, frumos, bun luptător și-i plăcea să petreacă zile de-a rîndul, uitîndu-și pînă și de îndatoririle lui de ostaș. Al lui spuneau că era răutăcios, aspru și ascuns, crud, vrăjmaș nealel și lacom de sînge și bani. Ba cineva îl numise în glumă Tiberiu în miniatură, o variantă a împăratului. Ți-l amintești, Veronica?

— Nu, nu cred că l-aş fi văzut vreodată, preciză aceasta privind-o lung.

— Cu mine Pandera era cheltuitor şi darnic. Cred că risipea mai mult decât avea, împlinindu-mi toate capriciile. Mă răsfăta ca pe un copil. La început îmi spunea Maria, aşa cum îmi spuneau toţi prietenii. Într-o zi mi-a spus Maria din Magdala şi numele ăsta mi-a plăcut mult, căci el îmi amintea astfel de micul oraşel al copilăriei mele. După aceea mi-a spus Maria Magdalena, căpătînd astfel un nume asemănător femeilor din înalta aristocraţie romană. Îmi cerea să-l însoţesc pretutindeni şi eu făceam asta cu plăcere. Avea o lectică personală trasă de patru cai neobişnuiţi de puternici. Cu el am fost întîia oară la un amfiteatru. Atunci am văzut luptele gladiatorilor cu fiarele deşertului. Unul a fost sfîşiat şi în faţa spectatorilor, înnebuniţi de bucurie, trecu de viu în pîntecele leopardului infometat. A fost un spectacol deosebit de frumos şi mă întrebam de ce nu am fost pînă atunci la un amfiteatru.

— Ce numeşti tu frumos, Maria? întrebă ea surprinsă şi contrariată. Un om e mîncat de viu de un leopard şi tu nu te scribeşti şi nu te îngrozeşti de aşa ceva? Nu crezi că şi el e un om ca oricare altul?

— O fi, dar omul într-o arenă devine altceva, Veronica, altceva. Orice s-ar zice, romanii ăştia ştiu să petreacă, deşi Papia nici nu vrea să audă de ei. Îi numea barbari şi păgîni, dar cred că e ceva care nu mă interesează. Ceea ce mi-a plăcut în seara aceea, a fost o scenă unică, care ne-a încîntat pe toţi şi pe care o ţii minte toată viaţa.

— Despre ce vrei să vorbeşti Maria? întrebă ea prinsă cu totul în mreaja vorbelor ei şi a unor întîmplări ce deveneau tot mai interesante. Aceasta îşi potrivea mai întîi, o suviţă rebelă, apoi continuă pe acelaşi ton:

— E vorba de jocul unei dansatoare venită tocmai din îndepărtata Romă. Tu ştii bine cît de mult iubesc romanii ăştia serbările, petrecerile. Dacă au plîne — şi asta au, nu se pot plînge — şi distracţii, nu le mai trebuie nimic. Iată cum au ajuns lei şi leopardii lor la noi, deşi neamul nostru nu prea se împacă cu asemenea jocuri, căci de cele mai multe ori nu omul cîştigă, ci animalul. Dar aplauzele cele mai bogate nu gladiatorii le-au cîştigat, ci tinăra dansatoare care a născocit un dans cu totul nou şi necunoscut nouă, iudeilor. Cînd a apărut în arenă, tribunele parcă au amuţit, căci nicîcînd nu s-a văzut o fată mai frumoasă ca ea. Singura ei îmbrăcăminte era un văl străveziu, încît aş putea spune mai curînd că era goală.

Oprindu-se în mijlocul arenei, pînza căzu cu foşnet uşor, rămînînd aşa cum venise pe lume în faţa spectatorilor care o priveau surprinşi cu totul, într-o tăcere tainică; nicîcînd nu s-a văzut aşa ceva la noi. Preţ de cîteva clipe, ea privi spre tribunele noastre, ca şi cum ar fi căutat ceva şi eu observai atunci că membrele trupului ei erau deosebit de frumoase. Seara, împinsă de slăbiciune şi curiozitate, mi-am cercetat eu însămi liniile trupului şi am văzut că nu arăt rău. Pandera căutase chiar să mă încredinţeze că trupul meu este cu mult mai de preţ şi mai desăvîrşit ca al dansatoarei.

— Slăbiciuni omeneşti, Maria, sublinie Veronica, întrerupînd-o şi zîmbindu-i cu înţelegere.

— Se poate... apoi, dansatoarea, cu o mişcare plină de graţie, se culcă pe nisipul roşcat al arenei. Nimeni nu ştia ce avea de gînd să facă şi cum se va sfîrşi jocul acesta. Un sclav se apropie cu paşi mici de dans, neauziţi. Ea schiţă un gest cu mîinile şi sclavul dispăru, spre a se întoarce cu două gîste albe pe care le lăsă la picioarele ei. Apoi, începu să presare grăunţe de orz într-un anumit loc al trupului gol. Iar gîstelor începură să ciugulească bob cu bob, orzul căzut acolo unde se face diferenţa dintre bărbat şi femeie. Sfîrşindu-se mina de grăunţe, dansatoarea se dezlănţui unui joc prinsă de o patimă necunoscută nouă. Scena cu vădite nuanţe mitologice, se înţelege, plăcuse acestui public care nu se mai sătura privind-o.

— Îmi dau seama ce a fost, Maria, sublinie aceasta cu voce ştearsă.

— Multă vreme, după aceea, oraşul nu vorbea decât despre dansatoare şi gîstelor ei. Irod Antipa însuşi o pofti la palatul său, cu toată împotrivirea romancei sale. Se zice că dansatoarea, îmbrăcată în haine de soldat, l-ar fi însoţit pe Irod într-o călătorie dincolo de Tiberiada şi eu, una, cred că aşa ceva a fost cu putinţă, căci s-o fi săturat bietul om de cicăleala împărătesei.

— Slăbiciuni omenești, Maria, slăbiciuni, fie că sîntem oameni de rînd, fie că stăm pe tronurile acestei lumi, socoti Veronica cu o nouă îngăduință. Dar să nu uităm, Maria, ce s-a întîmplat cu Stihus? întrebă ea, întorcîndu-și gîndul de pe drumul spre care aceasta alunecase fără să știe cum.

— A da, făcu aceasta... Stihus, bietul Stihus. Era un băiat bun. Păcat, rosti ea prinsă, abia acum, de o fărîmă de părere de rău. Știu numai că Pandera aflînd de dragostea lui pentru mine, i-a căutat pricină de ceartă și că l-a ucis într-o seară, într-o împrejurare de care nu știu nimic și în care nu am nici un amestec.

— Patima geloziei?

— A geloziei sau a dragostei, nu știu. Cu bărbații n-o scoți niciodată la capăt, căci nu-i înțeleg pentru care pricină îmi țin calea sau mă poftesc în casele lor, spunîndu-mi vorbe frumoase și făcîndu-mi daruri de preț sau oferîndu-mi veșminte rare...

Și tot așa, continuară să vorbească de o întîmplare sau alta, neluînd seama de seara coborînd grăbită și învăluind casa ușor într-o umbră prin care mirosul de migdali și santal pătrundea așa de proaspăt prin fereastra larg deschisă. Maria, prinsă de o ușoară senzație de oboseală, se sculă de pe divanul cu scoarțe bogate și sprijinindu-și coatele de tocul ferestrei, respiră adînc aerul răcoros al serii. Veronica veni alături de ea și petrecîndu-și mîna pe umerii ei, părul, ușor atins lăsă mireasma plăcută a unui parfum pe care nu-l mai întîlnise la ea. Apoi răsfirîndu-i părul bogat și negru ca noaptea, întrebă surzînd ușor:

— Antonio?

— Nu...

— Celestin de la băile publice?

— Nici el...

— E un parfum nou, Maria, nu e așa?

— Da... Marcellinus...

— Marcellinus? zise Veronica, repetîndu-i numele cu aceeași intonație cu care cealaltă îl rostise. Cine este?

— Un copil; sau aproape un copil, dacă vrei, dar un copil tare îndrăgostit; un dansator de la cirul Bazianos.

— Maria, Maria, îngînă aceasta cu dulce dojană, dar parcă și cu părere de rău. Și, oftînd ușor se lăsă în voia tăcerii privind cerul pe care o spuză de stele se nășteau în înălțimile de azur ale firmamentului. Găsea sau numai i se părea, că e o seară așa de frumoasă cum nu-și amintea să fi văzut de mult.

Rînd pe rînd tristă, tăcută și visătoare, Veronica era o fire poetică și gingașă, gata să se inflăcăreze sau să plîngă pentru acele lucruri care îi aduceau o bucurie sau o durere. Imaginația ei bogată crea și amplifică stări de lucruri peste care și în care ea aducea cîte o pîrticică din sufletul ei cu tot ce este suferință și slăbiciune omenească. O ascultase pe Maria vorbindu-i de dragostele ei, dar dacă aceasta ar fi întrebat-o acum ceva, n-ar fi putut spune precis că au vorbit de asta sau de altceva. Pricina nu era nici Maria și nici seara asta atît de frumoasă, ci întîmplarea de care se lega tămăduirea, făcînd-o să-și simtă sufletul cuprins de o negrăită bucurie. Cîtă vreme vorbise Maria, făcuse eforturi uriașe să aștepte mărturisirea ei, ca acum să-și poată mărturisi tainica bucurie. Apropiîndu-se de ea, simți nevoia să-și lipească obrazul de părul ei bogat și negru ca noaptea și făcu asta cu o nespusă duioșie. Apoi, lăsîndu-și mîna ușor în palma ei caldă, moale și catifelată zise:

— Maria, tu nu știi ceva...

— Ce vrei să spui, Veronica? întrebă ea surprinsă. Ți s-a întîmplat vreo nenorocire?

— O nenorocire? repetă ea cuvîntul. Nu, Maria, nu. Din contră, s-a întîmplat o mare bucurie. Da, da, o mare bucurie... Nu mai sufăr, Maria... asta s-a întîmplat... nu mai sufăr... știi tu ce înseamnă asta?

Magdalena privi lung spre ea, cu o vădită bucurie în ochi. Știa cît suferise din pricina aceea, cît pătîmise și cît umblase după leacuri. Ar fi fost în stare să meargă pînă la Atena sau Roma, dacă i s-ar fi spus că acolo era leacul de care are nevoie. Dar, iată, nu găsise nimic și nu se alesese cu nimic din toate încercările pe care le cunoscuse de doisprezece ani.

- Și când s-a întâmplat asta, Veronica ?
- Astăzi, Maria ...
- Astăzi ? ... de necrezut. Cum ? hai, povestește-mi cum a fost ...
- Da, astăzi ... El a făcut minunea asta. L-am văzut și eu, rosti ea cu glas scăzut, în care era parcă un sentiment de duioasă recunoștință.
- El ? repetă Maria, El, proorocul acela din Nazaret ?
- Da, El, Marele Prooroc pe care-l așteaptă tot neamul nostru.
- Ciudat, Veronica, și la Tiberiada se vorbea despre El. Auzeam că ar fi potoolit o furtună pe mare și că a salvat de la moarte niște bieți pescari de-ai noștri.
- Așadar, toată lumea a auzit de întimplarea asta. E firesc, Maria, căci doar se zice că nimeni nu-și amintește să mai fi văzut așa furtună pe marea noastră.
- Eu găsesc că nu e nimic extraordinar în întimplarea asta. Dacă El, într-adevăr este Mesia, n-ar trebui să ne mirăm. Cred că bătrînul Charon pe Stixul lui tot așa ar putea face la nevoie : cu cîțiva sicli ar fi în stare să potolească mînia lui Neptun.
- Maria, eu cred că El nu e un om.
- Atunci, dacă nu e un om, ce ar putea fi ?
- Ar putea fi ceea ce El singur spune despre El însuși, numindu-se Fiul lui Dumnezeu.
- Fă-mă să înțeleg, cum vine asta ?
- Maria, eu nu știu cum arată nici Dumnezeu și nici Fiul său, dar am convins-gerea că El nu este numai om. Și chiar dacă ar fi numai om, e greu să-i cauți asemănarea printre oameni. Eu L-am văzut și-mi dau seama de asta. Îl știi pe Casius ?
- Casius ? repetă aceasta, încercînd să-și reamintească chipul unui bărbat care purta acest nume, dar negăsînd, înclină capul în semn că nu. Atunci Veronica adaugă :
- Casius, orbul de pe ulița noastră ; adică a fost odată orb, acum nu mai este.
- Cum, a murit ?
- Nu, Maria, n-a murit ; l-a tîmăduit acest Prooroc. Casius auzise că Nazari-neanul mai tîmăduise și pe alții. L-a căutat pe Andrei pescarul și el, înduioșat de nenorocirea lui Casius, l-a dus și l-a arătat Nazarineanului ; acum orbul vede și vorbește despre aceasta oriunde și oricui. Dacă tu vrei, trimit pe Ursula după el.
- La ce bun, Veronica ? Știu bine că este așa cum spui, întări aceasta spusele ei.
- De altfel, eu însămi am stat de vorbă cu el ca să aflu cum și ce a fost și cum și-a căpătat vederea. Poate că, într-un fel, și întimplarea cu Casius m-a îndemnat să-L caut pe Nazarinean, nădăjduind că m-ar putea ajuta să scap de necazul meu. Și uite, astăzi L-am întîlnit.
- Unde ?
- Se ducea în partea cealaltă a Capernaumului. În chemase acolo lair, mai mare sinagogii.
- Are și el vreun necaz ?
- Nu știu ... pare-mi-se că are pe cineva bolnav. M-am strecurat cum am putut printre mulțimea aceea de oameni care-L urma, vrînd să fiu cît mai aproape de El. Am izbutit și la o învălmășeală m-am atins de hainele Lui. Atunci s-a întîmplat minunea cea mare : m-am simțit sănătoasă. Nu mai sufeream. Dar El a știut asta, a simțit chiar și a fost nevoie ca eu să mărturisesc singură fapta mea. Eu am furat asta, Maria, nu l-am cerut-o, căci îmi era rușine.
- Și te-a muștrat în fața lumii ?
- Deloc, Maria. Nu mi-a zis nimic, dar eu tremuram toată de rușine și de spaimă. Cînd mi-am ridicat ochii spre El, am întîlnit o privire pe care nu cred s-o mai fi întîlnit cîndva printre oameni. Era o privire care chema și muștra în același timp, care ierta și totodată citea în sufletul tău. Făcînd un semn cu mîna, mi-a spus aceste cuvinte pe care nu le voi uita nicînd :
- Flică, credința ta te-a mîntuit ; mergi în pace.
- Oh ! Veronica, ce veste neașteptată îmi spui tu ... ei bine, știi tu cît mă bucură întimplarea asta ?

— Știi, știu, Maria răspunse ea cu voce caldă, parcă șoptită. Iată ceva ce nu se uită, căci din clipa aceea a încetat orice urmă de suferință în trupul meu. Îți dai tu seama ce înseamnă a fi iarăși om după o suferință de doisprezece ani, să nu te mai doară nimic? Dacă nu mi-ar fi vorbit despre acest Nazarinean, Casius și Andrei pescarul, n-aș fi știut nimic și aș fi suferit și astăzi. Crede-mă, nu e puțin lucru. ceea ce s-a întâmplat.

Maria Magdalena asculta și se întreba dacă este adevărat tot ceea ce se spusese despre acest Nazarinean, despre care se vorbeau atâtea. Unii îl socoteau un răzvrătit și un vrăjmaș al legii mozaice. Ba, mulți îl urau de moarte și cei mai înverșunați erau saducheii și fariseii. Își aminti de gelosul ei Papia, el însuși fariseu cu vază și socoti că, fără doar și poate, și el era unul din mulții vrăjmași ai proorocului. Un sentiment de dispreț se născu pentru gelosul fariseu și se întreabă dacă nu cumva Papia greșea și acum, așa cum greșise și înainte. Dar în același timp simți că-n inima ei își făcuse loc un sentiment de încredere și simpatie pentru acest Nazarinean despre care voia să mai știe ceva:

— Și cum arată El?

— Nu știu cum să ți-l înfățișez, dacă tu nu crezi în El.

— Eu n-am spus asta, se apără ea îndrăgostită. E drept, toate aceste întâmplări puse pe seama Lui mi se par nu știu cum și eu încă nu știu ce să cred și ce să nu cred despre El.

— E drept, lumea îl socotește Mesia, cel care va mântui pe Israil, dar sînt și din cei ce îl stau de-a curmezișul și-l defaimă. Tu îmi ceri să-ți vorbesc despre El ce știu, cum arată și ce face.

— Eu nu știu dacă El o fi acel Mesia pe care-l așteptăm toți. Dar dacă El a cutezat să se dea a fi Fiul lui Dumnezeu, te încredințez, nu va sfîrși bine; iudeii îi vor omorî ca pe Isaia sau ca pe Zaharia. Noi avem o lege care ne-a dat-o Moise și la ea nu se mai poate dăuga nimic, chiar dacă cineva ne-ar vorbi în numele lui Iehova.

— Eu nu știu dacă El vrea să schimbe sau să strice legea lui Moise, dar El este ceva mai mult. Dacă trebuie să nu ne înșelăm de vorbele lui, atunci trebuie să credem că El, într-adevăr e Fiul lui Dumnezeu.

— Tu știi bine, Veronica, interveni Magdalena la rîndul său, eu nu mă pricep la asemenea chestiuni, dar nu uita că nici un profet care s-a atins de legea lui Moise, n-a sfîrșit bine. De altfel, Pandera mi-a vorbit odată de religia lor; ea este mai interesantă și mai bogată în zei decît biata noastră religie care-ți cere să crezi și să slujești numai unui singur Dumnezeu.

— Și ce vezi tu rău în asta?

— La urma urmelor, s-ar putea să nu fie nimic rău în a sluji unui singur Dumnezeu. Dar mie îmi place politeismul lor cu înfățișarea așa de omenească, așa de apropiată de realitățile noastre pămîntesti care, într-un fel, parcă corespunde sufletului meu. De altfel, El are o asemănare grozavă cu zeii Olimpului despre care-mi vorbea uneori tatăl meu. Așa fiind, mă întreb ce ar putea fi acest Nazarinean? ... un prooroc, un zeu, un Dumnezeu?

— Nu crezi, tu, Maria, că ar fi mai bine ca să-L vezi tu însăși, căci doar L-au văzut atîția și au vorbit cu El.

— Eu nu zic că n-aș vrea să-L văd, dar te-ai întrebat tu, ce m-ar interesa pe mine acest prooroc? Ce l-aș cere? Și ce ar putea să-mi dea, cînd nu am nevoie de nimic? Deocamdată, lasă-mă să mă bucur de sănătatea ta și asta îmi este de ajuns. Să lăsăm zilei de mîine grijile ei.

Veronica nu dăte importanță răzvrătirii ei, știind bine că ea putea lua lucrurile oricum și socoti că e mai cumințe să tacă. Afară, în noaptea instelată, luna incendiase pămîntul cu o pulbere fină de argint. Prin migdalii cu beteală de mireasă, lumea de vis a frumosului și irealului, plutea nevăzută spre culmi spre care se avînta doar gîndul și închipuirea. Veronica deschise ochii mari cu bucurii imense ce veneau parcă dintr-o lume nevăzută, imperceptibilă. Și rămase astfel, cu capul rezemat de prietena ei, stăpînită de un ciudat sentiment de tristețe, dar și de o nespusă duioșie, pentru care cuvintele Nazarineanului pluteau ca o binecuvîntare:

— Mergi în pace ... credința ta te-a mîntuit! ...

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

SĂRBĂTORIREA ÎNVIERII DOMNULUI PE MELEAGURILE EPARHIEI

Pregătirea duhovnicească efectuată de toţi credincioşii eparhiei în cursul Pos-tului Mare s-a intensificat şi în acest an, pe măsura apropierii celui mai mare praz-nic al Bisericii creştine, ultima săptămână din urcuşul spre Înviere polarizându-le în mod firesc interesul şi atenţia, prin participarea intensivă la serviciile divine, preoţii asigurând pretutindeni şi asistenţa religioasă particulară solicitată de enoriaşi. Începînd cu Duminică Intrării Mîntuitorului în Ierusalim, toate lăcaşurile de închinare, îmbrăcate în haină de sărbătoare, au cunoscut afluenţa credincioşilor care au urmă-rit, etapă cu etapă, drumul străbătut de Mîntuitorul Iisus Hristos spre răstignire şi Înviere.

În aceeaşi Duminică a Floriilor, Înalţ Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae a ofi-ciat sfînta liturghie arhierască la catedrala mitropolitană din Timişoara, împreună cu soborul clericilor în prezenţa a numeroşi credincioşi, dintre care o mare parte s-au împărtăşit cu Sfintele Taine. Semnificaţia Intrării în Ierusalim a Mîntuitorului a cons-tituit şi tema cuvîntului de învăţătură rostit cu acel prilej de Întîistătătorul eparhiei şi urmărit cu deosebită atenţie de toţi cei prezenţi.

Urmînd datina Bisericii noastre dreptmăritoare, marele eveniment al Învierii Domnului a fost prăznuit simultan, prin oficierea serviciului divin în toate lăcaşu-rile de închinare, „la crăpatul zorilor” Duminicii din 10 aprilie a.c. . Apoi, în cadrul sfîntei liturghii oficiată cu o solemnitate aparte, toţi credincioşii eparhiei, care şi-au adus contribuţia la frumuseţea slujbei prin cîntarea omofonă, au ascultat pastorală trimisă de Înalţ Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae, precum şi concertele oferite de co-rurile bărbăteşti şi mixte existente în numeroase parohii.

La catedrala mitropolitană, Înalţ Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de un impunător sobor de preoţi şi diaconi a oficiat deopotrivă slujba Învierii şi sfînta liturghie arhierască, în prezenţa unui imens număr de credincioşi ai municipiului care au umplut naosul acestui maiestuos lăcaş de închinare. La frumuseţea slujbei au contribuit atît corul mixt al catedralei, cît şi cîntarea omofonă intonată cu profundă pietate de toţi cei prezenţi, dintre care nu puţini au ţinut să se împărtăşească cu Sfintele Taine în „întîia zi” a Bisericii creştine.

În această atmosferă sărbătorească, Întîistătătorul eparhiei a rostit şi cuvîntul de învăţătură, dezvoltînd importanţa celui mai mare eveniment al istoriei — Învierea Domnului — pentru toţi creştinii din toate timpurile, iar la sfîrşitul sfîntei liturghii a împărţit anafora, în timp ce corul catedral a intonat un mănunchi de imnuri reli-gioase de preamărire a praznicului.

Corul catedral, dirijat de Aurel Ciobanu, a oferit credincioşilor şi un orato-riu de Sfintele Paşti, la sfîrşitul vecerniei oficiate în aceeaşi zi, prezentarea concer-tului fiind făcută în cadrul cuvîntului de învăţătură rostit de preotul Vasile Petru de la parohia Timişoara I.

Marele praznic al triumfului vieţii asupra morţii a fost cîntît şi prin tradiţio-nala recepţie oferită, după sfînta liturghie arhierască, de Î.P.S. Mitropolit Nicolae, la care au participat clericii din municipiu, reprezentanţi de frunte ai celorlalte culte religioase, membrii corului catedral şi numeroşi credincioşi. În numele tuturor celor prezenţi au luat cuvîntul P. On. Părinte Cornel Pleşu, conducătorul Oficiului protopopes-c din Timişoara şi P.C. Părinte Vladimir Marcovici, vicarul Vicariatului ortodox sîrb din Timişoara, care au transmis Înalţ Prea Sfinţitului Mitropolit Nicolae cordiale urări de Sfintele sărbători ale Paştilor. Î.P.S. Mitropolit Nicolae a mulţumit pentru senti-

mentele exprimate, adresînd tuturor doriri de alese bucurii duhovnicești, prilejuite de cea mai mare sărbătoare a Bisericii. Un mănunchi de imnuri religioase, interpretate de corala catedralei, a încheiat festivitatea de la reședința mitropolitană consacrată luminatului praznic al Învierii.

VIZITĂ CANONICĂ

Pentru credincioșii orașului Caransebeș, cea de a doua zi a Sfințelor Paști a constituit un nou prilej de întâlnire cu Chiriarhul eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, care a descins în mijlocul lor, însoțit de P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, spre a sărbători împreună luminatul praznic al Învierii Domnului.

Împreună cu soborul de preoți și diaconi, în rîndul cărora s-au numărat și cadre didactice de la Seminarul teologic, Întîistătorul eparhiei a oficiat sfînta liturghie arhierescă în biserica cu hramul „Sf. Mare Mucenic Gheorghe”, răspunsurile liturgice fiind de corul mixt al parohiei dirijat de prof. Gheorghe Dobreanu, precum și de mulțimea credincioșilor prezenți, dintre care o bună parte s-au împărtășit cu Sfințele Taine. La timpul potrivit, I. P. S. Mitropolit l-a hirotonit întru preot pe diaconul Nicolae Achimescu, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, pe seama paraclisului școlii.

În cuvîntul de învățătură, Înaltul ierarh s-a referit la semnificațiile luminatului praznic al Învierii Domnului, cu actualitatea sa permanentă pentru viața sufletească a tuturor credincioșilor.

Reședința eparhială din Caransebeș a găzduit, apoi, tradiționala recepție, la care au participat preoții din oraș, cadre didactice ale școlii, reprezentanții locali ai celorlalte culte religioase și numeroși credincioși, în numele cărora P.On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului a toastat în onoarea Întîistătorului eparhiei. A răspuns I.P.S. Mitropolit Nicolae urînd tuturor alese bucurii duhovnicești cu ocazia praznicului. Corul mixt al parohiei a intonat, apoi, un mănunchi de imnuri religioase aferente praznicului.

ACTIVITATEA ÎNVĂȚĂTOREASCĂ DESFĂȘURATĂ DE PREOȚI

În conformitate cu hotărîrea forului deliberativ suprem al eparhiei — Adunarea Eparhială — luată la ultima ei sesiune din noiembrie 1987, Consiliul Eparhial a stabilit un program concret de verificare și îndrumare a activității pastoral misionare desfășurate de preoții eparhiei. Personalul cu atribuții de răspundere la Centrul eparhial, protopopii și misionarii protopopești, precum și deputații eparhiali din circumscripțiile aferente, și-au asumat sarcini privind deplasarea la un mare număr de parohii din cuprinsul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, spre a cunoaște în mod nemijlocit felul în care clericii expun credincioșilor dreapta învățătură a Bisericii și măsura în care este receptată, oferind totodată și îndrumările necesare și adresînd cuvinte de folos duhovnicesc enoriașilor prezenți.

Astfel, în primele trei duminici ale lunii martie 1988, cîteva zeci de parohii din cuprinsul celor șapte protopopiate ale eparhiei au beneficiat de sprijinul și asistența competentă a personalului cu atribuții de răspundere în cadrul eparhiei, spre continuă îmbunătățire a activității bisericești, pentru cultivarea armoniei și unității în întreaga plîmă a Bisericii noastre dreptmăritoare.

ÎMPREUNĂ CU ÎNTREGUL POPOR

La nivelul întregii noastre țări, este bine cunoscut faptul că întregul an 1988 este un an jubiliar, definind împlinirea a șapte decenii de viață și a peste 55 ani de activitate revoluționară a celui mai iubit fiu al poporului român, Președintele Nicolae Ceaușescu, ilustră personalitate a lumii contemporane. Ținînd seama de această aniversare de excepție, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a stabilit ca prima conferință preotească trimestrială să fie închinată marelui nostru tribun național, sub genericul: „Împreună cu întregul popor, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române omagiază pe Conducătorul țării, pe primul Președinte al României, Nicolae Ceaușescu

(cu prilejul împlinirii a șapte decenii de viață și a peste 55 ani de activitate în slujba poporului)*.

În cadrul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, lucrările conferinței preoțești — ce au avut loc în cursul lunii martie a.c. la sediile celor șapte protopopiate, cu participarea întregului efectiv al clerului — s-au transformat într-o entuziastă manifestare de profundă stimă și nețărmurit atașament față de genialul Conducător al patriei noastre, față de întreaga politică internă și externă promovată cu profundă înțelepciune și clarviziune de Președintele Nicolae Ceaușescu, ctitorul României socialiste contemporane.

Conferințele au fost prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și respectiv de delegații chiriarhali. Ele au fost precedate de cuvîntul introductiv al protopopilor care au subliniat importanța acestei aniversări ce intră în tradiția poporului nostru de a-și cinsti pe marii săi conducători.

Toți clericii eparhiei au alcătuit din timp, cu exemplară minuție, referatele destinate acestor conferințe. Dintre ele, personalul cu atribuții de răspundere la Centrul eparhial și din cadrul protopopiadelor a ales, spre a fi citite, în cadrul acestor simpozioane, pe cele alcătuite de următorii preoți: Gheorghe Sutac — Sinnicolaul Mare, la Timișoara; Caius Capotescu — Părul, la Lugoj; Nicolae Peicuți — Bucovăț, la Făget; Achim Miloș — Denta, la Deta; Ioan Mateia — Firliug, la Reșița; Constantin Bolbotină — Petnic, la Caransebeș și Ioan Văran — Oravița I, la Oravița.

Referatele au fost urmate de zeci de luări de cuvînt, de o vie emulație, în care toți preoții au dorit să evidențieze aspecte generale și locale ce ilustrează cea mai fecundă epocă din istoria României — „Era Nicolae Ceaușescu” — ce poartă pecetea grandioasă a ilustrului nostru erou național, în toate domeniile de activitate de pe întinsul plaiurilor noastre străbune. Multimea celor care au reușit să-și facă auzit glasul intruchipează deopotrivă sentimentele tuturor clericilor de pe melagurile eparhiei, care și-au unit glasul cu cel al întregului popor în omagierea primului bărbat al țării, Președintele Nicolae Ceaușescu, „Eroul Păcii”, genialul Conducător al destinului nostru. Spre ilustrare, notăm că la conferința desfășurată la Timișoara, pr. Ioan Olariu, membru al Adunării Eparhiale și Consiliului Eparhial, a rostit un trăim în sufletul nostru; îl serbăm pe Președintele nostru Nicolae Ceaușescu, emoționant cuvînt, arătînd că „aniversarea aceasta este un act de simțire, pe care-l trăim în sufletul nostru; îl serbăm mereu pe Președintele nostru Nicolae Ceaușescu, deoarece simțim că inima sa este în perfectă armonie cu inima poporului român”. Pr. Ioan Arimescu de la Crivina de Jos și-a exprimat mîndria de a se putea implica de pe poziția sa, în marile realizări ale „Epocii Nicolae Ceaușescu”, rîcîndu-și din aceasta o datorie de onoare, iar pr. Gheorghe Goșa — Cuptoare, a accentuat că toate realizările sînt rodul unor profunde studii de perspectivă datorate genialului nostru Conducător, care are mereu în vedere toate aspirațiile întregului nostru popor. „Întregul nostru popor manifestă un atașament nestrămutat față de ilustrul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, deoarece totul s-a făcut și se face pentru oameni, iar Biserica Ortodoxă Română desfășurîndu-și misiunea ei specifică în climatul de reală libertate, sprijină inițiativele și acțiunile Conducătorului iubit, în cadrul F.D.U.S., pentru dezvoltarea vieții celei noi în România” — a spus pr. Ioan Ursulescu de la Lăpușnicel în încheierea intervenției sale.

Aceste adevărate simpozioane au luat sfîrșit pretutindeni cu cuvîntul rostit de I.P.S. Mitropolit Nicolae și respectiv de delegații chiriarhali care, în contextul jubileului, au accentuat atașamentul nestrămutat al Bisericii noastre dreptmăritoare, cu întregul ei efectiv de cler și credincioși, la tot ceea ce întreprinde pe plan intern și extern Conducerea țării noastre, în frunte cu cel mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru continua înălțare a patriei și pentru edificarea unei vieți noi, a unei păci trainice în întreaga lume. „Nu ne-am întrunit aici pentru a aduce un simplu omagiu — a spus I.P.S. Mitropolit Nicolae, în încheierea conferinței de la Timișoara — ci pentru a afirma că realitățile expuse creează obligația de a ne comporta și de a răspunde încrederii ce ni se acordă, ca de acum înainte să fim la fel de atașați față de cel ce se află în fruntea noastră. Rugîndu-se pentru conducătorii țării, Biserica dorește Președintelui Nicolae Ceaușescu viață îndelungată, sănătate și pu-

tere de muncă, pentru a sta mereu în slujba supremă, în fruntea națiunii noastre, spre folosul ei" — a încheiat I.P.S. Sa.

ADUNARE O.D.U.S. LA SEDIUL CENTRULUI EPARHIAL

În ziua de 5 martie 1988, sala de festivități de la reședința eparhială a găzduit Adunarea generală a tuturor membrilor componenți ai Organizației Democrației și Unității Socialiste din cadrul Centrului eparhial și unitățile sale subordonate din municipiul Timișoara.

După o scurtă alocuțiune introductivă, rostită de P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, președintele organizației noastre, la propunerea sa, adunarea a adoptat în unanimitate pe membrii prezidiului, în frunte cu Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, membru al Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, care a preluat și conducerea lucrărilor. Ordinea de zi a însumat prezentarea dării de seamă asupra activității organizației pe perioada ce a trecut, alegerea noului comitet și a biroului organizației, precum și adoptarea unui nou program de măsuri pentru viitor.

În succinta dare de seamă, alcătuită de biroul organizației și prezentată de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, au fost subliniate aspectele principale care au jalonat activitatea organizației noastre, a tuturor membrilor componenți, în acești ultimi ani, aportul constant și ascendent adus la înlăptuirea întregii politici interne și externe promovate de statul și poporul român în frunte cu ilustrul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu. Raportul a fost îmbogățit cu numeroase exemple concrete reflectând felul în care fiecare membru al organizației noastre contribuie, la locul său de muncă, la împlinirea obligațiilor ce îi revin în cadrul programului general de măsuri destinate înălțării continue a țării și mai binelui obștesc.

După prezentarea dării de seamă, la invitația Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, numeroși dintre membri organizației — clerici sau împlinind alte atribuții în cadrul unităților subordonate — au luat cuvântul, exprimându-și recunoștința profundă față de Înalta conducere a patriei noastre, în frunte cu marele nostru tribun național, Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru climatul de cea mai autentică libertate religioasă în care Biserica noastră și celelalte culte își desfășoară activitatea, pentru atmosfera de pace, pentru ecumenismul local existent în țara noastră, pentru înțelepciunea în care promovează egalitatea și echitatea socială între toți cetățenii patriei, precum și participarea tuturor deopotrivă, fără nici o discriminare, la conducerea treburilor obștești. Toți vorbitorii s-au referit și la aspecte concrete ale activității ce o depun, luându-și angajamentul de a-și face datoria cu abnegație, spre a fi cât mai folositori vieții de obște a patriei noastre în tot ceea ce o definește.

În conformitate cu articolul 32 din Statutul Organizației Democrației și Unității Socialiste, la propunerea făcută de P.On. Părinte Ilie Maier vicar administrativ, adunarea generală a ales în unanimitate noul comitet de conducere al organizației noastre, compus din 15 persoane, în frunte cu P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, care păstrează funcția de președinte pe o nouă perioadă de doi ani și jumătate. S-a procedat deopotrivă și la alegerea biroului comitetului, compus din cinci persoane.

În programul de măsuri pentru viitor s-au accentuat posibilitățile existente pentru continua îmbunătățire a activității desfășurate în toate compartimentele aflate în subordinea Centrului eparhial, cu reducerea permanentă a consumului de energie și a cheltuielilor, promovarea permanentă a patriotismului prin popularizarea obiectivelor Frontului Democrației și Unității Socialiste întărirea disciplinei și a conștiințității în muncă. Adunarea a aprobat în unanimitate acest document supus dezbaterii.

În încheierea lucrărilor adunării generale, a luat din nou cuvântul I.P.S. Mitropolit Nicolae care a evocat numeroase aspecte — la nivel local și general — ale participării și implicării constructive a Bisericii noastre și a celorlalte culte religioase în maiestuoasa operă de clădire a țării, de temeluire a unei vieți noi în patria noastră aflată într-o impresionantă ascensiune spre culmile civilizației și progresului. Așa fiind, și organizația noastră, reflectă la nivelul ei, întreaga politică a țării, iar prin intermediul acestei organizații ne aducem și noi aportul la mersul înainte al țării și de

aceea „trebuie să o facem cu toată convingerea, știind că tot ce facem se răsfrînge asupra noastră și asupra tuturor celor ce vor veni după noi” — a încheiat I.P.S. Mitropolit Nicolae, urînd succes deplin în activitatea tuturor membrilor ce compun organizația noastră, membră a Frontului Democrației și Unității Socialiste.

PREZENȚĂ VIE ÎN ACTIVITĂȚI DE FOLOS OBȘTESC

În vasta operă de edificare multilaterală a României socialiste contemporane, desfășurată sub înțeleapta conducere a celui mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, continuă să-și facă simțită prezența și preoții eparhiei noastre, care, alături de credincioșii păstoriți, aduc o contribuție de seamă la toate acțiunile obștei întreprinse pe plan local, pentru făurirea bunurilor materiale și spirituale, spre folosul întregului nostru popor.

Integrați în organizațiile locale, componente Frontului Democrației și Unității Socialiste, numeroși preoți au participat, în primul trimestru al anului, la adunările O.D.U.S. desfășurate în comunele respective, unora dintre ei încredințându-li-se și atribuții de răspundere în cadrul acestor organizații de conducere obștească. Împreună cu ceilalți participanți, preoții și-au asumat deopotrivă și obligațiile ce decurg din planul de măsuri adoptat cu prilejul acelor adunări, manifestându-și și hotărîrea fermă de a contribui la tot ceea ce se întreprinde pe plan local pentru mai binele tuturor.

Împietind permanent misiunea sacerdotală cu munca fizică destinată bunăstării materiale a locuitorilor și înfrumusețării localităților în care își desfășoară activitatea, numeroși preoți continuă să-și facă simțită prezența în cadrul acestor activități practice. Spre ilustrare, notăm că în primul trimestru al anului 1988, în cuprinsul protopopiatului Făget, preoții Ioan Lazăr — Pietroasa, Liviu Sava — Breazova și Mihai Meleși — Margina au luat parte activă la lucrările de întreținere și amenajare a drumurilor comunale, iar preoții Valer Vasili — Birna și Iosif Negrei — Pădurani, la reparațiile efectuate la căminele culturale din comunele lor. Numeroși alți preoți au contractat, prin rețeaua comercială de stat, importante calități de produse agricole, miere de albine, carne, lapte și ouă, așa cum sînt: Petru Capodescu — Begheiu Mic, Nicolae Sirbu — Traian Vuia, Ioan Jurj — Gladna Română, Bușor Păcurar — Bătești, Viorel Ciusa — Bichigi, Nicolae Peicuț — Bucovăț, Liviu Sava — Breazova, Ioan Șandru — Cătina și Samsone Crăciun — Sărdudul Mic.

Prin cuvîntul și exemplul lor concret în toate aceste activități, preoții împreună cu credincioșii păstoriți se bucură de aprecierea organelor de conducere locală, ca și de stima și prețuirea tuturor (*prot. Doru Miloșteanu*).

ANALIZA ACTIVITĂȚII DESFĂȘURATE LA REVISTA „MITROPOLIA BANATULUI”

Convocat în ședință de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, comitetul de redacție al revistei „Mitropolia Banatului” s-a reunit la Centrul eparhial în ziua de 2 martie 1988. Lucrările au avut un caracter largit, prin participarea unui număr de invitați și colaboratori mai apropiați ai revistei, alături de Prea Sfințitul Episcop Timotei al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului și ceilalți membri ai comitetului.

În deschiderea lucrărilor, I.P.S. Mitropolit Nicolae a rostit o amplă alocuțiune în cadrul căreia a subliniat importanța analizei activității de alcătuire și imprimare a revistei, ca și planurilor editoriale ale celor două eparhii componente Mitropoliei Banatului, în funcție de exigentele sporite ale vieții bisericești, ce presupun și datoria de a ne face mereu mai cunoscuți, ca Biserică și țară, cu toate valorile noastre, cu tot ce avem mai bun și mai reprezentativ, spre a veni mereu în ajutorul preoților și credincioșilor noștri.

În continuare, P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural, a citit procesul verbal încheiat în ședința precedentă a comitetului de redacție, din 9 februarie 1987, iar P.On. Arhidiacon dr. Silviu Anuichi, redactorul revistei, a prezentat referatul sintetic asupra activității desfășurate în perioada care a trecut de atunci, cu reușitele și deficiențele ei.

Materialele prezentate au angajat pe majoritatea celor prezenți într-o vie și amplă dezbateră, în care au fost analizate problemele teoretice și practice, de conținut și formă, legate de apariția revistei, din care a reieșit necesitatea sporirii eforturilor pentru înlăturarea deficiențelor existente și păstrarea nivelului actual al revistei, deopotrivă cu ridicarea continuă a prestigiului revistei în mediul variat al cititorilor și înlăturarea întârzierilor privind apariția ei. Ea va trebui să ilustreze mereu mai pregnant întreaga viață bisericească din perimetrul Mitropoliei Banatului, ca și evenimentele mai importante pe plan național și religios, la nivelul întregii noastre țări, ce reflectă adevărată patriotică a clerului și credincioșilor față de întreaga politică internă și externă a țării noastre, față de tot ceea ce se face pentru edificarea multilaterală a patriei, în care aportul preoților își are locul și importanța lui.

În partea finală a lucrărilor, comitetul de redacție și-a însușit sugestia Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, cu privire la posibilitatea inaugurării unor rubrici noi, ca și a unui nou aspect exterior al revistei.

STUDENȚII TEOLOGI ÎN VIZITĂ PE MELEAGURILE EPARHIEI

În zilele de 20—21 aprilie 1988, un grup de 40 studenți din anul III al Institutului teologic universitar din Sibiu, sub conducerea P.C. Arhidiacon prof. dr. Ioan Floca, au efectuat o excursie de studii, vizitând și obiective de importanță istorică și bisericească de pe meleagurile eparhiei.

Astfel, studenții au vizitat Centrul eparhial din Timișoara, catedrala mitropolitană și colecția de artă veche bisericească, mănăstirea Timișeni-Șag, biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Lugoj și colecția de artă bisericească din incinta protopopiatului, iar la Caransebeș, sediul Seminarului teologic, biserica „Sf. Mare Mucenic Dimitrie”, precum și vestigiile recent descoperite ale vechii biserici monumentale din secolele XIII—XIV. Excursia a continuat cu vizitarea paraclisului „Piatra Scrisă” (Armeniș), precum și a bisericii „Schimbarea la Față” din Băile Herculane.

Oaspeții s-au bucurat pretutindeni de călduroasă primire, de asistență și explicații ample oferite de personalul cu atribuții de răspundere la Centrul eparhial și din cadrul tuturor așezămintelor bisericești vizitate în cele două zile.

DIN ACTIVITATEA SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

În împlinirea praznicului Învierii Domnului, Postul Mare a constituit o adecvată perioadă de pregătire duhovnicească pentru cadrele didactice și elevii școlii. Astfel, în săptămâna duhovnicească de la începutul postului, toți elevii au fost spovediți și împărtășiți cu Sfintele Taine, iar în perioada următoare s-au oficiat îndătinutele slujbe religioase, la care s-au prezentat meditații duhovnicești de către profesorii Seminarului și invitați din afara școlii. Între acestea, o importanță aparte a avut-o expunerea Prea Sfințitului Episcop Timotei al Aradului, intitulată „Chipul preotului ortodox contemporan — slujitor devotat al lui Dumnezeu și al oamenilor”.

În aceeași perioadă s-au organizat și concerte corale, în repertoriu fiind incluse mai multe imnuri bisericești specifice perioadei. Corul școlii a oferit asemenea concerte în zilele de 13 martie 1988, 27 martie și 30 martie a.c. Pregătite de P.On. Părinte prof. Nicolae Belean, concertele corale au fost date consecutiv la bisericile „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din Caransebeș, „Adormirea Maicii Domnului” din Lugoj și sala festivă a școlii. Cuvîntul de prezentare a fost rostit de preoții profesori Trăilă Gherga, directorul școlii și respectiv Sorin Cosma, iar din partea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, P.On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial a exprimat felicitări și îndemnuri la o activitate cit mai spornică.

Urmărind implicarea concretă a viitorilor preoți în viața bisericească a eparhiei, spre a se familiariza cu exigențele ei, în cursul lunilor februarie și martie 1988, au fost continuate deplasările duminicale, pe grupe de elevi din ultimul an de studiu, la un număr de cinci parohii: Constantin Dăcoviciu, Petnic și Pîrvova din protopopiatul Caransebeș, Cilnic din protopopiatul Reșița și Buziaș din protopopiatul Lugoj. Însotii

de cadre didactice ale școlii, elevii au participat activ la oficierea serviciilor divine în sobor, contribuind prin cântarea la strună și darea răspunsurilor liturgice în comun cu toți credincioșii precum și prin rostirea predicilor tematice și a catehezelor, întocmite din timp sub îndrumarea profesorului de specialitate, în cadrul cărora au fost incluse elemente fundamentale ale apărării dreptei credințe în fața prozelitismului sectar.

La rîndul lor, însoțitorii elevilor au rostit cuvinte de zidire sufletească, mulțumind credincioșilor pentru participarea în mare număr la oficierea serviciilor divine și îndemnându-i să poarte aceeași grijă și dragoste față de Biserica și credința strămoșească.

La parohiile Cîlnic și Buziaș, elevii au participat activ la oficierea cite unui parastas, prilej cu care au putut observa practic modul în care se oficiază respectiva ierurgie.

În toate parohiile, elevii s-au întretinut cu credincioșii, iar preoții parohi le-au pus cu bunăvoință la dispoziție actele administrative și de gestiune, spre a se familiariza cu ele împărtășindu-le din experiența acumulată în activitatea pastorală și în exercitarea oficiului (*pr. prof. Trăilă Gherga*).

CURSURI DE PERFECTIONARE CU CÎNTĂREȚII

Între 8—10 martie 1988 s-a ținut la Seminarul teologic din Caransebeș o primă serie de cursuri din acest an cu cîntăreții bisericești, în scopul îmbunătățirii și perfecționării cîntării de strună și a celei omofone. Au participat 20 cîntăreți de la tot atîtea parohii din cuprinsul eparhiei, instruirea acestora fiind făcută de membrii comisiei de muzicieni de pe lângă Centrul eparhial: P.On. Părinte Ioan Teodorovici-Caransebeș, P.On. Părinte Nicolae Belean, profesor la Seminarul teologic, precum și prof. Gheorghe Dobrea, membru al Consiliului Eparhial, P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a fost încredințat cu conducerea acestor lucrări.

Cunoștințele teoretice predate au fost împletite cu exerciții practice de cîntare și cu oficierea unor servicii religioase, la care răspunsurile de strună au fost date de cursanți. Cu același prilej, cîntăreții bisericești au fost familiarizați cu problemele misionare din cadrul parohiilor, fiind îndrumați să-și aducă contribuția la sprijinirea activității pastorale a preoților, în calitatea lor de colaboratori apropiați ai acestora.

Dovedind receptivitate față de îndrumările ce li s-au dat, cîntăreții bisericești au exprimat mulțumiri conducerii eparhiale pentru atenția de care se bucură, făgăduind să desfășoare în viitor o activitate mereu mai spornică.

RECEPȚII DE PICTURĂ BISERICESCĂ

Recent s-au în cheiat și au fost recepționate lucrările de pictură bisericească interioară executate la alte două biserici de enorie din cuprinsul eparhiei.

Astfel, la capela parohială din Deta, închinată „Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil”, pictorul restaurator prof. Dan-Decebal Căceu din Timișoara a efectuat o foarte reușită lucrare de restaurare a picturilor murale în frescă și tempera, de o remarcabilă calitate tehnică și păstrînd patina liniilor și culorilor originale.

Închinată „Adormirii Maicii Domnului”, biserica parohială din Mercina, protopopiatul Oravița, a fost dotată recent cu o nouă pictură în frescă, efectuată de Dumitru State Guriță.

Costul ambelor lucrări a fost suportat din bugetele parohiale, prin donațiile credincioșilor în frunte cu păstorii lor spirituali — P.C. Părinte Florin George, protopopul Detei, și respectiv preotul Ioan Găvădină.

SIMPOZION DE ISTORIE LA CARANSEBES

În zilele de 17 și 18 aprilie 1988, la Caransebeș — oraș care și-a pretuit din totdeauna tradițiile istorice — a avut loc un simpozion destinat valorificării noilor cercetări în domeniul istoriei naționale.

În cadrul simpozionului au fost prezentate un număr de aproximativ 50 comunicări științifice, de către reputați cercetători sosiți din Capitală și numeroase județe ale țării, pe lângă cei din localitate și respectiv din județele Timiș și Caraș-Severin.

În structura tematicii, un loc aparte l-au ocupat comunicările legate de istoria orașului Caransebeș în cursul evului mediu, datorită descoperirii recente, întâmplătoare, a unei vechi biserici datînd de la sfîrșitul secolului XIII și începutul celui următor, o construcție de mari dimensiuni — 25 m lungime și 9 m lățime, cu ziduri masive. Comunicarea prezentată de dr. Petru Bona, directorul Muzeului de etnografie și istorie locală din Caransebeș, a avut ca obiect tocmai această biserică românească, monument medieval, în care s-a precizat că acest lăcaș de cult de o asemenea mărime și frumusețe nu putea fi construit decît de populația majoritară: negustori, țirgoveți și meseriași români, care locuiau în această mare suburbie a cetății. Aceste vestigii ale lăcașului confirmă documentele epocii, care socotesc orașul Caransebeș printre cele mai bogate ale Transilvaniei, considerîndu-l drept capitală a „Valahiei bănățene”, cu locuitori români ce aveau o cultură dezvoltată, iar în meșteșuguri îi întreceau pe mulți alți locuitori. Săpăturile și cercetările efectuate au mai scos la suprafață, în imediata apropiere a acestei construcții, morminte cu un bogat inventar de obiecte ce atestă înflorirea economică menționată.

Alte comunicări prezentate de istorici, geografi și geologi locali, ca Liviu Groza (cu tema „Noi contribuții privind cetatea Caransebeșului”), prof. Bujor Jumanca (cu tema „Evoluția rețelei hidrografice în zona Caransebeș și influența ei asupra dezvoltării orașului”) și geolog Octavian Popescu (cu tema „Notă asupra structurii petrografice a zidurilor și compoziția obiectelor de podoabă descoperite în monumentul medieval Caransebeș”) au adus, de asemenea, prețioase contribuții la cunoașterea trecutului acestui oraș.

În general, simpozionul a relevat noile investigații arheologice efectuate în diferite zone ale țării, concretizate în comunicări deosebit de valoroase, prezentate de conf. univ. dr. Radu Florescu, conf. univ. dr. Zoe Petre, dr. Costin Feneșan, dr. Doina Benea și numeroși alți cercetători. Mai menționăm că în zilele simpozionului, în comuna Constantin Daicoviciu din apropierea orașului Caransebeș a fost inaugurat un valoros și bogat punct muzeistic (prof. Dimitrie Grama).

INTRU AȘTEPTAREA ÎNVIERII CELEI DE OBȘTE

În seara zilei de 9 martie 1988 a încetat din viață, după o boală scurtă dar necruțătoare, preotul Constantin Enache, contabil șef la Centrul eparhial, în vîrstă de 52 ani.

Născut la 12 noiembrie 1936 în localitatea Ghiroda Veche, jud. Timiș, a urmat ciclul elementar în comuna natală, iar cursurile învățămîntului mediu la liceul de specialitate statistică din Timișoara, pe care l-a absolvit în anul 1954. Pregătirea teologică și-a efectuat-o la Seminarul teologic din Caransebeș, urmînd și cursurile Institutului teologic universitar din Sibiu.

După ce a îndeplinit mai multe încredințări, în toamna anului 1970 a intrat în ogorul Domnului și în serviciul Centrului eparhial, unde a împlinit consecutiv mai multe atribuții în cadrul serviciului administrativ, deopotrivă fiind hirotonit și diacon, iar apoi preot. Cu începere din toamna anului 1973 și pînă aproape de clipa decedului a împlinit funcția de răspundere de contabil șef al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

A fost un om de rară probitate și competență profesională, prețuit și stimat de toți cei ce l-au cunoscut, superiori de la Centrul eparhial și subalterni, preoți și credincioși.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 11 martie a.c., în biserica parohiei Timișoara II, de către un sobor de cinci preoți și un diacon, în frunte cu P.On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, care a rostit și necrologul, transmițînd deopotrivă familiei îndoliate condoleanțe din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae. Au fost prezenți clerici din municipiu și alte localități slujitori ai altor culte religioase și un imens număr de credincioși.

În dangățul clopotelor, cortegiul funebru a condus apoi sicriul cu rămășițele sale pămîntești spre locul de veșnică odihnă din cimitirul parohiei Timișoara II.

În ziua de 15 martie 1988, a trecut la cele veșnice, în Sinnicolaul Mare, preotul pensionar *Ioan Farca*, în vîrstă de 75 ani.

A văzut lumina zilei departe de țară, în 22 februarie 1913, într-o familie de agricultori săraci din Sinnicolaul Mare, obligați de vitregia exploatarei oligarhiei dualiste austro-ungare să emigreze peste ocean.

După prăbușirea Imperiului habsburgic de tristă memorie, și respectiv după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, familia a revenit pe meleagurile natale, unde *Ioan Farca* a urmat ciclul elementar, iar pe cele medii la liceul „Constantin Diaconovici Loga” din Timișoara. Vocația preoțească i-a orientat, apoi, pașii spre Academia teologică din Arad, ale cărei cursuri le-a absolvit în anul 1934. Un an mai târziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Toracul Mare (Begheiți) din Banatul Iugoslav, pe care a păstorit-o pînă în anul 1948, cînd s-a transferat la parohia Parța din Propopiatul Timișoara, unde a servit pînă în vara anului 1975 cînd a fost pensionat.

Stabilindu-și domiciliul la Sinnicolaul Mare, a continuat să slujească, iar ca animator constant al muzicii corale s-a ocupat mai ales de pregătirea și conducerea corului parohial, de depistarea și cultivarea valorilor trecutului muzical al acestor meleaguri, pe care le-a valorificat în câteva materiale publicate în revista noastră. În cursul activității sale a mai alcătuit și un număr de monografii parohiale, precum și cea a fostei societăți culturale „Șoimii României” din Sinnicolaul Mare. Apreciindu-i meritele, conducerea bisericească eparhială l-a înălțat în rangul de iconom stavrofor.

O numeroasă asistență a urmărit slujba prohodului oficiată în ziua de 17 martie a.c., în biserica „Nașterii Maicii Domnului” din Sinnicolaul Mare, de un sobor alcătuit din 20 preoți, răspunsurile fiind intonate de corul bărbătesc, dirijat odinioară de regretatul preot. P.On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, P.C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei și preoții Tudor Demian din Arad și Miron Mateș din Deva au rostit cuvîntări funebre, evidențiind activitatea și meritele defunctului.

După oficierea serviciului religios, sicriul cu osemintele sale a fost depus în cavoul familiei din cimitirul parohial, întru nădejdea învierii celei de obște.

În aceeași zi de 15 martie 1988 s-a strămutat la Domnul și diaconul pensionar *Titus Boteanu*, în vîrstă de 71 ani.

S-a născut la 26 iunie 1917 în com. Sacoșul Turcesc, jud. Timiș, unde a urmat și școala elementară. Atasat Bisericii noastre strămoșești, a împlinit timp de mai mulți ani atribuții ce i s-au încredințat în cadrul oficiului parohial din comună, după care vocația preoțească l-a orientat spre Seminarul teologic din Caransebeș pe care l-a absolvit în anul 1956. Un an mai târziu a fost hirotonit diacon, după care și-a continuat pregătirea la Institutul teologic universitar din Sibiu.

În cursul activității sale a îndeplinit numeroase atribuții, dar a continuat să slujească cu exemplară dragoste în ogorul Domnului, la parohiile unde a fost îmbercerit, cea din urmă fiind parohia Timișoara—Fratelia. Bun cunoscător și animator al muzicii bisericești și cîntării omofone, căreia i s-a consacrat, a fost de un real folos preoților ca și credincioșilor, pe care i-a servit în multe privințe, cu toată candoarea sufletului său.

Serviciul religios al prohodului a fost oficiat în ziua de 17 martie a.c. în biserica parohială din Timișoara—VII 1, de un sobor compus din nouă preoți și un diacon, în frunte cu P.On. Părinte Dimitrie Băloni, delegat al Centrului eparhial, în prezența a numeroși clerici și credincioși. Necrologul a fost rostit de preotul Eugen Iancu de la parohia Timișoara—Fratelia, al cărei cor a intonat și răspunsurile liturgice.

Regretat de toți cei ce l-au cunoscut, rămășițele sale pămîntești au fost apoi înhumate, spre veșnică odihnă, în cimitirul din Calea Lipovei.

După o îndelungată suferință, în ziua de 25 martie 1988 a încetat din viață, la domiciliul său din Caransebeș, preotul pensionar *Ioan M. Nîmu*, în vîrstă de 76 ani.

S-a născut la 12 martie 1912 în orașul Caransebeș, unde și-a efectuat întreaga pregătire generală și profesională, urmînd consecutiv cursurile învățămîntului ele-

mentar și pe cele medii la liceul „Traian Doda”, iar pe cele teologice la Academia teologică, pe care a absolvit-o în 1937.

Hirotont preot în același an, pe seama parohiei Hezeriș din protopopiatul Lugoj, a păstorit în cursul activității sale de peste patru decenii și la alte parohii, cea din urmă fiind parohia Peștera din protopopiatul Caransebeș, de unde s-a pensionat la sfârșitul anului 1978. Pretutindeni s-a distins mai ales pe plan administrativ-gospodăresc, contribuind la conservarea și restaurarea clădirilor parohiale.

Služba înmormintării a fost oficiată în ziua de 27 martie a.c. de un sobor de zece preoți, în frunte cu P.On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului, care a rostit și cuvântarea funebră.

După oficierea serviciului religios, preoții slujitori, membrii familiei și un număr de credincioși l-au condus pe ultimul său drum, spre cimitirul parohial, unde osemintele sale au fost înhumate întru așteptarea învierii și a vieții celei veșnice.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

SĂRBĂTOAREA ÎNVIERII DOMNULUI

Mult așteptatul praznic al Învierii Domnului a fost inaugurat după tradiție în noaptea de simbătă spre duminică prin slujba solemnă a Învierii, sub protia Întiistătorului eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Timotei. În dangătul clopotelor și în duiosul melos al cîntării „Învierea Ta...”, s-a înconjurat catedrala episcopală de trei ori, după care s-a oficiat slujba propriu-zisă, în fața și în incinta bisericii. La încheierea sfintei slujbe, P.S. Sa a dat citire cuvîntului de învățătură al Sfîntului Ioan Gură de Aur, legat de evenimentul Învierii Domnului. Apoi, a tălmăcit bucuria și mesajul special al Învierii Domnului pentru creștini, ca fiind un mesaj optimist, plin de bucurie, de biruință asupra răului, triumf al luminii asupra întinericului, al vieții asupra morții.

În Duminica propriu zisă a Paștilor, P.S. Episcop Timotei, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, a săvîrșit apoi sfînta liturghie arhierască în catedrala din Arad. La priceasnă, P.S. Sa a rostit o ziditoare predică despre tîlcul slujbelor de Sfințele Paști, ca tradiție și trăire creștină, pastorală adresată clerului și credincioșilor eparhiei urmînd a se citi în cadrul dumnezeieștii liturghii din cea de a doua zi a praznicului.

P.S. Episcop Timotei a săvîrșit în după amiaza zilei și slujba vecerniei în catedrala episcopală. Evanghelia a fost citită de către soborul slujitor în mai multe limbi. În cadrul slujbei s-a dat citire pastorală de Sfințele Paști a Prea Fericitului Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, ascultată cu deosebită bucurie de toți cei prezenți, ca foști păstoriți ai Prea Fericirii Sale.

Conform tradiției, în prima zi a Sfințelor Paști, P.S. Episcop Timotei a oferit și o recepție la reședința episcopală, la care au luat parte colaboratori apropiați ai Întiistătorului eparhiei, preoți din oras, invitați și numeroși credincioși.

În numele celor prezenți, a luat cuvîntul prof. Pavel Halic din Arad, care a subliniat semnificația Învierii Domnului ca temelie de granit a creștinismului, făcînd aprecieri cu privire la activitatea eparhiei și urînd sărbători fericite tuturor ostentitorilor ei.

P.S. Sa, în cuvîntul de mulțumire, a evidențiat ceea ce reprezintă, pentru noi creștinii, Iisus Hristos Cel Învîiat din morți.

A doua zi a Sfințelor Paști, 11 aprilie, P.S. Episcop Timotei a descins în mijlocul credincioșilor de la parohia „Sf. Nicolae” din Deva, unde a săvîrșit sfînta liturghie. La priceasnă, P.S. Sa a predicat despre viețuirea în Hristos și realitatea Învierii Sale, ca roade spre desăvîrșirea creștină.

După amiază, P.S. Episcop Timotei a oficiat slujba vecerniei la parohia „Sf. Nicolae” din Hunedoara I, unde a rostit o meditație despre legătura dintre imnurile vecerniei de fiecare zi și cîntările slujbei Învierii, ca o ilustrare a faptului că orice clipă din viața creștinului trebuie să reprezinte o înviere.

NOUĂ EXPRESIE A UNITĂȚII BISERICEȘTI

După cum se știe, în Ortodoxie, dimensiunea comuniunii nu este numai afirmată ci și trăită în toate compartimentele vieții bisericești, de către întregul trup al Bisericii, cler și popor. Pe aceeași coordonată se înscrie și noua vizită pastoral-

misionară a Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului la catedrala din Arad, efectuată în cea de-a doua duminică din Postul Mare, la 6 martie 1988.

I.P.S. Sa, însoțit de P.On. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial și P.C. Arhidiacon Ioan Botău, a fost întâmpinat, la sosire, de mulțimea credincioșilor și soborul de clerici, în numele cărora P.C. Părinte Gheorghe Căvășdan, conducătorul oficiului parohial Arad-centru a rostit cuvântul de bun venit, exprimând bucuria credincioșilor din Arad, de a-l avea pe Întistătătorul Mitropoliei Banatului în mijlocul lor, prezența sa contribuind la învierea trăirii duhovnicești în această eparhie sufragana.

Răspunzând, Înalțul ierarh a subliniat satisfacția personală de a se afla în mijlocul credincioșilor din Arad, rugînd pe Bunul Dumnezeu să ajute tuturor în lucrarea ce o desfășoară.

În continuare, a fost oficiată sfînta liturghie arhierescă de către I.P.S. Mitropolit Nicolae și P.S. Episcop Timotei al Aradului, înconjurați de un impunător sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile liturgice au fost date de corul catedralei arădene, sub conducerea preotului Ioan Șerb.

La priceasnă primit cu deosebită bucurie, I. P. S. Mitropolit Nicolae a rostit un bogat cuvînt de învățătură plecînd de la Evanghelia zilei cu privire la vindecarea slăbănogului din Capernaum. Întistătătorul Mitropoliei Banatului a scos în evidență faptul că acel slăbănog, pentru a se izbăvi, a avut nevoie de ajutorul semenilor săi spre a ajunge la Mintuitorul Iisus Hristos, fapt cu o puternică semnificație și pentru viața noastră creștină. Mintuirea, pe care fiecare dintre credincioși o dorește, nu se dobîndește de unul singur, ci este un act colectiv, comunitar.

La sfîrșitul sfîntei liturghii, Întistătătorul eparhiei P.S. Episcop Timotei, a mulțumit Înalț Prea Sfinției Sale pentru dragostea cu care a răspuns invitației de a veni în mijlocul credincioșilor arădeni, precum și pentru grija permanentă pe care o poartă eparhiei sufragane, a Aradului. Prea Sfinția Sa a stăruit asupra unității bisericești, pe care o exprimă și prezența Înalț Prea Sfinției Sale în mijlocul preoților și credincioșilor acestei eparhii, unitate ce contribuie și la afirmarea unității poporului nostru, ilustrată atît de pregnant la 1 Decembrie 1918. De aceea, se cuvine, ca și în continuare să activăm cu toții, ierarhi, preoți și credincioși, pentru a adînci mereu unitatea noastră bisericească, unitatea țării și ai poporului nostru în jurul conducerii sale.

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Nicolae a mulțumit pentru cuvintele adresate, arătînd că și de acum înainte, Întistătătorul Mitropoliei Banatului va veghea și lucra pentru realizarea mai binelui Bisericii noastre strămoșești, a țării și poporului căruia aparținem cu toții.

CONSACRARE VIEȚII ÎMBUNĂTĂȚITE

Cu prilejul sărbătorii Bunei Vestiri, Prea Sfințitul Episcop Timotei a săvîrșit sfînta liturghie la mănăstirea „Sf. Simion Stîlpticul” din Arad-Gai, prilej cu care a împlinit ritualul tunderii în monahism a surorii Elisabeta Densus, cu metania și la această mănăstire. Din sobor au făcut parte P. Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Bodrog, P.Cuv. Arhimandrit Vasile Cornilă din cadrul Arhiepiscopiei Sibului, alți clerici.

Predica a fost rostită de P. Cuv. Arhim. Vasile Cornilă avînd ca temă „Preacinstirea Maicii Domnului”, iar la sfîrșitul slujbei, P. Cuv. Arhim. Timotei Iftimie a rostit un îndemn pentru surorile și maicile sfințitului așezămînt precum și de mulțumire pentru Prea Sfințitul Episcop Timotei pentru cele împlinite. În cuvîntul său, Întistătătorul eparhiei a subliniat semnificația actului tunderii în monahism, legat de un praznic al Maicii Domnului, ale cărei grădini sînt sfintele mănăstiri.

După slujbă, la agapa de la trapeza mănăstirii, toți cei prezenți s-au întreținut asupra modului în care personalul monahal poate dovedi o sporită contribuție la viața bisericească a eparhiei.

ASPECTE DIN CURGEREA SFINTULUI ȘI MARELUI POST

Una dintre grijile permanente ale Centrului eparhial este aceea de a stimula activitatea pastoral-misionară din cuprinsul eparhiei, spre întărirea credințioșilor în dreapta credință și viețuire și a preveni fenomenele centrifugale.

Perioada Postului Mare constituie un bine venit prilej pentru această activitate. Astfel, în duminica a treia a Postului Paștilor, închinată Sfintei Cruci, credincoșii catedralei episcopale s-au bucurat de prezența, slujirea și cuvîntul de învățătură rostit de P.C. Părinte prof. dr. Petre David, de la Institutul teologic universitar din București aflat la cursurile misionare de scurtă durată cu unii preoți din cuprinsul eparhiei. P.C. Sa a rostit o predică legată de pericopa evanghelică a zilei, despre înțelesurile crucii și rolul ei în viața creștinului, ilustrînd-o cu intuitive și mișcătoare exemple din viața umană concretă.

În duminica a cincea din Postul Mare, la catedrala din Arad, P.Cuv. Protosingel Nestor Iovan de la mănăstirea Hodoș-Bodrog a rostit o documentată predică despre păcat și virtute, enumerînd felurile păcatelor și arătînd gravitatea lor. În seara zilei, la slujba vecerniei a rostit un alt cuvînt despre pilda Sfintei Maria Egipteanca pentru credincoșii ortodocși.

Duminica Floriilor a îmbrăcat într-o haină solemnă, de sărbătoare, catedrala episcopală din Arad, prin slujirea și cuvîntul de învățătură al Întîistătătorului eparhiei, Prea Sfințitul Episcop Timotei. P.S. Sa, înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă, rostind un ziditor cuvînt de învățătură despre sensul, valoarea și importanța Sfîntului Mir în viața Bisericii în general și a fiecărui creștin în special, pentru creșterea lui duhovnicească, pînă la statura bărbatului desăvîrșit, care este Iisus Hristos (cf. Efeseni 4, 13 ș.u.). Tema acestui cuvînt de învățătură a fost prilejuită de sfințirea Sfîntului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, din Joia Mare, 7 aprilie 1988, la care a participat și P.S. Sa.

Săptămîna Patimilor, premergătoare marelui praznic al Învierii Domnului, se distinge de celelalte săptămîni, prin intensitatea trăirii duhovnicești pe care o prilejuește, prin bogăția și profunzimea slujbelor religioase de fiecare zi, între care cele din Joia Mare.

În dimineața din Vinerea Mare, 8 aprilie, a.c. s-au săvîrșit în catedrala din Arad ceasurile împărătești, la care a asistat P.S. Episcop Timotei. După amiază, P.S. Episcop Timotei a săvîrșit vecernia cu punerea în mormînt.

Înconjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, a săvîrșit apoi slujba Prohodului Domnului, rostind un elevat cuvînt de învățătură despre înțelesul urmării lui Hristos, ilustrat cu bogate și luminoase pilde din paginile Sfintei Scripturi și arătînd că toți creștinii sînt chemați să urmeze Mîntuitorului, potrivit posibilităților fiecăruia, un model viu fiind și credința celor ce ne-au precedat.

CURSURI PASTORAL-MISIONARE

Între 7—12 martie 1988, la Centru eparhial din Arad, a avut loc seria I-a a cursurilor pastoral-misionare de scurtă durată cu preoții din cuprinsul eparhiei. Cursurile au fost de un real folos, urmărind un scop multiplu, ca reîmprospătarea cunoștințelor teologice și aducerea la cunoștință a unor mai noi și adecvate metode în activitatea pastoral-misionară.

Cursurile au fost conduse de Prea Sfințitul Episcop Timotei. Expunerile au fost prezentate de Întîistătătorul eparhiei, de P.C. Diacon prof. dr. Petre David de la Institutul teologic universitar din București, P.C. Părinte Teodor Greuceanu, vicar administrativ, P.C. Părinte Dimitrie Cuzman, misionar protopopesco și dr. Ioan Tulcan, de la Centrul eparhial, cuprinzînd acele puncte ale învățaturii de credință ce preocupă în mod deosebit. S-a slujit și s-au rostit predici în catedrala din Arad.

Cursurile au contribuit la reîmprospătarea intelectuală și spirituală a participanților, cu urmări benefice în activitatea pastorală de zidire sufletească a credincoșilor.

Monumente istorice și izvoare creștine, Galați, 1987, 249 p.p.

Subintitulat „Mărturii de străveche existență și continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos și al Dobrogei”, volumul este îngrijit de un comitet de redacție format din: I.P.S. Arhiepiscop dr. Antim Nica, P.S. Episcop-vicar Lucian Tomitanul, arhim. Ieronim Motoc și preoții Eugen Drăgoi, Niculaș Grosu și Igor Jechiu.

În prefata cărții, I.P.S. Arhiepiscop Antim arată că acest volum este a treia lucrare cu conținut istoric și arheologic, publicată de Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos (după, *De la Dunăre la Mare — Mărturii istorice și momente de artă creștină* (197, 1979, ed. II-a) și *Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi*, 1981), de evocare documentară a trecutului bimilenar al vieții creștine a poporului nostru de pe aceste meleaguri scăldate de apele Dunării până la Mare... „În acest spațiu daco-roman a apărut cel mai vechi leagăn de formare a poporului nostru și tot aici s-au plămădit primele începuturi de viață creștină și de organizare bisericească, care apoi s-au extins în celelalte ținuturi locuite de strămoșii noștri” (pp. 5—6). De aceea, lucrarea se dorește „drept bază pentru alcătuirea unei istorii a Bisericii Ortodoxe Române la Dunărea de Jos și a rolului ei în contextul românității, lucrare apreciată de unii contemporani ca necesară și în concordanță cu cerințele actuale”.

Inițiatorii cărții au apelat în consecință la colaboratori erudiți care au semnat studiile cuprinse în acest volum, după cum urmează: Adrian Rădulescu (*Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din secolele III—VII în Dobrogea*), Ion Barnea (*Monumente creștine și viața bisericească în secolele VII—XIV*), Emilian Popescu (*Știri noi despre istoria Dobrogei în secolul al XI-lea: Episcopia de Axiopolis*), Tudor Mateescu (*Biserica Ortodoxă Română din Dobrogea în timpul*

stăpînirii otomane, 1417—1877), Paul Păltânea (*Vechi locașuri de cult și viața bisericească în sudul Moldovei pînă în anul 1864*), pr. Eugen Drăgoi (*Aspecte ale vieții bisericești din Episcopia Dunării de Jos în anii 1864—1886*), Al. Zub (*Contribuția episcopului cărturar Melchisedec Ștefănescu la procesul renașterii naționale*).

Parcursind acest drum cronologic, în etape delimitate dar interdependente între ele, devine evident, ca un fir roșu, prezența permanentă și continuitatea neîntreruptă a străromânilor și a poporului român, precum și a vieții lor religioase-bisericești pe locurile dobrogene, din veacurile primare ale Bisericii creștine. Cineva a asemuit Biserica creștină dobrogeană cu un stejar viguros și multiseclar, care și-a întins rădăcinile puternice pe sub Dunăre, din care au odrăslit viabilele episcopii românești ortodoxe nord-dunărene-muntene, oltene, moldovenesti (Gala Galaction).

Colaboratorii au expus problemele asupra cărora și-au oprit atenția, cu deosebită grijă și exigență științifică, amplu și detaliat, documentat verificate și confruntate cu o vastă bibliografie de specialitate. Nu încapem însă în această carte cele prezentate pot fi, totuși, completate cu alte elemente, pe măsură ce se descoperă, sau poate cu altele date uitării. Așa bunăoară, a rămas neamintionată peștera-labirint de la Caraculă (Liman), jud. Constanța, cu urme și mărturii religioase-creștine și bisericești, pe care poporul a numit-o „Peștera Sfîntului Andrei”, „Peștera Icoanelor”. În vara anului 1922, Gala Galaction a coborît în ea și a scris despre ea, iar mai recent a fost prezentată de arheologul dr. Vasile Borneant. Pare să fi servit și ca biserică rupestră și ar fi încă o mărturie de prezență și continuitate românească-creștină în Dobrogea. Se cuvine ca istoricii și arheologii s-o cerceteze și să-i precizeze însemnătatea ei istorico-bisericească.

Autorii însoțesc textele cu numeroase exemple și reproduceri, schițe cu reconstituiri de străvechi bazilici dobrogene (ba-

zilia cu trei nave de la Argamum și cea cu o navă, cea de la Callatis-Mangalia, cea de la Axiopolis-Cernavodă, de la Dinogetia-Garvăn, bazilica cu criptă din piața mare Histria, edificiul bazilical din piața mare Histria și bazilica de lângă terme, bazilica cu criptă de la Niculițel — sec. IV... ș.a.), inscripții grafice (ca spre ex. inscripția cu numele martirilor de pe pereții interior al criptei de la Niculițel, inscripția martirică de la Constanța), apoi cruci, stele funerare, obiecte de cult — potire, discuri, lingurițe, capitele cu însemne creștine, alte obiecte precum opaițul de bronz, în formă de pește, cu cruciulițe (care este reprodus pe coperta a doua a volumului), ș.a.

Au fost, de asemenea, reproduse fotografic un număr de biserici, după stampele vremii, în evoluția lor arhitectonică și artistică, de la cele vechi și minuscule, la cele monumentale din epoca modernă și contemporană. Așa sînt, spre exemplu, bisericile vechi din Cerna-Tulcea, din Prislava (Nufărul) din Hagilar (Lăstun), din Enisaia, din Congaz (Rîndunica), din Balamancea, din Canlibugeac (Lunca), din Sarighiol, iar dintre cele contemporane catedralele din Constanța și Tulcea, bisericile din Goslet, biserica mănăstirii Cocos cu baldachinul cu moaștele sfinților de la Niculițel, etc.

Volumul cuprinde și portretele unor oameni de seamă dobrogeni, ca protoiereul Ioan Severin, arhimandritul Nicodim Munteanu (viitor mitropolit și patriarh), profesorul Moise N. Pacu, episcopul Iosif Gheorghian al Dunării de Jos (1879—1886), ș.a.

I.P.S. Arhiepiscop Antim a inclus volumului și semnificația suferințelor a unui act de recunoștință și ploasă memorie cuvenite înaintașilor: „Închinăm călduros această carte, în semn de nemărginită dragoste și prețuire, tuturor celor care pe aceste binecuvîntate locuri, au luptat pentru întărirea credinței ortodoxe, lăsîndu-ne pînă astăzi prețioasele lor urme și mărturie, precum și acelor care s-au jertfit pentru binele și apărarea gliei străbune”.

Rezumatelor în limbile franceză și engleză, indicele de nume și localități, precum și un glosar încheie prețiosul volum.

Pr. GHEORGHE CUNESCU

Arhimandrit Cleopa Ilie, *Predici la praznice împărătești și la sfinți de peste an*, editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1986, 440 pp.

Tipărită cu binecuvîntarea Pre Sfințitului Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, care a prezentat-o, cartea de predici a părintelui arhimandrit Cleopa Ilie are un titlu de rezonanță veche, ce se desprinde parcă din aceea „Carte românească de învățătură la dumenecile de preste an și la praznice împărătești și la svinți mari” a mitropolitului Varlaam care se adresa „cătore toată semintia românească” și a intrat în conștiința tuturor românilor de pretutindeni ca element de unificare sufletească și de frumoasă limbă românească. Este și aceasta o carte scrisă cu har și într-un dulce grai românesc ce merge la suflet, tipărită în condiții grafice excepționale, ceea ce mărește plăcerea lecturii.

Rod al unei îndelungate și neobosite activități predicatoriale, „fie la mănăstirea de mănăstiri și biserici” la care a fost trimis metanie — Sihăstria — fie pe la diverse în ascultare, cartea cuprinde un număr de 54 predici. Unele dintre ele sînt mai lungi și cu conținut dogmatic și patristic. Altele sînt mai scurte, aghiografice și cu conținut moral catehetic, pe înțelesul tuturor, după slabele mele puteri — spune cu modestie autorul — cum m-a luminat Prea Sfințul Duh” (introducere, p. 7). Și Duhul Sfînt a revărsat asupra părintelui arhimandrit Cleopa Ilie o bogăție de haruri, căci prediciile scrise în liniștea chiliei sale mănăstirești, în urma contactului cu credincioșii, au izvorît dintr-o profundă dragoste părintească și din dorința de a fi folositor fiilor săi duhovnicești atît de variați: frați și părinți de mănăstire, clerici de mir și, mai ales, credincioși din toate colțurile țării. Este „ca un dialog al omului cu Dumnezeu și cu sfinții Lui, o adevărată comoră de cunoștințe teologice, scripturistice și patristice, pe care părintele Cleopa Ilie le stăpînește uimitor de bine” (Prefață, p. 5).

Străduindu-se să scrie cît mai pe înțeles și mai aproape de inima credincioșilor, autorul este mereu preocupat să facă aplicări la viața și problemele religioase actuale care îl frămîntă. Cartea este împărțită în trei părți. Prima cuprinde 21 predici la praznice împărătești, inclusiv la cele șase duminici dinainte și după ele, cu un conținut dogmatic mai profund, cerut de aceste momente principale din viața și activitatea pămîntescă a Mîntuitorului. Partea a doua cuprinde 33 predici la sfinți cu priveghere și polieleu de peste an, care se țin mai ales la mănăstiri, și care „au un conținut aghiografic, mai ușor și plăcut credincioșilor, avînd un caracter mai mult moral, prin

care sfinții sînt prezentați ca modele vii de urmat pentru noi toți". Ultima parte cuprinde o mică adunare de cuvinte patristice și istorioare morale, alese cu grijă din *Viețile Sfinților*, din *Proloage* și din scrierile patristice, împărțite oarecum pe teme. „Scopul acestor învățături patristice — spune părintele Cleopa — mai întâi este acela de a populariza pe sfinții părinți în rîndul credincioșilor, despre care ei știu atît de puțin. Apoi, de a-i hrăni și zidi duhovnicește cu sfaturi autentice de la sfinții părinți care se bucură de o necontestată autoritate morală în Biserica Ortodoxă. Al treilea scop este gîndul de a pune prin aceasta la îndemîna preoților noștri învățături patristice de primă importanță pentru misiune, gata alese, pentru a fi folosite după dorință, fie în cadrul unor predici, fie în mod liber, de la caz la caz” (p. 8).

Wom reliefa cîteva idei și învățături din cuprinsul cărții, care atrag luare aminte, sau unele sintagme, cuvinte și expresii care înlesnesc înțelegerea celor expuse, pentru a sublinia și sub aspectul stilistic valoarea deosebită a cărții. Așa spre exemplu, în partea introductivă din predica la Înălțarea Domnului imaginea prin care prezintă praznicile împărației este pe cît de frumoasă, pe atît de adevărată în conținut: „Biserica cea dreptslăvitoare a lui Hristos are um brîu sfințit și prea frumos cu care se încinge în fiecare an. Brîul acesta poartă pe el douăsprezece semne, adică douăsprezece mari sărbători sau praznice împărației. Iele încep la Bunavestire și se încheie cu Înălțarea Domnului. Toate dumnezeieștile praznice care împodobesc brîul de aur al Bisericii își au originea lor dogmatică și trăinică în Sfînta și dumnezeiasca Scriptură și sînt intrate în cultul Bisericii Ortodoxe încă din primele veacuri creștine” (p. 21)).

Altă dată, în cuvintele simple sînt înfățișate învățături dintre cele mai adînci și subtile ca spre pildă în predica de la Dumimica Rusaliilor, intitulată *Pentru lucrările Sfîntului Duh*, arătînd lucrarea în Treime astfel: „Iar lucrările Sfîntului Duh în simlul Prea Sfîntei Treimi sînt următoarele: Prin Hristos intrăm în Tatăl, iar prin Duhul Sfînt intrăm în Hristos. Hristos este ușa spre Tatăl, iar Duhul Sfînt este cheia care ne deschide această ușă. Duhul Sfînt ne deschide pe Hristos pentru că descuie mintea noastră încuiată pentru Dumnezeu” (pp. 27—28). Într-o altă pagină, de adîncă teologie, privitoare la cunoașterea însuși-

rilor lui Dumnezeu prin cele două căi — apofatică sau negativă și catafatică sau afirmativă — modul firesc și colocvial prin care prezintă această problemă grea este de-a dreptul impresionant, prin simplitatea, stilul vioi și limbajul atît de clar și firesc ca și prin argumentarea cu textele biblice cele mai potrivite (p. 38).

Și cîte alte învățături dogmatice atît de frumos și pe înțelesul ascultătorilor de rînd nu sînt expuse în această carte ce realizează acea minunată pinză prea frumoasă, în care învățătura de credință ține loc de urzeală, iar cuvintele Sfîntei Scripturi și spusele sfinților părinți constituie băteala care dă trăinicie și valoare artistică acestei minunate țesături duhovnicești.

Nu putem trece cu vederea caracterul misionar al acestei cărți. Îndemnuri stăruitoare pentru schimbarea stării de nepăsare, de necunoaștere a credinței, de trezire la o viață nouă, eliberată de păcate, prin mărturisirea lor făcută cu pocăință, sinceritate, smerenie, fapte bune și împărtășirea cu Trupul și Singele Domnului; îndemnuri la păstrarea cu credincioșie și scumpătate a credinței ortodoxe și la refuzul învățăturilor străine cu care sînt ascultați credincioșii care vin mai puțin în contact cu Biserica — toate acestea se întîlnesc aproape la fiecare predică, dar mai cu osebie în finalul predicilor intitulate: „Apărarea dreptei credințe”, „Păcatele în familie și lipsa de educație a copiilor”, „Părăsirea Bisericii și stricarea unității”, „Lepădarea de Biserica pentru făgăduințe deșarte sau frică”, „Necinstirea familiei, nerespectarea legii morale, copiii copia familiei”, „Irozi ucigași de prunci, fie truște fie sufletește”, „Lepădarea de Dumnezeu, de Biserica, de cruce, de icoane, de sfinți și de Sfintele Taine”, „Slăbirea rîvnei în frecventarea Bisericii duce la rîvna vînaților de suflete străini”, „Tălmăcirea Sfîntei Scripturi după capul fiecăruia duce la anarhie și amăgire”, „Răspunderea părinților, mai ales a mamei, pentru buna creștere a copiilor”, „Muștrări meritate pentru unii creștini de azi lipsiți de viață morală și responsabilă”. Într-o altă predică se amintește de cel mai nou sfințit român, cunoscutul Ioan Iacob Hozevitul, cu îndemnul „să cinstim pe sfinți și să le urmărim credința, faptele și viața, după putere. Apoi, împreună cu ei, să apărăm dreapta credință, să lepădăm tot păcatul care ne stăpînește, și să lăudăm în veci pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfînt, Treimea cea de o ființă și nedespărțită”.

Pentru preoți, această carte devine un important izvor de informare, documentare și inspirație în alcătuirea predicilor întru zidirea sufletească a credincioșilor, iar pentru credincioșii de rînd o carte foarte folositoare și de ajutor în păstrarea vieții bine plătute lui Dumnezeu și sporirea rînei pentru mîntuirea sufletului. Este un mare dar făcut de părintele arhimandrit Cleopa Ilie tuturor credincioșilor Bisericii noastre strămoșești.

Diacon prof. TEODOR V. DAMȘA

Arhid. prof. Ioan Brie, *Cîntări la serviciile religioase*, Cluj-Napoca, 1987, 402 pp.

În cultul ortodox, cuvîntul cîntat capătă o îmbrăcăminte strălucitoare, aripi îngerești ce-l face să se ridice mai ușor spre Dumnezeu, contribuind în aceeași măsură la armonizarea sufletelor cu divinitatea pe verticală, iar pe orizontală contopind toate sufletele, unindu-le într-o singură simțire. Este vorba despre cîntarea bisericească, ce împodobește și înalță, tulbură și vindecă, apropie și unește sufletele credincioșilor. Pentru a ajunge să rodească în sufletele credincioșilor, ea trebuie sădită cu multă gingăsie de cei ce o cunosc. Pentru a o sădi, însă, este nevoie de semințe. Acestea se găsesc în cărțile de Cîntări bisericești.

Una dintre puținele cărți de cîntare ce au apărut pînă acum este cea de care ne ocupăm, alcătuită prin rîvna, strădania și oboseala preotului prof. Ioan Brie.

Cartea se deschide cu un cuvînt introductiv de Î.P.S. Arhiepiscop Teofil, în care se arată necesitatea participării tuturor credincioșilor la cult, prin cîntarea în comun „forma de manifestare de o deosebită putere emoționantă, ce poate fi întâlnită în Vechiul Testament, cît și pe vremea Mîntuitorului, care împreună cu apostolii au înălțat imnuri și cîntări duhovnicești”. Sfînta Tradiție — se arată mai departe — confirmă continuitatea și importanța cîntării în comun, practică în adunările creștine de cult. Sfînții părinți apreciază și recomandă cu stăruință și convingere cîntarea în comun ca fiind un mijloc eficace la îndemna tuturor, atrăgător și plăcut în cultivarea și desăvîrșirea virtuților. De aceea, cîntarea în comun „trebuie cultivată, încurajată și sprijinită cu multă stăruință și pricepere de către preoți, cîntăreți și tinerii noștri teologi” (pp. 3—4).

Cartea are trei părți: cîntările sfîntei liturghii și alte cîntări religioase pe trei voci egale; cîntări religioase mai obișnuite la diferite servicii divine de seara și dimineața, precum și cîntări la slujba cununiei și slujba înmormîntării, pe o singură voce și o culegere de colinde pe o singură voce.

Meritul autorului acestei cărți, este dublu. În primul rînd, ne pune la îndemînă cîntarea bisericească practică în toate zonele țării, venind în sprijinul tinerilor preoți care au posibilitatea să se inițieze în cîntarea religioasă din zona respectivă, chiar dacă nu o cunosc, și apoi — ceea ce ni se pare foarte important, și nu s-a practicat pînă acum — reproducerea mai multor variante pentru aceeași cîntare. De exemplu, troparul Rusalilor (pp. 191—193) este produs în felul în care se cîntă concomitent în Ardeal, Banat, Moldova, Muntenia, Oltenia. Ideea părintelui profesor Ioan Brie de a reda toate variantele ni se pare excelentă și pentru faptul că așezînd alături cîntările din diferite zone ale țării, se scoate în relief un adevăr incontestabil pe care-l precizează în prefață: „Asemănarea melodică, unele cîntări fiind aproape identice, dovedește unitatea spirituală a credincioșilor noștri”. Și-am zice noi în continuare — dovedește și originea comună a tuturor cîntărilor din toate zonele țării, care-si trag seva din melosul bizantin.

Iată pentru ce această carte poate fi folosită de către toți slujitorii Bisericii noastre dreptmăritoare — preoți și cîntăreți — slujitori care au menirea și datoria sfîntă de a sădi în sufletele credincioșilor dragoste pentru cîntarea bisericească, ce înfrumusețează slujbele religioase și înalță sufletele spre cer.

Autorul acestei cărți, un „dascăl de preoție” toată viața, poate avea o deosebită satisfacție prin apariția acestei lucrări, unică în felul ei, necesară elevilor seminariști, studenților teologi, preoților și cîntăreților.

Tuturor, îndemnul sincer de a ajunge cît mai repede în posesia acestei cărți și de a începe semănatul. Vremea este a face Domnului.

Pr. prof. NICOLAE BELEAN

Florian Dudaș, *Vechi cărți românești cîntătoare*, București, 1987, 239 pp.

Autorul nu este la prima sa lucrare privind cartea veche românească. Din bogata bibliografie folosită la elaborarea volumului

față, cinci lucrări care pun în valoare ceașă „carte bisericească” îi aparțin, fiind publicate între 1977—1986.

Din filiele lucrării pe care o prezentăm se poate vedea, printre altele, că pentru cercetarea și cunoașterea trecutului cărții noastre bisericești, a cărții vechi românești, momentul hotărîtor l-a constituit elaborarea „Bibliografiei românești vechi”, editată între anii 1903—1944. În cuprinsul celor patru tomuri (cu peste 2000 de pagini) sînt descrise 2015 tipăriri românești pătate între anii 1503—1830.

După 1944 descoperirea altor tipăriri identificarea lor a continuat, pînă în 1973 fiind catalogate 173 titluri, iar în ultimul deceniu, cercetări recente le alătură te cîteva zeci de titluri.

Este puțin dacă se ia în considerare faptul că tirajul tuturor cărților vechi bisericești este estimat la 2.000.000 exemplare, între care se presupune că s-au păstrat nă în zilele noastre circa 150.000 volume. Situație exactă se va cunoaște numai odată cu identificarea, înregistrarea și precizarea tuturor scrierilor și cărților românești păstrate atît în țară cît și peste hotare. Ori, lucrarea pe care o prezentăm — apăsă cum mărturisește însuși autorul — se abordează acestui deziderat. Ca atare, ea principial o constituie „circulația cărților vechi românești (între sec. XVI — pînă pe jumătatea secolului XIX) și numai într-un anumit spațiu românesc: Transilvania”.

La fel ca și oamenii, aceste cărți au călătorit, au strîns impresii, au redat și reau crîmpele de viață din vremuri și locuri diferite. Însemnările vechi de pe coperti, de pe filele de început sau de sfîrșit, însemnări scrise după copierea sau imprimarea textelor, oglindesc: *difuzarea, preluarea, ocrotirea și circulația* cărților. Autorul își îndreaptă cu deosebire cercetarea pe aceste vechi însemnări, (unele) mai puțin cunoscute sau chiar inedite.

În partea întâi găsim un tabel ce cuprinde un număr de 261 titluri de carte bisericească (românească), prețuite și vîndute în bani, 22 asemenea cărți prețuite și plătite în bani și natură și 22 de cărți prețuite și plătite numai în natură. În totalul de 305 exemplare, 88 reprezintă *Cazania lui Varlaam* (1643). Tot din acest bel aflăm că în anul 1750, călugărul Sofonie de la Cioara cumpără în Tîrgoviște „Evanghelia învățătoare” (tipărită la mănăstirea Dealu, 1644) și un Molitfelnic (Tîrgoviște, 1713).

Din datele referitoare la prețul cărților rezultă că valoarea bănească a unei cărți de învățătură obișnuită a fost, în cursul veacului XVIII, de 10—15 florini. Cu o asemenea sumă se putea cumpăra una sau două perechi de boi, trei-patru vaci, unul sau doi cai, zece oi cu lapte. Prețurile destul de ridicate oglindesc setea cu care românii din Transilvania le procurau, pentru a se adăpa la aceste izvoare de știință de carte.

Adesea, pentru a nu ridica prețul unui exemplar, cărțile erau puse în vînzare nelegate de către imprimări. Legarea lor, în vederea ocrotirii, cădea în sarcina cumpărătorilor. Uneori cei care practicau meșteșugul de legătorie erau chiar „colportorii” care și difuzau cartea. Autorul ne redă, după însemnări găsite pe cărțile respective, un număr de 72 legători specializați pentru perioada 1624—1850, în Transilvania.

În partea a doua a lucrării, intitulată „Cărți peregrine” ne sînt prezentate date noi privind „circulația vechilor cărți bisericești în Transilvania”. Textele slavo-române (sec. XV—XVI) inaugurează acest fenomen. Urmează tipăriturile românești de la Sibiu, sec. XVI., și „cele coresiene”, care marchează biruința limbii și a scrișului românesc, fiind socotită ca una din primele izbînzii revoluționare ale poporului român.

Găsim apoi numeroase date noi referitoare la circulația „Cazaniei lui Varlaam” (1643), a „Noului Testament de la Bălgrad” (1648), a „Psaltirii” apărută în 1651 tot la Bălgrad, a vechilor Pravile românești (Gorova 1640, Iași — 1646, Tîrgoviște 1652) a scrierilor lui Dosoftei (Psaltirea în versuri, 1673, Viața și petrecerea sfinților, Iași, 1682 și 1686).

În paginile următoare se poate vedea penetrația cărților muntene în Ardeal (a doua jumătate a sec. XVII), edițiile cantacuzine și brîncovenesti, „Cheia înțelesului” (București, 1678), *Evanghelia* (București 1682) și *Apostolul* (București, 1683) precum și monumentală „Biblie de la București” din 1638, etc. La cumpăna veacurilor XVII—XVIII aflăm circulația tipăriturilor lui Antim Ivireanul și în sfîrșit „Chiriadromionul” (1699, Bălgrad), carte ce apărea în timp ce uniția începea să-și arate colții, intitulîndu-se „Carta românească de învățătură”. În predoslovia ei, Constantin Brîncoveanu continua să fie considerat pe mai departe „adevărat patron” al Mitropoliei românești din Ardeal.

În secolul XVIII, acțiunea de prohibire a cărților românești de peste munți a fost ridicată la rang de politică de stat, de către autoritățile imperiale habsburgice, care împreună cu cercurile ecleziastice oficiale au contribuit la dezorganizarea și întreruperea activității tipografiei din Alba-Iulia — singura imprimărie românească din Ardeal.

Cu toate decretele imperiale care interziceau importul de carte de peste munți, Transilvania era inundată de astfel de cărți. Tipăriturile de la București și Râmnic prezintă mai bine de jumătate din numărul total al cărților apărute în veacul XVIII și păstrate în Transilvania. Tipăriturile imprimare în Moldova sînt, comparativ cu cele muntene, mai rare. Tipăriturile românești, ieșite din imprimăriile de la Blaj, Sibiu, Brașov și Buda, înființate tocmai pentru a contracara introducerea cărților de peste munți, spre sfîrșitul secolului XVIII și începutul celui următor, au reprezentat un număr important de ediții ale obișnuitelor cărți de cult și de învățătură, precum și nenumărate manuale școlare, cărți populare și cărți beletristice. În finalul lucrării, autorul redă aproape 200 însemnări de circulație păstrate pe filele vechilor scrieri, care conțin un important număr de mărturii ale unității noastre culturale. Prin intermediul lor, voievozi, domnitori, dieci, preoți, ieromonahi, monahi, sau oameni de rînd deopotrivă, au depus mărturie — fără ca cineva să le-o ceară — despre unitatea noastră de cuget și simțire dintotdeauna. Ele au străbătut veacurile, marcînd năzuințele și izbînzile spirituale ale unei epoci istorice de cea mai mare importanță pentru poporul nostru românesc, care parcurgea drumul de la conștiința de neam la conștiința național-politică.

Pr. PETRU CĂTA

Mihai Șora, *A fi, a face, a vrea*. București, 1985, 195 pp.

Cartea lui M. Șora este o lucrare deosebit de interesantă. Ea vine să confirme că în ansamblu, gîndirea filosofică — indiferent din ce timp istoric ar fi privită — prezintă o unitate indisolubilă, că meditația adîncă asupra problemelor cheie ale existenței nu poate avea decît forma unei urzeli dense, cu varietăți specifice vremii cînd este elaborată și personalității celui ce cugetă.

Așa se face că, pentru a înțelegi gîndului consistentă și mobilitate logică, cugetătorul — în postura magistrului — apelează la cele mai interesante date, pînă de la cele științifice culminînd cu discursul pur filosofic.

Prima noțiune ce ne stă în atenție este „fiindul”, cu ea apropiindu-ne de existența dată și de cauza ei imediată. În legătură cu această problemă, cugetătorul subliniază următoarele idei: „... Universala puțină de a fi toate actele (la plural, și în regim de finitudine) nu poate răsări decît dintr-un pur Act intensiv singular, care să fie... toate putințele” (p. 37). Universul „nu-și ajunge sînsi pentru a fi. „Este”-le lui, deși cît se poate de real, e precar totuși: la fel de bine s-ar putea să nu fie; și în orice caz să fie altfel decît e. Considerat ca un întreg, e un în-sine, dar în mod evident nu e de-la-sine. Transcenderile de tot felul care-i conferă o întindere și-i asigură o desfășurare sînt transcenderi intrasistematice: îl constituie ca atare, nu-i furnizează însă și un temei”. „Este-le dintîi... face să fie” (pp. 89, 90, 92).

Tema antropologică formează pentru autor un subiect de profundă analiză. Prin intermediul verbului „a fi” care mișcă „atenția existențială” (p. 162), ființa umană se descoperă pe sine ca „punct terminal” al „Este”-ului primordial și se vede nevoită să-și caute în ceea ce o depășește temeiul „pe care în sine însăși nu-l poate găsi” (p. 100). După cum sesizăm, apare „cogite-ul”, descoperindu-se „... ca un „gol” prin care cogitatul iese la lumină, devine prezent la (p. 11). Am putea spune că filosoful, într-o formulare sintetică, nuanțează teoria augustiniană și cateziană privitoare la funcția intelectuală a spiritului. Deci, cu gîndul întors spre mine (eu — subiectul cugetător —, tu, noi) „... Încerc să mă pun, pe cît posibil, în stare de deschidere (în propria-mi deschidere), adunîndu-mi propria atenție pentru a-mi păstra prospețimea propriei disponibilități, în așa fel încît ceea ce mi se arată să se poată el însuși gîndi, nestîngherit, în mine” (pp. 39—40). Astfel intră sub observație eul care se descoperă pe sine ca modulator transpersonal. Dar ieșirea spre lume o adevărește și o desăvîrșește actul de cultură și fratele său geamăn, actul moral.

Verbul „a face” definește actul de cultură. Prin intermediul lui, „născutul” individual se exprimă în afară, antrenînd atenția colectivă. Dar pentru ca sănătatea lui să nu fie prejudiciată, i se cere să se

aseze într-o ecuație interpersonală, renunțând la „avutul ontologic” în favoarea unui „modell ontologic” (pp. 114—115). Dar această stare a lucrurilor, actul de cultură intră sub incidența „necesității”, a faptei libere circumscrise în cimpul unei ordini, pe care nu ți-o dai ci îți este dată ca o măsură dintre cele mai potrivite. Valorile cu un cuprins general — Adevărul, Binele, Bucuria — devin astfel și bunul tău, obligându-te la un răspuns pe măsura lor, pentru a fi admis de conștiința socială ca partener dialogic. „Alta ești cit te dăru” (p. 138). Odată făcut primul pas în sfera axiologicului, autorul cărții ne atenționează că luăm cunoștință cu al treilea verb categorial: „A avea”.

Auxiliarul „a avea”, magistrul îl folosește ca simbol al finalităților: cu el poți câștiga lumea întreagă, fiind un mic Napoleon, dăru pierzând dimensiunea ființei. De aceea, pentru ca să nu domine tendințele

lui totalizatoare, trebuie să nu uităm că rădăcina lui este împlintată în „a fi”. Înțorși spre noi, ajungem din nou față în față cu actul de conștiință, fapt ce ne înlesnește saltul din întâmplător înspre necesar, printr-un act liber (p. 158). Astfel evităm ușor să fim cotropiți de senzational — tiranul cel mai neîndurător al zilelor noastre, știința cu toate domeniile ei îmbiindu-ne la o experiență translucidă (p. 184).

Spre ce trimit, totuși, cele trei verbe — a fi, a face și a avea — puse deja în cum-păna conștiinței? Autorul ne-o spune voalat folosindu-se de cuvintele lui Seneca: „Niciunde nu e cel ce e oriunde”!

Așadar, cartea lui M. Șora este un interesant discurs logic despre om și restul lui adânc, oferind cititorului un minunat prilej de meditație și comentariu.

Preot prof. NICOLAE MORAR

POȘTA REDACȚIEI

TREI ÎNVĂȚĂTURI DUHOVNICEȘTI

Preotul dr. Ioan V. Dură, parohul comunității ortodoxe române din Bruxelles, ne îndreaptă atenția asupra unui scriitor bisericesc aproape uitat — Ioan Moshu din secolul VI—VII — oferind în traducere românească, trei dintre învățăturile sale duhovnicești culese de la renumiți trăitori ai vremii.

Considerându-le utile și cititorilor revistei, reproducem în continuare aceste învățături, nu înainte de a mulțumi și pe această cale corespondentului nostru.

„Ioan Moshu sau Evkratu (născut la Damasc în 545 și trecut la cele veșnice în 619 la Roma) a fost monah la mănăstirile „Sf. Teodosie” și „Sf. Sava”. La aceste vestite mănăstiri, a avut ca fiu duhovnicesc pe Sf. Sofronie, patriarhul Ierusalimului (550—638), căruia i-a închinat și lucrarea sa intitulată *Limonariu* (sau „Livadă duhovnicească”). Lucrarea este, de fapt, rezultatul celor observate și auzite de Ioan Moshu în timpul călătoriilor efectuate la vestite mănăstiri din Palestina, Siria, Cilia și Egipt și de aceea ea se adresează cu precădere monahilor.

„În cele ce urmează, redăm în traducere românească, trei învățături duhovnicești din acel „Limonariu” al lui Ioan Moshu, pe care le considerăm mereu actuale și folositoare pentru toți credincioșii.

„1. Un frate i s-a adresat lui ava Olimpiu, preot la lavra Sfintului Gherasim: Spune-mi cuvînt de învățătură. Acesta îi zise: să nu locuiești cu cei eretici, să pui pază gurii și cumpătare pîntecelui și, oriunde ai locui, să spui neîncetat: sînt străin”.

„2. Cînd ne povățuia duhovnicul, ne spunea și acestea: fiți siguri, fiii mei, că nimic altceva nu a dat naștere la erezii și la schisme în Sfînta Biserică, mai mult decît faptul că nu iubim atît cît se cuvine pe Dumnezeu și pe semenii”.

„3. Dacă vorește cineva să dobîndească o virtute oarecare, nu poate s-o aibă, decît dacă urăște mai întîi patima ce se împotrivesc acesteia Vorești să ai smerenie? Urăște mîndria. Vorești să fi cumpătat? Urăște lăcomia. Vorești să fi înțelept? Urăște plăcerile. Vorești să fi fără avere? Urăște cele pămîntesti. Vorești să fi milostiv? Urăște iubirea de arginți. Cel care vorește să viețuiască în pustiu, urăște orașele; cel care vorește să trăiască în liniște, urăște multa vorbire; cel care vorește să fie neluat în seamă, urăște aleasa înfățișare; cel care vorește să-și stăpînească mînia, urăște contactul cu cei nevirtuoși; cel ce vorește să uite răul, urăște clevețirile. Cel care vorește să aibă liniște, să rămînă de unul singur; cel care vorește să pună frîu limbii, să-și astupe urechile ca să nu audă multe; cel ce vorește să aibă frică de Dumnezeu, să urască întotdeauna lenevia trupească și să iubească osteneala și sudbarea și astfel va putea să slujească lui Dumnezeu cu adevărat”.

A N U N Ţ

A. CASA DE ODIHNĂ de la Buziaş primeşte pe toţi cei care doresc să urmeze tratamentul obişnuit în staţiune în următoarele serii :

seria	I-a	:	1 martie	—	20 martie
„	II-a	:	21 martie	—	9 aprilie
„	III-a	:	10 aprilie	—	29 aprilie
„	IV-a	:	30 aprilie	—	19 mai
„	V-a	:	20 mai	—	8 iunie
„	VI-a	:	9 iunie	—	28 iunie
„	VII-a	:	29 iunie	—	18 iulie
„	XIII-a	:	19 iulie	—	7 august
„	IX-a	:	8 august	—	27 august
„	X-a	:	28 august	—	16 septembrie
„	XI-a	:	17 septembrie	—	6 octombrie
„	XII-a	:	7 octombrie	—	26 octombrie
„	XIII-a	:	27 octombrie	—	15 noiembrie
„	XIV-a	:	16 noiembrie	—	5 decembrie

Costul cazării pentru 20 de zile :

ÎN SEZON (1. IV—15. X)

confort I	:	31 lei	20	620 lei
confort II	:	24 lei	20	480 lei
confort III	:	19 lei	20	380 lei

ÎN AFARA SEZONULUI (1 — 31. III şi 16. X. — 30. XI)

confort I	:	20 lei	20	400 lei
confort II	:	14 lei	20	280 lei
confort III	:	11 lei	20	220 lei

CRONICA BISERICESCA

ERATĂ LA REVISTA „MITROPOLIA BANATULUI” NR. 1/1988.

Pagina :

În loc de :

Se va corecta :

foale de titlu	anul XXXVII	anul XXXVIII
p. 3 r. 33—34	asezrilor	asezărilor
p. 7 r. 15	mareluu	marelui
p. 8 r. 21	în	—
p. 9 r. 2	propşire	propăşire
p. 9 r. 4	Nicola	Nicolae
p. 12 r. 43	chietudinea	certitudinea
p. 17 r. 40—41	evordului	exordului
p. 43 r. 1	100 de ani	1000 de ani
p. 43 r. 15	două rugăciuni	două rugăciuni
p. 46 r. 24	romană	română
p. 51	Viaţă şi moarte în Hristos	Viaţă şi moarte în Hristos
	Epistola a II-a către Co-	după Epistola a II-a către
	rinteneni 5, 1—10 *	Corinteni 5, 1—10 *
p. 54 r. 17	articipiul	participiul
p. 59 r. 18	fiul iertării	fiul pierzării
p. 68 nota 18	Nicolae Milaş	Nicodim Milaş
p. 69 nota 19	Al. Schmeman	Al. Schmemann
p. 76 r. 9	acesştia	aceştia
p. 80 r. 2	ti	şi
p. 87 r. 19	şispecificul	şi specificul
p. 88 r. 3	olucrare	o lucrare
p. 88 r. 23	noi preoţii urîţi	noi preoţii sîntem urîţi
p. 89 r. 20	sua	sau
p. 90 r. 1	multecazuri	multe cazuri
p. 90 r. 12	cusurgiu	cusurugiu
p. 90 r. 42	postol	apostol
p. 114 r. 16	şi ai	şi a
p. 116 r. 30	ziuade	ziua de
p. 116 r. 32	înprezenţa	în prezenţa
p. 117 r. 2	rezultatelor	rezultatele
p. 118 r. 1	credincioşilorpentru	credincioşilor pentru
p. 122 r. 26	înfrîntarea	înfrînarea
p. 124 r. 26	prilegiul	prilejul
p. 126 r. 22	pentru	pentru
p. 129 r. 4	erozodie	prozodie
p. 129 r. 44	teamă	temă

POSTA REDACTIEI

Trei învăţături duhovniceşti.

134

CRONICA BISERICESCĂ

- Festivitățile organizate de Patriarhia Ecumenică cu prilejul aniversării mileniului creștinării rușilor. A XX-a întrunire a comisiei române de istorie ecleziastică comparată. Începerea dialogului teologic între ortodocși și reformati. Sesiunea Comitetului executiv al Comisiei CICARWS. Întrunirea Comitetului de legătură C.B.E.—C.C.E.E. Sesiunea Secretariatului internațional al C.C.P. Un teolog român în redacția revistei „Ökumenische Rundschau”. Deschiderea unui nou centru biblic. Întrunirea Comitetului pentru islam în Europa. — — — — — 96

NOTE ȘI COMENTARII

- Arhid. dr. SILVIU ANUICHI: Data Paștilor: pe când restituirea unanimității? — — — — — 100

LECTURI MORALE

- Pr. EMANUEL COPĂCIANU: Maria Magdalena. — — — — — 104

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

- Sărbătorirea Învierii Domnului pe meleagurile eparhiei. Vizită canonică. Activitatea învățătoarească desfășurată de preoți. Împreună cu întregul popor. Adunare O.D.U.S., la sediul Centrului eparhial. Prezență vie în activități de folos obștesc. Analiza activității desfășurate la revista „Mitropolia Banatului”. Studenți teologi în vizită pe meleagurile eparhiei. Din activitatea Seminarului teologic din Caransebeș. Cursuri de perfecționare cu cîntăreții. Recepții de pictură bisericească. Simpozion de istorie la Caransebeș. Întru așteptarea învierii celei de obște. — — — — — 114

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmaگیului

- Sărbătoarea Învierii Domnului. Nouă expresie a unității bisericești. Consacrare vieții îmbunătățite. Aspecte din curgerea Sfințului și Marelui Post. Cursuri pastoral-misionare. — — — — — 124

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

- Monumente istorice și izvoare creștine*, Galați, 1987 (G. Cunesco); Arhim. Cleopa Ilie, *Predici la praznice împărătești și la sfinți de peste an*, Roman, 1986 (T. V. Damsa). Arhid. prof. Ioan Brie, *Cîntări la serviciile religioase*, Cluj-Napoca, 1987 (N. Belean); Florian Dudaș, *Vechi cărți românești călătore*, București, 1987 (P. Căta); Mihai Șora, *A fi, a face, a vrea*, București, 1985 (N. Morar). — — — — — 127

POȘTA REDACȚIEI

- Trei învățăături duhovnicești. — — — — — 134

Lej 35, a